Edició ampliada

+400 paraules noves!

LO DICCIONARI LLEIDATÀ

ROBERT MASIP I VALLÈS
FERRAN MONTARDIT I ASÈNSIO
DAVID PRENAFETA I AGELET

PRÒLEG DEL SR. POSTU
EPÍLEG DE FRANCESC LATORRE

FONOLL

Quaderns
núm. 20

Lo diccionari lleidatà

Robert Masip i Vallès
Ferran Montardit i Asènsio
David Prenafeta i Agelet

Pròleg del Sr. Postu
Epíleg de Francesc Latorre

FONOLL

Juneda, 2017

1a edició: març de 2017

© del text: els autors
© del pròleg: Sr. Postu
© de l'epíleg: Francesc Latorre
© de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Coberta: Maria Oliva i Espinalt
Disseny gràfic i maquetació: joanteixido.net
Correcció (*de lo que li hem dixat...*): Maite Puig
Impressió: Anfigraf indústria gràfica

Editat per:
Editorial Fonoll, SL
C. Prat de la Riba, 128 · 25430 Juneda
info@editorialfonoll.cat
www.editorialfonoll.cat
Tel. 973 15 01 05

Dipòsit legal: L 161-2017
ISBN: 978-84-946447-1-9

Advertiment legal:

Està rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del copyright, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Índex

7 Pròleg del Sr. Postu
11 El què, el qui, el com, el quan i el per què
13 Com cal fer servir aquest diccionari
15 Lo diccionari
233 Bibliografia
237 Epíleg de Francesc Latorre

Pròleg

Any 2017 dC. La Mari Pau fa anys que ha perdut l'accent i la gent es falta al respecte amb insults que han après amb el doblatge d'en Vegeta de Bola de Drac *(«baliga-balaga», «calçasses», «ganàpia»...).*

Tot Catalunya parla el català neutre amb què emeten des de TV3...

...Tot Catalunya? No! Un petit grup d'irreductibles ilergets resisteix encara i deté sempre l'invasor, ajudant-se d'un llibre de conjurs anomenat Lo diccionari lleidatà*!*

Abans de soltar-vos tot lo *rollo*, us vull fer un avís: sentint-*hu* en l'ànima, *aquet* llibre que teniu a les mans no és de riure. Us han fotut lo pèl i els quartos. Però *paraconteu*! Abans *qu'el* tireu per la finestra, al bancal o al *pantano*, *aspereu-se* i *dixeu-me q'us axplica* los meus motius per dir tal *bestiada*.

Que't demànon fer lo pròleg d'un llibre és molt *posturil* (*posturil*: digne de ser compartit a les xarxes, generalment per *fardar*). Que *t'hu demànon* els mateixos paios, artistes i ministres, que *hu* han demanat amb anterioritat a lo Cartanyà o al Màrius Serra (erudits en això de la llengua) és posturil TOP. Veient los antecedents *qu'em precidixen*, i com *qu'és* lo primer pròleg *q'ascric*, *hai* mirat *antradetes* d'*atres* llibres d'*aquestos fenòmenos* (lo Robert, lo Ferran i lo David) per saber per on *ampessar* i després tirar milles.

Llegixo que a les primeres pàgines de *Lo lleidatà és fàcil. Txarra'l sisquere* —del qual també són autors—, hi diu: «Un dia qualsevol de l'any 1998, *natres*, el Robert Masip, el Ferran Montardit i el David Prenafeta, tres lleidatans dels de tota la vida,

d'aquells que quan van de la Panadella enllà reforcen l'accent lleidatà per denotar clarament i amb orgull la parla de la seua terra [...], vam descobrir que no hi havia *aumón* cap recull seriós de paraules lleidatanes. I, decidits a omplir aquest buit, vam dedicar més de deu anys de les nostres vides [...] per recopilar paraules i expressions pròpies del dialecte nord-occidental, concretament del subdialecte lleidatà».

*Macag*ndéu...* Deu anys! *Aquestos* paios es van tirar deu anys de la seua vida donant *tomets*, fotent-se alifares, *carajillos* i gintònics per tot lo territori, *arroplegant* paraules i formes d'*axpressà's* de tota la plana de Lleida perquè no es *perdésson* (*mosenguard!*). *Io* en fa molts *menos qu'em* dedico a la tasca de ser lo Sinyor Postu, l'administrador dels comptes a les xarxes de Postureig de Lleida, on miro de donar rellevància a tot allò que té a veure amb Lleida, Ponent i la Terra Ferma, la nostra manera de viure i fer, *lo #Lleidatanament*. En los *posts* divertits, intento *ascriure* amb lo lleidatà més correcte que puc. Per això, *Lo nou diccionari lleidatà-català* ha *set* lo meu llibre predilecte i de referència durant tots *aquestos* anys, i m'ha ajudat moltíssim a l'hora de buscar paraules o solucionar dubtes. Avui tinc la sort de tindre'n un al cantó de l'*ordenador*, un a la *fenya*, i un altre a la *messita* de nit. Penseu que, cada dos per tres, m'*ascriu* un *#PostuFan* o un *camacu* una mica *ampudegador* i em diu:

—Postu! *Paa* s'escriu amb *e* al final!
—Nooo, *fitsa't* en *Lo diccionari*, que ells *hu fiquen* amb *a*...!
—Ah! *Pansava ca* era com *Lleide*!
—LleidA! LLEIDAAAA!!!

I així tot lo dia, 24 hores de *dillums* a *dumenge*. De petit, *vai* pecar de passar massa *rato* mirant l'Arare i lo Doraimon al Club Super 3, *anvés* de *nar-me'n* a *ascoltar* los padrins carrinclons que *juaven* a la *butifarra* al bar del poble. Per això *Lo nou diccionari lleidatà-català* m'ha servit i em *servix ancara* per xarrar i *ascriure* lo lleidatà com Déu *mane*, i poder-lo divulgar per tot lo territori.

—Se diu *aurecoc*!
—No, *aubricoc*!
—Què dieu, xatos? *Aubercoc*!
—*'NDÉU*! *FOTEU-SE* A *CULLIR* TOTS, *IA*, *VASTRUSSOS*!!

Popes, muricecs, quets... M'agrade pensar que cada cop som més els que volem o sentim la curiositat, o fins i tot la necessitat, de tenir una referència sobre què volen dir *aquestos* i *atres* mots, *suvint* oblidats, de la nostra llengua, com s'*ascriuen* i com se fan anar. I aquí hi són tots, amb exemples que us faran pixar de riure. Per tant, *aquet* diccionari que teniu a les mans no és divertit: és necessari, i cada dia més (*afededéu!*). Perquè cada dia són més els que *mos seguixen* a les xarxes (molts d'aquí, però també molts de fora!), encuriosits per la nostra manera de xarrar i la nostra manera de fer. I cada dia són més i més los ponentins i

ponentines que *mos* sentim orgullosos de ser d'aquí i xarrar i *ascriure* d'aquesta manera tan carrinclona. (Busqueu la definició de la paraula *carrincló* al llibre, que potser no és *lo* que us penseu, xiquets!)

Durant *aquestos* anys de *fenya* com a Sinyor Postu, *hai* pogut conèixer personalment (i en la intimitat, *casibé*) tots tres autors: lo Robert, participant amb ell en alguna de les seues aventures musicals amb Los Tremendos; lo Ferran, compartint i aprenent de la seua passió pel Lleida i l'Aplec, i lo David, xarrant i posant en comú idees, paraules i anècdotes sobre la llengua i el seu ús en xafogoses i *agobiants* (o no tant) tardes d'algun Sant Jordi. Els que eren los meus referents en lo lleidatà, i en l'humor en lleidatà, van passar a ser amics, i, a banda de ser grans lleidatans «de pedra picada», que se'n diu, la *fenya* que han fet amb *aquet* diccionari és digna d'admirar.

Les diferències dialectals amb *atres* regions de Catalunya, que ells han recollit, no perjudiquen la llengua catalana, ni als que les utilitzem ens fan inferiors o pitjors. Al meu parer, aquestes diferències l'enriqueixen, ens fan un poble més divers, menys pla, i aquesta estima i èxit que està tenint aquesta fornada d'humor i reivindicació per *lo* nostre n'és una prova: Ponent existeix, a Lleida hi passen coses, i lo lleidatà és aquí per no *nar-se'n*.

> —Pepita, fots un *radere* com un John Deere, i ets més *bunica q'un* remolc *recién* pintat!
>
> —Ai, Antònio! Amb *aquets piropos qu'em* dius, ets l'amo i *sinyor* de totes les bèsties de la clamor, castís!

Gràcies, Robert, Ferran i David, per contribuir al *#Lleidatanament*, i donar rellevància d'una manera divertida i *antretinguda* a les paraules, *axpressions* i forma de xarrar *astupenda* que tenim a l'oest de Catalunya.

Si mai fem una Real Academia de la llengua lleidatana, us n'haurien de fer presidents. *Sisquere*!

#Lleidatanament vostre,
Sr. Postu
Administrador dels comptes a les xarxes de Postureig de Lleida

El què, el qui, el com, el quan i el per què

Diuen els bons periodistes que, en la redacció d'una notícia, com a mínim, cal contestar aquestes preguntes. Segurament, en aquest text introductori no contestarem cap de les preguntes proposades (més que res perquè ni som bons ni som periodistes), però sempre queda bé posar-ho.

Potser primer caldria situar els antecedents històrics d'aquesta obra que teniu entre mans (o entre peus, tothom llegeix com vol), i que serà cabdal dins de la filologia catalana. Per això cal que ens remuntem fins a l'any 1998, un any marcat per esdeveniments com la signatura de l'acord de pau d'Irlanda del Nord, el Mundial de Futbol de França amb Zinédine Zidane com a màxima estrella o la victòria de la cantant transsexual Dana International al Festival d'Eurovisió. Però aquests esdeveniments no van tenir res a veure amb la nostra decisió de fer aquest diccionari.

En aquells temps, els tres autors, amb unes inquietuds filològiques espectaculars —ja podeu imaginar-vos quines inquietuds filològiques poden tenir un empresari del món del transport, un mestre de primària músic i un professor de matemàtiques!—, ens vam conèixer casualment en un xat d'Internet —i després diran que els xats només serveixen per malcriar la canalla... En aquell xat s'hi aplegaven uns quants personatges de procedència lleidatana i, de tant en tant, se'ns hi unia algú procedent de la Panadella enllà. Una de les característiques dels lleidatans que freqüentàvem aquell xat era que escrivíem les paraules tal com rajaven en la nostra pronúncia. I, és clar, el que passava quan deixàvem anar un *acotxar*, un *agitar* o un *ascatxigar* era que els personatges orientals ens llegien com si escrivíssim en suahili o en serbocroat. Per tant, vam concloure que els lleidatans teníem un vocabulari propi —conclusió a la qual no era tan difícil d'arribar.

A partir d'aquell fet, els tres personatges autors de *Lo diccionari lleidatà* vam posar en marxa un ampli procés d'investigació i documentació. Aquest ampli procés es refereix a agafar un cotxe; anar a sentir parlar la gent de Bellcaire, de Maials, de Bellaguarda, de Miralcamp o de Sedó; anar apuntant en uns papers totes les paraules que eren susceptibles de ser incloses en una llista de vocabulari lleidatà, i anar guardant tots aquests papers en bosses d'un conegut supermercat

que últimament ha canviat de nom. El procés a seguir era molt senzill. Un cop teníem la paraula anotada, només ens calia mirar si l'accepció estava acceptada en català normatiu o no. Que no ho estava, patapam!, cap a la bossa de plàstic; si ho estava i era una paraula d'ús general, ja la retiràvem.

I així anar fent, fins que l'any 2010 vam considerar que teníem prou *fato* per treure'n l'edició impresa. Així, aquell mateix any vam presentar una obra que seria cabdal per a tota una generació de lleidatans: *Lo nou diccionari lleidatà-català*. Però això no va aturar *aquestos* tres personatges peculiars. Des d'aleshores i fins avui, a part d'haver editat, l'any 2014, un manual de com i on *txarrar* bé lo lleidatà (*Lo lleidatà és fàcil. Txarra'l, sisquere!*), els autors hem seguit recollint paraules lleidatanes. I, fruit d'aquesta tasca, arriba aquest darrer volum de la trilogia, que renova, amplia i millora aquell primer recull. Una altra qüestió que se'ns plantejà, als autors —bé, potser va ser l'única qüestió que ens vam plantejar—, era la de definir els límits geogràfics corresponents a la recerca. Finalment vam decidir-nos per la clamor d'Almacelles i la Noguera Ribagorçana, per la banda oest; per l'Ebre al seu pas pel terme municipal d'Almatret, per la banda sud; per la Panadella, per la banda est, i pel nord vam tallar pel Montsec d'Ares i de Rúbies. Com es pot veure, incloem llocs emblemàtics de les nostres terres, com lo tossal de Moradilla, lo turó de Montmaneu, lo Pilar d'Almenara o el castell de Ratera.

Aquests límits tenen un cert sentit. No és que els autors no volguéssim travessar Terradets per anar al Pallars, sinó que vam pensar que a la zona nord ja tenen el seu subdialecte propi (el pallarès i el ribagorçà). De la Panadella cap al mar ja sabem què i com parlen. De l'Ebre cap avall ja tenen el tortosí com a subdialecte, i amb els fragatins no ens hi vam voler posar per evitar polèmiques polítiques.

També volem remarcar que aquest diccionari és fruit d'uns moments divertits i, per tant, vol ser una eina d'entreteniment. No és una llista tancada, ans al contrari, és susceptible de noves incorporacions. Hem voltat, escoltat, contrastat, però sempre quedaran mots i expressions no recollits, per omissió o per distracció. Així doncs, en cap cas no pretén ser un tractat seriós de lexicologia (la paraula *seriós* és contradictòria amb els autors), sinó que només vol reflectir un vocabulari típic i diferencial de les nostres comarques que notàvem que es perdia. Que quedi clar que nosaltres parlem català i no volem ser acusats d'atacar la unitat de la llengua. Pobres de nosaltres!

Amb tot això, esperem que la lectura de les següents pàgines us tingui ben distrets, que passeu una bona estona rient i, de passada, que col·laboreu en el resguard de tot aquest vocabulari abans que la nostra manera de parlar *hagi de travessar lo pont d'asquena*.

Atentament,

Robert Masip i Vallès
Ferran Montardit i Asènsio
David Prenafeta i Agelet

Com cal fer servir aquest diccionari

A veure, no és que sigui difícil, fer-lo anar, però els autors hem cregut convenient donar algunes instruccions per facilitar-ne la lectura:

1) Cadascuna de les entrades està formada per la **paraula a definir** (en negreta), la definició i, en molts casos, un o més *exemples* (en cursiva). Si la paraula o expressió té més d'un significat, les accepcions les veureu diferenciades amb números: 1, 2, 3...

2) En els exemples, hem mirat de transcriure les paraules tal com sonen en parlar. Posem per cas: si trobeu un *q'astà* («que està»), se sobreentendrà que la *e* no la pronunciem.

3) Els mots, en general, els hem posat tal com els diem, seguint la nostra fonètica lleidatana. Així, si voleu buscar paraules que aparentment podrien començar amb *e*, com enciamet de ruc o enllestir, no les haureu de buscar a la *e* sinó a la *a*, ja que pronunciem anciamet de ruc i anllistir. I si a la *a* no les trobeu és perquè comencen per *i*, com istiu. Ja se sap aquesta mania que tenim els lleidatans de carregar-nos la *e* per posar-hi *i*: *dijú*, *ginoll*, *sintir*...

4) El mateix passa amb les paraules que potser penseu que comencen per *x*, com xop, xollar o xurrac. Aquestes paraules les haureu de buscar a la *t* de txop, txollar i txurrac. Això de fer començar les paraules per *x* és molt difícil per als lleidatans.

5) Ens hem trobat amb un altre problema fonètic amb paraules d'origen caló com jalar, jalo o malajandí, perquè en català normatiu el fonema *j* (pronunciat com a *h* aspirada) no existeix. Així doncs, hem decidit escriure-les amb *h*, com la graciosa onomatopeia *ha ha ha!*

6) Els verbs reflexius els hem fet acabar amb la terminació -'s: acostipà's, afigurà's, asbarallà's... Qui de nosaltres diu *acostipar-se*, *afigurar-se* o *asbarallar-se*?

Anvant les atxes!

A

a pur de. Arran de, com a conseqüència de. *Lo mossén no tinie mergendona i, a pur de buscà'n, ne va trobar.*

a tocar tocar. 1. Fer una cosa moltes vegades, de manera insistent. *A l'Andreuet li van fotre tal juli que'l van dixar tou, pero ell hi tornae. A tocar tocar.* 2. Just al costat o molt a prop. *L'Echevarne astà a tocar tocar de l'Ascola del Traball... Venga, alijera, gafa lo pot d'aurina i aspavil que no se't desanrosco!*

abadejo (*Gadus morhua*). Bacallà. *A la pesca salada tenen los abadejos penjats a l'aparador i foten un goig...*

abarallà's. Barallar-se. Vegeu **asbarallà's**.

abarrerar. 1. Parar, aturar, posar un topall o una barrera humana perquè no es *pugo* travessar. Normalment es fa *ascarrantxant* les cames i estirant els braços paral·lelament a terra. Això sí, has de *paracontar* que no se't colin per les *ascarrantxes*. *Abarrera los tossinos de la corralina, que no s'ascàpon!* 2. Es diu quan algú està insuportable o quan alguna situació no es pot controlar. *Això no es pot abarrerar!*

abarter (*Rubus caesius* i *Rubus ulmifolius*). Esbarzer, bardissa; planta silvestre *punxenta*, semblant al roser. El seu fruit és la móra. *Nae despistat acaçant pokémons an l'amotet i se va fotre de cap als abarters.*

ablair. Vegeu **blair**.

aborronà's. Esborronar-se, el que habitualment s'anomena «posar la pell de gallina». *Anquet àrie que ve d'Alguaire ia m'aborrono.*

abotonar. Botonar. *Abotona't lo tabardo, que se't veu massa pantxa, així.*

abre. Arbre. *Guaita quins abres ha plantat l'Ajuntament davant dels jubilats!*

abrecoc. Albercoc. *Los abrecocs q'has comprat als pagesos són ancara verosos.* Vegeu **aurecoc**.

abrecoquer. Albercoquer. Vegeu **aurecoquer**.

abricoc. Albercoc. Vegeu **aurecoc**.

abricoquer. Albercoquer. Vegeu **aurecoquer**.

abugot. Borinot marró que acostuma a trobar-se xuclant nèctar de les flors. *No cal que gisclos, 'ndéu, q'aquet abugot no pique.*

abuidar. Buidar. *Cisco, abuida la paperera del quarto al cubo de bassura de la cunya, i anrecorda-te'n de separar lo paper per reciclar.*

abuixir. 1. Bordar el gos. *Aquet gos, molt abuixir, pero no mosse.* Vegeu **buixir**. 2. Incitar un gos perquè mossegui. *No l'abuixos tant, que mos tocarà córrer i'l Carmelo té'l claviller petat.*

abultí's. Tapar-se dins del llit, però tapar-se d'aquella manera fins dalt del crostó gairebé, com quan fa molt de fred. *Amb lo gil que fot, vai a abultí'm amb lo llançol, la vànua, la coltxa i'l cubrillit.*

aburnar. 1. Empaitar. 2. Tossar, fer un cop amb el cap. *Monejae am lo boc fins que'l va aburnar i va parar an sec.*

acaçar. Perseguir, empaitar algú, però amb finalitats sexuals/sentimentals. *Lo Tomàs va agullar aquelles txiquetes d'Aubesa i no va parar d'acaçà-les an tota la nit.* També es por fer servir *acometre, arrometre, aconseguir* o *aconsigar.*

acalamonar. Començar a florir-se alguna cosa. *Aquelles aulives astaen acalamonades d'astar tants dies al sac.* Vegeu també **acalumar**.

acalentar. 1. Posar calent, excitar. *Aquella paa m'astà acalentant de lo lindo.* 2. En un altre sentit més literal, vegeu **ascaufar** o **ascofar**. 3. Expressió: *No m'acalentos lo cap.* És una manera dura i potent de dir «no em molestis». Si es vol aconseguir un efecte més demolidor, es pot fer servir alguna paraula com «hòstia» o «collons» per acabar la frase. Tot això, acompanyat d'un moviment de la mà dreta perpendicular a terra i a l'altura del cap. *No m'acalentos lo cap, collons!*

acalumar. Agafar olor, un espai o la roba, després d'estar molts dies molla i estesa en un lloc sense ventilació. *Aquesta habitació astà com a acalumada. Quants dies fa que no la ventiles?* Vegeu també **acalamonar**.

acaramullar. Emplenar *a tope*; no sols ple fins a dalt, sinó una mica més. Tot i que aquest verb està acceptat en català, a les nostres comarques es fa servir de manera molt més habitual, ja que en altres zones de Catalunya en diuen «curullar». *Acaramulle tant lo remolc del tractor que se li ascape l'aufals per les vores.*

acatxapat -ada, mal. Cosa mal feta, nyap. Vegeu **agatxapat, mal**.

acometre. Vegeu **acaçar**.

aconseguir. Vegeu **acaçar**.

aconsigar. 1. Vegeu acaçar. 2. Vegeu agafar, juar a.

aconvidar. Convidar. *Lo Llauís i la Rita no'm volen aconvidar a la boda perqué saben que'm fotré hasta l'aigua dels floreros.*

acorronar. Abraçar durant una llarga estona per tal de fer passar el fred o per mostrar afecte. *Aquells dos astan to'lo dia acorronats; no se solten ni a mal de morir.*

acostipà's. Refredar-se, agafar un *acostipat. Trossa't bé la jaqueta, q'astem davall zero, que no t'acostipos.* També *acustipà's, ancostipà's, ancustipà's* i *arrofredà's.*

acostipat -ada. 1. Persona refredada. *Hai astat to'lo giner acostipada.* 2. En masculí, refredat; és quan agafes la malaltia aquella que tusses tota l'estona, tens mocs i et fa mal la gola. *Au! Lo colló de ma cunyat ia m'ha ampegat l'acostipat.* També se'n diu *acustipat, ancostipat, ancustipat, arrofredat...*

acotolar. Parasitar. *Los cucs acotolen los pins.*

acotrassà's. Vestir-se, arreglar-se. Vegeu fargà's.

acotxà's. Ajupir-se, doblegant les cames o l'esquena cap endavant. *No fajos acotxar a ta padrina, que li foten mal los rinyons. / L'Asidro fa nar uns asmolls per no acotxà's.* També poden *acotxà's* altres parts del cos; aleshores cal especificar quina part. *Acotxa'l cap, que't fotràs una astarrossada entrant a l'Imaginàrium per la porta pitita.*

acsehomo. Anar molt brut i ferit, tenir un aspecte llastimós. *D'an surs, tu, ara! Si vas brut com un acsehomo!* «Ecce homo» és una frase llatina molt antiga que significa «heus aquí l'home». Segons l'Evangeli de sant Joan, es tracta de les paraules que va pronunciar Ponç Pilat, procurador romà a Judea (26-36 dC), quan va presentar Jesús de Natzaret (flagel·lat, lligat i amb la corona d'espines) davant de la gent hostil, amb l'objectiu de conèixer-ne el veredicte final sobre la seua persona.

acustipà's. Refredar-se. Vegeu acostipà's.

acustipat -ada. Refredat. Vegeu acostipat.

acutit -ida. Espès de dintre. Normalment s'aplica al pa, quan no està del tot cuit. *Aquet pa no val re, astà molt acutit!*

adelantos. Avenços científics o tecnològics. *Guaita! Quins adelantos!*

adés. Abans, fa poc. S'utilitza per designar períodes molt curts de temps. *L'hai vist adés al mercat, comprant guiés i tripons pal bullit.* Per a períodes més llargs, vegeu picassor, l'any de la.

administració. Vegeu aminstració.

adredon. Edredó. *Comence a fotre gil. Antònia, quan pugos trauràs l'adredon de l'asmari?*

afaitar, juar a. Vegeu matar, juar a.

afaram. 1. Aligot, home de gran envergadura. *Al vere aquell afaram de porter de la Big Beng me vai asfarair.* Vegeu matalot. 2. Qualsevol tipus d'animal, en sentit genèric.

afartapobles. Varietat de figa tardana, grossa i molt gustosa.

afatxat -ada. Cansat. *Astic afatxat ia de tant conduir. Ara quan arribem a Aspa, gafa'l tu, Trisina, que fotré una becanyeta.*

afededéu. Tot i que sigui una expressió catalana, el seu ús a les nostres comarques és molt més estès i habitual que en altres zones. Significa «amb certesa», «amb tota seguretat»: *Si tinguesses fenya, astaries par aquí monejant... afededéu que no.* Si es vol dir de manera més contundent, cal pronunciar-ho allargant bé la darrera *e*: *—Guaita, guaita, aquella paa fot un radere com un Jondere. —Afededeeeéu!*

afedelhòstia. Com *afededéu* però amb més mala llet. *Afedelhòstia que'l tornaré a votar, el Cisco de cal Pixats, per les aleccions de l'ajuntament!*

afedelisto! (Cal dir-ho remarcant molt exageradament l'accent a *-fe-*: *afééédelisto.*) Expressió molt antiga, amb la qual algú s'exclama sobre quelcom poc creïble o sorprenent. Això es deia quan algú feia un comentari més o menys intel·lectual. *—Diuen que l'Aspirina cure lo mal de cap. —Oh, sí, afedelisto! Un antre que semble de cal Pensador...* Podria ser que això de «listo» en lloc de «llest» sigui un manlleu de quan parlar en castellà semblava més fi i, en conseqüència, més intel·ligent. I també que «ser listo» mudava més que «ser llest». N'hi ha una altra versió que diu que això ve d'una expressió que els castellans deien com a crit de guerra: «Por la fe de Cristo», i que els lleidatans, per *enfotre'ns-en*, la repetíem, però com que el nostre castellà era molt lamentable, ho pronunciàvem *afedelisto!* Altres variants són *afedemón* o *afedeneu*, i sempre remarcant molt exageradament l'accent a *-fe-*.

afedemón. Locució, interjecció o com es vulgui dir. *Afedemón que no ho hauria pensat mai!* Vegeu afededéu.

afedeneu. Vegeu afededéu.

afenador. (Seròs) Tobogan. *Lo nen s'ha futut una estarrossada baixant per l'afenador.* Vegeu rascaculs.

afigurà's. Figurar-se. *Afigura't si n'és, de rata, que mos volie fer pagar per respirar.*

afinat -ada, estar. Estar bé de salut. *Està ben afinat lo padrí, am los seus cent cinc anys!*

afonar. Enfonsar. Vegeu **asfonsar**.

afortar. 1. Lligar més fort. *Aforta'm los cordills, que se'm surten los quets.* 2. Apujar el volum. *Aforta l'arradiet, que no sinto lo parte i demà hai de nar a llaurar.*

afram. Vegeu **afaram**. És habitual sentir-la en superlatiu: *aframot* o *afaramot.*

afuar. (Alguaire, la Granadella) 1. Aviar, sortir corrent. *Afua los corders, que súrton a pasturar.* 2. Anar ràpid. *Anaa tan afuat que no vai vere a ta padrina i la vai txafar.*

agafar, juar a. Joc de l'acuit; joc d'escola en què tots els nens corren per escapar-se d'un altre nen, que és qui para i qui ha d'atrapar-los. *Lo Tiset no jue a agafar, qu'és de sucre.*

aganar. Tenir gana. *Va vindre tan aganat del tros que's va fotre un cap de tossino sancer.* Vegeu **dijú, astar**.

agarbí's. Barallar-se. *Guaita com s'agarbixen per aquell paio! Si és més lleig que pegar un pare am un mitjó suat!* Vegeu **asbarallà's**.

agarrar. Agafar. *Agarra lo Sequetresne, q'avui tindrem fenyota a l'hort.*

agarreu-lo! Expressió que s'usa per cridar l'atenció d'una persona per les bestieses que arriba a fer o a dir. També s'usa com a crit comodí. *Agarreu-lo! Q'astà boig, aquell txiquet!*

agatxapat -ada, mal. Aplicat a una cosa mal feta, a una *txapussa*. *Aquest trebol astà mal agatxapat, sempre que plou surten un futimer de goteres.*

agatxipà's. Arreglar-se, mudar-se, anar ben vestit. *Hosti, com s'agatxipe, lo Pipito, per nar a ballar als jubilats.* Vegeu **fargà's**.

Age. Àger (municipi de la Noguera). *Des de q'han fet la carretera nova d'Age que ia no hi passo, pel Doll.*

Agenda. Hisenda. Se sol anomenar així l'edifici d'Hisenda situat a la plaça de Cervantes de Lleida. Com a nota curiosa cal indicar que al solar que ara ocupa *Agenda*, el 1895, s'hi va construir la presó de Lleida. El 1967 es va tirar a terra i, al seu lloc, s'hi va construir l'edifici actual. Hi ha qui diu que, en aquest lloc, fa més de cent anys que hi ha lladres. *Hai de nar a Agenda a pagar.*

aginollà's. Agenollar-se. Vegeu **anginollà's**.

agità's. Estirar-se en una superfície horitzontal, tombar-se, anar a dormir. *Me'n vai a agità'm, bora nit.*

agoiste -a. Egoista. *Agoiste, més que agoiste! Baixa del baldador, que fa mij'hora que hi ets, i nya una cua fins al rascaculs de nens que hi volen pujar.*

agolut -uda. Persona que menja sense esme, amb molt deliri; gormand. *Lo fill de la Tomassa és un agolut; después de minjar s'ha fet un bocadillo am un tros de pastel.*

agon. On. *Agon sopem avui?* Vegeu aon.

agondé. On és? *Agondé la padrina? Ia s'ha quedat tancada al vàter!*

agosar. Atrevir-se a fer o a dir alguna cosa. *No sigos agosat de vindre, que hi haurà siroll.*

agranar. Passar la *granera*, escombrar. *No cal q'agranos lo carrer, am aquesta ventada que fot!*

agraüller. Arbust espinós.

aguaitador. Mirador. *Vinim de l'aguaitador del Sagrat Cor d'Alguaire.*

aguasil. Agutzil, algutzir, oficial municipal. *Al meu pople qui fa les crides és l'aguasil.*

aguet. Aquest. *Aguet paio astà ben llustrós.*

aguilots. Malnom amb què es coneixen els habitants de Miralcamp. Vegeu també **ventallets**.

agullar. Apuntar, divisar o assenyalar alguna cosa, animal o persona. *Agulla bé al cap d'aquella llebre i la tocaràs.* Vegeu **antagullar**.

ah txiquets! Expressió típica lleidatana de sorpresa molt gran, que comporta alguna conseqüència no gaire positiva. *Astaen robant aurecocs quan va sortir lo pagès an l'ascopeta de perdigons i... ah txiquets! Tots a córrer!!*

Aige. Àger. Vegeu Age.

aigua de fanàs. Producte homeopàtic fet a partir de fenàs, que és una herbota dolenta que fa molta aigua i que ho cura tot, una espècie d'*Aloe vera* de l'època. El principal prescriptor era un personatge conegut com lo Bruixot de Vallcalent.

aiguamolla. Aigua de pluja calcificada que queda a terra. És molt curiós el fet que s'anomeni d'aquesta manera, com si hi hagués aigua no molla.

ainat -ada, anar. Anar begut, embriagat. *Lo Manelet va nar ainat tot l'Aplec del Caragol.*

aire! Que ve d'Alguaire! Expressió que es diu quan fa vent, i que hom pot contestar amb *Vent! Que ve de Benavent!*

airopor. Aeroport. *Hostiqueta, tens més poca fenya que lo paio de la megafonia de l'airopor d'Alguaire.*

aivè. Expressió intraduïble, semblant a «òndia!». *Aivè! La bomba, foc a la barraca i aigua a l'aspersor.*

aixadella. Eina de pagès petita, amb el pal d'aproximadament mig metre, i una peça de ferro en una punta, també bastant petita. La peça de ferro consta de dos eines diametralment oposades, que solen ser una aixada petita i una destraleta. *L'aixadella astà penjada al garatx am la sartell.*

aixadó. Eina similar a l'aixolet. *Quin fart de suar fotent cavallons am l'aixadó aquet!*

aixaiguar. (Alguaire, Almenar) Esbandir els plats, o altres coses. *Ajuda la padrina a aixaiguar los plats, que avui érem trenta a dinar i no acabarà fins despúsdemà.* També pot dir-se'n *aixalavar* i *aixarravar*.

aixalar. Tallar les puntes de les ales, normalment dels pollastres i de les gallines, perquè no marxin volant (a la seua manera).

aixalavar. Vegeu **aixaiguar**.

aixardella. Vegeu **aixadella**.

aixarravar. Vegeu **aixaiguar**.

aixerit -ida. Eixerit. Vegeu **aixoruvit**.

aixida. Balcó o sortida a un pati interior. *Paracon que no caigo, lo nen, per l'aixida.*

aixina. Vegeu **aixins**.

aixines. Vegeu **aixins**.

aixins. Així, d'aquesta manera. *Per angegar lo Pasquali has d'astirar aixins la corda.* També s'utilitza *aixina* i *aixines*.

aixobuc. Molta gent en un lloc. *Los dissaptes a la tarda al carrer Major hi ha un aixobuc de gent que fa por.* Vegeu també **femer** i **sum sum corda**.

aixolet. Aixadeta molt petita. *Abasta'm l'aixolet, que m'hai de carregar uns catxurros q'han surtit vora la pescina.*

aixombrar. Fer ombra. *Aixombra'm, que m'anlluerno.*

aixordiga (*Urtica dioica*). Ortiga, planta que si et pica és bastant molesta. *Nen! Apuja't los mitxons fins al ginoll, q'això està ple d'aixordigues!*

aixoruvit -ida. Que fa goig, que conserva la vitalitat. *Me-te'l, l'Arturo; té noranta-cinc anys i astà ben aixoruvit.* És sinònim d'*aixerit*.

aixuamans. Drap de cuina, amb una funció hídrica evident. *Abasta'm l'aixuamans, que'm vui torcar.*

aixuar. Eixugar. *Aixua't lo cap abans de surtir al carrer, que si no agafaràs un acostipat de l'hòstia.*

aixurriac. Fuet. *Mira que tinc un aixurriac i si't foto una aixurriacada ia varàs com t'aspaviles!* Vegeu asfuriaca.

aixurriar. Espantar, fer marxar algun animal d'un lloc. *Aixurria los pardals, que's foten lo raïm de la parra!* Vegeu asfuriar.

ajocador. Barró de fusta posat en un nivell més alt de terra per tal que s'hi ajoquin les gallines.

ajocar. Agitar. *Lo padrí ia s'ha ajocat al caixó, a les vuit ia té son.*

ajovar. Acostumar les bèsties a fer les feines del camp.

aladó. Formiga alada més petita que la comuna. *Ui! S'ha amplenat tot d'aladons; hi haurà tronada.*

albals. (Térmens) Precipici. *Mosenguard que t'avoros més a l'arsén, no veus quin albals que hi ha?* Vegeu asbals.

Albatarri. Albatàrrec (població del Segrià). *Des del tossal del Pedrós vea lo castell d'Albatarri.* Hi ha una expressió que diu: *Lo secret de Montoliu, que se va sintir des d'Albatarri* (es fa servir per referir-se a algun rumor que s'ha escampat molt ràpidament o a un secret que ha arribat a totes les orelles).

Albatàrric. Vegeu Albatarri.

alego. De seguida, en un futur molt immediat, d'aquí a poca estona. El que equival a *adés* al passat és *alego* al futur. *—No tardos, eh? —Tranquil, que alego vindré.* Sinònim de *lego*.

alego-lego. Molt més immediat que *alego*. *Vés-hi alego-lego, que si no ia haurà futut lo camp.* Sinònim de *lego-lego*.

alendar. Alenar, respirar. *Lo profe aquell és tan sèrio que la canalla ni alende al col·lèigit.*

ali! Interjecció que convida que marxis amb certa urgència. *Venga, ali, brillo d'aquí!*

alifara. Vegeu lifara.

aligot -a. Persona, generalment jove, de gran mida o de moviments sapastres. *No li dixos lo txapo, a l'aligot del Prudèncio, que l'atre dia fent cavallons va carregà's lo reg automàtic.*

alitraco. Cosa inútil que volta per casa. Vegeu flòtil.

allà quanta. Ja fa uns anys... *Allà quanta que no rostem, eh txiquet?*

allanrere. Fa algun temps enrere, però tampoc no gaire; només dies, setmanes o mesos, però no anys. *Allanrere vai vere'l am sa filla al Rioleonsafari.*

allargo. Rotllo més o menys llarg de cable elèctric, que pot anar enrotllat en un rodet o bé solt. *Nasi, cor al garatx i du'm anantre allargo, q'anquet dels txinos només me done per asporgar mitx seto.*

allavons. Vegeu allavontes.

allavontes. Llavors, aleshores. S'usa com a complement circumstancial de temps, quan volem referir-nos a «en aquell moment». *I allavontes va sortir l'assessino i li va traure la freixura de gairó; quina por vam passar al cini!* També se'n diu *davons, llavons, allavons, llavontes, allivontes, allesòrens, allavòrens, allavores, llavonses* i *llavòrens*.

allavòrens. Vegeu allavontes.

allavores. Vegeu allavontes.

allesòrens. Vegeu allavontes.

allivontes. Vegeu allavontes.

Alvira. Elvira, nom d'una senyora abadessa que va arribar a santa. *Que no, home, que no! Q'això de la comtessa Alvira no és un mantecado del Glas, és lo carrer agon viu la Quitèria de los Pocarroba!*

am. 1. En. *Am part tens raó.* 2. Amb. *Am l'aspersor aquet regarem to'lo jardí.* 3. On. *Am vas, tu, ara? Astigos quiet i fes bondat!*

amagar, juar a. Joc en què n'hi ha un que para i que ha de comptar de cara a la paret fins que la resta s'ha amagat, i en acabat els ha d'anar a buscar.

amanague, lo déu que t'. (Alòs de Balaguer) Expressió similar a «la mare que et va parir».

amanit. Plat d'enciam, tomata, ceba i *aulives*, que se serveix per acompanyar el menjar.

amatinar. Matinar, aixecar-se aviat. *Avui hai hagut d'amatinar per nar a arreclar lo reg automàtic dels collons, que cada cop que martxe la llum me regue de dia.*

ambafar. 1. Omplir-se de baf els vidres dels cotxes per dins, o els de les finestres quan a fora fa fred, i a dins, més caloreta. *No hi vec gens, porto tots los vidres ambafats.* 2. També s'utilitza en el sentit d'estar tip com un lladre. *Com no has d'astar ambafat, am la lifara que t'has futut? Au! Fot-te un saldefrutas!*

ambamba! Equival a «endavant!», «som-hi!» o «vinga!». *Ia asteu preparats? Pos ambamba!*

ambaparà. Expressió que denota sorpresa o admiració. *Ambaparà si és alt, aquet txiquet!* També es pot usar com una expressió afegida al començament o al final de la frase; en aquest cas, sempre cal marcar-ho amb signe d'admiració. *Ohhhhh, quines noes més castisses, ambaparà!!!*

ambarboll. (Vilanova de Bellpuig) Trampa. Vegeu **barboll**. La frase *L'ambarboll t'ha fet un poll* es fa servir per quan algú, fent-te trampes, t'ha fotut un tou.

ambarcar. Fer que una cosa faci cap a un lloc de difícil accés. *Li vai fotre tal canyardo a la pilota que la vai ambarcar a la taulada.*

ambastida. Bastida. *Falca bé l'ambastida, que'l Mingo l'atre dia se va fotre de lloms a terra i vam havé'l de dur al Seguro.*

ambentar. Afalagar, tirar floretes. *Lo Juanito se passe el dia ambentant lo jefe.*

ambitats -ades. Convidats. *Guarda lo vi bo per quan víngon ambitats.*

amboriat -ada. 1. Emboirat. *Lo riu astà amboriat.* 2. També, estar espessa una persona. *Avui tinc lo cap com a amboriat.*

ambossar. Embussar, obstruir un conducte. *Si vas a pixar no astiros la cadena, q'astà lo vàter ambossat.*

ambromar. 1. Posar-se núvol. *Ia s'ambrome, mos fotrà la festa major anlàrie.* 2. També pot ser una cosa no fecundada o avortada. *No hi va haver pepinos parque se van ambromar quan van florir.*

amburlà-se'n. Burlar-se'n, fer mofa d'algú. *No te n'amburlos; ia té prouta pena, lo cirilleta del Modest de cal Mixó.*

ambúrnia. 1. Garrafa. *Agarra l'ambúrnia i aumplix-la de gasoi pal tractor.* 2. Recipient metàl·lic on es guarda l'oli que es posa al cotxe.

amella. Ametlla. Vegeu **aumella**.

amfonsar. Enfonsar. *Pescant aringades hai nat a parar al puesto avon astà amfonsat lo Titànic.* Vegeu **asfonsar**.

amfuïnat -ada. Amagat. *Vai trobà'ls papers amfuïnats entre les revistes.*

aministració. A Lleida, l'estació d'autocars. Ocupa la part interior de l'illa de cases delimitada per l'avinguda de Blondel, el carrer de Saracíbar, la plaça d'Espanya i l'avinguda de Madrid. L'actual ubicació data dels anys *sixanta* del segle XX, ja que antigament aquell solar era ocupat per la gran estructura metàl·lica del mercat del gra, conegut com a mercat de Sant Lluís. També hi ha una dita lleidatana relacionada amb l'estació que diu que a Lleida hi ha quatre estacions: *istiu*, hivern, la de tren i la d'autobusos; fa referència al fet que passem *de patac* de temperatures altes a temperatures baixes sense notar la primavera i la *tardaor*. *Pregunta-li al txòfer si pare a l'aministració, q'hai d'anar a fer un racado a davant del Simago.*

ammoralir. Estovar les tiges del vímet amb humitat, ja sigui deixant-les a la fresca, al ras o posant-les en remull voluntàriament, per tal de poder-les treballar i fer-ne vencills.

amollar. Invitar a anar més a poc a poc, afluixar. *Amolla, que mos fotrem de cap!*

amossar. Sensació que produeix un producte àcid a la boca. *No me'n donos més, de llimó, que m'amosse.*

amotet. Moto de cilindrada petita, normalment de 49 cc. Els *amotets* es caracteritzen per estar adormits, conseqüència de no haver-los fet tirar mai gaire. No solen passar dels 50 km/h. S'hi engloben marques com Torrot, Vespino, Derbi, Mobilette... *Hai gafat l'amotet per nar al tros i hai tingut de frenar am la sola dels quets.*

ampacadora. Màquina que s'enganxa al tractor per fer feixos o *paques* (bales de palla). *Ham astat un'hora per arribar a Massoteres; hi havie una ampacadora fotent cua per la carretera.*

ampalme. 1. En electricitat, connexió. *L'ampalme aquell no'l pots connectar am cintaislant!* 2. En carreteres, cruïlla, intersecció. *L'ampalme de Vilanova de Segrià ia l'han futut ben malament, aquestos inginyers.*

ampantanagat -ada. Molt desordenat. Resulta realment curiosa la concentració de la vocal *a* en aquesta paraula. *La classe de tercer de pàrvuls ha quedat tota ampantanagada.* Vegeu ampantanat.

ampantanat -ada. Molt desordenat, amb totes les coses fora de lloc. *Vai al magatzem, que ho tinc tot ampantanat per allí.*

ampantanegat -ada. Molt desordenat. Vegeu ampantanat.

amparaular. Fer un tracte de paraula, comprometre's de paraula. *No'm digos que ia has amparaulat lo pis aquell de Boters; si té les parets del passillo tortes!*

amparrà's. *Trepar* a un arbre o a altres indrets (com les parres), amb certa dificultat. *L'oncle Ton s'ha astat mij'hora amparrat a l'aurecoquer an lo baldi i només ha trobat dos aurecocs madusos.*

amparralà's. Vegeu amparrà's.

amparrillà's. Vegeu amparrà's. *'Ndéu, hauries de vere lo Mitxi, com s'amparrille antxuminia amunt, quan se cole algun mixonot!*

ampasses? Forma interrogativa que vol preguntar «en quina pàgina estàs?». *Ampasses? Ia has arribat al final del capítul nau?*

ampastrar. 1. Escampar una cosa pastosa. *Ampastra lo foigràs al pa torrat.* Sinònim de *muntar*. 2. També s'usa amb el significat d'«embrutar» o «emmerdar».

La canalla s'ha futut tota ampastrada am lo fang. 3. Fins i tot té el significat de xocar. *Lo Cisco no mirae per on anae i's va ampastrar amb l'arrequatre contra un plataner.*

ampastre. 1. En la construcció, posar una certa quantitat d'una substància pastosa, tipus ges o ciment. *Puja-li la gaveta a l'ambastida, que fotrà l'ampastre pels caravista!* 2. Treball o feina realitzada de qualsevol manera. *Vaige, quin ampastre ha futut, ton pare, al fotre l'antxufe al ressibidor.* 3. S'aplica també a algú que és un desastre, que fa les coses malament. *Ia'stà fet un bon ampastre, lo Nasi; tanque los pots de la tupina amb cintaislant.*

ampastre, la banda de l'. Expressió que s'usa per referir-se a una colla de gent... doncs d'això... d'*ampastres. Guoita aquells que passen desmanegats i malfargats per baix a la Banqueta, semblen la banda de l'ampastre!*

ampegalós -osa. 1. Enganxifós, que s'*ampegue* amb facilitat. *Ansofata bé lo pressiguer aquell, q'astà tot ampegalós de la puó.* 2. Persona insistent i pesada, i que no respecta l'espai vital dels altres. *Fuig d'aquí, ampegalós dels collons!*

ampegar. Encomanar, en el sentit d'encomanar una malaltia. A Lleida, les malalties s'*ampeguen*, en altres llocs les encomanen. *Aquella paa me va ampegar l'acostipat.*

ampeltat de cirerer, astar. Es fa servir per referir-se a algú que és molt fi. També es diu de la gent de Barcelona o dels lleidatans als quals se'ls ha *ampegat* el parlar oriental. La frase prové del fet que el cirerer és un arbre moooolt delicat i per fer-ne empelts cal ser molt curós. *Lo Ciscu i la Filumena no diuen mai renecs, deuen astar ampeltats de cirerer...* També es diu *astar ampeltat de codonyer.*

ampercellar. Lligar les tomateres a les canyes. *Lo txisme aquell d'ampercellar, aondé?*

ampertxellar. Vegeu **ampercellar**.

ampessar. Començar. *Aquestes bromes porten aigua, alego ampessarà a ploure.*

ampetros. (Maials) Cosa inútil. Vegeu **flòtil**.

ampic. De seguida que, just en el moment, tan bon punt, un cop acabat de. *Ampic arribem a Castelló de Farfanya ia us picarem.*

ampilonat. Com li queda el cap a hom quan l'hi puja el beure. *Osclà que té lo cap ampilonat, se fot los gintònics amb lo silló.*

ampitxorar. Empitjorar. *Aquet temps no fa su que ampitxorar.*

ampiulat. (Maials) Trenat fet amb una soga per tal d'ajuntar coses.

amplear. Fer anar, utilitzar. *Si un cas demà no amplees la trisella pica'm par telèfano que l'ampleareé io.*

amplenar. Omplir. *Amplena un poal de llimonera, que'l darem als consogres.* També es fa servir *aumplir, cumplir* i *complir.*

amporlanar. (Anglesola, Barbens) Pavimentar. *Domés han amporlanat lo carrer on viu l'arcalde, afededéu...* Es veu que aquest mot prové del ciment pòrtland, paraula que, alhora, prové de l'illa anglesa del mateix nom. Imagineu-vos si n'és, d'usual, que a Barbens tenen el topònim *els Esporlans.* És com un canalet a la vora de la segona séquia principal del canal d'Urgell. Quan van pavimentar el canal, i després de tallar els xops, van nàixer *els Esporlans.*

amporlonar. Vegeu **amporlanar**.

ampostada. Prestatge. *No dixos la gran enciclopèdia lleidatana a l'ampostada, que pese molt i la fotrà als collons.* Vegeu **palmar**.

amprar. Demanar una cosa per tornar-la en un altre moment. *Vam anar a amprà'ls quartos par comprar un ruc.*

ampressió. Impressió. *Tinc l'ampressió q'avui caurà una pedregada que'm fotrà totes les mançanes anlaire.*

amprimar. Llaurar per primera vegada. *La finca aquella de les Torres de Sanui, ia l'hau amprimat?* Vegeu **mantornar**, **tercejar** i **quartejar**.

amprimenceria, a l'. Al principi. *A l'amprimenceria de la crisi dingú nae amb Decauves, no; tot Déu nae amb Cayens...* Vegeu **amprimeria, a l'**.

amprimeria, a l'. Al principi, al començament, a la primeria. *A l'amprimeria no hi havie dingú, pero després s'ha anat aumplint de gent.*

amprimir. Imprimir. *No vai púguer amprimir la pàgina aquella perqué no me txanae l'ampresora.*

an. 1. Amb. *Vam nar de Verdú a Vilagrassa, txino-txano an lo tractor.* 2. On. *An vas tan furient?* Vegeu **aon**. 3. En. *Vinc an un tres i no res.*

an vas oit. (Vallfogona de Balaguer) Típica salutació entre dos amics. *—An vas oit? —Allà als collons!*

anambell -a. Amb ell. *No te hi vull, am io, que sempre fots nosa; vés anambell.*

anastessiste. Anestesista. *Antes d'auperà't, t'haurà de vere l'anastessiste.*

ancà. Encara; denota una acció que succeeix ara. *Ancà no ha arribat, l'oncle Ton, del tros?*

anca'pesto. Enlloc. Vegeu **aumón**.

anca'puesto. Enlloc. Vegeu **aumón**.

ancabat. Després, en acabar de. *Vine ancabat, que ara tinc fenya.*

ancanteri. Expressió entesa com «ésser un encantat». *No sigos ancanteri i porta ràpit aquet txiquet al sinyor metxe, que fot uns ulls... Mausssss, quins ulls que fot!*

ancants, los. Joc en el qual et donaven tombs amb els ulls tapats i et quedaves (pel que es veu) amb una postura rara i immòbil, i aleshores els altres t'havien de desencantar. *Com aprofitaa per agarrar les mosses, quan juàvem als ancants...*

ancaparrà's. Entossudir-se en quelcom, encaparrotar-se, obstinar-se. *No t'ancaparros tant an que vòs una Barbi per Reixos, txiquet, que ancà t'anduràs un disgust.*

ancaparrat -ada. Preocupat. *Lo Carlos de ca l'Ascabellat astà ancaparrat perqué la puó li ha fet malbé los garrofers.*

ancara rai. Encara bo. *Ancara rai que tenim quatre duros arroplegats.* Vegeu rai.

ancara te mossegarà! Expressió per indicar quan hom té alguna cosa que busca molt a prop i aquest hom en qüestió no la troba. *—No trobo lo txèc que m'ha caigut a l'arrabentà-se'm la tira dels sustens... —Redéu, ancara te mossegarà!* També es diu *ancara te mossarà!*

ancavallà's. 1. Posar-se algú al damunt d'algú altre amb finalitats sexuals. *Mira lo Pep i la Maria, q'ancavallats astan, allí a l'hort.* Vegeu catxar. 2. Expressió: *Tenir lo nervi ancavallat* (Guissona). Estar preparat, l'home, per a l'acte de la *catxera.*

ancebar. Agafar ànim, coratge; animar-se a fer quelcom. *Vam nar fins a les Oluges am bici, pero com que astàem ancebats, vam tirar fins a Sant Ramon.*

anciamet de ruc. Enciam silvestre.

anclenquis, ser un -a. Ser un feble, que no té força. *Ia podràs, an lo pobre Nacleto, qu'és un anclenquis, a vere si t'atrevixes an un matalot com a io!*

ancontres de. En lloc de, en comptes de. *Ancontres de nar a la plaa, mo n'anirem a la muntanya aquet istiu.*

ancordiar. Molestar, «incordiar» en castellà. *Astàs-te d'ancordià'm quan astúdio pels atsàmens.*

ancòrdio. Destorb, maldecap; val tant per a objectes com per a persones. *Abuida l'asmari i trau tots los ancòrdios, que l'asbalsaràs.*

ancòrio. Vegeu ancòrdio.

ancostipà's. Refredar-se. Vegeu acostipà's.

ancostipat -ada. Refredat. Vegeu acostipat.

ancustipà's. (Urgell) Refredar-se. Vegeu acostipà's.

ancustipat -ada. (Urgell) Refredat. Vegeu **acostipat.**

andé. On és? *Josep! Andé aquella paa que'm dies?* També se'n diu *aondé, andés, aundés* o *aundé.*

andebaldes. Inútilment. Vegeu **andibaldes.**

andés. On és? *Andés lo boli?* Vegeu **andé.**

andéu. (Pronunciat *'ndéu.*) Contracció de *mecagondéu. Andéu, ia m'ha caigut tota la butifarra per terra.* Vegeu **mecagondéu.**

andibaldes. Per no res, inútilment. *No m'hi faigos nar andibaldes.* Per motius obvis, la frase que conté aquesta paraula s'ha de dir o bé amb resignació o bé amb mala hòstia; si és d'aquesta segona manera, preferiblement ha d'anar acompanyada d'algun *cago*: *Hòstia! Ara no'l vols, lo palossanto aquet? M'has fet pujar al banc andibaldes, collons!*

andicció. Injecció, ja sigui de medicament o econòmica. *Hai hagut de fotre un'andicció als tossinos per lo de la pesta porcina aquella. / Los van fotre un'andicció de quartos i van reflotar l'ampresa.*

andiot. 1. Gall dindi. *No hi havie manera d'agafar l'andiot per Nadal; només féiem que aconseguir-lo.* 2. Persona gran i forta. *Astà fet un bon andiot!* 3. També s'aplica als nois adolescents que volen jugar amb los més petits. *Au, vés, que ia ets massa andiot par juar am los petitanyos!* 4. S'utilitza com a paraula despectiva; es diu d'algú que no hi toca gaire. *Ia astà fet un bon andiot, mira que cantar oros quan tinie sis copes.*

andivinalla. Endevinalla.

andivinar. Endevinar. *Mireu, nens, a vere si andivineu qué és.*

androgà's. Drogar-se. *Lo jovent d'avui an dia domés pense su qu'en androgà's.*

andurrial. (Usat generalment en plural.) Lloc remot, llunyà i normalment de caràcter salvatge; afores. *Qué hi foties per anquestos andurrials?* També se'n diu *indurrial.*

anémon. Marxem, anem. *Anémon a fer un tomet porai.*

anémoni. Anem-hi. *—Que véns a fer un tomet porai? —Sí. Au, pos anémoni.*

aneular. Tornar *tonto. No tocos los mixons quan són pitits, que s'aneulen.*

anfós. On fos. *Anfós q'astigos tu pica, eh?*

anfuronar. Acció d'anar darrere d'una femella o d'un mascle. *Hauries de vere a la Uander com los de Sudanell anfuronaen les paes aquelles de Montoliu.*

angabanyar. Quedar bufat. *Lo forro polar no't quede tan angabanyat com l'anorac.*

angartxa-ulls. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

anginollà's. Agenollar-se, posar-se de *ginolls*. *No l'hai perdonat fins que no s'ha anginollat.*

anglevat. Mur de contenció per a l'aigua en les terres de regadiu.

angolfa. Golfes, però referint-se a l'estança de la casa. *Puija totes les sabates velles a l'angolfa, que no fotin nosa.* També s'anomena *angorfa* i *asgolfa*.

angon. (Torregrossa) On. Vegeu **aon**.

angorfa. Vegeu **angolfa**.

angrassí's. Engreixar-se. *Des de que m'hai casat que foto una meliguera que no me la vec ni quan pixo; no sé qué passe que no paro d'angrassí'm.*

angrineta. Oreneta. Vegeu **gruneta**. Tot i que es tracta d'un *mixó*, descartem que la paraula *vingo* del joc dels Angry Birds.

anguet. Aquest. *Posa'm anguet manat de cebes tendres.*

anguila de vàter. Insult antic. En èpoques passades la gent no s'insultava amb paraules malsonants, sinó que s'inventaven expressions d'aquest tipus. *Va! Calla! Tros d'anguila de vàter!* Vegeu **pop d'aigüera**.

ànic. Ànec. *Anguany per Nadal faré un ànic a la cassola, tria'n un dels del corral.*

animorar. Enamorar. *Fot un bo que animore.*

anjub. Cisterna excavada antigament al cingle (roca) que s'utilitzava per tenir aigua per a persones i animals. N'hi ha per totes les Garrigues i sembla que a tots els pobles es diu igual. Poden estar coberts o descoberts. *Has caigut a l'anjub que hi ha al cingle; agafaràs una galipàndia i et farà mal el gargantxó. Vés al mas i tapa't amb aquella coltxa vella. Sisquere ascoltessos amb aquestes aurelles que Nostre Sinyor t'ha donat.*

anjuba. 1. Vegeu **anjub**. 2. Puntal de pedra que serveix com a reforç d'un mur o paret.

anlaire. 1. Entès com a «aixafar la guitarra». *Van arribar los nòvios de les paes aquelles de Torrelameu i mos van fotre la festa anlaire.* 2. Trencar, fer malbé. *Li van fotre una pedrada als morros que li van fotre lo portell anlaire.*

anlàrie. Vegeu **anlaire**.

anllistir. 1. Endreçar. *Me'n vai a anllistir casa.* 2. Acabar una cosa. *Nen! Ia tens lo traball de socials anllistit?*

anllorar. Sentiment d'enyorança, enyorar. *La Carmeta s'anllore de sa fill, que ha nat de colònies una semana.*

anlluernat -ada. Conseqüència d'ofuscar la vista amb una llum massa intensa. *Les llums d'aquell cotxe m'han anlluernat i no vec res.*

anllussiar. Llussiar, esmolar, afilar la fulla de les eines.

anoguer. Noguer, arbre que fa nous. *Guaita l'anoguer, que formós i florit q'astà. Mos tocarà asclarí'l anguany.*

anou. Nou, la fruita. *Diuen que les anous van molt bé pal cloresterol, no?*

anquell -a. Aquell. *L'has vist, anquell paio? Am va, anquesta pinta!*

anquet -esta. Locució de lloc, equival a «en aquest». *Anquet puesto ham d'anar?*

anradere. Endarrere. *Tira, tira anradere... adreça, adreça; vale, para!*

anraijolar. Enrajolar, posar *raijoles. Ham anraijolat lo garatx parqué no hi vie manera de llimpiar la pols qu'entrae de l'era.*

anrampillar. Escalar, pujar alguna paret o arbre. *Anrampilla't a l'abre i afurria'ls mixons, que se mos fotran les cireres.*

anrecordà-se'n. Recordar-se'n. *Te n'anrecordes, de quan érem jóvens i nàvem de festes majons? Anrecorda-te'n, home!*

anredo. Dit a una persona que té la particularitat d'anar sempre contracorrent. *Hòstia, quin anredo de pao; me semble que no llargue gàrie, aquet sagal...*

anredon. Persona que no para de tocar els collons. *Lo teu txiquet és un anredon, eh? No pare de saltar pel sofà!*

anredos. Mals endreços. *Tens lo garatx ple d'anredos; a vere on foto l'atomitzadora, ara, io.*

anregonar. Parlar, enraonar. *Anàem tan a plaeret qu'entre Bell-lloc i Bellvís vam astar dos hores anregonant de com se feen los brossats.*

anreulat. Sensació de tenir molt de fred al cos, estar gelat. *Aquesta nit estic ben anreulat; li diré a la Matilde que m'ancengo lo foc a terra.*

anriure-se'n. Riure. *No te n'anrigos, que m'hai fet mal al ginoll.*

Anròver. (Derivat de Land Rover.) Tot terreny pagès de primera generació. Són típics els de color verd claret i els de color beix. Del seu habitacle en destaquen els seients del darrere, perquè estan en disposició perpendicular als del conductor i són directament de xapa metàl·lica. D'uns anys ençà n'han sortit imitacions com la del Patrol, o, posteriorment, el Lada Niva, però mai tindran l'encant ni l'elegància agrícola de l'Anròver.

anrulat -ada. Arrissat. *De pitit tinie el cabell anrulat i ara té la closca més llisa que l'airopor d'Alguaire.*

anruna. Runa que es produeix als edificis en obres. *No abocos més anruna anquet containe tan acaramullat, q'ancabat lo camión hu ascamp tot per la carretera.*

ansaig. Assaig. *Qué, txiquets? Com ha nat l'ansaig? Fatal, no? Perquè vau acabar a les quinientes i vau martxar tots amb una malahandí...*

ansaijar. Assajar; el que fan els músics quan preparen un concert, però també ho fan els científics o els actors. *Avui ham ansaijat un nou sistema per lligar, a vere si aquesta nit triomfem.*

ansamar. Reservar.

ansecte. Insecte. *Fitseu-vos, nens, avui astudiarem los ansectes tipo mosca collonera.*

ansofatadora. Màquina d'*ansofatar*. *Angantxa l'ansofatadora al tractor i vés a fotre una ansofatada a la feixa de paraguaios.*

ansofatar. Ensulfatar. *Vai a ansofatar els mançaners i els pressiguers.*

ansomania. (Belianes) Fumeral, xemeneia. Vegeu **tximeneia**.

ansorrar. Metafòricament, fotre un clau, fornicar. *Anémon al Punto Equits, que l'ansorrem segur...*

ansou! Clam emprat per hom en entrar a casa d'algú. Expressió molt utilitzada quan encara no hi havia timbres i es deixaven les portes de les cases obertes. *Ansou!! Que no hi ha dingú??* Sinònim de *delaguard!*

ansufatar. Ensulfatar. Vegeu **ansofatar**.

ansumanciar. Deixar la fruita en un bol perquè suquegi; un cop ha suquejat, ja està preparada per menjar. *No toquis los palossantos, que ancà no han acabat d'ansumanciar.*

ansumenia. Fumeral, xemeneia. Vegeu **tximeneia**.

ansuminia. Xemeneia. Vegeu **tximeneia**.

ansundemà. L'endemà. Vegeu **aundemà**.

antagullar. Fixar-se, mirar fixament. *Iep!!! Guoita aquelles paes, mos astan antagullant.* També se'n diu *ataüllar* i *agullar.*

antaubat -ada. Estar preocupat, tenir un temor. *Lo Jordi astà antaubat; no sap si podrà acabar de pagar la hipoteca.*

antempèrie. Intempèrie, lloc sense arrecerar, avesat a patir les inclemències meteorològiques. *No dixos los cactus a l'antempèrie, que, an la gelaó que fotrà esta nit, te se moriran tots.*

antoldat -ada. Aplicat a la ersona que du una gran borratxera. *Porte un antoldat a sobre que no s'aguante dret.*

antomoir. Estabornir. Vegeu **astamoir**.

antortelligada. Torcedura de turmell. *Hosti, tu; això del rúnning és ben dolent. Me vai fotre una antortelligada l'atre dia!*

antortiguillar. Vegeu **antortilligar**.

antortilligar. Tòrcer el turmell. *M'acabo d'antortilligar al cantó de la fassera.*

antrajat -ada. (Pronunciat amb *h* aspirada.) Persona molt mudada. *An vas tan antrajat? Que no hu veus, que t'aufegaràs de la calor?*

antrampussar. Vegeu **antrepussar**.

antrapussar. Vegeu **antrepussar**.

antrempussar. Vegeu **antrepussar**.

antrepassar. Vegeu **antrepussar**.

antrepussar. Ensopegar, topar contra un obstacle amb el peu, sense necessitat que hi hagi caiguda de l'individu que du a terme l'acció. No vol dir ensopegar amb puces. *Ojo am lo bordillo de l'assera, q'antrepussaràs.*

antrifugar. Centrifugar (neologisme). *No tocos la lavadora, q'ancara astà antrifugant.*

antxautar. Posar entre cella i cella, figuradament, amb obstinació. *Necessito una grua per atxecà'l del sofà, i aquet matí se li ha antxautat d'anar a córrer per la Mijana fins que ha tret los budells.* Sinònim d'*antxotar*.

antxís, ser un. Ser una meravella, ser fantàstic. *Aquesta coltxa és un antxís, acalente de mil amores.*

antxotar. Venir de gust, donar la gana. *Anquet cavall, com se li antxoto de vindre al galop... que Nostre Sinyor gloriós mos agafo confessats!!!* Vegeu **antxautar**.

antxumar. Agafar alguna cosa al vol, amb la mà. *Antxuma aquet mosquit, que ia fa rato que m'amprenye.*

antxumenia. Xemeneia. Vegeu **tximeneia**.

antxuminia. Xemeneia. *L'antxuminia de l'Impacsa se veu des de Balaguer i part de l'astranger.* Vegeu **tximeneia**.

antxutar. Vegeu **antxautar**.

anvant. Endavant. *Tira, tira anvant, que no rasques. Paracon la columna! Adreça, adreça!... Rrraaaasss!!!*

anvantà's. Vanar-se. Vegeu **avantà's**.

anvedrit -ida. Adjectiu usat per a la verdura, quan es posa dura. *Mira que les albergínies no astígon anvedrides, que si no la samfanya queda més dura que los matximbrats de l'anvà del garatx.*

anverenar. Enverinar, emmetzinar. *M'han anverenat lo gat am los sulfats.*

anvés de. En lloc de. *Podries amporlanar lo garatx anvés d'anar cada dia al bar, venga, venga, ampinà'l colze.*

anvescar. Untar, sucar o *ampastrar* una cosa amb alguna substància. *Lo txiquet se va fotre lo morro tot anvescat de txocolate.* Aquest mot té l'orígen en la matèria apegalosa treta dels fruits del vesc, amb la qual s'unten vímets per caçar *muixons*, que hi queden enganxats.

anvirinar. Enverinar. Vegeu **anverenar**.

anzacte. Exacte. —*Lo Pere és aquell de la camisa blava, no?* —*Anzacte! Lo de la camisa blava.*

aon. On. *Per aon pare ton oncle? Fa rato que'l busco i no'l trobo aumón.* També pot dir-se'n *agon*, *an*, *auon* i *avon*.

aondé. On és? *Aondé lo seguro de la Decauve?* Vegeu andé.

aparar. Parar, aturar. *Si no apares lo motor del motocultor, se gastarà lo gasoi.*

apària't! Ordre donada als rucs i als cavalls perquè s'apartin d'algun lloc. *Iep! Apària't! Mecàgon!*

apariar. Arreglar, però en tots els sentits possibles: arreglar-se una peça de vestir per tal que quedi bé, curar-se d'una malaltia, arreglar alguna cosa que funciona malament, posar condiment a un menjar que té poc gust... *Apària't la faldilla, que se't veuen los leotardos.*

apegar. Vegeu ampegar.

àpit (*Apium graveolens*). 1. Api, planta que es posa al caldo o es menja amanida. *Fot un raig d'oli a l'amanida, que los llicsons i l'àpit amarguegen.* 2. Expressió: *Ràpit com un àpit* (s'usa per referir-se a algú o alguna cosa que va molt de pressa).

àpit de braçal (*Apium nodiflorum*). Mena d'api silvestre. *Si dónes àpit de braçal als corders, te diran que t'ho fotis tu; ni ells lo volen!*

apitjar. Prémer, polsar. *No l'apitjos, aquet botó, que li desantxufaràs la botella d'oxígeno a ta padrí.* Vegeu apretar.

aplaussos. Artilugi manual que va enganxat a un pal metàl·lic de poc pes, el qual té instal·lats a la punta dos petites plataformes que fan l'acció com d'aplaudir. A l'hora de collir, s'abracen les branques amb los *aplaussos* i fan saltar les *aulives* com a conseqüència del moviment.

aplucar. Aclucar. D'aquí ve el joc de «la pluca». Aquest verb, de vegades, es conjuga com a reflexiu. *Apluca't los ulls si no vòs que t'hi entro pols.*

apol·lònia. Femení de *quinto.* A la zona de Soses, Aitona, Seròs, Torres de Segre... se celebra la festa de les *apol·lònies*, que són les noies que fan divuit anys aquell any, en contraposició a la festa dels *quintos*, que és només masculina.

apotecari -ària. Farmacèutic. *Vés a ca l'apotecari, a vere si et ven un pot de Ceregumil.*

apreparar. Preparar. *Si s'antere ton pare que no has nat a aurir la paleta, aprepara't.*

apretar. 1. Pitjar, prémer, polsar. *No apretos aquet botó per res del món!!!* 2. Anar estret o just de talla. *Aquets pantalons m'apreten, m'assemble que aquet istiu m'hai angordat.*

aprimar la dalla. Treballar picant en fred la fulla de l'eina per tal d'esmolar-la.

apuntar el tronc, nar a. Expressió per dir que hom ha anat a un lloc poc habitual. *I aon heu nat a apuntar el tronc aquet dumenge?*

aquestos. Aquests. En fer el plural, el lleidatà afegeix la *o* i conserva la *s*. *Aquestos prèssics són verosos ancara.*

aquet. Aquest. *Aquet paio d'allà és lo veí de la torre de cal Tomata.*

aqueta. (Agramunt) Aquesta. *Aqueta fira dels tarrons que foten a Agramunt és de campeonato.*

aquidellà. En cap lloc en concret. *Me'n vai aquidellà a fer un tomb per distraure'm.* Vegeu porai.

aquillà. Entre aquí i allà. *—On tens la camisa? —Aquillà.*

aquivocà's de forat. A l'hora de menjar, es produeix quan es respira al mateix moment que s'empassa el menjar, de tal manera que una part del bol alimentari intenta anar cap a la freixura en lloc de l'esòfag. Aquest fet provoca una tos que fa que el comensal situat a la vora comenci a donar cops a l'esquena de l'afectat. També se'n diu *ativocà's de forat.*

aradar. Agradar. *No m'araden los aspinacs bullits.*

aragall. Marca que deixen les rodes dels cotxes o del corrent de l'aigua als camins. *Ancara hi ha los aragalls, al camí, del dia que hi vai passar an lo jip al maig.*

àrbit. Àrbitre. *L'àrbit del Lleida no mos va pitar tres penaltis.*

àrbrit. Vegeu àrbit.

arcalde -esa. Alcalde. *La dona de l'arcalde porte uns collars que vés a sàpiguer tu d'on los ha tret.*

arena. Sorra. *M'acabes de fotre tota l'arena al cap.*

argall. Vegeu aragall. *Siguix per l'argall q'ha dixat lo tractor i així no t'anfangaràs.*

Argenda. Hisenda. Vegeu Agenda.

argilaga. 1. (*Calicotome spinosa*) Argelaga; arbust que surt a les serres i en llocs no cultivats, i que fa la flor groga. Crema molt ràpid i, en temps passats, s'utilitzava per sucarrar els pèls del porc (un cop mort). 2. Expressió: *Ésser amorós com l'argilaga* (per referir-se a una persona esquerpa, irònicament).

arguillat -ada. Brut. *Que no hu veus? Vas arguillat com el pal d'un galliner.*

àrie. Aire. *Tanca la finestra, que fot molt àrie.*

aringada (*Clupea harengus*). Arengada, peix salat que se sol menjar per esmorzar o dinar acompanyat de raïm. És un peix que tradicionalment consumia la gent pobra. *M'hai futut un'aringada per asmorzar i només fai que beure.*

aringada de casco. Arengada que es venia a les peixateries, en unes caixes de fusta cilíndriques, i amb les arengades disposades en forma radial. Es conservaven en salmorra i es transportaven amb gran quantitat de gel per tal de mantenir-les en el millor estat de conservació possible. *Rossita, abasta'm un sarpat d'aringades de casco i una aumosta de raïm, que preparo l'asmorzar.* Vegeu també sardina de casco.

arista. 1. Espina de peix. 2. Bocí primet i punxant de fusta.

armella. (Alpicat) Ametlla. *Txafa les armelles per fer la salsa dels calçots.* Vegeu aumella.

arnella. 1. Peça de ferro rodona que hi havia a l'exterior de les portes i que servia per estirar-les o per trucar. *Lliga lo gos a l'arnella mentres pujo a buscar lo pot que m'hai dixat a l'asmari.* Vegeu també baldilló. 2. Anella. *Abasta'm l'arnella, que hi fotré'l tavalló.*

arrabentar. 1. Rebentar. *No arrabentos la bufa, que no te'n compraré cap més... Boom!!!* 2. Trinxar o fer malbé quelcom amb violència. *Qué fots, moniato?! No veus que si te cau la síndria l'arrabentaràs?* 3. Estar molt cansat, esgotat. *Astic arrabentat de tant córrer; sort que ia vec allà al fondo lo campanar de Preixana.*

arradiet. Transistor o ràdio petita. *Antxufa l'arradiet, que sintirem lo Lleida, que jue ara.*

arrael. Arrel. Res a veure amb el gat que *arromet* aquells petits humanoides blaus que viuen en cases amb forma de bolet al bosc... Los barrufets o *pitufos, vaige.*

arrascada. Esgarrinxada. *Vai caure am la moto i me vai fotre unes arrascades...!*

arrear. Engegar; tirar endavant; marxar. *Arrea lo Vespino, que no arribarem mai.*

arrebutir. 1. Rebotir, farcir, omplir una cosa *a més no puguer*, a màxima pressió. *Per fi d'any astàem arrebutits al River; me semble que vai perdre dos quilos domés per lo que m'apretae la gent del voltant.* 2. Vegeu rebotit.

arrecinc. R5, model de cotxe Renault; també anomenat *errecinc. Hosti, les juergues que mos fotíem quan nàem al Big Ben am l'arrecinc.*

arreclar. 1. Arreglar, reparar. *Arropenja l'ascala a la paret, q'hai d'arreclar lo porticó del quarto de la padrina.* 2. Gestionar. *Vinc de Mutualidats, d'arreclar los papers del retiro.* 3. Expressió: *Astar ben arreclat* («tenir-ho magre, estar en una situació delicada»). *Astem ben arreclats, si no podem traure les txuletes a l'atsamen!*

arreclau. Escorpí. Vegeu reclau.

arreclo. Reparació molt simple que es fa a alguna cosa aplicant-hi la mínima despesa possible.

arrecollons. Expressió no gaire amistosa. *Arrecollons, com pedregue! Mos dixarà los préssics par fe'n suc.*

arrecony. (Bellcaire) Igual que *arrecollons*, però en femení. *Arrecony si t'angantxo!*

arrecular. Anar o tirar enrere. *No't mogos del puesto, q'arreculo am lo tractor i no sigo que t'aspatxurra.*

arreculat -ada. 1. Endarrerit. *Va, txiquets, q'anquesta classe nem molt arreculats.* 2. Just de *mollera*, limitat intel·lectualment. *Semble astrany i mentida que sigo arquitecte i sigo tan arreculat.*

arremolcar. Remolcar, arrossegar un vehicle, per exemple. *Me s'ha futut a sobre una padrina a la ratonda del cimintiri i m'han hagut d'arremolcar lo quatreele fins al taller del polígano.*

arrequatre. R4, model de cotxe Renault. *Hai hagut de portar l'arrequatre al mecànic, no sé si és la tapa del delco o la junta de la culata.* També és anomenat *errequatre*, *quatrellaunes* o *quatreele*.

arreu. Màquina que serveix per llaurar la terra. Porta pales, tallants i punxons. *Ia tens l'arreu preparat? Que demà tinim fenya per to'lo matí, eh?*

arrifar. Rifar, sortejar. *Allà als pagesos arrifen una cistella am la loteria de Nadal. I afededéu que fot goig, eh?*

arrimar. Apartar. *Arrima aquestos papers, q'hai de parar la taula.*

arringlerar. Arrenglerar; posar un conjunt de persones, animals o coses ordenats en files..., *vaige*, en *ringleres*.

arrobaldar. Gronxar algú en un baldador. *M'hai passat tota la tarde arrobaldant la txiqueta al colúmpio de la plaça.* Vegeu baldar.

arrocerar. Arrecerar, posar-se a recer. *Qué fots aquí a l'antempèrie, anquesta pluija? Arrocera't, que si no agafaràs una galipàndia!* Vegeu també rocer.

arrofeixar. *Aquestos dos que hi ha arrofeixats al pertxi de l'entrada ni los aurixos, eh? Són uns que volen vendre colònia per a les verres.* Vegeu arropenjar.

arrofredà's. Refredar-se. Vegeu acostipà's.

arrofredar. Refredar, fer baixar la temperatura d'un cos.

arrofredat. 1. Refredat. *Andéu, vaige un arrofredat que hai agafat per surtir al tros am la samarreta ampèrio am ple desembre.* Vegeu acostipat. 2. Participi del verb *arrofredar*.

arrojar. (Amb la *j* pronunciada com una *h* aspirada.) Vomitar. *Va fotre una arrojada que Déu n'hi do.* També se'n diu *rojar*, *ortxegar*, *gomitar*, *gumitar* i *potar*.

arrometre. Vegeu acaçar.

arronsar. Refregar-se. *Lo mix no pare d'arronsà's per la meua cama, segur que vol festetes.*

arropenjar. Repenjar-se, recolzar. *Paracon am arropenjà't a la paret, que ta tiet acabe de pintar.*

arroplegar. Replegar, agafar. *Arroplega les borrasses, que ia han caigut totes les aulives.*

artiste. 1. Expressió per saludar, que vol ser simpàtica; sinònima de *mutxatxo*. *Com va, artiste?! Qué diu lo mutxatxo?* 2. També es diu a algú que és una mica *cantamanyanes*. *Quin artiste astàs fet, tu!*

Asabel. Isabel, nom de dona. *L'Asabel ve de comprà's una hormigonera al Brico-Depot. Se veu que no hi havie manera de lligar l'allioli...*

asbafegar. Respirar d'una manera desmesurada, generalment després d'haver fet un gran esforç; esbufegar. *Va! No asbafegos tant, que no has futut res ancara!*

asbals. Terreny amb un grau d'inclinació molt important i amb despreniments.

asbalsar. Enfonsar-se una paret, produir-se un despreniment en una muntanya, etc. *Se van asbalsar aquelles roques i van txafar dos aumellers. Mosenguard no hàijon agafat a dingú al davall!*

asbarallà's. Barallar-se. *Aquets crios són lo que no hi ha, to'lo dia s'astan asbarallant. / Quan no té dingú per asbarallà's, s'asbaralle ell sol am l'ombra.* També podem dir-ne *abarallà's* o *agarbí's*.

asbarriar. Escampar coses que estaven ordenades. *Dixa de moneijar amb lo pienso dels vidells; m'hu has asbarriat tot!*

asbellegà's. Riure amb ganes. *Me vai asbellegar de gust quan vai vere caure la vella de cal Bitxo.*

asbellegar. Esquinçar, estripar.

asbergínia. Albergínia. *Tens les asbergínies a la graella per fer l'ascalivada?* Vegeu **aubergínia**.

asberlà's. Caure, fotre's de cap. *Hosti, la Dorita s'ha asberlat baixant les ascales.*

asbocinar. Fer alguna cosa a bocins; dividir un tot en parts més petites, generalment sense tenir-ne en compte les proporcions. *Ia tens lo corder asbocinat? Que tinc les graelles a punt.*

asboijarrat -ada. Esbojarrat.

asborgar. (Albesa) Esporgar.

asbravar. Perdre el vapor. *Aquesta grassiosa no val re, astà asbravada.* Vegeu asvaporar.

asbregar. (Almenar) Vegeu **asfregar**.

asbrossadora. Màquina per al camp que s'enganxa al tractor i que té com a utilitat birbar (tallar les males herbes) del bancal o del reng per deixar-ho ben segat. També s'anomena *picadora*.

asbucinar. Fer a trossos. *Calla o t'asbucino!* Vegeu asbocinar.

asbufegar. Alterar-se com a efecte del cansament; respirar molt fort i seguit. *Vai nar am salèncios de Sunyer fins als Torms i no vai parar d'asbufegar.*

asbuliac. Ratpenat. *La caseta on lo Paco guarde lo tractor astà plena d'asbuliacs.* Vegeu municec.

asburiac. Ratpenat. Vegeu municec.

ascafanyit -ida. Esquifit, poca cosa. *No m'astranye que l'hi ampeguin tot; no veus com astà d'ascafanyit?* Vegeu **cirilleta**.

ascala de marge (o d'aspona). Pedres que sobresurten en diagonal a la paret de l'espona per tal que es pugui pujar d'una feixa a l'altra.

ascalanifi. Escala en *hi-fi*. *Per la festa major la canalla farà un ascalanifi del Marqués de Pota, lo Parrano i lo Beethoven.* És sinònim de *comèdies*.

ascalestro. Algú que és molt i molt prim. *Minja, minja més!!! Q'astàs fet un ascalestro!!!*

ascalfaplats. Ferro llarg per escalfar plats a la llar de foc; en un extrem hi ha un forat per encaixar-ho en un clau gros, i en l'altre hi ha una rodona de ferro on es col·loca el plat per tal que s'escalfi. També s'anomena *mossa* o *ascaufaplats*.

ascalivot. Barreja de terra seca i molla resultant de remoure-la en llaurar.

ascambrilla. Brisca. Vegeu **descambrilla**.

ascampall. Acció d'escampar; escampada. *Mira quin ascampall de prèssics mos ha dixat per terra la ventada q'ha futut.*

ascapçanes. Peces de cuir que portaven els rucs, les someres i los matxos als costats de la cara i que els obligaven a mirar endavant. Per extensió, s'aplica a la persona antipàtica, que no vol veure ningú. *No salude mai, semble que porto ascapçanes.*

ascape gotes. Expressió mol típica a les Garrigues, ja que hi plou molt poc, i quan hi plou, només arriba a «escapar gotes».

ascar. 1. Buscar, cercar. *Asca'm lo llistín, q'hai de trucar al Seguro.* 2. Posar ham a la canya per anar a pescar. *Aquestos ia asquen, se pensen que són truites lo que hi ha i són carpotes fastigoses.*

ascarabatina (*Blattodea*). Insecte semblant a l'escarabat, però més aplanat, que viu en esquerdes i corre durant la nit. *Ecs! Mira quina ascarabatina! Fot-li un cop am lo salèncio.*

ascarbotar. Escampar les brases per coure la carn. *Prepara'm la carn i los asmolls, que ia astic ascarbotant la brasa.*

ascardill -a. Referit tant a una cosa com a una persona molt petita. *S'ha trencat un totxo i m'ha entrat un ascardill a l'ull.*

ascardillar. (Os de Balaguer) Esquitxar. Vegeu **ascatxigar**.

ascariar. 1. Espolsar les estovalles o un drap després de menjar. *Ascària bé l'alfombra, que deuen astar a punt d'arribar los ambitats. / Vés a fora al corral, que les gallines astiran ben contentes si'ls ascàries aquestes ascurrípies.* 2. També s'usa en el sentit de fer marxar les bèsties. *Ascària les gallines i les oques cap al corral, q'astan sueltes pel bancal.*

ascarrantxa. Espai que queda entre les cames. *Tens un forat a l'ascarrantxa, dels pantalons. Ves que no te surto un tros de trontxo per allí.* Vegeu **ascarrantxes**.

ascarrantxa, juar a l'. Consisteix a dibuixar uns números a terra, dins d'uns quadrats, i fer saltets per caure amb un peu o amb els dos damunt de certs números. També se'n diu *palet* o *pisso*.

ascarrantxà's. Separar ambdues cames, cosa que dóna estabilitat en llocs com l'autobús. Els porters de futbol, quan *s'ascarrantxen*, corren el risc que els *fàçon* un gol per les *ascarrantxes*.

ascarrantxes. Espai que queda entre les dues cames. *És tan pitit que'm passarie am los braços atxecats per les ascarrantxes i no'm rascarie los ous.*

ascarriar. Vegeu **ascariar**.

ascarrutxes (en plural). És un suport amb quatre rodetes on es posa la canalla quan són petits perquè, suposadament, aprenguin a caminar. Generalment, l'únic que s'aconsegueix és que els quedin unes cames més arquejades que les de Clint Eastwood a *Sense perdó*.

ascarsadora. Recipient amb forats per abocar-hi el menjar de la cassola, per tal de traure'n el líquid i *retindre* el *fato*.

ascarsers. Senars. Vegeu **ascassers**.

ascartxigar. Esquitxar. Vegeu **ascatxigar**.

ascartxinar. (Almatret) Esquitxar. Vegeu **ascatxigar**.

ascartxir. (Almatret) Esquitxar. Vegeu **ascatxigar**.

ascassapenes, a l'. Ni tan sols, o difícilment. *Perdius dius? Ha, ha... A l'ascassapenes n'hi trobaràs, anquet coto.*

ascassers. Referit als nombres senars. *Fitsa't, Ramira, anquet cantó de carrer només hi ha números ascassers.*

ascatxarrà's. Espatllar-se d'una manera gairebé definitiva. *Au, ia s'ha ascatxarrat lo motocultor. I ara qué fotrem?*

ascatxic. 1. Esquitx, aquelles gotetes d'algun líquid que s'escapen descontroladament i amb conseqüències funestes. *Paracon, que m'has futut un ascatxic am lo bidó del gasoi!* 2. També s'usa per designar un *crio* entremaliat i petit. *Lo fill de la sinyora Rossita és un ascatxic; s'amague davall de la Decauve i dingú'l veu.*

ascatxigar. Esquitxar. *Quan te dutxos passa bé la quartina, que, si no, ascatxigues tot lo quarto de bany.* També s'utilitza *ascardillar*, *ascartxigar*, *asclatxigar*, *ascartxinar*, *ascartxir*, *ascatxinar*, *asgartxir*, *asguirtxar*, *aspertxar* i *asquitxigar*.

ascatxinar. Vegeu **ascatxigar**.

ascaufaplats. Vegeu **ascalfaplats**.

ascaufar. Escalfar. Vegeu **ascofar**.

ascaufor. Escalfor. *No sas com m'arade aquesta ascaufor, Vergínia!*

ascavadora. Excavadora. Vegeu **retro**.

asclafollar. Pelar un fruit sec, traure'n la clafolla o *clafoll*. *Asclafolla les aumelles que s'han quedat a la borrassa.*

asclamalls. Vegeu ascremalls.

asclarir. 1. Acció de traure la fruita dels arbres quan encara és verda i petita, per tal de descarregar-los pes i perquè la fruita que hi quedi es facin més grossa. *Haurem d'asclarir l'auricoquer; si no aquestos auricocs mai astaran madusos.* 2. També, traure el sabó del cap. *M'asclarisso el cap i ia'stic llesta.*

asclaro. Clar, és clar. *—Abasta'm la Mirinda, Llauís. —Asclaro, ara te l'abasto.*

asclatassada. Caiguda sorollosa i espectacular d'una persona. *Hauries d'haver vist l'asclatassada que's va fotre lo Tonet quan portae los plats cap a la cunya.*

asclatassoner -a. Empipador, que molesta molt. *Quin siroll més asclatassoner que fot lo vent quan pique a les pressianes.*

asclatxigar. Vegeu ascatxigar.

asclemalls. Vegeu ascremalls.

ascofar. Escalfar. *Ascofa't la samfanya, que ia deu astar freda. / No sé si me'ls ascofarà gàrie, los peus, aquesta astufa de pinyola.* També se'n diu *acalentar* i *ascaufar*.

asconillà's. Esmunyir-se, amagar-se. Vegeu ascunillà's.

asconyar. Espatllar. *Se m'ha asconyat la manivela.*

ascopeteijat -ada. Acció de sortir ràpid d'un lloc. *Vam sortir ascopeteijats de casa.*

ascorassat -ada. Esvaït, amb molta gana.

ascoronar. Tallar les puntes dels arbres. *No ascoronos los txiprers ancabat de dinar, Mílio, q'an la sirollada que fots am la motosserra no'm dixes fer la mesdiada.*

ascorronà's. Tenir mal als ronyons. *Lo Jusepet porte to'lo dia ascorronant-se; és que ha agafat quatre galletes acaramullades alhora!*

ascramellers. Vegeu ascremalls.

ascremalletes. Estris de ferro que es pengen dels *ascremalls* per penjar-hi l'olla. *Les ascremalletes astan ben negres de l'astalzí del foc a terra.*

ascremalls. Cadena amb ganxos que es penja al fumeral de la llar de foc i serveix per posar-hi los perols, los tupins o les olles que vulguem escalfar. En català normatiu, d'aquest estri se'n diu «clemàstecs». També hem trobat *asclamalls, asclemalls, asgradells, ascremallers, cremallers* i *cremellers*.

ascremalls, semblar uns. Estar molt prim o prima, tant com uns *ascremalls*. *La Marialpilà semble uns ascremalls, per nar al carrer podrie baixar per dins lo tubo del desaigüe.* Vegeu mula d'un gitano, semblar la.

ascunillà's. Amagar-se, esmunyir-se com ho fan els conills. *Càgon lo nen de Déu, ia ha tornat a ascunillà's.*

ascupinar. Escopir. *Lo vell aquell només fot q'ascupinar gargalls verds a terra, lo llord.*

ascurrípies. Vegeu ascurrualles.

ascurrualles. Restes de menjar esgrunades. *Acaba't aquestos quatre rossangos i no'm dixos ascurrualles par damunt del lule.* També se'n diu *ascurrípies* o *rossangos.*

ascursió. Excursió. *Demà portarem la canalla i los padrins a voltar porai d'ascursió.*

asfarair. Esfereir. *Ma germà ancara astà asfaraït que a la tardaor vaiga am màniga curta.*

asfilagartxar. Esfilagarsar, desfer en filagarses. *Trauràs-te los pantalons aquestos, q'astan tots asfilagartxats i miraré d'ambastà'ls i cusí'ls.*

asfonar. Enfonsar. *M'hai asfonat al fang.* Vegeu asfonsar.

asfonsar. Enfonsar-se a l'aigua o en qualsevol altre líquid; anar-se'n cap al fons d'una piscina, vas, riu, mar, braçal, clamor, *secla*..., com a conseqüència de tenir una densitat superior a la del líquid. *Òjo no us asfonseu, què's molt fonda, aquesta pescina.* També hi ha les variants *amfonsar*, *afonar* i *asfonar*.

asforrar. No poder aconseguir l'objectiu que es pretenia. *Res, avui tampoc hem asforrat; mira que quedar últims a la Transséquia.*

asfrair. Esfereir. *Fot un fred que fa asfrair!* Vegeu asfarair.

asfregar. Netejar quelcom fregant-ho fortament. *Asfrega bé los calçotets al safareig, que, si no, no martxe la pudor.*

asfregues. Massatges. *Ni Autans ni hòsties; per les picades de mosquit ma padrina fot unes asfregues d'àpit, aigua de timó i tripons de tossino...*

asfugà's. Fugir, escapolir-se. *Tu! No t'asfuguis, q'has d'anar a ansufatar los aumellers!*

asfuriaca. Fuet (no dels de menjar, sinó dels de fuetejar). *Si t'asplico io lo de la paa aquella... me va lligar al capçal del llit, se va vistir de negre, se va traure una asfuriaca i...*

asfuriacada. Cop d'*asfuriaca*. *Fot-li una asfuriacada, ia varàs com arrearà!*

asfuriar. Fer marxar. *Vam posar aquells aspantaocells per asfuriar los asparavers.*

asfurriagallines. Tren. Aquest mot és ben arcaic i s'usava a les granges vora de les quals passava el tren, el qual provocava una revolució d'aquestes bèsties dins del galliner. *No hu sints? Ia passe l'asfurriagallines de les sis del matí.*

asfurriar. Vegeu **asfuriar**.

asgadell. Gran cistella de vímet amb quatre cavitats que serveix per dur bèsties petites dins del carro.

asgaldufar. Desordenar. *Lo txiquet buscae un juet i ho va fotre tot asgaldufat.*

asgambi. Lloc espaiós, molt ample. *Tu rai que al jardí tens asgambi i la canalla s'hei pot asbargir.*

asgarracollites. Dit d'algú que sempre fot la pota.

asgarrantxar. Esgarrinxar, rascar la pell amb una o amb moltes punxes. *M'hai ampotrat am la Torrot als abarters i m'hai asgarrintxat de tal manera que semble que m'hàjon passat pals ginolls paper de lijar.*

asgarrapacristos. (Golmés) Persona entremaliada. *Mosenguard que te surto lo nen tan asgarrapacristos com lo fill de la Pipita.*

asgartxir. Esquitxar. Vegeu **ascatxigar**.

asgartxit. Esquitx. Vegeu **ascatxic**.

asgolfa. Golfes de la casa. *Algo trafique ton pare per dalt a l'asgolfa, que no paro de sintir com arrossegue armaris.* Vegeu **angolfa**.

asgradells. Cadenes que hom posava a les llars de foc per penjar-hi les olles i calderes per coure-hi lo menjar. *Ia has penjat lo tupí als asgradells?* Vegeu **ascremalls**.

asgratinà's. Esgratinyar-se, esgarrinxar-se, barallar-se, discutir. *Aquells dos sempre s'astan asgratinant; són uns torracollons de cuidado.*

asguillebi, d'. Vegeu **asguillèbit, d'**. *Paracon amb los canalons, que no se te pòson d'asguillebi al gargantxó.*

asguillèbit, d'. En diagonal, de biaix. *Para, paraa, para collooons!! ...que si no'l dentres d'asguillèbit no'l dentraràs!* Aquesta paraula també s'utilitza molt per referir-se a mirar tort o de costat. *Paracooon! Que se te note molt q'astàs mirant anquella paa d'asguillèbit.*

asguirtxar. Esquitxar. Vegeu **ascatxigar**.

asi (*Equus asinus*). Ruc, ase, aquell mamífer tossut que es feia servir molt en l'agricultura fins que es van inventar els tractors. Dita: *Per Santa Llúcia, un pas de puça; per Nadal, un pas de pardal; per Sant Esteve un pas de llebre, i per Reis, asi és qui no hu coneix* (es refereix a com es va allargant el dia a partir de mitjan desembre, concretament a partir del 13, que és Santa Llúcia).

Asidro. Isidre. *A l'Asidro de cal Carabassa li ha tocat la loteria; am los quartos que té, lo pudrit!*

asllisar. Lliscar, relliscar. *Cada vegada que intento pujar la muntanyeta, m'asllíso.*

asmai (*Salix alba*). Salze; arbre propi de zones humides, amb fulles llargues i primes. La seua fusta és molt lleugera i s'utilitza per fer-ne mistos.

asmaià's. Quedar-se sense forces per haver estat molt temps sense menjar. *Da'm un iagurt, q'astic asmaiat, tant rato sense halar.* Vegeu asvaí's.

asmall. Destralada, cop de destral. *Fot-li quatre asmalls, anquet socot, que lo fotrem per fer brasa.*

asmari. (Urgell) Armari. *Trau la vànua de l'asmari, que ia'stic asborronada.*

asmolet. Mot *carinyós* que diuen els pares als fills quan són petits. És indiferent si és nen o nena. *Vine pacaquí, asmolet.*

asmolls. Pinces que es fan servir per girar el pa i la carn quan es fa a la brasa. *Agarra'm los asmolls, q'hai de traure les costelles del foc.*

asmullerac. (Anglesola) Ratpenat. Vegeu **municec**.

asmunyir. Escórrer, lliscar entre les mans. *Se m'ha asmunyit i ha martxat volant, lo molt lletat.*

asmuriac. Ratpenat. Vegeu municec.

asmuriec. Ratpenat. Vegeu municec.

aspalmatòria. Palmatòria, candeler.

asparaver (*Accipiter nisus*). Esparver, ocell rapinyaire de la família dels falcons. *Per allí al tros volten uns asparavers que me foten bastanta mala pinta.*

aspàric. Espàrrec. *L'Antònio ha portat un pot d'aspàrics de Tudela q'astan de collons de mico.*

aspartenya. Espardenya. *Posa't les aspartenyes, que si no dixes peuades!*

aspatuvar. (Vinaixa) Esquitxar l'oli quan es fregeix. *No frigixos beicon anquesta paella, q'aspatuve tots los fogons i me dixe to'lo dalantal llord.*

aspatxurrar. 1. Trencar una cosa, però no de manera violenta, sinó deformant-la. *La padrina, que fot 130 kg, s'ha sentat damunt del cotxet del nen i l'ha dixat ben aspatxurrat.* 2. Estar *tumbat* al sofà o al llit de manera molt còmoda. *Me'n vai a aspatxurrà'm un rato al sofà a vere si foto una becanyeta.* 3. Estar una mica malalt. *Astic una mica aspatxurrat, lo cony del metxe m'ha trobat cloresterol, sucre, acitúric i la mínina baixa.*

aspauma. (Alòs de Balaguer) Prestatge. Vegeu palmar.

aspavil. Màxima expressió lleidatana amb usos molt diversos. Cal ser de Ponent per arribar a captar l'essència de l'*aspavil*. 1. Normalment pronunciada de ma-

nera molt ràpida, s'usa per donar pressa a algú, i pot anar acompanyada d'uns cops de mans, com si aplaudíssim, la qual cosa denota encara més necessitat de rapidesa. *Calla, que sinto mon padrí baixar per les ascales... Aspavil, arroplega los calçotets! Mira que si mos angantxe catxant damunt la borrassa de cullir les aulives...* 2. També la farem servir com a advertència d'alguna cosa que pot anar malament, acompanyada d'un to amenaçador, com si volguéssim dir «ja t'espavilaràs, tu!». En aquesta situació es diu més a poc a poc, i amb cara seriosa. *Ancara no sas ni despejar la èquits? Si no aproves lo quart d'ESO... aspavil, eh! / Si no vòs posà't lo jarsé amb lo gil que fot... aspavil.* 3. Les expressions *aspavil, que passen quintos* o *aspavil, que passe el tren* també es fan servir en el sentit de fer una cosa ràpidament, amb pressa.

aspavilat -ada. Espavilat, llest. Expressió: *Ser més aspavilat que'l gos d'un ciego.*

aspedadrap. Esparadrap. Vegeu asperadrap.

aspenta. Empenta. *Fot-li una aspenta, al cotxe, q'am lo gelat q'astà i l'astàrter asconyat no hi haurà Cristo que l'angego.*

aspentar. Vegeu aspenteijar.

aspenteijar. Empènyer. *Nens, anquet txiquet no l'aspenteigésseu tan fort, qu'és un cirilleta i el fotreu allà als collons.* També se'n diu *aspentar, aspényer* i *aspentejar.*

aspentejar. Vegeu aspenteijar.

aspényer. Vegeu aspenteijar.

asperadrap. Cinta de roba adhesiva. *Si no calles, te fotré un bocí d'asperadrap d'aurella a aurella.*

aspernegar. Espernetegar, moure les cames o les potes amb violència. *No aspernegos aixins, que ia m'has futut cinc patades al sec de la cama.*

aspertxar. Esquitxar. Vegeu ascatxigar.

aspertxellar. Fer esquitxos amb alguna eina o utensili moll. *Lo dia de Tots Sants lo mossén va aspertxellar to'lo cimintiri, i als que hi érem tamé mo'n va tocar.*

aspill. Mirall. Val tant per a retrovisor com per a l'espill de casa. *Fot una asfregada de Classex a l'aspill, que s'ha ambafat del vapor i'l crio no pare d'ascriure-hi rucades.*

aspinac de gallina. Planta que fa una flor blanca i groga que fa pudor. Quan és petita és molt tendra.

aspinguets. (Almenar) Lloc inaccessible. *Aquet nen sempre volte pels aspinguets i algun dia pendrà mal.*

aspitós -osa, estar. Estar cofoi, content. *Lo Robert astà ben aspitós, avui; ahir nit se va fotre un fart de rostar!*

aspitralat -ada. Persona que du la camisa entreoberta, o oberta del tot. *Oh, que vas mol aspitralada; tapa't, tapa't, que t'arrofredaràs am lo popam afora.*

asplicació. Explicació. *Que'l rotobato hajo fet cap a dins de la clamor a les cinc de la matinada té una asplicació.*

asplicar. Explicar. *Ambustero, no me n'asplicos, de comèdies, que tastaràs lo salèncio!*

asplonjat -ada. Esponjós. *M'ha sortit una tortada molt asplonjada.*

aspollà's. Gratar-se de manera reiterada, sense cap mena de sentit. Aquesta paraula, d'origen pagès, ve de la manera com les gallines es treuen els polls. *Para d'aspollà't, que fots mania.*

aspona. Espona, marge de pedra o divisió entre barrancs; desnivell entre dos bancals. Paret llarga i no gaire alta, construïda a mà, pedra a pedra. *Vigila am lo Barreiros quan arribos a l'aspona, que coste molt d'adreçà'l.*

asporgadora. Eina en forma de mitja lluna, amb un mànec de fusta, que es fa servir per esporgar. *Vigila no perdos l'asporgadora, que mos nirà bé pal mangraner.*

asporgar. 1. Podar (un arbre o una planta). *Al tros de vora l'aspona de ma tiet li han surtit les mançanes petites perqué an lo cuento de l'auperació al rinyó no se'n va anrecordar, d'asporgà-les.* 2. En sentit figurat, retallar la llibertat. *Lo Berto no's conegut: des de que s'ha casat l'han asporgat.*

asporlanar. Pavimentar. Vegeu amporlanar.

asporret -a. Lleuger de roba en temps de fred, poc tapat. *Oh, que vas molt asporret, tu!*

asportí. 1. Mena de catifa d'espart usada per posar-hi la pasta feta amb les olives triturades i, posteriorment, premsar-la per obtenir-ne l'oli d'oliva.També se'n diu «cofí». 2. S'utilitza com a catifa a l'entrada d'algunes cases. *Si que tinim llord l'asportí de l'antrada...*

asprés, fer. Fer *a posta feta*, expressament, deliberadament. *Segur que hu van fer asprés, això de fer saltar els ploms de casa mentre io pujaa am l'ascensor.*

aspresar. Expressar. *Domés vui aspresar los meus sintiments.*

aspressament, fer. Vegeu asprés, fer.

asprit. Esperit. *Tinc un asprit guanyador.*

asqueneta, a. A collibè. Vegeu carrantxó, a.

asquerar. 1. Reviscolar. *Semblae que no, pero aquell ficus q'astae tan pansit ia comence a asquerar.* 2. Criar, créixer bé. *Quan la mixeta tingo los gatets ben asquerats, els asfurriarà.*

asquerrer -a. Esquerrà.

asquetllot. 1. Persona que és molt esvalotada. *Astàs fet un bon asquetllot, tu!* 2. Tall de carn amb suc.

asquetllots, fer. Als vidus i a les vídues se'ls *feia asquetllots* quan es tornaven a casar de nou. El jovent anava davant de casa l'afectat o l'afectada a fer sorolls amb pots i llaunes, i no paraven fins que els pagaven amb diners. *Nem a fer asquetllots a ca la Moniata, que's torne a casar am un rumano.*

asquirola (*Cichorium endivia*). Escarola, verdura amarguejant que es menja en amanida. *'Ndéu de cloresterol, podent-me fotre una cassola de txulla i aquí mort de fàstic m'hai d'acabar fotent asquirola i peix bullit.*

asquitllèbit, d'. En diagonal, de biaix. Vegeu **asguillèbit, d'**.

asquitxigar. Esquitxar. *Quan lo txiquet se banye dixe to'lo quarto de bany asquitxigat.* Vegeu **ascatxigar**.

asquivença. Esgarrifança. *No't fa asquivença vere com abuiden lo tossino??*

asquixa-robes. (Benavent de Segrià) Dragó comú. Vegeu **ragolí**.

asquixar. Estripar, esquinçar. *Me va angantxar copiant i'm va asquixar l'atsamen.*

assebar. Posar bé. *Si no assebes bé la manguera al pou no't surtirà l'aigua.*

asselerar. Accelerar. *Asselera, que mos atrapen!*

asseptar. Acceptar. *Vale, hu assepto.*

assera. Vorera, voravia. *Passa per l'assera, no sigo que't txàfon!*

asseregat -ada. Assedegat, quan hom té set. *Clar q'astàs asseregat; no has callat an to'lo matí!*

assesser. Necesser. *Posa lo Licordelpolo a l'assesser per si un dia mingem allioli.*

assessiar. Saciar, omplir. *Asséssie molt, això dels macarrons.*

assipà's. Arreglar-se, abillar-se. *Assipa't millor, que si no aquesta nit no se t'atansarà cap paa.* Vegeu **fargà's**.

assussegar. Assossegar. *Assussega't, home, i paracon que no caigos!*

Astafrancs. Hostafrancs, poble de la Segarra que donà el nom al barri d'Hostafrancs de Barcelona, ja que fou fundat per un vilatà d'aquest poblet, que hi posà un hostal. *Ia astàs a Astrafrancs? Ancara sóc a les Pallargues, io.*

astalzí. Sutge. *Tinim a la txiqueta arrofredada i trau uns mocs negres com l'astalzí.* Vegeu **astulzí**.

astalzim. Vegeu **astulzí**.

astamoir. Estabornir, deixar sense sentits o minvat de facultats. *Guaita lo gos, ha astamoït la mosca aquella collonera. / Tinc lo cap astamoït.*

astampir una fronyada. (Alòs de Balaguer) Fotre una barrada. Vegeu **bardo**.

astapència. 1. Poca cosa, ridícul, fràgil. *Lo Joan astà molt prim, astà fet una astapència.* 2. Cosa molt petita, insignificant. Vegeu **ascardill**.

astararany. (Ribera del Sió) Teranyina. *Per més que's rebolco a l'astararany, aquella forniga ia és pell.* També se'n diu *teraranya*, *teleranya*, *tararanya*, *telaranys* i *tiraranys*.

astarracada. 1. Fotre's una bona pinya per terra. *Se va fotre una santa astarracada tot baixant de la falda del Castell.* 2. Cop de bastó o hòstia ben forta que et dóna algú. *L'astarracada que li va fotre son padrí amb la mangala a l'ascarrantxa per dixà's auberta la pala del reg va ser de campeonato.* 3. Cop moral que es rep a causa d'alguna circumstància. *Si no astúdies de valent te fotran una bona astarracada.*

astarrossada. Fotre's de morros contra els terrossos, és a dir, caiguda que fins i tot pot ser còmica. *Quina astarrossada s'ha futut, la Marieta de cal Tossinaire. I portae los ous que havie plegat del corral.*

astarrossar. Trencar per culpa d'una *astarrossada*. *Me va caure un test del balcó i se va astarrossar a l'assera.*

astàs-te. 1. Estigues. *Astàs-te quiet, collons!* 2. Expressió que denota cautela o moderació. *Astàs-te de comprà't aquet relotge si no tens quartos.*

astàulins. Vegeu **astàuvins**.

astàulits. Vegeu **astàuvins**.

astàuvins. Estalvis, estri sobre el qual es posen les cassoles quan estan calentes per evitar que es cremi la taula o les estovalles.

astel bover (o **astel bovater**). El primer estel que surt després de pondre's el sol. De fet, no és un estel; és el planeta Venus. Se l'anomena així perquè marca l'hora de retirada dels pastors i els bovers, entre d'altres.

astellador. Estri pla, de forma rectangular i amb una nansa que es col·loca travessera al curs de la *secleta* per parar l'aigua i desviar-la al lloc que ens interessi. La seua funció és la de fer de presa. Segurament la paraula prové de quan les séquies de reg no estaven entubades ni s'utilitzava totxos ni formigó per fer

arquetes. En aquell temps, per elevar i fer entrar l'aigua al bancal, clavaven estelles o estaques de fusta al fons de la séquia i hi col·locaven llistons travessers.

astelledor. Vegeu **astellador**.

astenasses. Tenalles, alicates. *Abasta'm les astenasses, q'hai de fer un apanyo.*

astigos. S'empra com a negació d'*astàs-te*: *no t'astigos*. *No t'astigos de demanar un antre cubata; siuncàs nessis pet ia conduiria io.*

astijores. Tisores. *No li dixos les astijores al nen, que l'atre dia me va retallar los ressibos de la contribució.*

astimar. 1. Fer petons. *Nena, astima* [o *astima't*] *la padrina, que martxem… / No l'astimos tant, que li surtirà un corrontxo a la galta!* 2. Preferir; voler-ho més que una altra cosa. *M'astimo més fer vere que dormo que havê't d'ascoltar.*

astirabec. Varietat de pesolera. *Aquesta nit me fotré un plat d'astirabecs am un ou debatut.*

astirores. Vegeu **astijores**.

astollador. Vegeu **astellador**.

astolzí. Sutge. Vegeu **astulzí**.

astopenc -a. Espès, insípid i eixut, dit especialment del menjar que costa de mastegar, i que s'acumula a la boca formant una bola. *M'has donat un mistec molt astopenc.*

astopencor. 1. Substantiu d'*astopenc*, sec, poc amable al paladar. *Quina astopencor de vidella, això no's pot minjar!* 2. També es pot aplicar a les persones poc curoses amb altri. *Quina astopencor d'home; només minge, jeu i cride!*

astòpsia. Autòpsia. *Lo mossén Massana ia li ha donat l'astremunció; despús-demà ia li faran l'astòpsia.*

astopuït -ïda. (el Vilosell) Vegeu **astopenc**.

astorbar. Molestar. *No m'astorbis ara q'astic fent quadrar los números del ressibo del col·lèigit del nen.*

Astorms. Els Torms (poble de les Garrigues).

astornells. Malnom que reben els habitants de Rubió.

astornudar. Esternudar.

astornut. Esternut. *Lo Liandro fot uns astornuts que se sinten per to'lo pople.*

astovat -ada. 1. Xop, mullat de dalt a baix, que li ha calat tota la humitat. 2. Estar molt satisfet. *Astà astovada com una lloca.*

astovitxat -ada. Estovat com a conseqüència de la humitat o pel fet d'haver estat molt temps submergit en líquid. *Qué collons m'hai de fotre aquestes cananes, si astan mitx astovitxades!*

astrabanqueta, fer l'. Posar la cama pròpia entre les cames d'altri quan aquell es troba caminant o corrent. *Quin riure... li hai fet l'astrabanqueta i s'ha fotut una asclatassada q'ancara me pixo!*

Astrafrancs. Hostafrancs, bonic poble de la Segarra. Vegeu **Astafrancs**.

astragà's. Cansar-se desmesuradament.

astragat -ada. Cansat, esgotat. *M'hai passat tot lo dematí fent una secla a cops de txapo i creu-me q'hai acabat tan astragat que no'm puc atxecar del sofà.*

astramat -ada. Extremat; que porta una roba molt vistosa o que sobresurt del normal.

astransit -ida, fer cara d'. Fer mala cara. *Nena! Fas cara d'astransida avui; que no't trobes bé?*

astremat. Vegeu **astramat**.

astremunció. Sagrament que es dóna als malalts quan ja estan a punt de dinyar-la.

astriboc -a. *Bruto*, bestiota, posseïdor de poca delicadesa. *Qué fots rascant-te l'asquena am paper de lija! No sigos tan astriboc, home!*

astribolat, fotre. Fotre calent.

astríntxol. Estríjol, raspall amb mànec de fusta i amb pues de ferro, que servia per raspallar les bèsties.

astrintxonar. Estrinxolar, esbocinar. *Astrintxona bé lo llomillo del nen, que si no se li fot una bola que s'ancalle al gargantxó.*

astripa-robes. Dragó comú, aquella bestiola que sembla una *sargantilla* arrugada. Vegeu **ragolí**.

astrolic. Entremaliat. *Lo nen de la Tomassa és astrolic a més no puguer; li va amagar les ulleres a son pare a dins de l'ansufatadora.*

astrosi. Artrosi. *És un bon marturi, aquet coi d'astrosi!*

astudi, nar a. Anar a l'escola. Aquesta expressió actualment està gairebé en desús, en detriment de l'estandarditzada i innòcua «anar a l'escola». *Quan io anaa a astudi sí que hi havia dissiplina i no com ara!* Vegeu també **costura, nar a** i **mestra, nar a**.

astudi de cagots. Parvulari.

astudiant. Libèl·lula. En alguns indrets se'n diu així perquè sempre va —igual que el *notari*— d'aquí cap allà sense fotre res. Vegeu **sinyoret**.

astudianta. Noia que estudia. *Si que és bona astudianta, ta filla, no? Am sis anys i ia resol aquacions diferencials am derivades parcials!*

astulzí. Sutge; substància negra provinent de la combustió incompleta de les matèries orgàniques que es dipositen en els tubs o en les xemeneies. *Nen! No't fotos a juar a l'antxuminia, que't mascararàs d'astulzí.*

astumuït -ïda. Estabornit. *Aquella colla d'onsos li van fotre una palissa que'l van dixar ben astumuït.*

astutx. Estoig. *Trau los plastidecors de l'astuxt, que pintarem.*

astuviar. 1. Estalviar. *No n'astuvios, d'oli, que n'hi ha una tenalla plena al ciller.* 2. Expressió: *Ser un sac foradat* (es diu de la persona que no *astúvie* gens, que s'ho gasta tot, el que és seu i el que no ho és).

asvaí's. Perdre les forces per estar massa estona sense menjar. *Da'm un sarpat d'aumelles, que no hai asmorsat i m'asvaïxo.*

asvanit -ida. Presumit, orgullós, envanit. També es fa servir l'expressió *ventar amb la forca pallera. Alça, lo Pablo Iglésies! Diu que treurà dos-cents diputats, l'asvanit! Deu ventar amb la forca pallera, aquet, tamé.*

asvaporar. Perdre el vapor, evaporar. *Tanca la grassiosa, que si no s'asvapore.* També se'n diu *asbravar*.

asventat -ada. Persona que fa les coses molt ràpid i sense pensar-les, amb poc seny. *Lo Tonet ha vingut i ha futut lo camp un antra vegada; és un asventat.*

atapit -ida. Compacte, comprimit, atapeït. *Anquesta taula astirem molt atapits; podé que nem a una més gran.*

atarrossat -ada. Fet a terrossos. *Lo sucre no cau del pot perqué astà atarrossat i l'hai de desfer a cops de cullera.*

ataubat -ada. (Ribera del Sió) Cansat. *Hai hagut d'aspenteijar lo tractor fins a casa i astic ataubat.*

ataüllar. Fixar-se, mirar fixament. Vegeu **antagullar**.

atiborrà's. Atipar-se. *Clar que té mal de pantxa! S'ha atiborrat de berberetxos fent lo vermut i después ancara s'ha futut tres dotzenes de calçots am caragols.*

atigos! Expressió suau emprada per dir a hom que pari d'emprenyar, que s'estigui quiet. *Nen! Atigos!*

atigos, cony! Expressió més rígida, que significa «que *paros*, perquè m'estic emprenyant». *Nen! Atigos, cony! Que tinc mal de cap!*

ativocà's. Equivocar-se. *Lo Saldoni s'ha ativocat am les racions i ara mos toquen vint-i-tres llonzes per cap!*

atіvocà's de forat. Vegeu aquivocà's de forat.

atomisadora. Màquina per sulfatar els arbres, atomitzant-los de partícules de sulfat. *Ascolta, que me fot molta nosa l'atomisadora al garatx. No tens cap altre puesto per dixà-la?*

atopetà's. Trobar-se. *Bé, io martxo; ia mos atopetarem dumenge que ve.*

atranc, no donar. No donar l'abast fent *fenya. Lo mossén no done atranc; entre les misses, les confessions i les missions allà baix a l'Àfrica ia ha perdut quinze quilos.*

atre -a. Altre -a. *Da-me'n un atre, que no'n tinc prou.*

atrebulà's. Atabalar-se, posar-se nerviós. *Ton pare astà tot atrebulat, ha d'anar a pagar a Agenda i no trobe los ressibos aumón.*

atricar. Anar ben vestit. *Hostiqueta, lo Mariano, que ben atricat que va perqué se li case la filla; avui no porte la bonya ni les botes de fangar!*

atsamen. Examen. *Quant t'ha donat lo problema de la èquits de l'atsamen de matemàtiques? Infinit? Només?*

aturullar. Molestar, fer sentir incòmode, atabalar. *M'astàs aturullant am tanta rucaldat!*

atxarà's. Avergonyir-se, posar-se vermell, ruboritzar-se. La cultura popular creu que el mot aquest prové de la paraula *txera*, i d'aquí l'acció d'envermellir. *Quan se li va atansar aquell pao, de siguida es va atxarar.*

atxarramplar. Eixamplar, fer més ample.

atxecar. 1. Aixecar una cosa. *Atxeca l'alfombra, que podé que hi passem la granera, no?* 2. Llevar-se del llit o de qualsevol lloc on s'estigui assegut. *Atxeca't ia, que són les dotze i mija i avui mos toque cullir lo bancal de la pinkleidi.*

atxumar. Beure a morro. *Qué fa lo nen? No veus q'astà atxumant al porró de la mistela?*

atxurar. Arreglar, en el sentit de mudar-se. *Lo Paco se va atxurar molt bé per la boda del Nasi.*

atxurat, mal. Anar mal vestit. També s'empra mal *farjat* o mal *fargat. Aon vas amquesta camisa de ralles liles per fora dels pantalons aquestos de color palossanto? Des de luego vas ben mal atxurat, eh?*

atxutar. Anar de pressa, immediatament. *Atxuta an lo rotobato, que's fa fosc i vol ploure.*

atzacte. Exacte. Vegeu anzacte.

au. 1. Expressió utilitzada per donar per acabada una conversa. *Au, que vaigo bé!* 2. Prou. *N'hai pescat un i au.*

au, avia't. Expressió que es diu a una persona quan volem que ens deixi en pau. Equival a «au, tira milles» o «au, toca d'aquí», «au, fot lo camp». *Au, avia't i dixa'm an pau.*

au va. Expressió de sorpresa, negació o rebuig d'un fet. *Lo Mariano s'ha trencat una cama. Au va!!! No fotis!*

auamba. Adéu. Vegeu avamba.

aubac. Vegeu aubaga.

aubada. Albada, temps que transcorre des del trenc d'alba fins a la sortida del sol. *Mos haurem d'atxecar a l'aubada, que demà ham d'anar a Miquerensa.*

aubaga. 1. Obaga, lloc ombrívol. Orogràficament, lloc on toca molt poc o gens el sol. *Quina haumitat que hi ha anquesta aubaga, ia veuràs l'artrosi de ton padrí!* 2. Expressió: *Nar a fotre un toc a l'aubaga.* Vegeu catxar.

Aubagés. L'Albagés (poble de les Garrigues). *Quin és més bo, l'oli de l'Aubagés o lo del Soleràs?* Existeix la dita: *A l'Albagés mengen sopes i res més.*

aubarda. 1. Albarda, coixí que es posa al llom del ruc o de qualsevol animal de càrrega. 2. Insult subtil en forma d'expressió: *Mentre hi hàigon rucs faran aubardes.* També n'existeix una altra variant: *Mentre hi hàigon rucs s'anirà a cavall.*

aubàrdon, si és ruc que l'. Expressió que equival a «que el donin pel sac». *Pos si per dentrà'l lavabo de paes li han pintat los cinc dits a la cara, ia li'stà bé: si és ruc, que l'aubàrdon.*

aubat. Mort d'una criatura abans de tenir ús de raó. *Pobre, lo Ramonet de ca la Cicília; ia li ha arribat l'aubat.*

aubenc -a. Fèrtil, humit, aplicat generalment a la terra: *terra aubenca. Al tros aquell aubenc que tinim, hi plantarem àpits; a vere si aquesta vegada no se'ls foten les ascarabatines.*

aubercoc. Albercoc. Vegeu aurecoc.

aubergi. (Baix Segre) Paraula d'origen mossàrab per referir-se al préssec, el fruit del presseguer. *Di-li a ton padrí que quan vajo al tros porto mija dotzena d'aubergis primerencs.* A la Ribera d'Ebre en diuen *auberge*, que és molt semblant a l'«alberchigo» de Terol. A Fraga i als voltants, en diuen *mollarero* o *mullarero.* Vegeu prèssic.

aubergina. Vegeu aubergínia.

aubergínia. Albergínia. Compte! No s'ha de confondre amb *aubergi*, que vol dir «préssec». *Quan vaigos a la plaça, porta un sarpat d'aubergínies, que les ascalivarem.*

aubert -a. Obert. *S'ha aubert de cop. / Trau la lloba de la porta i dixa-la mitx auberta.*

Aubesa. Albesa (poble de la Noguera). Són famoses les pintades per la carretera dels *quintos* d'*Aubesa*. *Per la carretera d'Aubesa, pac allà a Benavent, han futut un futimer de rotondes que no se pot ni passar!*

aubi (*Populus alba*). Àlber, un tipus d'arbre de ribera que té les fulles blanques per un cantó i verd fosc per l'altre. *Si passeges vora'l Segre, tirant cap a Rufea, n'hi trobaràs uns quants, d'aubis.*

aubionera. Planta silvestre d'olor semblant a la ceba tendra, i no comestible; també coneguda com a «ceba de serp». Diuen que quan surt indica temps humits. *M'han surtit un munt d'aubioneres allà a la punta del cavalló de les tomateres.*

aubricoc. Albercoc. Vegeu **aurecoc**.

aubricoquer. Albercoquer. Vegeu **aurecoquer**.

aucell. Ocell. Vegeu **mixó**.

aufàbia (*Ocimum basilicum*). Alfàbrega, herba aromàtica originària de l'Índia que es fa servir molt a la cuina mediterrània.

aufàbrega. Vegeu **aufàbia**.

aufals (*Medicago sativa*). Alfals, planta de ferratge. *Dóna aufals a les bèsties per a que mínjon.*

aufanós -osa. Ufanós.

aufarrat. Ou ferrat. *Avui per asmorzar m'hai futut uns aufarrats am cansalada i aringades.*

aufegar. Ofegar. *Treu-me la soga del coll, que m'aufego.*

aufendós -osa. Ofensiu, aplicat a qui molesta, especialment fent-se el corcó amb insistència verbal i dient paraules que no toquen. *Qu'és aufendós, lo Miquel. No calle ni pel mal de morir.*

aufendre. 1. Ofendre. *Cada camí q'aurix la boca és per aufendre!* 2. Trobar una persona o cosa desagradable. *M'aufén l'aulor que fas.*

aufensible. Que s'ofèn amb facilitat.

Aufés. Alfés (població del Segrià). *Qué portes anquesta bossa? Timó cullit a la pista d'aviació d'Aufés? Pero qué fots, carallot! Ai, si t'agafen los acologistes!*

aufici. Ofici. Expressió: *No tinir ni aufici ni benefici* («no ser ningú en aquesta vida»).

auficina. Oficina. *A l'auficina d'ampleo hi havie una cuada de por.*

auforja. Alforja. *Lo ruc del Tomaset va més carregat, am les auforges...!!!*

auliasses (en plural). 1. Residu líquid que queda després de la premsada de les olives, després de fer-ne l'oli. En català normatiu se'n diu «oliasses» o «morca». *Cinto, aparta't de io, que fots pudor d'auliasses.* 2. Bassa on s'aboquen aquestes restes.

aulier. Oliera, setrill on es posa l'oli. Sinònim de *sitrill.*

auliós -osa. Oliós.

auliva. 1. Oliva. És un cultiu força important a la zona de les Garrigues; són d'aquí les petites i famoses *aulives* arbequines, que fan l'oli tan bo. *A io, les que més m'araden són les aulives matades an sosa. / Compra aquestes aulives rellenes d'antxova.* 2. Expressió: *Canviar l'aigua de les aulives* («pixar»). 3. Refrany: *Que no passo Sant Crispí, no posos les aulives al tupí.*

auliver (*Olea europaea*). Olivera, l'arbre que fa les *aulives*. Aquí és on es demostra que el lleidatà és un dialecte que conserva les seues arrels del llatí, ja que manté el gènere masculí del llatí en la denominació de la majoria dels arbres. *Que dingú'm sacso la neu dels aulivers, que se'm muriran i l'any qui ve hauré de sucà'l pamtomata am l'oli de l'amotet.*

aulor. Olor. *Los tossinos foten una aulor...*

aulorar. Olorar. *No l'auloros, al Cinto, que fot una fortor que tumbe!*

Aumatret. Almatret. És el poble més alt del Segrià i on es troba l'indret més alt de la comarca, lo puntal dels Escambrons (500 m). També és la localitat més meridional de la demarcació de Lleida i l'únic terme lleidatà per on passa el riu Ebre.

aumella. Ametlla. *Hi poseu aumelles, quan feu la salsa dels calçots?*

aumella destorrada. Ametlla en què, per culpa del pas del temps, la pell es queda enganxada i no val res.

aumella grapinyada. Ametlla garapinyada.

aumeller. Ametller, arbre de l'ametlla. *Astem al febrer i ia hi ha aumellers florits; per Semana Santa fotrà una gelada que'ls pelarà tots.*

aumelló. Ametlla tendra. *Aquestos jabalinots mos han rostat tots los aumellons de les faldes dels aumellers.*

Aumellons, los. Els Omellons (municipi de les Garrigues). *Mira, per nar als Aumellons, quan passos la Floresta has de tirar pac a l'Aspluga Calba.*

Aumells, los. Els Omells de na Gaia (poble de l'Urgell).

aumolls. Vegeu **asmolls**.

aumón. Paraula que significa «enlloc», «en cap lloc». *No trobo los salèncios aumón.* Les versions més rurals són *anca'puesto* o *anca'pesto.*

aumosta. Almosta, una unitat de mesura molt científica, que equival a allò que cap en dues mans juntes. *Posa'm un parell d'aumostes de farina, pero que me les posi lo teu home, que té les mans més grosses!*

aumplir. Omplir. Vegeu **amplenar.**

aun. On. Vegeu **aon.**

aundé. On és? Vegeu **andé.**

aundemà. L'endemà. *Aundemà, quan mos atxequem, agarrarem la Decauve i anirem a Fulleda a buscar unes garrafes d'oli a la Comparativa.*

aundés. On és? Vegeu **andé.**

auon. On. Vegeu **aon.**

auperació. Operació. *No li han fotut anastèsia, a Camila de Pau de la Cisca, i fotie uns brams com una verra, durant l'auperació.*

auperar. Operar. *Han auperat a mon padrí del ginoll i l'han aspallat més de lo que astae.*

auralita. Uralita; material de construcció ondulat, emprat per cobrir teulades. *La pedregada q'ha futut adés ha foradat l'auralita del cubert aun dixem lo motocultor.*

aurecoc. Albercoc; fruita comestible, de pell envellutada, semblant al *prèssic* però més petita i de gust diferent. També se'n diu *abrecoc, abricroc, aubercoc, auricoc, obercoc* i *aubricoc.*

aurecoquer (*Prunus armeniaca*). Albercoquer, l'arbre d'on es cullen els *aurecocs. Al tanto quan t'amparros a l'aurecoquer, no sacsos aquella rama de vora'l bancal, q'astà plena d'aurecocs madusos i no vull que s'aspatxúrron a terra.*

aurella. 1. Orella. *No't tocos tant l'aurella, que fa mal afecte, home! / Sisquere m'ascoltesses am aquestes aurelles que Nostre Sinyor t'ha donat.* 2. Oïda. *Aquestos músics toquen d'aurella, no'n foten ni una a puesto.*

aurellanes. Vegeu **aurelletes.**

aurellaunes. Obrellaunes. *Passa'm l'aurellanes, que prepararé uns musclos i uns berberetxos per fer lo vermut.*

aurelletes. Postres típiques de les comarques de Lleida; és com una coca molt fina i rodona, amb sucre escampat per damunt. És tradicional fer-ne per les *festes majons*. Eren molt famoses les *aurelletes* de Cal Murillo, a la plaça de Sant Joan de Lleida. En algunes zones també se'n diu *bocadillos* (Almatret) o *coques a la cassola* (Torrelameu). *Li ha caigut la caixa dels prèssics damunt de la bossa on hi havie les aurelletes ambulicades i s'han astarrossat totes.*

aurellut -uda. Orellut, persona que destaca per les seues descomunals *aurelles*.

auricoc. Albercoc. Vegeu aurecoc.

auricoquer. Albercoquer. Vegeu aurecoquer.

auridor. Obridor de vi o de llaunes, tirabuixó, obrellaunes... De fet, es pot traduir genèricament tant per «obrellaunes» com per «tirabuixó». *Noi, ondé l'auridor? Q'ancetarem lo licor!*

aurilletes. Vegeu aurelletes.

aurinal. Gibrell còncau que hom usa per fer-hi les necessitats fisiològiques. *Porta-li l'aurinal, al padrí, que té la próstata fluixa i no li done temps d'arribar al quarto de bany.*

aurinar. Pixar, en vocabulari culte. *Lo gos del cal Massana aurine per totes les cantonades del pople; si torne a fotre la titola a casa nostra li fotré una ascopetada de perdigons.*

aurineta. Oreneta, conegut ocell migratori. *Anguany les aurinetes han fet lo niu al trespol del magatzem. Anem a fullar nius?* Vegeu gruneta.

aurir. Obrir, verb molt especial, del qual cal saber-se ben bé la conjugació per tal de poder-lo usar correctament en lleidatà. *Aurix-me la porta, que'm foto de calor!*

autallada. Drecera. *Si vols fer via agafa l'autallada que't dic i ia hi faràs cap.*

auvarca. Calçat típic dels pagesos, pastors, etc., confeccionat, a vegades, amb pneumàtics. Vegeu avarca.

auvella. Ovella.

avall. Expressió que es fa servir al joc de la botifarra per delegar el trumfo.

avamba. Adéu. *Venga, avamba, que la dona m'aspere a casa i me fotrà un bardo, si foto tard.*

avant. 1. Endavant. *Tira, tira avant; que quan haigos d'adreçar ia t'avisaré.* 2. També és una expressió de comiat, similar a la d'*avamba*.

avantà's. Vanar-se, mostrar-se satisfet de les qualitats pròpies, autoelogiar-se. *S'avante del que no té.*

avaràs. Ja veuràs. *Avaràs com arrencarà a córrer...* Vegeu varàs.

avarca. Espècie de calçat de pagès, que pot ser fet de goma de pneumàtic amb uns cordills. *L'oncle Paco se pose les avarques per nar al tros anvés de les botes fangueres.*

avenar. Fer marxar. Vegeu asfuriar.

avere. A veure. *Avere, avere... ansou amagats??*

avespa (*Vespula vulgaris* i altres). Vespa, referit a l'himenòpter de ratlles grogues i negres que fot tant mal quan pica, i no a l'*amotet. Vigila on te fots, q'astà ple de nius d'avespes.*

avespa de ceguer. Mena de vespa més grossa que la vespa comuna i que fa el niu a terra.

avogat -ada. Advocat. *Ha sortit dels jusgats acompanyat del seu avogat.*

avon. On —res a veure amb la coneguda marca de cosmètics que truca a les portes. Vegeu ao**n.**

avorar. Apartar-se lleugerament cap a una vora. *Avora lo tractor, que s'atanse un Anròver de frente i ancara mos fotrà un susto!*

avore. Vegeu avere.

B

babòl. Rosella. Vegeu **ruella**.

baczacada. 1. Moviment brusc, sacsejada. *Allò del Dragon-Khan te fot unes baczacades que't fan passar les ganes de torna-hi!* 2. Caiguda sorollosa.

badall. 1. Entrepà. Se'n diu així perquè per menjar-lo has d'obrir la boca com si badallessis. *Nen, no't dixos lo badall; si no, no podràs brenar.* 2. Expressió: *Lo badall no pot mentir: o té gana o vol dormir.*

badejo. Bacallà. *Vés a la pesca salada i compra badejo, que farem cassola per Divendres Sant.* Vegeu **abadejo**.

baf. Humitat que queda enganxada als vidres per un contrast important de temperatura. *No faijos dubuixets an lo dit al baf de la finestra, Trisina, q'ancabat hu hai de llimpiar io.*

baferada. Olor intensa i sobtada, a vegades d'alè. *S'ha futut un rot i li ha surtit del gargantxó una baferada de txoriço am allioli...*

bafurós -osa. Algú que va porc, brut i mal *fargat. Lo Pipito fa quinze dies que porte lo mateix mono, és més bafurós que los verros de cal Manelo.*

bagot. Carroll de raïm que té grans petits o que en té pocs.

bagues, fer les. Collir les olives de la part baixa de l'arbre, sense necessitat d'haver de pujar al *banc* o *trespeus.* Suposem que l'expressió deu venir d'«obagues», ja que sota l'*auliver* sol ser un lloc ombrívol.

baixant -a. Vegeu **maixant**.

bajoco -a. *Tonto,* ruc, ignorant, tou, fleuma, bleda, figaflor... (de fet, té moltes accepcions). *No sigos bajoco, home!!! La paa aquella se t'andú a l'hort quan vol!*

Balcó de la Mariola, lo. Vegeu **Serreta, la**.

Balcó de Lleida, lo. Vegeu **Serreta, la**.

balda. 1. Picaporta, peça de ferro que es posava antigament a les portes de les cases per poder trucar, abans que s'inventés el timbre. *Afededéu, qu'és vella, la*

porta de cal Domingo; ancà hi té una balda. Vegeu també arnella. 2. Expressió: *Ser més ruc que una balda de cunillera.*

baldador. Gronxador que s'aguanta amb dos cadenetes en una barra horitzontal i on s'asseu la canalla, que compassadament estira les cames i tira l'esquena *andarrere* per *donar-se fúria.*

baldar. 1. Gronxar, fer moure una cosa. 2. Estar penjat de manera molt inclinada cap avall. *Les rames del pressiguer balden molt; quan passo amb l'atomisadora m'asgarrintxo l'aurella.* 3. Cremar-se. *Tot lo dia arroplegant trumfes de terra en ple secarral de tarrossos, hai quedat ben baldat pel sol. / A la cunya m'hai baldat de tant aspatuvar la frixura a la paella.*

baldi. Galleda, cubell amb una ansa per transportar un líquid o qualsevol altra cosa.

baldilló. Balda petita de ferro adherida a la porta de les cases de poble, per fer-la picar contra la fusta, quan encara no hi havia timbres. Vegeu també arnella.

baldring-baldragues, ser un. Es diu de la persona que va mal vestida, la qual cosa, a més, pot accentuar-se amb algun defecte físic. *Ia és un bon baldring-baldragues, am lo geperut que camine i vistint tan mal fargat...*

balí, a. A fer punyetes. *Que te deixi un pot de Sequestrene? Si me n'has fet malbé dinau! Au, vés-te'n a balí!*

ballofa. Butllofa, elevació de la pell davall de la qual s'ha fet líquid, a causa d'un treball excessiu o d'una cremada. *L'atre dia me vai cremar am la txera i guoita quina ballofa m'hi ha surtit.*

bambarol. Rosella. Vegeu ruella.

bana. Banya d'animal. *Hosti, quines banes té, aquet caragol; semblen les de ta germà!*

banc. Escala punxeguda amb forma triangular, generalment de ferro colat o de fusta, amb un peu que fa de suport, que serveix als pagesos per esporgar els llocs més alts de l'arbre o per arribar a collir-hi. És l'escala per collir fruita, *vaige*. També se'n diu *trespeus* o *banqueta*. Per tots és ben coneguda la dita aquella que diu: *A l'istiu, los pagesos al matí astan al banc, i a la tarde, a les caixes.*

banc del sinofós. Banquet de pedra que hi ha al costat de la Paeria de Lleida, i en altres poblacions, on els padrins s'asseuen a expressar les seues queixes. *Si no fos per l'astrosi..., si no fos pels anys...*

bancal. Tros de terra de conreu, limitat per marges. *Ali, txiquets, a vere si mos acabem aquet bancal de prèssics abans que's pongo'l sol, i mo n'anem a fotre un txampú.*

banqueta. Vegeu **banc**.

Banqueta, la. Denominació dels passejos que segueixen les ribes dels rius, canals i séquies. Per exemple, l'avinguda de Blondel de Lleida, el passeig que voreja el riu a Balaguer o la vora del canal de Juneda o Bellvís. *Me'n vai a fer un tomb per la Banqueta fins al Montepio.*

bapo, fer un. Fer un petó. *Vine, bonica, fes-li un bapo a ta padrí.*

Baratillo, lo. Mítica botiga del carrer Major de Lleida, que tothom que té com a mínim quaranta anys pot recordar; a la seua façana s'hi exposaven multitud d'inflables i *juets*. A tots los *petitanyos* de Lleida els encantava, aquella façana. La botiga com a tal va tancar als anys vuitanta.

barballa (*Plantago coronopus*). Cervina o banya de cérvol. Planta petita de flor blanca i fulla prima. Surt en terres humides. Viu als camps i es dóna als animals per menjar.

barboll. Trampa, especialment a les cartes. *Cagondéu, no em faços barbolls i arrastra, o't foto un gec d'hòsties.*

bardo. 1. Cop o pallissa, que es dóna a algú o a quelcom. *Quan va arribar a casa, sa mare li va fotre un bardo que se n'anrecordarà dies.* 2. Xut fort a la pilota. Vegeu també **barrada**, **batam**, **canyardo**, **fava**, **palissa**, **tou** i **tunda**.

Baronia de Riaub, la. La Baronia de Rialb, municipi de la Noguera.

Barques del Tòfol, les. Zona ubicada en un meandre de la ribera del riu Segre, a la partida de Butsènit de Lleida, on la gent s'anava a banyar quan l'aigua del Segre baixava prou neta per a tal menester. Hi havia un *txoperal* molt gran i un pont sobre el riu que portava cap a Sudanell. *Dumenge andús-te lo traje de bany, que mo n'anirem a les Barques del Tòfol.*

barrada. 1. Xut molt fort a una pilota. *No li fotos barrada, que l'ambarcaràs!* Vegeu **canyardo**. 2. També es refereix a propinar un cop o una pallissa. *No't faço frente, fotre-li una barrada als morros, si és de menester.* Vegeu **bardo**.

barró! Utilitzat per dir a tal persona que li tocarà el rebre; per tant, en sentit figurat, vol dir «rebre un càstig». *No't passos de vivales, que't tocarà barró!*

barrugo. (Alcarràs) Insult de mitjana intensitat.

barruntar. Remenar, regirar. *Qué barruntes per aquí? No veus que tot això són ancòrdios de ton pare? Mosenguard que'ls tocos!*

Basses d'Alpicat, les. Nom que es donava als dipòsits que abastien Lleida. N'hi havia cinc que es van construir entre 1901 i 1932 i tenien fins a 8.000 metres cúbics abastits des del canal de Pinyana. El 18 de juliol de 1958 l'alcalde Francisco Pons hi va construir unes piscines públiques; d'aquesta manera es creava el Parc

Alcalde Pons. Hi ha una estrofa d'una cançó popular que diu: «La carretera que et porta fins a les Basses / allarga més la gran tragèdia de Boters / amb l'Hospital, la Residència del Seguro / i aquells hotels on hi tanquen els carrincles».

bastanta. Femení de «bastant». *No hi ha bastanta aigua com per púguer regar lo bancal.*

batam. Vegeu l'accepció 1 **de bardo**.

Batarri. Vegeu **Albatarri**.

batissac. Precipici. *Para, para lo cotxe! No veus lo batissac que tens anfrente?*

baubo. Vegeu **baup**.

baup -uba. 1. Balb, tenir immobilitzada una extremitat per culpa del fred; en el cas de la mà, quan no podem ajuntar els dits. *Tinia les mans tan baubes que no podia agafar ni una aumosta d'aumelles per despatxà-les.* 2. En sentit figurat, es parla d'una *bauba* quan ens referim a una dona que és molt gandula. *Mi-te-la, la bauba aquella! Tot l'hi fa sa mare.*

bavosa. Fang verdós que sol criar-se a l'aigua, a les pedres i a les parets; llim. *Guoita la secla, tota plena de bavosa.*

becanya. Migdiada. *No faigos siroll, que la nena fa la becanya.*

becanyeta. Migdiada més curta. *Lo tiet sempre fa una becanyeta dempués de dinar.*

becicleta. Bicicleta. *T'han portat una bicicleta, los Reixos? Que bé!*

bell cuiro. Varietat de figa amb pell molt doble.

belluga. (Maials) Baldufa.

Bellví. Bellveí, poble de la Segarra.

Bembenida. Nom de dona. En català, «Benvinguda»; en castellà, «Bienvenida», i en lleidatà, *pos* «Bembenida». *'Ndéu amb lo crio de la Bembenida, que callo d'una vegada que no mos dixe ascoltà lo parte, que tinc l'aufals astés al tros gran i ancara plourà i hu perdrem tot.*

Berlín. Massalcoreig (Segrià), anomenat així per un mur que hi havia.

bernat. 1. Persona que fa molt mala *aulor*. El nom prové del símil amb l'escarabat *Nezara viridula*, del mateix nom. *No ansumos, que io'm mareijo de la fortor; segur q'ha passat fa no res lo bernat del mossén.* 2. Petit recipient de fang per guardar-hi oli. 3. Peça de l'arada que subjecta la pala quan l'arada gira.

bessito. Petó. *Nena, da-li un bessito a la iaia, que si no, no't darà paga.*

bestiada, a la. (Alguaire) A l'ample. *Van entrar tots de cop, a la bestiada.*

bestiota. 1. Exagerat. *Au, calla, bestiota! No pot ser que l'Antònio s'haijo halat disset polvorons per dinar!* 2. Sapastre. *An vas anquestes alicates per arreclar les ulleres, bestiota!*

biciclista. Ciclista. *Hai hagut d'avançar uns biciclistes entre Aubesa i la Portella qu'eren un pirill!*

Bigues del Vila, les. Nom amb què es coneixia antigament la zona de la plaça de la Pau de Lleida, per un magatzem de bigues de fusta que hi havia allà.

Bilianes. Belianes, poble de l'Urgell.

billarg. Billar. *Némon a fer una partideta al billarg? I després aprofitem i n'hi fotem unantra al futbolín.*

billart. Vegeu **billarg**.

Binigno -a. Benigne, nom de *sinyor*, i Benigna, nom de *sinyora*. *Lo Binigno astà fet un macguíver, am un vincill de bala d'aufals va arreclar lo gas de l'amotet.*

birbar. Aclarir la fruita dels arbres abans que es faci grossa. *Avui que fa aquet solet nirem a birbar lo raïm pitit de les parres.*

birinada. Berenar conjunt de molta gent i amb molt *fato*.

birinar. Berenar, menjar de mitja tarda. *Qué m'has fet per birinar? Pa am vi i sucre?*

bisenfí. Màquina agrícola que serveix per recollir el gra de la collita de terra i traslladar-lo cap a una altra banda. *Porta lo bisenfí pac al tros, que tinim fenya avui.*

bissito. Vegeu bessito.

bitxelic. (la Granadella) Bola de mida petita per jugar. De petits fèiem servir dos classes de boles: unes de fang o argila que pesaven poc i que servien per ser perdudes; les altres boles s'anomenaven *bitxelics* i eren un pèl més petites i més dures, potser de pedra o ferro, i servien per atacar les de fang. Vegeu **singueta**.

bitxo. Entremaliat, trapella. *Astàs fet un bon bitxo, tu!*

blabàs (*Micropterus salmoides*). *Black bass*. Peix de riu semblant al moll o a la perca americana. *Hai pescat un blabàs, tres carpotes i un parell de madrilletes.*

bladenc. Tipus d'enciam salvatge, com un enciamet de ruc. *Avui a l'amanit hi posarem anciam bladenc, llicsions, ruelles i àpit de braçal, que va bé per a la sang.*

blair. 1. Acte de ser cremat pel sol o bé per altres fonts de calor. *Avui fa un sol que blaïx.* 2. Anar ple de picades de mosquit. *Aquesta nit los mosquits m'han fotut ben blaït!*

Blasi. Nom que prové de Blai, molt conegut a la ciutat de Lleida per culpa d'una famosa vermuteria. A Lleida celebrem el dia d'aquest sant amb la tradició de portar a les misses aliments per beneir; un d'*aquestos* aliments són les *cristines,* uns brioixos amb *aumella* per sobre i amb nata o crema a dins. *Neeeeen! Vineeeeee, que a la tele surten l'Epi i lo Blasi!*

Blau. Nom femení que es posa a Lleida a causa de l'advocació a la mare de Déu del Blau. Aquesta advocació respon a una llegenda: es veu que la imatge de la mare de Déu que hi havia a la porta dels Apòstols de la Seu Vella no era prou bona, i per això el capítol de la Catedral encarregà a Jordi Safont, l'any 1437, fer-ne una nova talla. El mestre que treballava l'escultura no aconseguia donar al rostre de la mare de Déu l'expressió que ell volia. En un moment en què deixà d'esculpir, el seu deixeble s'hi posà i aconseguí la bellesa que el mestre no havia pogut obtenir. Quan el mestre tornà, en un atac de gelosia llençà el martell contra el rostre de la mare de Déu per trencar-la. Però no es va trencar i li va sortir un blau... Aquesta talla policromada es troba avui exposada a la Catedral de Lleida. *No't preocupos per la txiqueta aquesta de la Blau, que lo més redó q'ha vist últimament és la retonda del cimintiri.*

blavar. Acció de fer blaus, pegar fent mal. *Mira que m'hai amagat sota del llit, pero la padrina m'han ben blavat am la mangala.*

bloc. Maó, totxo amb sis forats que el travessen en tota la llargària. *Agafa l'Anròver i arriba't a Tealsa a vere si't donen un sarpat de blocs per fer la boca de la pala de reg.*

bò. (Pronunciant-ho allargant la *o*.) Ordre per tal que el ruc s'aturi.

bocadillo. (Almatret) *Postre* resultant de fregir la barreja de farina, sucre, aigua i un *txorro* d'anís. *Dempués d'un bon dinar de festa major va i et diuen: «Que vols un bocadillo?».* Vegeu **aurelletes**.

bocamoll. Dit del caragol al qual se li trenca la clasca amb facilitat. *Aquestos caragols són bocamolls, quan te menges la samfanya tot lo rato fa crec-crec.*

bòfia. Vegeu **ballofa**.

bolló. Pellerofa del blat.

bon un -a. Expressió que convida a malfiar-se d'algú. *Bon un, lo Siroquet, par fer d'arcalde...*

bòno. 1. Abonament de temporada. *Atenció! Usuaris de la pescina: sense el bòno anguany no's pot dentrà.* 2. Adob. *Tira bòno a les cartxoferes, que fan mala pinta.* Vegeu **wano**.

bònya. Boina. *Lo Peret de cal Sirilla no se trau la bònya ni par fer la becanyeta.*

bordonera. Fumera, gran quantitat de fum. *Mira quina bordonera surt de l'antxuminia; deuen fotre llenya verda al foc a terra, anquella casa.*

bòria. Boira, element característic de la meteorologia lleidatana. *Si no's gire àrie no martxarà, aquesta bòria...*

bòria encelada. Boira alta. *Avui a Lleida tinim bòria encelada, cap a Alguaire sirà ben aspessa.*

bòria pixadora. Vegeu **bòria pixanera**.

bòria pixanera. Boira molt humida, que deixa caure gotes d'aigua. *La bòria pixanera me fa mal a l'astrosi del ginoll.*

bòria ploranera. Vegeu **bòria pixanera**.

borinot, el. Joc en què juguen tres *txiquets* (o més). Els dos dels extrems poden fotre hòsties al del mig a la mà, que es posa davall de l'aixella, i aquest s'hi pot tornar amb un cop de mà a qualsevol dels altres. Una altra versió és que algú li fot un *pinyo* al que fa de borinot, i si aquest endevina qui ha estat, l'altre para.

borjut. (Juneda) Malnom aplicat per part dels de Juneda als habitants de les Borges Blanques. *Boti, boti, boti, borjut qui no boti.*

borràs. 1. Borrassa, tela de roba basta i amb foradets, normalment de color verd o gris, de la mida d'un llençol molt gran, que, posada davall dels arbres, serveix per arreplegar les ametlles, olives, etc. que es fan caure. Això, però, era abans d'arribar la tecnologia. 2. Expressió: *No hi caben totes dins del borràs* («no tot sempre surt bé»).

borratxo. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

bòssa. El que et surt al cap quan et dónes un *crosquinot*, un cop. *Li va caure un bloc al cap des de dalt de l'ambastida i li ha surtit una bòssa per no portar lo casco.*

bossut -uda. Vegeu astopenc.

bot. Recipient de cuiro per guardar-hi oli.

bot de pernes. Guitza, normalment amb les dues potes. *Astae ambobat mirant los mixons, i la mula, d'un bot de pernes, em va fotre al bassal d'aigua.*

bot de vent. Instrument musical, semblat al sac de gemecs, que feien servir els pastors.

botera. Gatera. Forat que es feia a les portes per poder-hi passar els gats. *Lo gat se va ambutir a la botera.*

boterí. Vegeu butirí.

Boters. (Pronunciat *Botés*.) La rambla d'Aragó de Lleida, antigament anomenada passeig de Boters. Tot i que oficialment no dugué mai aquest nom (s'anomenava passeig de Ponent), el poble la va batejar així per la porta d'entrada a la ciutat que hi havia allà. Hi ha una estrofa del *sandó* que diu: «Lo de Boters és el passeig de les tragèdies / amb los Descalços, lo Bisbat i la Presó, / lo Seminari i les clíniques modernes / i aquell jueu que cobra la contribució». *Pica un tacsis que ham de nar fins a Boters.*

botet. Peça de fusta buida per dins que es posava al canell per tal que qui segava no es tallés amb el falçó o la dalla. *Abans d'anar pac a l'eral assegura't que t'endús lo botet. Paracon no't tallos am lo falçó!*

botiflers. Malnom que reben els habitants de Cervera des que, l'any 1711, es van alinear al costat de Felip V durant la Guerra de Successió espanyola.

brabant. Instrument que s'utilitza per remoure la terra de manera profunda, més profunda que en una llaurada normal.

braçal. Canal d'aigua particular, que, a més de servir per regar, també servia per a les tasques domèstiques, tant per fregar com per rentar la roba. Compte! No s'ha de confondre amb *secla*, que és d'una amplada més gran que el *braçal*. *Aumplix la galleta al braçal, qu'hem de donar lo beure a les vaques.*

braguer. Allò que hi ha davall de les faldilles, calces. *Anquestes txiquetes d'avui an dia, com que porten los pantalons abaixats, se'ls hi veu tot lo braguer.*

brandar, fot lo camp a. (Urgell) «Vés-te'n a passeig!», «marxa!», «*ali!*», «fuig!».

brenar. Vegeu **birinar**.

bridó. Bidó. *Un bridó de gasoi.*

brilles. Joc popular que consisteix a tirar una mena de pals de fusta amb un altre *traste* també de fusta i amb forma d'ampolla, també conegudes com a bitlles. *Dumenge hem de jugar a brilles contra los de Benavent... Mos fotran una pallissa de campeonato.*

brillo. «Fot lo camp!», «marxa!», «vés-te'n!», «fuig!». *Fot lo camp!! Brillo d'aquí.*

brinar. Vegeu **birinar**.

brinces. Diafragma dels corders. Molt antigament hi havia parts dels animals que no estava permès que els carnissers venguessin, i hi havia unes ordenances municipals a cada poble per regular aquests fets. En el cas dels corders, el *brinces* s'havia de descomptar del pes; en canvi, el dels *tossinos* s'aprofitava.

brisca. Restes del raïm un cop s'ha premsat i se n'ha tret el suc.

bròcol (*Brassica oleracea*). Bròquil. *Quina mala aulor que fot tota la casa, ia deus astar fent bullir bròcol!*

bròcol llucat. Mena de bròquil amb molts llucs.

brom. Ennuvolat. *Astà brom, igual plou.*

brossat. (Almatret) Mató. *De postres hi ha brossat am mel de romer.*

brostar. Vegeu **rostar**.

brugolar. 1. (Alcarràs, Massalcoreig, Torres de Segre) Queixar se, renyar. 2. Vegeu **ganyolar**.

buala! Expressió que denota sorpresa grandiloqüent. *Buala, tio! Que fort!*

buai. Expressió que denota sorpresa. Vegeu **uai**.

bucoi. Recipient de grans dimensions; bóta, barril, carretell. *Aumplix l'ambúrnia am vi del bucoi que hi ha a la punta.*

budeller. Malnom que reben els habitants de Juneda. L'origen de la paraula podria venir del gran nombre d'accidents de carros que hi va haver durant una temporada.

bufa. 1. Globus. *Compra-li una bufa al crio, que, si no, no callarà.* 2. Bombolla de sabó. *Com li agrade, al txiquet, allò de fer bufes de sabó.* 3. Cadascuna de les ondulacions que queden a la pasta de les *aurilletes*.

bufa, anar. Borratxo, que ha begut més del compte. *Au, lo Tonet ia torne a anar bufa... com li fot a la ratasia!* Vegeu també **pedal**.

bufat -ada, anar. Vegeu **bufa, anar**.

bufó (*Arvicola sapidus*). Rata d'aigua o rat-buf. *La clamor astà plena de bufons, fot una mania...*

bufons. Malnom que reben els habitants de Nalec.

buixir. Bordar, lladrar, cridar fort un gos. *Aquell colló de gos no pare de buixir. Li fotré una pedrada i ia vuràs com ganyole.* Vegeu també **abuixir**, **burnar** i **ganyolar**.

buli. Joc de nens de Lleida que s'assembla una mica al beisbol, però, en lloc d'una pilota, es pega cops a un bastonet esmolat per les dos puntes i que s'aixeca des de terra amb el mateix bat; quan és enlaire, s'hi fot una castanya i s'*angegue* lluny.

buliac. Ratapinyada, ratpenat. Vegeu **municec**.

bultra. (Noguera) Bosc de ribera. *Aneu-vo'n a donar un tomet per la bultra vora'l Segre, q'així astirareu les cames un ratet.*

buricec. Ratpenat. Vegeu **municec**.

burnar. Bordar, dit dels gossos quan s'expressen. *Los gossos de cal metxe s'han passat la nit burnant.* Vegeu **buixir**.

burrim. Borrissol, pelussa de material tèxtil que apareix sobtadament per les cases quan fa dies que no s'escombra, especialment sota els llits. També apareix en zones insospitades del cos humà. *No m'apretos tant lo milic, que't dixaré los dits plens de burrim.*

Burtxafava. Vegeu **Utxafava**. *Vai nar per Burtxafava per arribar voreijant l'estany d'Ivars.*

burtxongar. Xutar una pilota amb la punta dels *quets*. *No fotis aquestes burtxongades, q'ancara siràs capaç d'arrabentar la pilota!*

buscalla. (Noguera) Buscall, tros de branca d'un arbre o arbust, per cremar. *Posa un'altra buscalla a l'astufa.*

butana. 1. Cremada petita a la roba. Vegeu **fuada**. 2. (Noguera) Conjunt de peces que formen el tap i el broc de la bóta del vi, de les de cuir.

butifarres. Malnom amb què es coneixen els habitants d'Ivars d'Urgell.

butigó. Laringe, lloc on es queda el menjar quan t'escanyes. *Fot-li, fot-li uns cops a l'asquena, que se li haurà quedat un pinyol d'auliva ancasquillat al butigó.*

butirí. 1. De mala raça, gos petit sense raça, escandalós i milhomes. En el fons és un acollonit, perquè *buix* i no *mossa*. *Quina merdeta de gos! Aquet gos és un butirí.* Vegeu **txuquel** i **matapà**. 2. Cosa petita i entranyable, de difícil definició i classificació. *Ta mare, am lo pitita qu'ës i amquet pentinat, semble un butirí.*

butnac. Nen (o nena) petit. *D'aon ha sortit, aquet butnac? Qu'ës lo teu txiquet?*

butrec. Forat. *Dumenge lo veí va fer un butrec al tabic que separe la seua cunya am la nostra i mos vam púguer saludar.*

Butxafava. Vegeu **Utxafava**.

C

Ca la Vila. Ajuntament. Vegeu **Paeria, la**.

caaa! (Dit així, allargant la lletra *a*.) Expressió de disconformitat. *—Me semble que plourà. —Caaa! No veus que ia's pose ras?* Antònim d'*eu!*

cabana. 1. En sentit figurat, es diu d'aquell que és un fanfarró, un fantasma. *Astà fet un bon cabana, aquell; per pagar un tallat ha tret un billet de cinc-cents euros.* 2. Nom amb el qual s'anomenava la gent que a Cervià de les Garrigues treballava al camp, ja que passava la nit fora de casa, en cabanes.

cabana, fer. (Noguera) Quan les dones es posen vora del foc amb les faldilles arromangades. *Les mestresses astan vora del foc fent cabana.*

cabanera. (nord de la Noguera) Camí de muntanya pels ramats i el bestiar. *Avia los corders per la cabanera, no fóra cas que s'ascàpon.*

cabassudo. Vegeu **cabessudo**.

cabdellada (*Brassica oleracea*). Col, vegetal comestible que es pot menjar tant cru com bullit. *Ia astàs bullint cabdellada? Sisquere fotessos cansalada tamé.*

cabessudo. 1. Tossut. *Quin crio més cabessudo, l'hai cridat trenta vegades per dinar i continue juant, ell.* 2. Capgròs (els de les festes *majons*). *Ai, lo garrotín; ai, lo garrotan; davant, los cabessudos; detràs van los gegants* (Lo Parrano, «Lo garrotín de Lleida»). 3. També es pot aplicar a la gent de cap prominent. *No veus quin tio més cabessudo... Igualet q'un txupatxup.*

cabiró. 1. Cigar, *puro*. *Me fotré un cabiró mentres vec lo fútbol per la tele.* 2. Soca o arrel d'arbre.

cabissonda. Tombarella. Vegeu **cabusseta**.

cabosseta. Vegeu **cabusseta**.

cabòsso -òssia. Tossut. *No t'hei capficos; és molt cabòsso, no creu mai.*

cabra. 1. Model de cotxe Citröen 2 CV. *Carrega los càntirs de la llet a la cabra, que los portarem cap a la letxeria.* 2. (*Iberus gualtieranus alonensis*) Regina, tipus de caragol blanquinós i de secà, molt bo per posar a la cassola d'arròs.

3. (*Otala punctata*) Caragol cristià, espècie de caragol amb la clasca plana, de color marró, i bastant gran, de fins a 4 cm. És, juntament amb el bover, el més habitual dels Països Catalans. *Hai arroplegat un sarpat de cabres per posà-les a la cassola d'arròs am cunill que mos ham de fotre per a dinar.* 4. Plegamans. Vegeu **tocacampanes**.

cabusseta. Tombarella, acte de fer una volta sencera, inclinant el cap i recolzant-lo a terra, fent girar *ancabat* tot el cos. *A vere, canalla! Qui vulgui aprovar l'atsamen de gimnàsia, ha de fer deu cabussetes sense parar.* Aquesta paraula té un *futimer* de variants: *cabosseta, cambusseta, capbusseta, capintonya, capissonda, camissonda, cabissonda, capitonya, capitonda, capitomba, catitomba, catxumbeca, figuereta* i *txurumbeca.*

caçar a la joca. Caçar *mixons* quan dormen al niu. Caçar bèsties de nit. En temps immemorials, los *txiquets* de poble anaven de nit a caçar pardals als seus nius perquè, com se sap, aquestes bestioles no són gaire ben vistes pels pagesos, ja que piquen la fruita i la fan malbé. Vegeu **fullar nius**.

cafurno. *Antro,* lloc fosc i tètric. *Astaen tots los jovenots anquell cafurno mitx androgats.* Vegeu **calitrau**.

cagamànics. Cagamànecs, tipus de *mixó* que s'anomena així perquè té el costum de cagar-se a la punta del *mànic* de les eines dels pagesos.

cagarella. *Porgadures* del guix, allò que queda al sedàs quan el porgues.

caga-selles. Malnom que reben els habitants del Palau d'Anglesola perquè fa molts anys, segons diuen, anaven a cavall molt ben *fargats.*

cagasses. Oliasses. Són els residus líquids que es generen durant la decantació en les fàbriques d'oli. Vegeu **auliasses**.

cagondé. Exclamació. Contracció de *mecagondéu*; es veu que dir l'exclamació sencera dóna massa *fenya* i, si en retalles les dos puntetes, acabes abans. Vegeu **mecagondéu**.

cagondéu. Exclamació. Vegeu **mecagondéu**.

cagondéu busques! Expressió equivalent a «no m'emprenyis», o «què dius, ara?», o «calla, ruc!». *Cagondéu busques! No hu veus, que tinc fenya?*

cagonredéu. Exclamació. *Cagonredéu, on hi ha neu no hi aneu!*

cagonseu. *Cago* usat quan altres *cagos* poden resultar ofensius des d'un punt de vista religiós.

cagos. *Cagaments,* en sentit figurat. *Quan mos va vere que fotíem les peres al pagès, va ampessar a fotre uns cagos...*

cagot. 1. Generalment aplicable als infants que encara no controlen els seus esfínters. *Quin cony de crio que tens! Ia té cinc anys i ancara astà fet un cagot!* Sinònim de pixot. 2. També s'usa per designar aquell que sempre té por. *Au, va, home, va! No sigos cagot! Quina por t'ha de fer baixar a la quadra a les fosques? Ancén-te un misto!*

cagots, astudi de. Parvulari.

cai, cap a. Cap a casa. *Némon cap a cai, que ia se fa tard i baixe la bòria.*

caixer. Costat lateral d'una séquia. *L'atre dia, voltant pel caixer de la secla, me vai trobar un tossino.*

caixó, anar al. Anar a dormir. *Me'n vai cap al caixó, que ia són quarts de dotze i demà ham d'ampercellar totes les tomateres.*

calçada. Franja de bromes que tapa el sol en pondre's. *Mira, ia's veu la calçada per la banda de Ponent, i les gallines ia s'ajoquen al corral.*

caldar. Suspendre, rebre la qualificació de suspens. *N'hai caldat sis. Quan hu sinto mun pare me pintarà los cinc dits a la cara.*

caldo. Suspens. *Cagondé, la senyoreta m'ha fotut un caldo, i aquet cop havia astudiat un ratet.*

calent, fotre. Pegar de manera contundent a algú. L'expressió es fa servir més per amenaçar que per altra cosa. *No hu asplicos a ton pare, que't fotrà calent.* Vegeu madur, fotre.

caletro, tenir poc. Tenir poc senderi, no allargar gaire. *Pobre txiquet, mira que hi pose voluntat, pero té molt poc caletro.*

calicòptero. Vegeu halicòptero.

calistro. Gitano, sobretot referit als clàssics del Pla de l'Aigua de Lleida. *Guaita los calistros com baixen pel carrer Cavallers anfotent-se'n de la gent.* Los *calistros* tenen el seu vocabulari propi carrincló, amb paraules com *porrandó* («anar calent»), *quirra* i *lacari* (fa referència a l'òrgan genital masculí), *hunar* («mirar»), *cojoi* («conill»), *baró* (fa referència al gitano que té los calés), *muló* o *mulé* («mort o sepulcre»), *llumi* (fa referència a una senyora de la vida), *manró* («pa»), *parné* («quartos»)... *Vaige*, lo *carrincló* és tota una forma de vida.

calitrau. *Antro*, bar de mala reputació. *No vaigos anquell calitrau, que foten un vi que mate.*

calla! Interjecció usada per dir a hom que s'esperi. *Que la padrina no pot pujar a la Decauve? Calla, que vinc a ajuda-la!*

callòs. Punta de la barra de pa, generalment seca. *Abasta'm un callòs per rostar la cassola.*

calmant. (Almatret) Beguda calenta a base de rom, conyac, cafè, sucre i, en alguns casos, pell de llimó, que es flameja dins d'una *pitxella* fins que crema bona part de l'alcohol. Ah! El cafè s'hi tira al final. *Aquesta nit vindran los de les havaneres i fotrem un bon perol de calmant mentres cantem «La bella Lola».*

camacu. Ciutadà de l'àrea metropolitana de Barcelona. El mot *camacu* prové de la seua pronúncia quan passen la Panadella i arriben a les nostres terres. Si aquest fet l'acompanyen amb pa torrat sucat amb all i escalivada, la pronúncia ja és infinitament més exagerada. També són anomenats *pixapins*, *farigoleros*, *camalluents* o *diésels. Hosti, tu, avui m'ha arribat un autocar de jubilats camacus i los hai futut anciam aspigat i llonganissa passada... però, hòstia, com s'hu fotien!*

camalluent -a. Ciutadà de l'àrea metropolitana de Barcelona que es caracteritza per anar pel camp amb *txàndal* i *mocasins. Mira, a la retenció que hi havie a l'autovia, allà a Burtxafava, los camalluents baixaen del cotxe i naen a cullir timó a la cuneta.* Vegeu camacu.

camàndula. Persona fantasiosa i fantasma. Vegeu cabana.

cambusseta. Tombarella. Vegeu cabusseta.

camí, un. Una vegada. *Cada camí que lo Belardo aurix la pala me fot l'aigua de la fassera.* Sinònim de *viatge*.

camissonda. Vegeu cabusseta.

campanar de bajoques. Expressió que s'utilitza per referir-se a algú que vesteix molt extremat i que crida l'atenció per la manera de moure's i de ser.

Campos, los. Els Camps Elisis de Lleida. Los lleidatans no *mos ham* de sentir pretensiosos per tenir uns Camps Elisis. Tant els Camps de Lleida, com els de París, com els d'altres indrets del món, tenen un primer origen: Grècia. Els Camps Elisis eren la regió de les ombres benaventurades, on regnava l'eterna primavera i la terra sempre era fèrtil. S'hi gaudia de tots els plaers de la vida. L'ambició, l'avarícia, l'enveja i totes les males passions que tenien els mortals no podien alterar la calma i la tranquil·litat dels habitants dels Camps Elisis. Igualet que a Lleida. Als *Campos* s'hi fa l'Aplec del Caragol, los concerts de les Festes de Maig i les diferents fires. *Me'n vai als Campos a pujar a les firetes.*

canadenc (*Merops apiaster*). Abellerol, ocell de molts colors, amb predomini del verd, anomenat així perquè feia els nius als talussos del canal de la Canadenca.

canalobre. Caramell. Vegeu candelero.

canalot. Vegeu candelero.

canastra pallera. Cove molt gros, amb quatre anses, usat antigament per portar la palla a les bèsties.

candau, tirar el. Acció de tirar un líquid, especialment als arbres fruiters, per evitar que en caiguin els fruits. *Vai a tirà'l candau al bancal de llimonera, no fos cas...*

candelabro. Vegeu candelero.

candeler. Vegeu candelero.

candelero. Caramell, tros de gel que penja de les vores de les teulades. *Abans, per Tots Sants, ia penjaen candeleros de les teulades, i anguany fot un sol q'aspetegue.*

candelobre. Vegeu candelero.

candonguer -a. Lent. *Ets més candonguer que la professó de Semana Santa portada per un regiment de caragols bovers!*

canelot. Vegeu candelero.

canella. Aixeta. *Vigila'l nen, que s'ha amorrat a la canella del bucoi de la mistela i se la fot a txum!*

canino -a. 1. Dit d'aquella persona que no té diners. *Se veu que lo Carlos de cal Marrameu astà ben canino, s'ho petae tot al Punto Èquits!* 2. Sinònim de «solter». *No viu bé ni re, am coranta anys i ancara canino!*

cantamisses. Plegamans. Vegeu tocacampanes.

cantante. Aquell qui sempre està buscant excuses, que parla molt però no diu res. *Lo cantante del Carlos fa dos anys que pose ascuses per no pagar la factura.*

cantxarró, a. A collibè. Vegeu carrantxó, a.

canya, fer una. Pixar. *Aspereu-me aquí, que vai a fer una canya i alego torno.*

canya, tenir veu de. Tenir veu ronca.

canyardo. Pilotada propinada amb fúria i normalment amb la puntera del *quet*. Aquest mot prové del gran ciclista català Marià Cañardo i Lacasta, que va ser professional entre 1924 i 1943. Va guanyar set voltes de Catalunya. Es veu que corria molt, tant com un *canyardo*. *Cagoncony! Li has futut un canyardo a la pilota i l'has ambarcat al taulat de ca la Marieta. Arrecony si mos angantxe!* També se'n pot dir *bardo, barrada, tunda, fava* i *batam*. Vegeu també burtxongar.

canyauca. Migdiada, estona que hom dorm després d'un bon dinar. *Paquita, me'n vai a la canyauca; quan víngon lo Tonet i'l Mílio a fer la butifarra, me fots un crit.* Vegeu becanya.

canyeret. Cementiri. *Au, ia l'han portat cap al canyeret. Ara no crec pas que's torno a atxecar.* Vegeu **Garrut**, lo.

canyot. Restes de les plantes cerealístiques que queden després de *cossetxar*; normalment s'aplica al blat de moro. Un cop feta la collita, es recull i s'embala o bé es colga de terra, perquè serveixi d'adob. *Ha quedat un bon futimer de canyot ascampat anguany, a vere si'l podem aprofitar.*

cap de collons. Contundent expressió que s'aplica a algú curt d'enteniment o ignorant. *Ets un cap de collons! No sirvixes perrés! Mira que fotre la broca del 8 anvés de la del 7!*

cap de collons madur. És com *cap de collons*, però més bèstia.

cap de puta. (Arbeca) (Amb la *a* de «puta» mooolt marcada i allargada.) Insult que més val que no te'l *dígon*. *An vas, cap de putaaa?! Que m'astàs aspatxurrant lo bancal de bajoques!*

cap de ruc. Vegeu cap de collons.

caparra. Paparra, aquell petit paràsit que s'enganxa a la pell dels animals i els en xucla la sang. *Ansufata'l gos, q'astà ple de caparres fastigoses.* Vegeu quibarra.

caparrada. Migdiada. Vegeu **becanya**.

caparradeta. Vegeu **becanyeta**.

capbusseta. Tombarella. Vegeu **cabusseta**.

capcinal. Part de dalt del llit, allà on *arropenges* lo coixí i el cap per dormir. *No t'asfregos tant lo cap al capcinal, que'l dixes ple de grassa.*

capçal. Tovalló de roba, drap de cuina. *Tin lo capçal i torca't los morros.*

capçana. Vegeu ascapçanes.

capiguer (o càpiguer). Cabre. *D'aquestos vint tossinos en farem un ascandall i agafarem aquestos dotze, que són més grossots. Avere si te poden capiguer a la Decauve.*

capintonya. Tombarella. Vegeu cabusseta.

capirutxa. Caputxa. *Mira que ia comence a ploure; posa't la capirutxa del canguro, que t'acostiparàs i ia astàs una mica ampiocat.*

capissonda. Vegeu **cabusseta**.

capitomba. Vegeu **cabusseta**.

capitonda. Vegeu **cabusseta**.

capitonya. Vegeu **cabusseta**. *Nens, ojeu que no us desnuqueu fent la capitonya; que'l metxe ha martxat del pople i la practicanta és nova.*

capnegre. *Mixó* que té el cap negre, evidentment.

cap-radera. Construcció de pedra i fang, estreta i més o menys alta que es caracteritza per estar gairebé sempre en runes per una banda o altra. És el lloc preferit pels nens de poble i pels gats. Per als nens, és habitual emparrar-s'hi com a joc d'aventura, tot i el perill de caure de morros. Per als felins, és un lloc on posar-se a prendre el sol o, fins i tot, per fer-se el *txulo* davant de les gatetes.

capser. 1. (*Lanius senator*) Tipus d'ocell, altrament conegut com a capsigrany. *Veus aquell mixó? És un capser, se minjarà los tartanys que hi ha per aquí.* 2. Curt d'enteniment. *'Ndéu! Com pots ser tan capser! Mira que fotre-hi Sequestrene a les tomateres anvés del wano?*

capsó. Cavalló més fondo, on va a parar tota l'aigua desguassada dels altres cavallons, i des d'aquí cap a la *secla*.

cara que s'hi pot llaurar, tenir una. Portar la cara amb molt maquillatge.

carabassa. 1. Color taronja. *Amolla, Júlio, que'l simàforo astà carabassa!* 2. Fruit de la carabassera. 3. Suspens. *Li han donat carabasses; son padrí, a l'hort, i la sinyoreta Marissa, d'inglés, allà als Maristes.*

carabassó. Verdura comestible, de forma allargada i de color verd. *Lo carabassó arrebossat que mos vam fotre anit par sopar devie astar pudrit, perque no hai parat de fotre'm rots am to'lo dia.*

carabruta. Tipus de pera rasposa i fosca de pell, que es guarda per a l'hivern. Actualment gairebé no se'n fan.

caragol. 1. Mol·lusc gasteròpode. Menjar per excel·lència a les comarques de Lleida. El caragol bover (*Helix aspersa*) és un dels més apreciats; tradicionalment es cou a la llauna i s'acompanya amb allioli o vinagreta. La utilització dels caragols com a aliment sembla datar de l'època romana. *Martxo a guaitar al mas del Campaner, a vere si trobo quatre caragols par fotre-mo'ls am samfanya.* 2. Malnom que reben els habitants de l'Albi.

caragol d'anciam. Vegeu caragol de cartxofera.

caragol de cartxofera. Caragol que surt molt amarg i que deixa molt mal gust a la boca. *Avora'm lo porró, que m'ha surtit un caragol de cartxofera i ni am l'allioli me martxe lo regust.*

caragol de cimintiri. Es diu del caragol que a priori no genera confiança, que fa mala pinta. *No'n compros, de caragols, anquell paio! No veus que són de cimintiri?*

caragol de gitano. Caragol blanquinós i allargat, de poca vàlua gastronòmica. *No'ls arroplegos, aquells caragols, Antònio, que són de gitano!*

caragol pla. Caragol més llis i gros que el bover, molt semblant a la regina, i que es fa amb *samfanya. Com que tinc un bon sarpadet de caragols plans, los fotrem bullits am faves i allioli de codony.*

caragolina. Caragol petit, de clasca blanca. Són molt bones fetes al tupí, amb ceba i tomata. *Contxita, aquestes caragolines astan de padre y muy señor mío!*

carall de carnistolta. Equival a «vés a prendre pel sac», però de manera més amable. *Au! Tu'm vols antabanar! Carall de carnistolta!*

carallindo. 1. Insult de baixa intensitat, dit de manera amistosa o familiar. *An vas a comprar anquest'hora, carallindo? No veus q'astà tot tancat i barrat?* 2. Innocent. *Au toca, carallindo! Am divuit anys i ancara creus am los Reixos.*

caramba. (Alcoletge) Diadema feta de roba.

caramellos. (Maials) Tipus de confit.

carapatell. Bernat. Vegeu garrapatell.

cardentxa. Tipus de card. Vegeu repuntxó.

carderola (*Carduelis carduelis*). Cadernera, ocell petit multicolor que és molt apreciat per la seua coloració i pel seu cant. *Viniu, viniu, q'hai descubert un niu de carderoles!*

carejar. En omplir un sac, una caixa o un palot, amagar la fruita més lletja al cul i posar la més serenya al damunt. *Lo Mariano és més puta que bunic: agafe la fruita pudrida i la fot al fondo per carejar el palot, i tamé hi fot alguna pedra de regalo.*

carnera. Espècie d'armari *forrat* amb tela metàl·lica d'aquella verda o grisa, on es guarda *fato*: la cuixa de pernil, xoriços, formatge... *Paquita, los ratolins mos hi fotran una fenya de cal Déu, si no tanques bé la carnera.*

carnet d'entidat. Document nacional d'identitat, lo DNI. (Aclarim que aquí el concepte «nacional» es refereix a l'Estat espanyol.) *Lorènso, ansenya-li lo carnet d'entidat anquet sinyor, que no's creu q'astem jubilats i no mos dixe dentrar als Pagesos a ballar de gratis.*

carnús -ussa. 1. Persona corpulenta, però curta d'enteniment. *No tindrà mai un ral parqué tot hu malgaste; és un carnús i un capritxoset com ell sol, lo Manuel de ca la Potrilla.* 2. Insult de baixa intensitat. *Au passa, carnús, que'm tens avurrit de sentí't.*

carolet. Vegeu coralet.

carpessano. Carpeta separadora per anar a estudi. *No sé qué fotre. Bueno, sí; me'n vai a petar les bombolletes del carpessano.*

carrantxa. Espai que queda entre les dues cames. Vegeu ascarrantxes.

carrantxó, a. A collibè. Seure amb una cama aquí i l'altra allà, sobre el coll i les espatlles d'un altre. *Vine, que't puijo a carrantxó, que tu no peses re, carrasclet.* Expressions sinònimes: *a cantxarró, a contxarró, a sant coronelis, a asqueneta, a curva* i *a coll cotxarró.*

carrasclet. Persona inquieta, bellugadissa, que fa maleses. *Sí, sí, io siré un carrasclet, pero tu fots dos-cents quilos, verro!*

carrasser. Nom amb què es coneixen els habitants d'Alcarràs (Segrià).

carrau. 1. Estri de fusta que es fa servir durant la Setmana Santa per fer *seroll.* 2. Expressió: *Ser un carrau.* Fa referència a algú que xerra molt i que es fa pesat quan parla. *Lo crio l'ham apuntat a que li úmflon lo cap allà a catequesi, anquella monja qu'és un carrau.*

carrera feta, a. D'una manera continuada, sense parar. *Hosti, lo Nasi... Cull les trumfes a carrera feta... Quin mal de rinyons!*

carreró. Marca que deixen les rodes dels carros en passar pels camins. *Vejos no't despistos del carreró i't fotos de dalt baix pel cingle!* Sinònim de *clapera.*

carrerons. Excuses, maldecaps. *Vés a Ca la Vila a pagar la contribució i no'm vingos am carrerons!*

carrincló. Paraula d'origen gitano i lleidatana a més no *púguer.* És molt difícil de definir. Vol dir «bohemi, arruixat...», però en cap cas «mancat de distinció», que és la definició que en dóna el DIEC. L'expressió «Lleida carrinclona» prové de les *farres* que es fotien els gitanos i els paios per terres ponentines ja abans de la Guerra Civil. A partir d'aquí la paraula *carrincló* s'ha adoptat per fer referència als costums, actes culturals i tradicions de la ciutat de Lleida.

carrutxa. 1. En singular, politja. *Lo pots pujar amb una carrutxa, lo palot dels prèssics? O hai d'anar a buscar lo toro hidràulic?* 2. En plural, vegeu ascarrutxes.

carrutxo. Embolic al cabell, embull. *Coi de pinte, ni doblegant-lo me martxen aquestos carrutxos del cap.* Sinònim de *garrintxo.*

cartxut, no veure-s'hei a tret de. No veure-s'hi gens. *Anvés d'entrar cap a la Mata de Pinyana, casi mos fotem dins al bancal; amquella bòria no s'hei vee a tret de cartxut!*

cartxutar. Funcionar. *Aquet moticultor no cartutxe, no ràbie quan acelero!* Vegeu catxurrar.

cascaballico. Vegeu colló de flare.

casera. Vegeu margendòna.

Cases Barates. A Lleida és la zona delimitada pels carrers d'Alfred Perenya, Nadal Meroles, Amics de Lleida i Pintor Benseny, formada per uns grups d'habitatges unifamiliars construïts als anys trenta del segle XX. També hem sentit anomenar Cases Barates el conjunt de xalets inclosos en el rectangle format per passeig de Ronda, Rovira Roure, avinguda de Navarra i Doctor Fleming. Curiosament, avui en dia aquestes cases no en tenen res, de barates. A Balaguer, a la part nova, un cop passada la plaça de la Sardana, coneguda com a *plaça de l'Aspirina*, també hi ha una zona anomenada així. A Almacelles hi ha un barri amb aquest nom. Ens imaginem que n'hi deu haver per més *puestos*.

Cases del Bisbe. Rep aquest nom la zona del barri de Balàfia de Lleida, els carrers de la qual tenen el nom d'advocacions marianes. El conjunt de petites cases fou construït l'any 1954 i comprèn els carrers Verge dels Desemparats, Verge de Begonya, Verge de Montserrat, Verge de la Salut, Verge del Blau i Roca i Lletjós, posat aquí al mig de totes les *maresdedéu*.

cassigall. 1. *Traste* vell. *A l'angolfa no hi ha su que cassigalls.* 2. Draps casolans fets a partir de roba vella que no s'usa. (Nota dels autors: a Lleida, quan la roba és vella, en lloc de llençar-la, l'estripem a trossos de mida de drap. Aquest principi bàsic de reciclatge es fa a molts llocs, però no n'hi diuen *cassigalls*.) *—Paquita, an són los meus calçotets de topos roijos? —Aquells tan ronyosos? N'hai fet cassigalls.*

cassola de tros. Menjar tradicional lleidatà que feien los pagesos barrejant els productes de què disposaven. Com que cada pagès tenia alguna cosa o altra que li sobrava, podem trobar tantes maneres diferents de preparar la cassola de tros com famílies pageses hi ha a les nostres comarques. Fins i tot existeix varietat entre estiu i hivern, ja que no a totes les èpoques hi ha les mateixes hortalisses. El menjar consisteix en una cassola amb *samfanya*, caragols, costella de *tossino*, cansalada, botifarra negra, botifarra blanca, *llangonissa* i conill. En lloc de samfaina s'hi poden posar espinacs també. Ha arribat a un nivell de tanta tradició nostrada que una de les activitats de moltes festes *majons* de pobles és fer un concurs de cassoles de tros. És ben conegut el concurs de Cassola de Tros de Juneda (Garrigues), però també n'hi ha o n'hi ha hagut a Alcoletge (Segrià), Miralcamp (Pla d'Urgell), Artesa de Lleida (Segrià), Linyola (Pla d'Urgell), Ivars d'Urgell (Pla d'Urgell), *Aubesa* (Noguera), la partida de Rufea (Segrià), *Aige* (Noguera)...

cassola gran, ser de la. Expressió que s'utilitza per referir-se a algú que sempre està a favor del qui mana al poder. *Lo Jaumet de la Nastàsia és de la cassola gran: quan convé, defense los socialistes; después, los de convergència, i ara diu que los bons són los d'asquerra.*

Castell, lo. 1. La Seu Vella de Lleida, que no és un castell. *Lo Castell de Lleida se veu des d'allà als collons d'Andares.* 2. Expressió: *Durar més que les obres de la Seu*. És una frase usada per dir que quelcom es fa llarg o dura molt de temps. Recordem que la Seu Vella es construí durant un període d'un parell de segles; d'aquí en sorgí l'expressió referint-se a la seua durada. En castellà hi ha un símil amb l'expressió «durar más que las obras del Escorial».

Castell Mijà. Castellmeià (població de la Segarra).

Castelldàsens. És com antigament s'anomenava Castelldans, població de les Garrigues. El nom prové de la contracció de *castell* i *d'àsens*. El que no queda clar és d'on surt *àsens*. Uns autors diuen que ve de «castell d'ases», a causa de la gran producció d'ases que tenien en aquesta vila. Altres autors afirmen que prové de l'àrab *al-absan*, que vol dir «ciutadella», i, finalment, hi ha qui diu que *àsens* té l'origen en un tipus de roca molt comuna per la zona.

Castenyou de Seana. Castellnou de Seana (població de lo Pla d'Urgell).

castís -issa. 1. Dit a la persona tranquil·la, formosa, noble, casta. *Qué diu lo més castís del pople?* 2. Mot dit als qui tornen al poble després d'un cert temps de no haver-hi estat. Hi ha plena llicència perquè t'ho digui qualsevol. *Qué dius, castissa! Quan hau arribat, èh?*

catarroja, a. És una variant de jugar a amagar. Quan veus algú dels qui estaven amagats, crides «catarroja Pere» i, aleshores, el Pere ja està eliminat. En principi, res a veure amb la vila de Catarroja, a l'Horta valenciana.

catitomba. Vegeu cabusseta.

catró. Cartó. *Aquestes sabates foten una pudor que tumbe; vés, vés, dixa-les dins de la capsa de catró.*

catxa. 1. Engany. *No m'asplicos més catxes i dis-me la vritat; no pot ser q'un mixó haigui fet caure lo silló a terra.* 2. Fer un túnel jugant a futbol, passar la pilota per les escarranxes de l'altre jugador.

catxador -a. *Sex symbol* de les terres de Ponent. *—An s'ha de nar aquesta nit a fotre mal, Crissèlio? —Que t'heu digo l'Anselmo, qu'ès lo catxador número u!!!*

catxap. 1. Cria de conill, tant de bosc com de granja. (Nota dels autors: aquí es veu la riquesa del lleidatà; en català normatiu un «catxap» és un llorigó.) 2. Part íntima femenina. *Tapa't lo bragué, que si regolfe la garbinada ansenyaràs to'lo catxap.*

catxapanda. Samfaina. Vegeu catxipanda.

catxapàndia. Samfaina. Vegeu catxipanda.

catxapó. Vegeu catxap.

catxar. 1. Copular dos éssers (o més), ja sigui dins o fora del matrimoni. Fornicar amb delectació. *Mo n'anem a catxar, ratolineta meua?* 2. Entès com enganyar. *—D'on ha surtit aquet meló? —De la botiga de la Pili. —Pues ia t'han catxat perqué semble suro.*

catxaup. Quètxup. De fet, aquesta és una de les paraules que hem trobat amb més pronunciacions diferents. *Dingú* diu «quètxup».

catxera. Acció de catxar. *Ostaclà que té catxera, lo padrí del cal Mantxada; se fot lo Viagra a dins de la cassola de tros.*

catxifollat -ada. Cosa o persona espatllada, malalta, empiocada, desguitarrada. *Lo Sidro té l'astómec catxifollat; s'ha futut mija dotzena d'alls tendres par asmorzar.*

catxipanda. Samfaina, acompanyament de menjar que es fa amb trossos cuits de diferents verdures, com pebrot, ceba, tomata i *aubergínia.* Sinònim de *cutxipanda, catxapanda* i *catxapàndia.* En alguns indrets també és sinònim de *cassola de tros.*

catxú. Quètxup. Vegeu catxaup.

catxumbeca. Tombarella. Vegeu cabusseta.

catxup. Quètxup. Vegeu catxaup.

catxupalla. Vegeu catxupallada.

catxupallada. S'utilitza per designar un grup nombrós de gent jove, quan arriben esverats a un lloc. *Iastà aquí la quinta del porro... Marededeussinyor, quina catxupallada!*

catxurrar. Funcionar. *Veijos, q'aquesta astufa de gasoi no catxurre.* També se'n diu *cartxutar.*

catxurrera. Planta que fa *catxurros. Mos surten catxurreres a la gespa; me'n vai a comprar vereno.*

catxurro. Fruit d'una espècie de mala herba, la *catxurrera*, que té unes punxes petites i s'enganxen a la roba. Se'n troba en terrenys erms, runes, vorals dels camins, a la gespa, etc. Si vas a voltar pel camp, sovint acabes amb los camals dels pantalons i els mitjons amb tot de *catxurros* enganxats. Conta la llegenda que també se'n deia *pretendents*, perquè els tiraven a l'esquena de les noies i els que s'hi quedaven enganxats eren els pretendents que tindrien. Que bonic! Resulta que el fet de tirar-se *catxurros* al cap entre la canalla, antigament, també esdevenia la categoria de joc. Dóna molt de si, el tema *catxurro.*

catxurro, **fer un**. Fer un salt, botar amb lleugeresa.

catxurro, **fotre un**. Vegeu catxar.

catxús. Quètxup. Vegeu **catxaup**.

cavà. Expressió sinònima d'«oi que sí?» o «oi que no?», segons el context. *A l'amanida, a tu no t'hei agrada l'asquirola, cavà?*

cavall de Sant Jaume. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

cavall de serp. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

cavalldemón! (Maials) Interjecció similar a «redéu!».

cavallfust. (Algerri) Banc de collir la fruita.

cavalló. Porció de terra allargada i elevada, en forma de muntanyeta, que s'usa per plantar-hi verdures i hortalisses. La part més fonda del cavalló és per on circula l'aigua en regar, i la part més alta és allà on creix la tija.

ceba. Vegeu **ceballot**.

ceballot. 1. Borratxera. *Lo Quim de ca la Guapa portae un ceballot del quinze dumenge als Vins.* 2. Malnom que reben els habitants de Ciutadilla (no sabem si té cap relació amb l'accepció 1 d'aquesta paraula).

ceguer. Niu d'*avespes* molt gran, que habitualment es feia vora dels braçals. *No t'antansos al ceguer anquest'hora, que fot molta calor i les avespes astan anrabiades.*

cementeri. Cementiri. Vegeu **Garrut, lo**.

cevils, los. 1. La Guàrdia Civil, o els seus agents. Ja és curiós que a un cos armat, de naturalesa militar, se'ls anomeni *los cevils*. *Aspavil, que ve la Guàrdia Cevil! / M'han parat los cevils.* 2. En singular, arengada salada. 3. En singular, libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

ciller. Celler, lloc lúgubre que hi ha sota d'algunes cases, excavat a terra. *Al tanto d'aplanar el cap quan baixos al ciller, que pintinaràs telaranyes una semana!*

cimintiri. Cementiri. *Vinim del cimintiri d'arreclà'l líntxol dels padrins.* Vegeu **Garrut, lo**.

cini. Cinema. *Filla, posa't la rebequeta, que fan cini al carrer ara a les deu.*

cintaislant. Cinta aïllant. *Abasta'm lo cintaislant per fer l'ampalme.*

círcol. Circ. *Demà portarem la canalla al círcol.*

cirerer de pastor (*Arbutus unedo*). Arboç, bonic arbre de la família de les ericàcies, que quan floreix atreu irresistiblement els borinots.

cirereta de pastor. Cirera d'arboç, fruit de l'arboç. És roja, rasposa i comestible, però no gaire apreciada.

cirilleta. Algú petitet. Aquesta paraula pot provenir del mot castellà «cerilla», i vindria a expressar que algú és prim i poca cosa. *Lo Manelet t'ha fotut aquet txiribec al cap? Si només és un cirilleta!* Sinònim de *titonet, txentxi, tximerlí* i *ascafanyit*.

cisca. 1. Senill, senalla, cabàs. *Andús-te la cisca als pagesos q'ham de comprar los pebrots i les albergínies par ascalivar.* 2. Canyís. Vegeu **txisca**.

civil. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

clafoll. Pela exterior de l'*aumella. Gantxa la trisella, que nirem a Bepet del Txollador a portà-li una trisellada de clafolls par les auvelles.*

clafolla. Vegeu clafoll.

clamor. Al costat d'un terreny d'horta, via d'aigua que corre per tal d'evitar que es formin aiguamolls. Les clamors formen part de la hidrografia de les nostres comarques (Fontanet, Gimenells, Agustinet, Femosa, Roques Blanques...), i això fa que sigui un dels referents de la nostra idiosincràsia. Vegeu l'expressió ser l'amo i sinyor de totes les bèsties de la clamor.

clamor d'Almacelles, la. La clamor Amarga, que serveix per delimitar el Segrià amb la Llitera.

clapera. Clot gros que hi ha en un camí, ocasionat generalment per les rodes dels carros. *Cagondé! Ham angantxat una clapera am l'arrequatre i ham arrebentat la roda.* Sinònim de *carreró*.

clasca. La part de fora de les gambes, del marisc o dels caragols. *Quan minjo caragols, quan foto més siroll és quan txusplo la clasca.*

clascamoll. 1. Caragol petit que encara té la closca tendra. 2. S'utilitza en to *carinyós* amb la canalla petita, de menys de cinc anys. *Guaita, Paquita, guaita quins clascamolls més aixerits té lo Ramonet de cal Biciclíste.* 3. En plural, malnom aplicat als habitants de Mollerussa. Vegeu paperines.

clau de botges. Matoll gros on s'amaguen els caragols a l'hivern. Creix als marges i serveix per fer graneres. *Vai a arrencar uns quants claus de botges secs par fotre txera.*

claueta. Interruptor de la llum. *Quan te diga tres, apreta la claueta.*

claviller. Turmell. *Au! Ia m'hai doblegat lo claviller i hauré d'anar al metxe. Me fot una gràcia que no vegos!*

clisar. 1. Veure-hi. *La vella de cal Collons no hi clise gens; l'altre dia se va fotre a munyir la verra anvés de la vaca.* 2. Veure venir. *Iep! Que t'he clisat! Ia pots traure la mà de davall los leotardos de ma filla!*

clitxar. Vegeu clisar.

cloresterol. Colesterol. *Hai nat al metxe i m'ha dit que no puc minjar cansalada pel cloresterol.*

Clot de les Granotes, lo. Nom que es dóna popularment a la plaça de la Constitució de Lleida. També és anomenada *lo Clot.* Antigament, en aquest indret s'hi ubicà la fàbrica de *salfuro*, que era una indústria que transformava la pinyola de les *aulives* en oli de pinyol d'oliva, mitjançant un tractament amb sulfur. Un cop clausurada la fàbrica i tirada a terra, als anys setanta aquest solar l'adquirí una immobiliària per construir-hi pisos. Quan ja estava fet el clot per fer-hi els fonaments, l'obra va ser aturada per la Paeria a causa de l'oposició veïnal. Allà va quedar-hi un clot bastant fondo, que amb les pluges s'inundava d'aigua i... de granotes. Anys més tard, la Paeria l'urbanitzà i, a la plaça que en sortí, li donà el curiós nom de plaça de la Constitució, tot i que per als lleidatans i lleidatanes sempre serà *lo Clot de les Granotes.*

Clot del Dimoni. Manera col·loquial d'anomenar el Pla d'Urgell, abans de la construcció del canal d'Urgell, ja que era un *secarral* on no creixia ni el timó.

cloure. Agafar coneixement, fer-se madur i responsable. *Au va, txeca't del llit, que ia tens edat par cloure, ganassot! Que no hu és, això, un hotel!*

coa. Imperfet d'indicatiu del verb «coure». Es conjuga *coa / coes / coe / cóem / cóeu / coen. Mentre lo Farnando coe la carn, io naa fent l'amanit.*

cobatxo. *Mixó* de color marronós que fa el niu sota els terrossos.

cóc. 1. Pa de pessic. 2. Coca de pasta prima amb sucre. Al Pla d'Urgell, fa molts anys, els nuvis en tiraven quan sortien del casament i la canalla els cridava: «La boda que no tira cócs, doneu-la als llops!».

coca de recapte. Coca de samfaina. S'hi pot posar ceba, *aringada* o *llangonissa. Vam nar fins allà dalt a Camarasa domés par fotre-mos una dotzena de coques de recapte. Dis-mos farts i ancertaràs.*

coca enramada. Vegeu coca de recapte.

codina. Pedra de riu, llisa, negra i de forma rodona. Vegeu codís.

codís. (Almatret) Palet de riera, còdol; en anglès, «rolling stone». Es troben a la llera dels rius. Es poden fer servir per pintar-hi marietes roges amb puntets negres, o també per llançar-los a l'aigua *amb fúria* i que facin saltirons (tenen una aerodinàmica bestial!). Guanya qui més rebots aconsegueix.

codonyac. Codonyat, espècie de compota de codony. *Llauïset, té una miqueteta de codonyac, que no acabaràs de créixer mai, cirilleta meua.*

coençor. Picor, coïssor. *Am dotze canalons n'hi tinc de sobres par ambafà'm, que si no me fot coençor a la boca de l'estómac.*

cogula (*Avena fatua* i *Avena sterilis*). Mala herba semblant a una civada borda. Antigament, al pla de Lleida, quan en una casa desitjaven un fill mascle i naixia una nena els preguntaven: «Què heu tingut?», i responien: «Cogula!».

cogut -uda. Participi del verb «coure». Moltes vegades no hi ha concordança de gènere en els participis. *I la llangonissa? Ancara no l'has cogut?*

colagró. Acidesa, ardor d'estómac. *Porta'm lo pot de bicarbonat, que m'ha vingut com una colagró...*

col·lègit. Vegeu **col·lèigit**.

col·lèigit. Col·legi, escola, lloc on van los nens i nenes quan són *pitits* a aprendre coses. *Això t'ansenyen al col·lèigit, sinvergüença?*

coll cotxarró, a. A collibè. Vegeu **carrantxó, a**.

coll de sinyora. Coll de dama, varietat de figa.

colló. Així s'anomena qualsevol persona sense senderi o *dessustanciada*. *És més colló... que l'aguanto sa tia!*

colló de flare. Espècie de pruna però més petita, probablement semblant al colló d'un *flare*.

collons d'Andares. 1. Lloc llunyà i indefinit, a la quinta forca. *Fins al Secà vòs nar a peu? Pero si astà allà als collons d'Andares!* 2. També es fa servir aquesta expressió per engegar algú que està tocant los collons. En aquest cas, cal acompanyar l'expressió amb una entonació una mica més agressiva i amb el *gesto* d'aixecar el braç amb la mà plana i el palmell mirant cap a baix, allunyant-la progressivament del cap, tot dient: *Dixa'm astar! Vés-te'n als collons d'Andares!*

Collons del Siurana, los. Vegeu **Ous del Siurana, los**.

colsequants. (Maials) Uns quants qualssevol.

colsequede. (Maials) Qualsevol.

colze. Galet, d'aquells de fer la sopa.

combina. Combinació d'horaris en transport públic. *No puc vindre antes q'am lo cotxe de línia d'Almatret a Lleida no hi ha bona combina.*

comèdies, les. Representació festiva que fa generalment la canalla als pobles per les festes *majons*. *Q'ancara no'n començat les comèdies, txiquet?* És sinònim d'*ascalanifi*. No s'ha de confondre amb *anar a la funció*; aquesta expressió s'usa quan es tracta d'una representació una mica més seriosa o adulta.

cometdian -ta. (Compte! Es pronuncia *cometdian* i no *comediant*!) Comediant, *cantante, cantamanyanes.*

comisaria. Comissaria. *Andés la comisaria de la Guàrdia Cevil?*

Comisió. Comissió. *M'han fet de la Comisió de Festes del Cogul!*

comotat. En electricitat, commutador.

Comparativa. Cooperativa (en zones del baix Segrià i les Garrigues), edifici que no pot faltar en cap poble. *Vai a sellar l'albarà de la pesada d'aulives a la Comparativa, q'anguany me foten domés un quinze par cent de rendiment i no'n tindrem ni pal gasto.*

complir. Omplir. Vegeu **aumplir.**

Comprativa. Vegeu **Comparativa.**

con tal. Equival a «només que». *Con tal plogo un parell de dies aquet juriol ia no mos caldrà regà'ls aulivers.*

cona. Córner (futbol). *Àrbiiit! Conaaa!! Vaparí!*

concorrella. Tipus de figa negra i petita, cultivada al Pla d'Urgell, que madura a mitjan agost.

coneiximent. 1. Coneixement, en el sentit de ser responsable. *S'ha juat la casa i la dona a les cartes, quin poc coneiximent!* 2. «Vigila! Vés amb compte!» *Coneiximent! No l'asbravos tant, lo Pasquali, que'm fotràs lo càrter als collons!* Vegeu **paracon sisquere.**

conferència, fer. Trucar per telèfon. *Acabo de fer conferència am los parents de Puigverd i me s'ha tallat la línia an sec.* Vegeu **picar.**

coniells (*Silene vulgaris*). Tipus d'herba semblant als espinacs.

consagrat -ada. Persona dolenta, malparida, però en un to no gaire ofensiu. *Redéu! És consagrat lo teu fill, eh? No hi ha manera que crego.*

consevol. Qualsevol. *Si beus tant, consevol dia t'aurinaràs al damunt.*

containe. Contenidor. *An tiro aquet plasticot, al containe blau o al ver?*

conto que. 1. Crec que, *m'assemble* que. *Conto que són les tres, me'n vai cap al caixó.* 2. Expressió: *Ia pots contar* (es fa servir per traure mèrits a un elogi rebut). *—Que guapa que vas! —Sí, ia pots contar.*

contrar. Acció valenta en el joc de la *butifarra.* Vol dir que la parella que guanyi la mà sumarà el doble de punts. Per *contrar* s'ha de dir vigorosament *contro!* Si, al contrari, no es vol *contrar*, es dóna un cop amb la mà o amb els artells dels dits sobre la taula. Pot *contrar* qualsevol dels jugadors de la parella que no ha fet trumfo.

contxarró, a. A collibè. Vegeu carrantxó, a.

coques a la cassola. Vegeu aurelletes.

cor. «Corre», tercera persona del singular del present d'indicatiu o bé segona persona del singular de l'imperatiu del verb «córrer». *Cor! Que fots tard!*

coragró. Ardor d'estómac. Vegeu colagró.

coralet. Espècie per condimentar o menjar, si es té prou valor de fer-ho, perquè pica *a rabiar*. També se'n diu *querolet* o *carolet* i altres noms.

coranta. Quaranta. *Apara l'alto!! Que no sas q'am lo motom no's pot nar a més de coranta??*

cordell. Cordill. *Gafa'l tu, el cordell, que io tinc les mans aulioses de tallar cansalada.*

corder. Anyell, xai, be, l'animal portador de les costelles supremes. *Posaràs-me sis rinyonades, quatre talls de magre i dos freixuretes de corder.*

corna. 1. La part més dura de la cansalada, la que està més cap a fora. Si està ben torradeta, es menja i és prou bona (a risc de petar-te les dents). 2. Antigament s'utilitzava com a *txisclet* de pobre. 3. També s'usa per engreixar les *varilles* del *futbolín* perquè *vàjon* més finetes.

córnel. Córner (futbol). Vegeu **cona**.

corralina. Corral dels *tossinos. Cagondé, a vere si arrecles lo quarto, que semble una corralina.*

corretgir. Corregir. *Lo pijor dels atsàmens és havé'ls de corretgir.*

corrintxó. Cercle de gent. *Redéu, semble q'astiguésseu traman algo, així totes am corrintxó.*

corrons (gairebé sempre en plural). La part de l'esquena propera als ronyons, la regió lumbar. *Me foten mal los corrons de tant ajupí'm.*

corrontxo. Rojor a la galta. *Si nem així, a pas tan ligero, arribarem allà baix al Correu vell am dos corrontxos a la cara.*

cors. Segona persona del singular del present d'indicatiu del verb «córrer». *Pepet, cors com un tossino marejat, hostiqueta.*

cort. Cor, òrgan del cos que batega per fer córrer la sang. *Vejos am la cansalada, vere si t'agafarà un atac de cort, Sebastià.*

coscoll. Arbust de fulles punxants, que dóna un fruit semblant a la gla i que és alta cuina per als *jabalins. Aquesta és terra de coscolls, pins, mates i ginebrons.*

cossetxadora. Maquinota grossa que es fa servir per *cossetxar*.

cossetxar. Recollir el cereal que ja ha crescut.

costura, nar a. Anar a l'escola. Anys enrere, al col·legi, les noies també hi anaven a aprendre a cosir i a fer brodats. Vegeu **astudi, nar a**.

cotx. Porc (l'animal). Nom inspirat en el soroll que fan aquests animals quan s'expressen. *Vés a donar minjar als cotxos, que se mos fotran los gats de la gana que'ls hi fas passar.*

cotxe dels Calçots. Carruatge lleidatà en el qual viatjaven els familiars forasters del mort per acompanyar-los al *cimintiri*. Era una espècie de servei de taxi que anava a esperar-los quan arribaven en tren i els portava cap a l'hostal. Els mateixos propietaris d'aquest cotxe s'encarregaven de reservar l'hostal als familiars del traspassat (quins *txantxullos*!). S'anomenava *cotxe dels Calçots* perquè la família Matamala, que regentava el negoci, tenia aquest sobrenom. El cotxe tenia el garatge al número 50 de Blondel i l'any 1929 el telèfon era el 169.

cotxo. 1. Cap cot, amb el cap abaixat. *Después de fotre aquell desfalco va nar tot l'any am lo cap cotxo.* 2. Porc, verro. Vegeu cotx.

crea. Imperfet d'indicatiu del verb «creure». Es conjuga *crea / crees / cree / créem / créeu / creen. No vai fer la comunió perquè no hi crea, amb Nostre Sinyor.*

cregullada (*Galerida cristata*). *Mixó* en perill d'extinció, de color marró, que nia a terra, i que fa vols curts. Crida l'atenció la cresteta *punk* que té al cap. En català normatiu se'n diu «cogullada».

creixell. Tipus d'enciam silvestre de mida petita.

cremallers. Cadena amb ganxos que es penja al fumeral de la llar de foc i serveix per posar-hi los perols, los tupins o les olles que vulguem escalfar. Vegeu **ascremalls**.

cremar rama. Crema de rostolls o de qualsevol altre combustible d'origen vegetal.

cremellers. Vegeu ascremalls.

Crestina. Cristina, nom de persona. *La Crestina a l'istiu se va fer polecia.*

crestó. Cabrit de menys de tres anys castrat.

crida. Pregó. *Calleu! Que fan una crida.*

cristià. Tipus de caragol, de closca marronosa, que és menys apreciat que el bover.

crivell. Esquerda. *—Pos si tens la casa a punt de caure! —Sí, sí... pero per aquet crivell d'aquí puc vere com se càmbie la Sefa de cal Fideuet!*

crosquinot. (Massalcoreig) Cop al cap.

crugullada. Vegeu **cregullada**.

cuba. «Ja està», «ja s'ha acabat». Expressió entranyable que els pares diuen als fills quan són petits. *Au pus, si ia t'has acabat lo llaürt, cuba!*

cubert. Indret on poder-se resguardar de les inclemències del temps. *Ascape gotes, némon a arrocerà-mos allà al cubert de la Societat.* Vegeu l'accepció 2 de **pertxi.**

cubrillit. Cobrellit. *Astira'l pac a baix, aquet cubrillit, que de la rasca que fot mos atxecarem am pirillons als peus.* Vegeu també **coltxa**.

cuculladra marina (*Vanellus vanellus*). Ocell amb tons marronosos, blancs i negres, que ronda a l'hivern pels bancals i pels femers de les terres de Lleida... Tot i que a Lleida, com se sap, no hi ha mar. En català normatiu és «fredeluga».

cucumassa (*Amanita ovoidea*). Tipus de bolet comestible, tot i que és dur i de gust no gaire excels.

cuentos. Històries, excuses. *No'm vingos am cuentos, que ia tinc prous maldecaps.*

cuidadós -osa. Curós. *Lo Ramiro sempre amague la clau del mas davall de la lloseta; és molt cuidadós, lo nostre Ramiro...*

cul de ruc. Tipus de figa negra i grossa, cultivada al Pla d'Urgell.

cules. Marxa enrere. Vegeu **recules**.

cullereta. Capgròs, fase larvària de la granota, quan encara té cua.

culleretes. Malnom que reben els habitants de Torà.

cullerot. Vegeu **cullereta**.

cultivador. Màquina agrícola que serveix, en un tros, per desfer els *tarrossos*. Es fa servir quan la terra està molt *atarrossada*.

cumplir. Omplir. Vegeu **aumplir**.

Cuncabella. Concabella (poble de la Segarra).

cunya. Cuina. *Llauís, vés a la cunya i porta un parell de plàtanos, q'aquestos són més verds que la pugó...*

curra. Màquina agrícola que té un cilindre de pedra o metall i que serveix per aplanar, allisar i triturar els *tarrossos*, després d'haver-hi passat qualsevol altra màquina que hagi alçat la terra. S'enganxa al *radere* del tractor i es recolza en dues rodes.

currinoix (*Oniscidea*). Invertebrat minúscul, amb una closca que el protegeix de l'exterior, i que, si el toques, es tanca dins d'aquesta closca fins a formar una boleta relativament dura i inaccessible. A Torrefarrera, i en altres indrets, sempre n'han dit «cucs de bola». En català normatiu se'n diu «porquets de Sant Antoni». Dita: *Donar més voltes que el porquet de Sant Antoni.*

curro. Peça redona amb punxes que porta el *diable.*

curronar. Xafar la terra amb la *curra* per compactar-la.

curva, a. A collibè. Vegeu **carrantxó, a**.

cutxipanda. Samfaina. Vegeu **catxipanda**.

D

da-li. Dóna-li. Res a veure amb el pintor de Figueres. *Da-li un mocadoret a la nena, que li cauen los mocs.*

da'm. Dóna'm. Res a veure amb la cervesa. *Da'm la llet, que si no la gastem mo la fotrem agra.*

daixonsis. Això d'aquí; ho fem servir per indicar coses que són a prop. *Gafa lo daixonsis.* Vegeu **dellonses**.

dallò. Vegeu **dellonses**.

dallonses. Allò d'allà. Vegeu **dellonses**.

dallonsis. (Urgell) Allò d'allà. *Abasta'm la dallonsis... la grassiosa.* Vegeu **dellonses**.

davons. Llavors. Vegeu **allavontes**.

debatut -uda. «Batut», participi del verb «batre». *—Qué farem per sopar? —Un ou debatut am quatre pataques frigides.*

debers. Deures. *No puc vindre q'hai de fe'ls debers.*

debò-debò. De debò, de veritat. *Lo padrí, quan porte'l tractor, és un pirill; us hu dic debò-debò.*

Decauve. Furgoneta típica de pagès, anomenada així perquè era el nom d'un model de la marca Mercedes. La gràcia es troba en el fet que, a partir de llavors, a totes les furgonetes d'aquest tipus se les ha anomenat així. *Tu agafa'l tractor, per nar al tros, que io ia gafaré la Decauve.*

dedia, al. Referit a la franja horària on hi ha sol. *Qui al dedia no traballe, a la nit s'asbaralle.*

dee. «Devia», tercera persona del singular de l'imperfet d'indicatiu del verb «deure». *Dee fer fresqueta, astant a coranta davall zero, no?*

defora, nar al. Anar al tros. *—On astà'l padrí? —Ha nat al defora am lo tractor. Aparteu's!*

Dela. Adela, nom de dona. *La Dela ia té ben poc senderi, amb la bòria que fot agafe lo senatxo i se'n va a peu des de Butsènit fins al mercat d'allà del balonsesto.*

delaguard! (Guimerà i altres poblacions) Déu la guardi. Expressió cridada quan s'entra a casa d'altri. Vegeu *ansou!*

delantar. Avançar, afanyar-se. *Va, delanta, q'hai dit a la Pipita que hi niríem alego.*

dellonses. Mot que s'aplica com a comodí quan no ens surt la paraula exacta que es vol dir. *—Abasta'm les dellonses per tallar. —Qué vols dir, les astisores?*

dellontes. Vegeu dellonses.

demarré. Botó que serveix per engegar alguns tractors. *Si vòs lo tractor angegar bé, primer apreta lo demarré.*

dematí. Matí. *M'atxeco al dematí, a les sis ia astic despert...*

dementres. Mentrestant. *Vai a buscà'l socorriste a vere si té unes alicates u algo; tu vés-li fent vent dementres!!!*

dempués. Després. *Dempués de l'istiu ampesse la tardaor.*

dentenguard. Déu te'n guard. *Dentenguard que víngon i mos tròbon ancara am lo llit par fer.*

dentiste. Metge que té cura de les dents. *'Ndéu, nai...!! Vés alego-lego a cal dentiste, que cada vegada que rius me fas pensar an lo Marraco!*

dentrar. Entrar, anar cap dins. *Anton, dentra lo gat, que no vui que me se pixi als testos del defora, q'hai plantat un sarpat de floretes.*

deri-deri. Gairebé, per poc. Aquesta expressió acostuma a acompanyar-se d'un moviment amb la mà estesa, posada en posició vertical i fent-la girar alternativament cap a un costat i cap a l'altre. *No ha set ursai, pero li ha nat deri-deri.*

derreng. 1. Seguit, sense parar. *S'ha fotut cinc gintònics derreng.* 2. En fila. *Ampessarem lo joc quan us vega a tots derreng.*

desabotonar. Desbotonar. *A mi me fot calenta desabotonà-l'hi io, la camisa, al Cisco.*

desaigüe. Desguàs, conducció per traure l'aigua que queda emmagatzemada en algun lloc. *Abuida l'aigua que quede antollada al tros pel desaigüe.*

desancusa. Excusa. *Per no vindre se buscarà quansevol desancusa, ia varàs.*

desantés -esa. *Passota*, que no creu. *Fes lo llit quan t'heu diu ta mare, hombre! I no sigos tan desantés!*

desaspero. Desassossec, desesperació. *Porto tota la tarde asperant al Miquelet i no arribe ni pel mal de morir. Quin desaspero!*

desbagotar. Traure els bagots, és a dir, carrolls de raïm que tenen els grans petits o que en tenen pocs.

desbrostimar. Netejar el tronc, deixar-lo net i preparat per *rollar-lo.*

descambrilla. Bescambrilla, brisca, joc de cartes.

descloscar. Traure la pellofa dels fruits secs. Hi ha màquines *descloscadores* que fan la *fenya* més ràpidament que a mà. *Vejos, Carmeta, desclosca un remig d'aumelles que les torrarem.*

descolectar. Desconnectar. *Quan hàjon acabat la novel·la, descolecta la tele, que no quedo lo piuet roig ancés.*

descollonà's. Riure molt i amb ganes. *Mentre l'un se fotie de morros, l'atre es descollonae pel radere.*

desembollonar. Vegeu **desembullonar**.

desembullonar. Ventar el blat, tirar la palla cap a dalt per separar-la del gra.

desfondre. Fondre. *Vaaaa, homeee, que't se desfon lo mantecado!*

desgrunar. Desgranar la *mangrana. —Per fer mangrana al vi ranci només cal desgrunar la mangrana i fotre-li vi ranci. —Vaa, no'm pensaa que fos tan fàcil.*

desguitarrat -ada, estar. 1. Tenir cagarrines. *No hi cap més roba, al cossi; astà acarmullat dels calçotets llords del Jusapet, q'astà desguitarrat. Vai a estendre-la al pertxe, que, si no, s'acalumarà.* 2. No trobar-se bé de salut, puntualment. *Da'm una aspirina, Federica, que'm fot molt mal lo tupí; no sé, astic com a desguitarrat.*

deshores. En horaris intempestius. *Qué fots sempre de vindre a deshores? Que no dorms, tu, hu com?* També es diu *a les tantes* o *a les quinientes.*

desmengo. 1. Ofensa. 2. Fer el *redícol. Com se t'han de dir, les coses? Si't poses aquet sombrero, aniràs massa astramat i faràs desmengo!* Vegeu **gitano, fer.**

desmenucar. Esquarterar, desfer a trossets, separant la carn dels ossos. *Per fer un bon caldo, lo primer q'has de fer és gafar un bon pollastre i desmenucà'l a bocinets.*

desolorant. Desodorant. *Fot-te desolorant, que fots un catipé que tumbe les bèsties.*

desori. Neguit. *Lo Jepet gafe l'Anròver i to'lo dia amunt i avall, quin desori!*

despedregadora. Màquina agrícola típica de terrenys de secà, com les Garrigues, que serveix per separar les pedres d'un tros per poder-hi cultivar en condicions.

despitralat -ada. Vegeu **aspitralat.**

desplumar. Plomar, traure les plomes. *Lo més pesat de minjar tords és que primer los has de desplumar.*

despopar. Deixar de popar. *Podé que lo teu fill ia despopo, no? Que té vint anys.*

despús-ahir. Tot i que sembla que vulgui dir avui, vol dir abans-d'ahir. *Despús-ahir los pagesos van tallar la carretera a Algerri cremant gomàtics, i des de Montgai se sintie l'aulor de sucarrim.*

despús-demà. Demà passat. *No sé si nar als Vins o pac a la Uander. An resumides qüentes, aquesta nit no m'aspereu desperts que podé no arribaré fins despús-demà.*

dessolque, se. Aplicat a una persona, quan diu i fa les coses sense pensar-les, quan es posa nerviosa i es desboca amb facilitat. *No li fotos cas, al Pepito de ca l'Astenedor, q'aviat se dessolque.*

dessustanciat -ada. Persona que només diu rucades. Poca-solta. Vegeu **pocassustància**.

destararanyar. (Juneda) Treure les teles d'aranya. *Destararanya lo trebol, que se veu molt lleig quan mingem los calçots.*

destirotar. 1. Desordenar. *No me destirotos lo calaix, que després no trobo los ressibos de la contribució.* 2. Enredar, molestar. 3. Portar per camins de dubtosa reputació. *No mo les destirotos, a les filles, que ia't coneixem tots!*

destorbar. Un aparell elèctric, fer coses estranyes. *S'ha destorbat l'arràdio i ara no m'angantxe Emun FM.*

destrossar. Descordar, desbotonar. *No monejos am los aumolls que't fotràs mascarada la camisa. Destrossa-te-la, almenos.*

destxuponar. Acció d'esporgar els *txupons*.

desumflar. Desinflar. *Au! S'ha desumflat la roda del Pasquali i ara no podré nar a amprimà'l tros.*

desvaguerat -ada. Persona que està sense fotre res, o que ho sembla.

determinà's. Decidir-se. *M'hai determinat i al final hai vingut a veré't.*

deugràcies. Salutació que s'acostuma a fer quan s'arriba a casa d'altri, per fer-nos sentir. Expressió pròxima a *ansou!* i a *delaguard!*

deumunguard. Expressió que prové de «Déu mos en guard». *Deumunguard que llanços res dels plats, que ho fotrem triturat tot amb canutets de pasta i una sobredosis de betxamel i ia tinim los canalons per Reixos.* Vegeu **mosenguard**.

devalentes. Moltes. *—Que n'hi ha, de grunetes, al pople? —Sí, anguany n'han vingut devalentes.*

devall. Davall. *Lo paio de la torre del devall de ca l'Estevet astà ben arruixat; a qui se li acut fotre caragols plans a la llauna, anvés de bovers?*

devantal. Davantal. *Andreuet, da'm lo gavinet i'l davantal, que tallarem l'àpit a la juliana.*

di-li. Digues-li. Versió comprimida de *dis-li*. *Di-li tu, que a io'm fa cosa.*

diable. Trill d'aproximadament dos metres de llargada amb cinc *curros* que, estirat per un animal, es feia servir per *astrintxonar* el blat i per replegar les tiges dels cereals que s'havien segat.

diarrera. Diarrea. Vegeu l'accepció 1 de **desguitarrat -ada, estar.**

dies. «Deies», segona persona del singular del present d'indicatiu del verb «dir». *Ara no m'anrecordo qué'm dies.*

dièsels. Malnom aplicat als ciutadans de l'àrea metropolitana de Barcelona, perquè foten molts *quilòmetros* i poc gasto. Vegeu **camacu.**

diferiència. Diferència. *Ta germana, tan guapa, i tu, tan llord; no les antendré mai, aquestes diferiències...*

digos. Equivalent del «diguis» normatiu. *Qué fots, de rascar tant i aplucar els ulls? No'm digos que tens polls!!*

dijaus. (Ribera del Sió) Dijous. *Lo dijous, quan vai surtir de la Waikiki, naa tan gat que si bufo peto la màquina.*

dijú. 1. Sense haver menjat res. *Fot-li saliva am dijú per ampegà-hu.* 2. Expressió: *Lo fart no's cuide del dijú* (ve a dir que qui està ufanós no es cuida de qui no té res).

dijú -una, astar. Tenir gana. *Astic tan dijuna qué'm fotria un afaram sancer!*

dillums. Dilluns, el primer dia de la setmana. *Lo Cisco no vindrà, que dillums va asberlà's an la moto contra una aspona.*

dimats. Dimarts, el segon dia de la setmana. *Lo dimats, quan va antrepussar, sort que se va fotre a la clamor, si no s'hagués ben asbutifarrat.*

dimoni. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret.**

dingada. Arengada. Vegeu **aringada.**

dingú. 1. Ningú. *No coneixo dingú més fatxós que lo Víctort, vistint-se; avui s'assemble al teletubbi groc.* 2. Expressió: *Antes de dir mal de dingú, passa't la mà per la cara* («abans de parlar malament d'algú, primer mira't a tu»).

diós. Adéu. *Au, Jaumet, di-li diós a ta padrina.* (Anècdota: lo desaparegut *artiste* d'Agramunt, Guillem Viladot, fa anys, tenia una columna al diari *La Mañana*

que la titulava com a «Diós». Un dia, per telèfon, també fa molts anys, va aclarir al Robert que el nom d'aquesta columna no tenia res a veure amb deïtats ni amb la interjecció «adéu», sinó que es referia al fet que ell era una persona viscuda, amb molts dies a l'esquena, que era una persona «diosa». Així doncs, l'accepció *diós -osa* es podria aplicar també en aquest sentit, tot i que la pronúncia seria una mica diferent, en aquest cas reforçant la *o* tònica.)

disfrute. Estat o sensació de joia o felicitat. *Vam estar tota la nit de festes majons; quin disfrute!*

dis-li. Contracció de «digues-li». *Dis-li q'afluixo la música, que acabarem lelos!* Vegeu també **di-li**.

dis-me. Contracció de «digues-me»; és el que contestem quan agafem el telèfon. *Dis-me tot lo que sàpigos i no't passarà re... Venga... Dis-me-hu!!!*

disgustat -ada, ser un -a. Ser algú poc receptiu, poc amable, reprimit.

dissapte. Dissabte, el penúltim dia de la setmana. *Di-li a l'Anric q'ancara l'astic asperant des de dissapte per nar a ampercellar.*

dissipar. Atipar, traure la gana. *No begos tanta grassiosa, Tresina, que dissipe i ancabat te dixaràs to'lo plat de bledes.*

dixar. 1. Deixar. *Torna'm la bossa de panís i dixa't astar de cuentos. / An te fots? No't dixes vere'l pèl, eh!* 2. Expressió: *La picardia no'l dixe créixer* (quan una persona és menuda, alhora que entremaliada).

DKV. Vegeu **Decauve**.

doblària. Amplada, gruix. *Així, a bulto, no t'heu sé dir, pero diria que fot lo menos dos metros de doblària.*

doble -a. 1. Gruixut. *Sí, sí... té'ls braços dobles, pero el cervell prim com una llangonissa.* 2. Persona poc refinada quan parla o quan actua. *Lo Josantònio se vol fotre un tatuatge al tímpano, lo molt doble!*

doctrina, anar a. Anar a cal capellà, o a la *sacristia*, a rebre classes de religió o *cataquesi*. *Mira lo fill de cal Reviscolat... Am lo cremacristos que són a casa seua i va a doctrina per a fer la comunió.*

dolent, fer. Fer mal temps.

domenge. Diumenge, l'últim dia de la setmana. *Los domenges al dematí ne'm a fe'l vermut al Blasi i después fem un tomet pels Campos.*

domés. Només. *Domés quede una rabineta, pero me la fotré io.*

donques. Doncs. Vegeu **pos**.

dos (femení). Dues. En lleidatà fem servir «dos» tant per al masculí com per al femení. *Demà hauràs d'atrassar lo relotge de les tres a les dos, no't passo com lo Feliu de ca la Fresca, que sempre va am hora vella.*

dragolí (*Tarentola mauritanica*). Talla-robes. Vegeu ragolí.

drapàrie. Drapaire. *Astàs-te al tanto quan passo'l drapàrie, que li darem aquestos cassigalls.*

dumenge. Diumenge. Vegeu domenge.

duro, lo que faltae pel. Expressió que s'utilitza quan s'esdevenen fets imprevistos, situacions no agradables, o quan topem amb algú que no ens cau bé. *—Acabe d'arribar lo més llest de la classe. —Puah! Lo que faltae pel duro.*

dus. (Aitona) Dóna'm. *Dus lo mando de la tele, que posaré lo Filiprim.* Vegeu da'm.

E

èh. Apèndix que es posa en acabar qualsevol pregunta. *Quants anys tens, èh? / Com te dius, èh?* Sobretot s'utilitza a la zona del Pla d'Urgell, l'Urgell i en alguns indrets de les Garrigues.

emperosir. Fer peresa, mandra. *—Q'has gafat la bicicleta al final? —No, mira, m'hai amperosit i m'hai quedat aspatxurrat al sofà rosegant anous.*

entera. Manera de llaurar les puntes d'un tros. Si normalment es llaura en horitzontal, seguint l'amplada del tros, a les puntes, com que s'ha de girar, es llaura en vertical, i d'això se'n diu *fer les enteres.*

épala. Salutació entre veïns o coneguts. *Épala, noi! Com va, això??*

equa. Euga. *Fitsa't, fitsa't bé amb lo cavall d'oros; no és un cavall, és una equa.*

èquits. Ics, la lletra xeix. *A la Gramanet-Lleida li fotria un dos, pero al final sirà una èquits.*

ermo -a. Tros de terreny que està sense sembrar, sense cultivar. *Tinc tots los trossos ermos i plens de botges.*

errecinc. R5, model de cotxe Renault; també anomenat *arrecinc. Anit, baixant a Bovera, vai vere la «niña de la curva» i jus me va fer pana l'errecinc. Quins tremolins als ginolls!*

erreclau. Escorpí. Vegeu reclau.

errequatre. R4, model de cotxe Renault, també anomenat *arrequatre*, *quatrellaunes* o *quatreele.*

escalafel. Tipus de poma de color roig, que gairebé ja no existeix.

espasetes. Malnom que reben els habitants de Bellpuig. Segons ens expliquen, aquest nom ve d'un noble que hi vivia, i que, un dia, veient un gran incendi, va sortir davant de tots els camperols dient: «Jo el pararé amb la meua espasa!». I ja no se'n va saber res més... Suposem que lo *sinyor* aquest devia acabar a la *txera* amb *aulor* de *sucarrim.*

Esporlans. Topònim utilitzat a Barbens per referir-se a un canalet a la vora de la segona *secla* principal del canal d'Urgell.

esquirol. Malnom amb què són coneguts els habitants de Cervià de les Garrigues.

estevenet. (Noguera) Vegeu **estevenoi.**

estevenoi. (Pla d'Urgell, Segrià) Tipus d'escorpí que habita en terres lleidatanes. El fet que cada cop hi hagi més zones de regadiu i indrets urbanitzats ha portat aquest animal a la pràctica desaparició. Se'n poden trobar encara per zones de secà de la partida de la Caparrella (Lleida). A la Noguera, s'anomena *estevenet.*

estrenqui, d'. Fer una cosa d'amagat. *Hai vist lo nen fotent-li al porró d'estrenqui.*

et. Aquest, contracció d'*aquet. Martxo et dematí, pero torno despús-demà.*

Etxafava. Vila-sana. Vegeu **Utxafava.**

eu! 1. Sí, i tant. Antònim de *caaa! —Ia has nat a regar l'hort? —Eu, ara'n vinc.* 2. En fi, diria jo. *Avui plourà... eu, al menos hu semble.*

F

faços. Forma verbal lleidatana per dir «facis». *Fes bé i no faços mal, que altre sermó no et cal.* Vegeu **faigos.**

faigos. «Facis», segona persona del singular del subjuntiu present del verb «fer». *A la vora del riu no te hi faigos lo niu.* També se senten les variants *faços*, *faijos*, *fajos* o *faiguis*.

faiguis. Facis. *No faiguis tant lo ruc amb lo porró de la ratasia; ia voràs los crits de ton padrí com l'ascantellos…* Vegeu **faigos.**

faixar, fe's. Engegar algú a la porra, a fregir espàrrecs o a altres llocs més escatològics. *Així no… au! Fe-us faixar!*

fajos. Facis. *No fajos malbé tants retuladors, que cada semana t'hai de comprar una capsa de tints Carioca.* Vegeu **faigos.**

falcilla (*Apus apus*). Falcia, falciot negre. Ocell negre que fa xiscles. Té les ales llargues i estretes, i unes potes tan curtes i dèbils que és com si anés sense tren d'aterratge. Si té la mala llet de caure a terra ja no es pot tornar a alçar i mor d'inanició. Aquests *mixons* porten incorporades, a vegades, unes aranyetes per tot el cos. La *falcilla* és una au única: menja volant (plàncton aeri), dorm volant (desconnectant la meitat del seu cervell) i es reprodueix volant (quina *fenyada*!). Es fa el niu en les obertures de les façanes de pedra, a les quals entra a tota pastilla. També és habitual que ocupi els nius que tenen els pardals a les parets: els foten fora i se'n *mingen* els ous sense més *asplicacions.* A la tardor emigra cap a l'Àfrica austral i no torna fins a la primavera següent, com les *grunetes.*

faldes, fer les. Vegeu **bagues, fer les.**

fallo redó. En el joc de la botifarra, no tenir cap carta d'un pal en tota una mà. *Una manilla que tinc i va i la Carmina té fallo redó i me la falle.*

faltriquera. Butxaca. *Que santa Llúcia mos conservo la vista per ambastar lo fil i púguer cusir la faltriquera d'aquesta fandilla tan curta que portes.*

faram. Qualsevol tipus d'animal. Vegeu **afaram.**

faraó. Colla de gent esvalotada, neguitosa. *Oh! Quina faraó, q'asvalotats q'asteu!*

farda. Nom col·lectiu referit a un conjunt de nens petits, canalla, mainada.

farfanya. 1. Gresca, gatzara. 2. Expressió: *Anar a farfanya* («anar de gresca»). No sabem si aquesta paraula té alguna relació amb la vila de Castelló de Farfanya, a la Noguera.

fargà's. Vestir-se, arreglar-se, abillar-se. Es fa servir especialment per descriure l'acció de posar-se la camisa per dins dels pantalons. *Posa't la camisa per dins dels pantalons, que vas molt mal fargat, així.* També se'n diu *farjà's*, *acotrassà's*, *agatxipà's*, *assipà's*, *atricà's* i *atxurà's*.

farigolero -a. Individu, generalment de l'àrea metropolitana de Barcelona, que sent predilecció per recollir el timó dels vorals de la carretera. Vegeu **camacu**.

farjà's. Vegeu **fargà's**.

farnaca. 1. Dona grossa i malgirbada. 2. Expressions: *Ser més guapa que el cul de la farnaca*; *Riure com una farnaca.* (En català normatiu, «farnaca» és una llebre jove; desconeixem si aquest mamífer lagomorf també riu.) *—Mira que guapa vai, anquestos leotardos. —Ui, sí, guapa com lo cul de la farnaca.*

farra. Festa. *Aquet dijous mo n'anem de farra i farem les quinientes, que fan l'Astocada abaix, als Campos, i toquen los Tremendos.*

Farran. Ferran (població de la Segarra).

farrenyo -a. De complexió, posat o caràcter fort. *Fot-li gasto, a l'assunto, Crestina; tu, rai, q'astàs farrenya.*

farrero -a. Dit d'aquell o aquella a qui li agrada anar de *farra*, i que hi va. *No sigos tan farrero i posa't a astudiar alego, que despús-demà tinim l'atsamen.*

farrolla, fer. Fer ambient, fer parròquia, fer gent, fer quòrum...

fassera. 1. Perímetre del bancal que acostuma a estar aixecat del nivell del sòl i que està cobert de brossa i males herbes. 2. Ramal d'una séquia que serveix per regar els bancals d'un terreny. La seua forma facilita el pas del corrent de l'aigua. D'aquesta paraula prové l'expressió *animal de fassera*, la qual cosa realment no és gaire bo que te la diguin. Vegeu **astellador**.

fato. 1. Menjar. *No sé com mo l'acabarem, tant fato!* 2. Farda, càrrega material, generalment en excés, a transportar. 3. Ruc, ignorant, curt, poc intel·ligent. 4. Persona vanitosa, creguda, prepotent. 5. Paraula molt genèrica que anomena qualsevol munt de coses, siguin quines siguin.

fava. Cop fort o pilotada. Vegeu **bardo** i **canyardo**.

fe's. 1. Fer-se. *A qui no té un ral a la butxaca no li coste gàrie fe's la maleta.* 2. Ser amic o amiga. *Des de que li va pendre el festejador, la Marissa i la Paquita no's fan.*

fea. Primera persona del singular de l'imperfet d'indicatiu del verb «fer». Les altres persones segueixen el mateix model: *fea / fees / fee / féem / féeu / feen. Per qué me fot una surra, a io? Si io no fea re!*

Fèlis. Fèlix, nom d'home. *—Fèliiiiiiis! No vaigos al lavabo, q'acabo de passar lo ròdex! —'Ndéu..., pues hi fots unes fulles de diari!! Hai d'anar al vàter, q'ahir me vai fotre un calaix de sammiquels!!*

femer. Sinònim de quantitat. *Hi havie un femer de gent.* Vegeu també **aixobuc** i **sum sum corda**.

femeroles. Munts petits de fem de conill. *La porteria va des d'aquet pal d'aquí fins a les femeroles, pero no me la tiros massa cap allà, que no'm vui asmerdar.*

fenàs. Pèls de la part íntima femenina. *Li ha preguntat si portae'l fenàs ben arreclat; que pocavergonya!*

fenoll (*Foeniculum vulgare*). Fonoll, l'herba aromàtica i culinària.

fenòmeno. (Noguera) Molt gros. *Lo Cristóbal no pare d'umflà's; astà fenòmeno.*

fenya. 1. Feina. *Avui no'm picos per surtir de farra amb los de la Granja, que dumenge tinc molta fenya al tros.* 2. Lloc de treball. *Com no s'aspavilo, alego'l fotran fora de la fenya.* 3. Expressions: *Fenya fuig, cassola vine*; *Fenya fuig, mandra no'm dixos* (tant l'una com l'altra fan referència a algú que és molt poc treballador i que *s'escaqueja* sempre que pot). *Lo Jusep Maria, des de que l'han futut d'assessor a l'Ajuntament, només fot que nar d'alifares a l'hora d'asmorzar. Fenya fuig, cassola vine!*

fenyotes. Paio que fa la *fenya* de qualsevol manera, sense importar-li deixar-ho tot fet una marranada. La *fenya* que fa no dura gaires dies, i s'han d'anar fent *apanyos.*

ferèstic -a. Vegeu **frèstic**.

Fernandito. A Lleida és com s'anomenava popularment l'actual avinguda de Francesc Macià. És el petit tram de rambla que continua des de *Fernando*, al davant del Govern Civil, fins a Indíbil i Mandoni. Com a curiositat, cal dir que Franco va imposar canviar el nom de *Fernando* pel de «Caudillo», i el de *Fernandito* pel de «José Antonio», cosa que no va fer més que reforçar els noms populars de *Fernando* i *Fernandito. Quedem allà baix a Fernandito, allà al pàrquing antes d'arribar a Indíbil i Mandònio, vale? Venga, diós, diós.*

Fernando. L'actual rambla de Ferran, a Lleida. Aquest nom se li va assignar l'any 1818, i fa referència a Ferran VII: en aquella època eren uns jardins i, òbvia-

ment, no hi havia *gàrie* trànsit. Com a curiositat podem comentar que, actualment, aquest substantiu sempre va precedit pel complement de lloc *a baix a.* Es visqui on es visqui de Lleida, *Fernando* sempre serà *a baix. Lo dissapte van actuar los Laxambusto a baix a Fernando.*

Ferros, plaça dels. La plaça de Blas Infante de Lleida. Diuen que els ferros que «decoren» la plaça simbolitzen les agulles de treure caragols.

fesomia. Fisonomia. *De qui deu ser, aquet txiquet? Ara no'm ve la fesomia...*

festes, fer. Acaronar; fer manyagueries, *carantonyes*, petits massatges. *M'arade que'm faços festes.*

festes majons. Festes majors. *Aquet fi de semana nirem de festes majons.*

festetes, fer. Es fa servir habitualment quan s'acarona un gat, passant-li la mà des del cap fins al final del llom. Quan ets a mig llom, normalment el gat *atxeca* la cua ben *tiessa* per indicar *aon* s'acaba el gat. De totes maneres, si es vol, les festetes també es poden fer a un gos, un *videll* o una verra. Vegeu festes, fer.

fi d'any. Cap d'any. *Qué fareu per fi d'any?*

figuereta. Tombarella. Expressió: *Per un duro és capaç de fe't la figuereta* («es vendria per no res»). Vegeu cabusseta.

figueters. Malnom amb què es coneixen els habitants del Soleràs.

Filip -a. Felip, nom de persona. *Aquet quadro de Filip Quin ia'l pots fotre al vent, que només fa que miràm malament.*

Firetes, les. Parc d'atraccions temporal que es munta a Lleida i a moltes localitats durant les *festes majons.*

firida. Ferida. *Des de la trompada am la Decauve, que tinc los morros com a ambotornats i aquesta firida a la safranya.*

firidura. Feridura, apoplexia. *Al Manuelet de ca la Cagallona l'han tret cap a Lleida perqué's veu que li ha gafat un atac de firidura.*

firir. Ferir, produir una ferida. *Al tanto no antrepusseu, que no vui firits.*

fisol (*Phaseolus vulgaris*). Fesol, mongeta, llegum molt habitual avui en dia, però que és d'origen americà i que, com tants altres cultius comuns avui en dia, no va arribar a Europa fins al segle XVI.

fito, anar. Anar dret, *tiesso. Hostiqueta, que fito que va lo Carlos, después que li hàigon adreçat l'asquena an l'auperació aquella.*

fitsa't. Fixa't, guaita. *Fitsa't, primer diu que no la vol i ara que sí; lo que fan los quartos!*

fixo -a. Fix, sense moviment. *Se'm va quedar fixo mirant-me.*

flare. 1. Frare, membre de certs ordes de l'església catòlica. *Han futut un forat allà a on hi havie lo convent dels flares.* 2. Nom de la flor de la rosella. Vegeu **ruella**.

flari. Vegeu **flare**.

flarimonjo. Rosella. Vegeu **ruella**.

Flaris, los. Nom amb el qual es coneix el polígon industrial del Camí dels Frares.

flas. 1. Tuf que fa la carn. 2. Rastre. *Lo gos ha sintit lo flas del senglar i li ha plantat cara fins que la bestiota li ha tossat i l'ha fet volar tres metros.*

flèndit. Joc de boles.

fleumes. Tipus de ganivet amb diverses fulles.

flica. Matamosques, flit. *Agafa la flica i fot una flicada per la cunya.*

flim. 1. Film, pel·lícula. *Van passar un flim molt antretingut.* 2. Rotllo de plàstic transparent molt fi, utilitzat a les cuines per embolicar els aliments, en lloc del clàssic paper d'alumini. *Da'm lo flim par ambulicar la llangonissa i congelà-la.*

floret. *Lo* millor, la flor i la nata; a vegades es diu amb un cert sarcasme. *Aquet Lorènso astà com una cafetera, des de luego és lo floret.*

floronco. Gra bastant gros, de caràcter infecciós, que sol sortir a les aixelles, clatell, engonals... Acostuma a ser dolorós i emprenyador. *Tinc unes picors rares als baixos par culpa d'un floronco.*

florongo. Vegeu **floronco**.

flòtil. Cosa inútil. *Tens tot lo quarto ple de flòtils i'ls calçotets tirats par damunt del radiador de davant radere. Fes lo favor...*

foc, al. Locució adverbial que significa «a la cuina». Antigament, en moltes cases de poble, la llar de foc estava situada a la cuina i, per mimetisme, de la cuina també se'n deia «el foc». *Vés a buscar la garrafa d'oli allà al foc* («allà a la cuina»).

foqueral. Vegeu **foquetal**.

foquetal. Gran foc que serveix per escalfar-se o que es produeix com a conseqüència de cremar rama o d'un descuit.

Fora'l Pont. Barri de Cappont (Lleida), situat al marge esquerre del riu Segre. En contraposició, la gent de Cappont quan ha de creuar el pont per entrar al centre de la ciutat, usa l'expressió *anar a dins a Lleida*, com volent dir que el barri és als afores.

fore molt... Expressió que es fa servir per introduir una frase en la qual es diu alguna cosa difícil que passi, que equivaldria a «vols dir...?» o «m'estranyaria...». *Fot una calor del quinze! Fore molt que víngon am leotardos...*

forniga (*Lasius niger*). Formiga. *Viniu, nens, que us asplicaré el cuento de la cigarra i la forniga.*

forniguer. 1. Niu de la *forniga*. 2. Construcció en forma d'iglú, amb la paret feta de maons de fang i en la qual es posava la brossa per cremar-la; aquell foc durava tot el dia, pel que es veu. En català normatiu se'n diu «boïc» o «formiguer».

forràs. (Segrià) *Mixó* semblant a l'*asparaver*, que caça conills i llebres.

forroll. Forrellat. En altres èpoques, era el porter automàtic dels padrins. Tanca de seguretat de les portes, generalment de ferro. Vegeu **lloba**.

fort -a. Al joc de la botifarra, es diu que una carta és *forta* quan ja no en queda cap altra per jugar d'aquell mateix pal que pugui superar-la. *Per qué me falles lo meu set d'oros? Que no veus qu'ës fort? Un descarte tan guapo...*

foteta. Burleta, que es riu dels altres. *Lo de cal Batxiller no deixe muixó an pluma, és un foteta de cuidado.*

foto, a que te la. Expressió amenaçadora de primer grau. *Q'has dit? Torna-hu a dir, mocós!! A que te la foto??!!!* Vegeu **madur**, **fotre**.

fotre. Verb comodí; serveix per a qualsevol construcció verbal. Funciona una mica en la línia del *to get* en anglès.

fragotí -ina. Habitant de Fraga (municipi del Baix Cinca).

Fràter. Nom de dona (probablement prové de Fraternitat). Abans de la Guerra Civil espanyola, noms femenins com Harmonia, Fràter, Vida, Llibertat, Amor..., o d'home com Floreal, Marte, Júpiter, Sol..., eren molt comuns de posar entre la canalla. Acabada la guerra, el dictador, de connivència amb l'església catòlica, va fer canviar aquests noms «laics» que ja duia la gent per noms «cristians». Així doncs, trobem documentat, en un poble de Lleida, el cas d'una nena, a qui havien posat Harmonia, que va haver-se de canviar de nom, als vuit anys, i va passar-se a dir Maria. Quin panorama! D'igual manera, a altres pares que lliurement havien decidit no batejar els fills, els van obligar a batejar-los. Als matrimonis que estaven casats pel civil van exigir-los passar per la vicaria si no volien perdre tots els seus drets. Sembla de pel·lícula, però va succeir així. Fou als anys de postguerra, anys *coranta*. Ara que hem encetat el meló de la memòria democràtica estaria bé que algú demanés disculpes i reparés l'honor a qui injustament se'ls va usurpar. *Pos, la Fràter, l'amanit, lo fa amb lliscons, safranòria, asquirola i una mica de badejo asfilat pal damunt amb aulives negres.*

fredat, fer. Produir esgarrifances. *Fotie uns cagos que feen fredat!*

fresa. Màquina que es remolca amb el motocultor i que remou la terra gràcies a un eix rotatori.

frèstic -a. Es diu de la persona o animal que és poc sociable o que mostra una actitud poc amigable. També hi ha les variants *ferèstic*, *furro* i *furo*.

frèstiga. Femení de *frèstic*. També se'n diu *frèstica*. Vegeu **frèstic**.

frigir. Fregir. *Ia has frigit la cansalada o ancara volte per la carnera?*

frixura. Pulmons i altres vísceres dels animals. *Tresina, angega'l foc que'm fotré una frixureta frigida am dos rovellons que volten par la nevera de fot una semana i pico.*

fuada. Cremada petita a la roba. Vegeu **butana**.

fuar. Vegeu **afuar**.

fuent -a. Ràpid, veloç. Vegeu **furient**.

fuig. Sinònim de «deixa». *Fuig, que ia hu agafo io, que hu faràs malbé, tu.*

fulla-robes. Dragolí, aquella bestiola que sembla una *sargantilla* arrugada. Vegeu **ragolí**.

fullanius. Persona que roba ous dels nius dels ocells. *Com te dius? Fullanius.*

fullar nius. Anar a prendre els ous o els *pelartxos* dels ocells, a dalt als arbres o als nius construïts als foradets de les parets de fang i pedra.

fumarrada. Gran quantitat de fum acumulat en un lloc tancat. *Qué és aquesta fumarrada? 'Ndéu, auriu les finestres, collons!*

fumbre. Vegeu **fotre**.

fumera. 1. Fumeral, xemeneia. Vegeu **tximeneia**. 2. Gran quantitat de fum. Vegeu **fumarrada**.

funció, nar a la. Als pobles, anar al ball o al teatre per la festa major. És més seriós que *anar a les comèdies*.

fúria, amb. Amb mala llet, a la vegada que amb força. *No m'anredos que't fotré un mastegot amb tanta fúria que t'ambarcaré.*

fúria, donar. Empènyer, normalment un gronxador. *No li donos tanta fúria, al baldador, que girigue.*

furient -a. Molt ràpid. *Vas massa furient, te la fotraaàs!* És sinònim de *fuent*, d'*anar follat* i d'*anar sallat*.

Furiola, la. La Fuliola (poble de l'Urgell). Frase feta: *A la Furiola rosten la cassola.*

furo -a. Vegeu frèstic.

furro -a. Fer, esquerp, feréstec, persona (o bestiola) poc sociable. *No hi contos, am la Matilde de cal Gatxapet… És furra com ella sola.* Vegeu frèstic.

furugar. Buscar insistentment en un forat o orifici. *Cagondéu furugues tant al nas, marrà!*

G

gabina. Cabina de telèfons. *Me fee gràcia quan se canviae lo Superman dintre la gabina.*

gaburro. Peix de riu, de sabor no gaire preuat, que té moltes espines.

gafar. Agafar. *Fill, gafa l'aixardella i porta-l'hi a ton padrí, que ha de fer cavallons.*

gaiota. Vegeu l'accepció 1 de **mangala**.

gaira. És el femení de «gaire». *No tinc gaira gana.* (En català normatiu és un adverbi de gènere invariable: «No tinc gaire gana».)

gairó, de. De costat, obliquament. *Des de que'm van petar la porta del Mehari, al pàrquing del Pryca, sempre hi aparco de gairó.* Vegeu **asquitllèbit, d'**.

galàpago, fart com un. Fotre's tip a petar. *Los dies de cada dia fas règim, pero quan arribe lo fi de semana te fots fart com un galàpago. Reventaràs!*

galdir. Menjar, engolir. *Trau lo lule, los astàuvins i'ls torcaboques del calaix, que ham de parar taula. Que mira quines hores són per ampessar a galdir algo.*

galeró. Corrent d'aire per una obertura. *Justa la porta, txiquet, que passe galeró.*

galipàndia. Refredat molt fort, calapàndria. *Hai gafat una galipàndia que me ragen los mocs del nas com si fos una canella.*

gall, beure a. Beure a galet. *Hauries de vere quin artiste astà fet, lo Nasi del Makato, am lo porró; se n'ha futut un de xampany am grassiosa a gall d'una sentada.*

galleta. Galleda, cubell. *Abuida una galleta d'aigua a les bledes, que les vec molt pansides, i als cucs, molt contents.* Vegeu **baldi**.

galletada. Mesura de volum equivalent a la capacitat d'una galleda. *Hostiqueta, txiquet! Tota aquesta galletada de mocosa l'has arroplegat allà dalt vora Rialp?*

galló. Grill, porció (generalment d'una fruita) separada per membranes. *Papa, dóna'm un galló de mandarina i un de txocolate, que se me'ls ha halat lo Boby.*

gallota. Vegeu l'accepció 1 de **mangala**.

galvana. 1. Poques ganes de fer coses, mandra, peresa. *Mira, Paquita, me'n vai a fer una bona becanyeta, qu'entre'l vinet i la galvana que tinc, no'm vei an cor de desparar la taula.* 2. Calor forta, pròpia del migdia dels dies d'estiu.

gambairots. Malnom amb què es coneix els habitants de Guimerà.

gambalatxo, fer el. (Almenar) Donar tombs sense esme. *Dixa de fe'l gambalatxo i posa't a fer algo de fenya ia d'una vegada.*

gaminet. Ganivet. *No m'hi faigos nar andebades, a buscar lo gaminet; minja-t'ho am los dits.*

gamussino. Animal inexistent i imaginari. Normalment s'usa en les excursions a la muntanya, per enganyar la gent. *Tireu pac aquí dalt, que a l'atre costat de cresta verem gamussinos.* Vegeu també sagineros i samarlic.

ganassot -a. Dit del noi o noia preadolescent que fa coses pròpies de la canalla. *Tens setze anys i ets massa ganassot per juar am el Tente i l'Airgamboys.* Vegeu **matxot**.

gandutes. Els menuts de les bèsties, allò que es menja, les entranyes. *No'm llame, minjà'm unes gandutes amb carquinyolis.*

gantxa. Vegeu l'accepció 1 de mangala.

ganyims. En plural, trossos de tonyina amb salmorra que es compren a la pesca salada. *Trac los ganyims de l'aigua que'ls vec molt asfilagartxats i mo'ls haurem de fotre sense cap sustància.*

ganyol. 1. Lladruc d'un gos. 2. Marranada pròpia de la canalla, rebequeria.

ganyolar. 1. Bordar, *buixir*. 2. Queixar-se, un gos. *No sints com ganyole, lo Txispa? Segur que li has angantxat la cua an lo Pasquali.* És sinònim de *nyagolar* i *brugolar*. 3. Queixar-se, algú; cridar en plany simulat, per obtenir una cosa. *Lo txiquet ganyolave per un paquet de panís.*

gaota. Vegeu l'accepció 1 de mangala.

garatx. Garatge, aparcament cobert. *Dixa'l cotxe al garatx, q'am la gebrada que fot demà no l'angegaràs.*

gargantxó. 1. Nou del coll, *gargantella. Parlo com a ronco perqué tinc lo gargantxó roig de tant txarrar.* 2. Úvula o campaneta de la gola.

gargeliga. Varietat de figa que madura al juliol.

gària. Gaire, en femení. *Tant txapo m'ha dixat sense gària energia.* Vegeu gaira.

gàrie. Gaire, en no molta quantitat. *Pac al tros quan fot rasca no hi vai gàrie.*

Garrafeta. Històrica locomotora de vapor Beyer Garratt que arrossega uns vagons turístics que van de Lleida a Balaguer i a la inversa. Un cop passat Balaguer, el recorregut s'efectua amb unes locomotores dièsel, les *ie-iés*. La línia va travessant lo Montsec, seguint el curs de la Noguera Pallaresa pel pas de Terradets, i recorre la ruta dels llacs fins a la Pobla de Segur. La Garrafeta pot *angantxar* els 60 km/h. És l'única màquina de vapor de les seues característiques que circula per tot Europa, i la tenim en sòl lleidatà!

garramantxa. (Castelló de Farfanya) Draps a manera de botins que es posen els pagesos a les cames, sobre els turmells, subjectant-los amb una corda, per evitar que se'ls fiqui terra, aigua, brosses, etc., dins el calçat.

garramatxa. (Almenar) Regatera de brutícia que es deixa quan algú es renta les mans o quan cau menjar de la boca.

garrapa. Vegeu garrapo.

garrapatell. (Aitona) Bernat. Nom donat a diversos escarabats, com *Nezara viridula*, que és de color verd i característic perquè quan s'aixafa fa mala *aulor*, o *Aelia rostrata*, de color marronós i aspecte similar. *Flita aquet garrapatell que me s'ha colat al quarto!* Vegeu carapatell.

garrapo -a. Garrepa, agarrat, avar, que li agraden molt los quartos. *No sigos garrapo i compra-li lo patinet a la txiqueta, que fot sis anys que te'l demane.*

garrigós -osa. Habitant de les Garrigues.

garrintxo. Embolic del cabell, embull. *Avui, quan m'hai atxecat, m'ha costat un munt pintinà'm perqué tinia molts garrintxos.* Sinònim de *carrutxo*.

garró. Os del pernil. *Mosenguard de donà'l als txuquels; lo garró, cap a la tupina del caldo.*

garrota. Pastanaga. Vegeu safranòria.

garrotín. Música popular, autòctona i carrinclona, inventada pels *calistros* lleidatans. Fou popularitzada per lo Parrano, lo Marquès de Pota, lo Beethoven, lo Mestre Tonet, lo Canona, lo Pirilleta (aquest era ballador), lo Faraon, lo Paquito Abolàfio, lo Terrines, lo Polvorilla... Aquesta espècie de rumba improvisada, l'única condició que té és que la tornada ha de ser: «Al garrotín, al garrotan, de la vera, vera, vera de Sant Joan». Tot bon lleidatà o lleidatana ha de saber de *carrerilla* almenys un bocí del mític «Garrotín vell». Diu així: *Lo Canona farà de jutge; / lo Parrano, de consejal; / lo Faliti, d'alcalde, / i el Bollons, jutge de pau. / I al Perilleta, per ser més pintxo, / lo farem municipal. / Al garrotín, al garrotan, / de la vera, vera, vera de Sant Joan.*

Garrut, lo. El cementiri de Lleida, tot i que s'usa per referir-se a qualsevol cementiri. El mot prové del renom que tenia Martí Zaragoza, propietari de la

finca sobre la qual es construí el cementiri. *Mira! Ia porten l'oncle Tomàs cap al Garrut.*

gartxina, fer la. Picar l'ullet. Vegeu **guertxina, fer la.**

gartxot. Clatellot, cop al clatell. *Si t'angantxo, te fotré un gartxot.*

gasiosa. Gasosa. Vegeu **grassiosa.**

gasoi. Gasoil. *Ia hi pots fotre gasoi, a l'astufa, que fot frescota fora.*

gasto, fotre. Animar a fer alguna cosa de manera immediata. *Ia astà la taula parada, te pots assentar i fot-li gasto.*

gasto, lo. El consum propi. *Anguany no farem oli ni pa'l gasto.*

gat fer. Gat salvatge, gat mesquer.

gata. Vegeu l'accepció 1 de **mangala.**

gatipén. Que fa molta pudor. *Aquella granja de tossinos fot una gatipén que t'hi cagues.*

gatita. (Torregrossa) Diadema dels cabells.

Gava. Gàver (poble de la Segarra).

gavatxets. Malnom amb què són coneguts els habitants de Golmés.

gavernera. Arbust espinós semblant al roser bord.

gelaó. Fredor, fred, rasca. *—Hostiqueta, quina gelaó que fot al carrer! —Vaa, fot un gil de collons.*

gelat de corte. Gelat de barra. *Què vòs ancabat del pollastre? Una toronja tropical o un tall de gelat de corte?*

general. Beguda de cafè amb gasosa, també anomenada **soldat**. No sabem si la diferència de rang té a veure amb les quantitats, o amb l'origen o la marca del cafè o la gasosa.

gènit. Geni, caràcter. *Ton fill té un mal gènit que fa asfrair.*

gentilles. Llenties (llegum). *Au, filla, menja't les gentilles, que porten molt ferro.*

gep. Joc que consisteix a tirar la pilota amb mala hòstia contra qui és més a prop, només per putejar-lo. Aleshores para aquest.

ges. Guix, mineral de sulfat de calci polihidratat, de fórmula química $CaSO_4 \cdot 2H_2O$. *Posa ges per ampegar les raijoles del quarto d'astà.*

giba. Protuberància dorsal, gep.

gibós -osa. Geperut. L'expressió *cap gibós no's veu la seua giba* vol dir que ningú no es veu els seus propis defectes o les seues mancances. Una expressió similar és: *Que negre qu'ets, diu lo corb a la garsa.*

gicar. (Urgell) Col·locar, posar. *Gica'm un pessic de sal.*

gil. Fred intens. *—Hostiqueta, quin gil que fot al carrer! —Vaa, fot un gil de Déu.*

giner. Gener. *Lo giner passat va fotre unes gelades que penjaen candelabros de les taulades.*

ginoll. 1. Genoll. 2. Expressió: *Les cabres, pels seus pecats, porten los ginolls pelats* (les coses, quan es fan malament i de manera esbojarrada, solen tenir el seu càstig). També se sent la variant **jonoll.**

ginollera. Tros de tela que es cus als pantalons quan es foraden per la zona dels *ginolls.*

ginollons, nar de. Anar de genolls. *Cagonlonendedéu, ia va de ginollons pel passillo de casa.*

ginyar. Paraula d'origen caló (gitano) 1. Acció d'expulsar els excrements cap a fora de l'anus. 2. Tenir por. *Quan lo jefe lo va antxampar abuidant la recaptació al maletero del seu errecinc, se va ginyar a sobre.*

girani (*Geranium*). Gerani, aquella flor que es fa servir molt en jardineria i que creix als testos dels balcons i finestres. *Ha futut tants giranis al balcó que si hu veu lo Tarsan s'hi amparrille.*

girigar. Xerricar. *Fot una mantxada de tres-an-uno a l'amortiguador que'l nyigonyigo aquet me carregue'l cap.*

gírvola (*Pleurotus ostreatus*). Gírgola, tipus de bolet.

gisban. *Jazz-band.* Bateria, és a dir, persona que toca la bateria. *Lo gisban de l'orquesta Platino ho fotie bé parqué sí.*

giscle. Crit, xiscle. *Fot-li un giscle i que vingo pacaquí.*

gitano, fer. Cantar, en el sentit de cridar l'atenció per la flagrant manca d'estètica. *No et posos aquestos pantalonots liles, que fan gitano.* Sinònim de *desmengo.*

goig, farem. Expressió que equival a dir *estem ben arreclats. Oh pus, sense gens de pa al rebost farem goig.*

gomàtic. Peça de goma inflable que permet als vehicles circular. *—Aquet collons de tractor derrape si toco una mica el gas, hòstia! —Pus compra gomàtics nous, si no vols que rellíscon, mecagondéu!*

Gomés. Golmés, municipi del Pla d'Urgell. Hi ha una dita que diu: *A Golmés, qui hi va no se'n mou més.*

gomitar. Vomitar. *No l'asbudellos més, lo cunill aquet, q'al final me faràs gomitar.* Vegeu arrojar.

goreit. Tros de terreny erm, sense cultivar-hi res, que es deixa un o més anys sense sembrar perquè la terra recuperi els seus nutrients naturals. Guaret. En alguns indrets se'n diu directament *ermo.*

gosseria. Mandra, peresa. *Hostiqueta, quina catxassa té, aquet paio! Només ha aumplit mija ferrada de prèssics an tota la tarde. La gosseria el perd.*

Gota de la Llet, la. Nom del dispensari municipal de Lleida, avui dia ja tirat a terra, ubicat a la Banqueta, al costat de l'actual estació d'autobusos. Fou obra de l'arquitecte Francesc de Paula Morera i Gatell. Com a curiositat, cal indicar que des del seu balcó es proclamà la República Catalana, el 14 d'abril de 1931.

gotallera. Vegeu gotellera.

gotellera. Gotera, forat que hi ha al sostre i per on cauen gotes en una casa o cobert quan plou. *Posa la ferrada davall la gotellera, q'aprofitarem l'aigua per a fotre saó als cactus de vora l'ordenador.*

gotes, s'ascapen. Plou amb baixa intensitat. Vegeu ascape gotes.

grabell. Carroll de raïm.

Grabiel. Gabriel. *La nònima de Grabiel diu que ha de portar lo vribador pac aquí, pero ell no'l porte anca'pesto.*

grada. Estri del camp on s'enganxen les relles per llaurar i remoure la terra a poca profunditat.

granar. Escombrar. Vegeu agranar.

grande, fe's lo. Ostentar, fer-se el fanfarró, fer-se el valent. *Volie fe's lo grande i mira, lo ginoll petat.*

granera. Estri per escombrar, compost per un manat de branques d'arbust més o menys fines, lligades per la part superior amb un filferro. Originàriament la granera s'utilitzava a l'era per separar el gra de la palla. *Passa la granera per davall del llit, que hi ha molt burrim.* Amb la granera *s'agrana*, però també... *Si no t'apartes, te fotré un cop de granera al llom que t'asllomaré!*

grassiosa. Gasosa. *Fot-me un porró de vi am grassiosa.*

grateu (*Crataegus laevigata*). Arbust de branques dures i fulles petites, que fa uns fruits rojos de 0,5 a 1 cm de diàmetre i que molts cops podem trobar a les mitjanes de les autopistes, o fent de *seto.* Té potser les punxes més perilloses de les nostres contrades, de fins a 2 cm de llargada, i dures i rectes, capaces de travessar la sola del *quet.*

Gremial, La. Conegut edifici de Lleida, situat al carrer de Salmerón. Des de l'Auditori, a dalt s'hi pot llegir «La Gremial». Es diu així per una fàbrica de gel construïda l'any 1915 i situada just al solar que ocupa avui en dia aquest edifici. Antigament, quan les neveres elèctriques no existien, la gent anava a comprar gel a La Gremial per mantenir frescos els aliments. Era molt comú veure pel carrer gent portant barres de gel a l'espatlla, o en una *galleta* de zenc (el plàstic tampoc no existia). A més de gel, també s'hi produïen vins, licors i begudes carbòniques.

griala. Greala, recipient de terrissa on es posava aigua per rentar-se la cara i les mans.

Grialó. Grealó, partida situada a l'est de la ciutat de Lleida i que s'estén fins a Margalef. També dóna nom a una séquia.

grípia. 1. Bruixa, dolenta. El significat exacte és difícil de trobar; s'usa dins de l'expressió *fer cara de grípia*, referint-se a quan algú està emprenyat i fa morros. 2. Gana en excés.

grivi, fer. Produir esgarrifances. Fer un soroll que incomoda, que posa la pell de gallina. *No rallos lo plat am lo ganivet, que'm fa grivi.*

gruella. Rosella. Vegeu ruella.

gruneta (*Hirundo rustica*). Oreneta. La *gruneta ruquera* nia als exteriors, normalment sota els balcons o a recer d'una façana. Hi ha un altre tipus de *grunetes* que nien en espais interiors, com per exemple corrals o masos amb obertures que els permeten entrar i sortir. En tots dos casos s'alimenten d'insectes que cacen al vol o a les basses amb molta destresa. *Prop de Torredembiure, lo menos hai vist dos-centes cinquanta grunetes!* Sinònim d'*aurineta*.

Guardiolada. La Guàrdia Lada (poble de la Segarra).

gueato. (Soleràs) Vegeu l'accepció 1 de mangala.

guertxina, fer la. Fer l'ullet, picar l'ullet. *Afededéu qu'és una trola, això que m'as-pliques; hai vist com li fees la guertxina a la Pepita.*

guertxo. Borni, que li falta un ull.

guia. Branca d'un arbre.

guié. Pedrer, allí on es posa el menjar residual de les gallines; espècie d'estómac ornitològic. *Sisquere t'anrecordos de posà-hi un parell de guiés de gallina i un tall de corna, a l'olla barreijada.*

guinera, juar a la. Vegeu amagar, juar a.

guineuetes. Malnom que reben els habitants de Rubió.

guineus. Malnom que reben els habitants de Vilanova de Bellpuig.

Guisona. Guissona, lo poble de la *Vícola*. És curiós, perquè a la zona de la Segarra tothom pronuncia bé el nom del poble, fent la *esse* sorda; en canvi som los forasters, los que pronunciem malament el nom, fent-lo amb *esse* sonora.

guita. Esquerp. Vegeu **furro**.

guixir. Bordar. Vegeu **buixir**.

gumflar. Inflar. Vegeu **umflar**.

gumitar. Vomitar. D'aquí en deriva la paraula *gumitera*. *Quan vai aulorar aquell palté del crio cagat, quemvaparí, quina gumitera!!* Vegeu **arrojar**.

gumitera. Ganes de *gumitar*. *Fot-li un babadero al txiquet, que no s'ammarrano'l jarsé si li agafe gumitera.*

guondé. On és. *—Guondé lo Ferran? —Lo portae un gos a la boca!* Vegeu **aondé**.

H

hai. «He, haig», primera persona del present d'indicatiu del verb «haver». *M'hai futut de lloros.*

halar. (Pronunciat amb *h* aspirada.) Paraula d'origen caló (gitano). Menjar (verb). *Avui m'hai halat un bocadillo de pamtomata i berberetxos.*

halicòptero. 1. Helicòpter. *L'atre dia, quan vai arribar per Martorell, ia vai vere l'halicòptero del trànsit de la Teletrés.* 2. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

halo. (Pronunciat amb *h* aspirada.) Menjar (substantiu). *Anquet restaurant mos portaran tant halo q'acabarem farts com tossinos.*

handri, mala. (Pronunciat amb *h* aspirada.) Tenir mala llet. *Quan s'atxeque al dematí té una mala handri que no hi ha dingú que l'aguanto.* Sinònim de *malahandí.*

harmós -osa. 1. Formós, bonic. *Quin nen més harmós té la Trisina; afededéu que no s'assemble gens a son pare.* 2. Frase típica de mare a fill: *Aiii, lo meu harmós!*

harmosura. Preciositat, molt bonic. *Aquesta txiqueta és una harmosura.*

haumit. 1. Humit, moll. *La roba ancara astà haumida a l'astenedor.* 2. Expressió: *Tindre lo braguer haumit* («tenir les calces molles»).

haumitat. Humitat. *Me la fotria a cremar rama pero hi ha massa haumitat.*

hei. «Hi», pronom feble. *No s'hei avenie. Anquet assunto s'hei apegarà sal!*

heure. Haver. *Lo Bobi mos va caure al pou i no hi va heure manera de traure'l.*

hole! Hola. Salutació cordial de les terres de Ponent. Cal marcar força la *e* final tancada. *Holeeeee, Farnando! Diós, diós, passi-hu bé!*

hòmens. Homes. Aquí, el lleidatà conserva la *n* del plural procedent del llatí HOMINES.

horriple. Que causa horror. *Te llimpiaré la boca am salfuman si't sinto dir aquestes paraules tan horriples.*

horrorisar. Horroritzar. *Tu vés-te abarrotant la manilla de bastos, q'ancabat te la fotran am lo dos d'oros. M'horrorise juar amb tu de company a vegades!*

hospe. Vegeu **hostiqueta**.

hòspet. Vegeu **hostiqueta**.

hòstal. Expressió de sorpresa o admiració, per no ser dit que dius «hòstia». *Hòstal, si que hau arribat aviat??!! Ancara us fea a Bovera...*

hòstic. Vegeu hostiqueta.

hostieta. Variant garriguenca d'*hostiqueta*. *Hostieta! Mos haurem de portar malament, a vere si los Reixos mos porten carbó, que no se pot pagar la calefacció!*

hostimeta. Vegeu **hostiqueta**.

hostiqueta. Expressió de sorpresa o admiració. Fora de les terres lleidatanes dirien «carai». *Hostiqueta, quantes fornigues que tens a la cunya!*

I

i'l. Contracció de «i + el». *Han vingut la Maria i'l Jusep.*

ia. Ja. *Ia hu sé, que hu dius per dir, pero no cal que t'hei assebos tampoc!*

iagurt. Iogurt; també hi ha les variants *llaür, llaürt* i *llegur.*

iclésia. Església. *No'n fotos cabal, del Lorènso; igual se'n va al Punto Èquits com se'n va a resar a l'iclésia.*

igglésia. Vegeu **iclésia**.

indecció. Injecció. Vegeu **andicció**.

Indíbil i Mandòlio. Vegeu **Indíbil i Mandònio**.

Indíbil i Mandònio. Ubicació geogràfica dins la ciutat de Lleida corresponent a la plaça d'Agelet i Garriga, i que es troba entre Blondel i l'avinguda de Francesc Macià (antigament, *Fernandito*). Indíbil i Mandoni foren dos cabdills ilergets que van defensar Lleida de tots els cartaginesos i romans que els anaven a tocar els collons. Actualment la seua estàtua davant del Pont Vell és un punt de referència per als lleidatans i lleidatanes. També s'usa la variant *Indíbil i Mandòlio.*

indicció. Injecció. Vegeu **andicció**.

indios. Malnom que reben els habitants de Barbens.

indurrial. Lloc remot. Vegeu **andurrial**.

ingenier. Enginyer. També se li diu, de manera irònica, a aquell que fa reparacions de qualsevol manera; *vaige*, al que te fot un *pagamastre* amb *cintaislant*. *Ves quin collons d'ingenier deu ser, aquet, que t'ha col·locat la pala de la fassera de cap per avall.*

inginyer. Vegeu **ingenier**.

io. 1. Jo. 2. Mi. *A io no'm preocupe.*

ira. «Mira», en lleidatà; segona persona del singular de l'imperatiu del verb «mirar». *Ira, mama, quin home més alt!*

istiu. Estiu. *A l'istiu tota cuca viu, i la que no, s'aufegue al riu.*

J

jaio -a. Vegeu **jao -a.**

jalar. Vegeu **halar.**

jalo. Vegeu **halo.**

jandri, mala. Vegeu **handri, mala.**

jao -a. (*jaa*, pronunciat *ja[ɛ]*, amb *e* oberta.) Persona vella, de la tercera edat, padrí. *Aquell jao te n'asplicarà moltes, d'històries d'antes. / Quan comence'l bon temps, les jaes se'n van al pedrís del sendicat a que'ls toco'l sol.*

jarsé. Jersei, peça de vestir. *Qué'm poso, germaneta? Lo jarsé beix o'l carabassa?*

jaumet. Corc, podridura.

jaure. Descansar, estès a terra, en un llit, etc., tant un animal com una persona humana. *Traballa, golfo, i vés-te girant, no sigo que't llagos, sempre ajagut al sofà cap al mateix costat.* En altres indrets, això de jaure es pensen que només es pot dir als gossos.

Javié. Xavier. En lleidatà, «Xavier» es diu sense *r* i pronunciant la *j* igual que «Jordi», «Josep», «Joan», «Jacint» o «Jeroni», a diferència del català oriental, on ho pronuncien amb *x*, com «Xènia», «xalet», «xicot», «xàfec» o «xusma». *Lo Javié mos va arreclar lo cruse am una mica de cintaislant; se veu q'ara traballe de txispa al Telessa i havie nat a'studi a l'Ascola del Traball.*

Jesús, cada. Cada estona, a cada moment. *Cada Jesús me surten llumetes rares a la pantalla de l'ordenador.*

Jincosa. Juncosa (poble de les Garrigues). Diu la tradició popular que aquesta població és al mig del món, ja que Nostre *Sinyor* va clavar la punta del compàs en aquest poble per tal de traçar la circumferència que delimita l'esfera terrestre. Sí, sí, fins i tot el forat que va fer en clavar la *puntxa* del compàs es pot visitar perquè és situat en un dels *pertxis* de davant de la missa. Per aquest motiu, els habitants de *Jincosa* són coneguts com «los del mig del món».

jip. (De l'anglès Jeep, marca de vehicle.) S'anomena així tot transport 4 x 4, ni que sigui d'altres marques comercials. És un vehicle amfibi, s'utilitza tant per a ús agrícola com per anar a Lleida a comprar *fato.*

joanet. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

joca, caçar a la. Caçar de nit bèsties voladores.

Jondere, fots un radere com un. Neologisme equivalent a «tens lo cul gros».

jonoll. Genoll. Vegeu **ginoll**.

jornal. 1. Feina que es fa en un dia. 2. Mesura agrària que equival a l'extensió de terra que es pot llaurar amb un parell animals de treball. És una unitat de mesura gens científica, ja que en cada poble equival a una superfície diferent. Per exemple, un jornal de Tàrrega equival a 3.704 m²; en canvi, un de les Borges Blanques equival a 4358 m².

jova, a. En una feina col·lectiva, treballar gratuïtament. Això es feia, per exemple, quan un grup de pagesos havia de fer un camí que anés a diverses torres; aleshores cada pagès feia la part proporcional de camí que li tocava.

jóvens. Joves. Igual com passa amb *hòmens*, aquí també es conserva el plural llatí IUVENES. Un cas curiós sobre aquesta regla lleidatana dels plurals és el nom de la població de Térmens, dita així perquè mantenim la *n* aquesta llatina; si no, n'hauríem de dir *Termes.*

juador -a. Jugador. *Lo Rubio va ser un gran juador.*

juar. Jugar. *No va vindre a juar a fútbol perqué astae ampiocat.*

jubilats, los. La llar de jubilats. *Vine'm a buscar als jubilats, que vai a fer la butifarra.*

juet. Joguina, utensili que serveix perquè els nens i les nenes juguin. *Quin munt de juets que t'han portat los Reixos anguany!*

juguet. Vegeu **juet**.

julibarda (*Inula viscosa*). Mata de flor groga, comuna en vores dels camins. Olivarda.

Junda. Juneda (poble de les Garrigues). Ens expliquen que això de *Junda* prové d'una pintada que va fer un paio, que amb les presses va escriure-hi «Vica Junda». Els mateixos junedencs, sobretot lo jovent, van fer-ho seu i ho van convertir en un lema popular. Fins i tot dóna nom al seu grup de diables. *Mira que si no't portes bé avisarem als Rojos de Junda.*

juriol. Juliol. *Al juriol, ni dona ni caragol... (pero caragol i dona tot l'any és bona).*

Jusapet -a. Diminutiu de *Jusep* (o de *Jusepa*). *Manrecordo quan lo Marc Marques va mangar la mobilet al padrí Jusapet; semblae q'astiguesse menant una dos-mil...*

Jusep -a. Josep (o Josepa). *Juseeeeepa!! Di-li al nen que no hu és, pernil dolç, lo de damunt del lule, que són les dents de sa padrina!*

jusgats. Jutjats. A Lleida, són a la falda del Castell. *L'astraperlista no les tinie totes i ha pujat mitx ascagarrinat fins a dalt als jusgats.*

justet com lo casament de Cervera. Expressió que fa referència a fer just, és a dir, quan ni en falta ni en sobra. *93... 95... 101! Mira, justet com lo casament de Cervera, pero ham guanyat la butifarra.*

K

katiuska. Bota impermeable de goma, molt útil per anar a buscar caragols i no acabar amb los *clavillers* mullats.

keds. Vegeu **quets.**

L

Laa. Laia, variant d'Eulàlia. *La Laa s'ha futut un fart de mirar aquella sèrie de la Teletrés... com se diu... Sí, home... Allò de les* Manoquilles roiges.

lego. Aviat, però molt aviat. *No patixcos, que lego vindrem i mo n'anirem pac als Vins.* (Nota dels autors: tot i que la paraula *lego* és lleidatana, deixem constància que els *juets* d'aquesta marca no són genuïnament lleidatans.) Vegeu **alego**.

lego-lego. Vegeu **alego-lego.**

licort. Licor, beguda alcohòlica obtinguda per la destil·lació d'herbes o fruites variades. *Trisina, amaga la botella de licort de prèssic, que la dona de la llimpiesa li fot unes txumades de cuidado.*

lifara. 1. Berenada servida a l'era el darrer dia de batre, en què prenen part tots els batedors. També s'organitza en acabar una obra, si no hi ha hagut cap desgràcia. 2. Trobada d'amics en què es menja i es beu en abundància. *Mos vam fotre una lifara d'olla d'oli que vai astar tres dies am lo ventre ambotornat.* 3. Afalac, carícia, *carantonya*, festeta.

líntxol. Nínxol, concavitat on s'enterren els morts. *Pobre Jaumet, al seu anterro érem quatre i'l cabo; ni lo mossén no va vindre! I au! Cap a dins al líntxol.*

llac. Fang, en alguns contextos. També llot, solada, morca. *Aquet aulier té una mica de llac, netejaràs-lo.*

llactua. Enciam. Vegeu llectua.

lladró. Lledó, fruita petita i dolça que no es menja pràcticament ningú. Antigament els nens en feien servir els pinyols com a projectils, bufant amb una canya.

lladroner (*Celtis australis*). Lledoner, arbre ornamental propi de les nostres terres.

llambric. Cuc de terra. Vegeu **tartany**.

llangardaixos. Malnom que reben els habitants de la Portella; els anomenen així perquè són dalt de la serra.

llangonissa. Llonganissa. *Qué's això de di-li butifarra a la llangonissa?* A les carnisseries de fora de la demarcació de Lleida és aconsellable assenyalar el producte amb el dit perquè t'*anténgon* i poder *nar per fenya*.

llangost (*Phasgonura viridissima*). Llagosta, insecte ortòpter de l'ordre dels saltadors i de la família dels tetigònids. En resum, aquell *bitxet* de potes llargues que fa salts. També se'n diu *llangosto* o *llangosta*.

llangosta. Vegeu llangost.

llangosto. Vegeu llangost.

llanut -uda. Persona *txula*, creguda. *Vaia sujèto, ton gendre; passe i no salude... Llanut dels collons!*

llaó. 1. Llavor. *Tens llaós de tomata ampegats al colze*. 2. Lleó, lo rei de la selva. 3. En femení, dona exuberant. *Hòstia, quina llaona!!*

llaó pelada, ser de la. Ser trapella, dolent com lo fred. Normalment s'aplica als xiquets petits o en edat d'anar a robar coses pels horts (més grans, ja no). *Aquet crio és de la llaó pelada, pastat a son pare i sa padrí, am pas descanse.*

llapissós -osa. Llefiscós. *No posos les mans als fogons, q'astan molt llapissosos.*

llàpits. Llapis. *És tan txompo q'antrepusse hasta'm la ralla d'un llàpits*. En plural lleidatà, se'n diu *llàpissos*.

llardacús -ussa. Gentilici vulgar per anomenar els habitants de Llardecans (les Garrigues històriques).

llardangaix. Vegeu llargandaix.

llarg. Tipus d'enciam de color negrós i que, tal com diu el nom, és molt llarg.

llargandaix. Llangardaix. Nom donat a una sèrie de rèptils de la família *Lacerta*, més grans que les *sargantilles*, i dels quals t'has de cuidar que no't *mòsson* perquè, aleshores, se't queden enganxats amb les dents i, en arrencar-los, te pots *desgarrar* la part *mossada* i fer-te una bona ferida.

llargavistes. Binocles, prismàtics. *Da'm los llargavistes, a vere si vec los isards allà a la muntanya.*

llarsé. Jersei. Vegeu jarsé.

Llauís. Lluís. *Lo Llauís del Sàput astà reunit an secret am lo president del canal, a vere si'm dixe ampalmar les tomateres a la clamor i aixuo lo dèficit am Agroseguro.*

Llauïsa. Lluïsa. *La Llauïsa és més aixuta q'una ventada de cerç.*

llaür. Iogurt. Vegeu iagurt.

llaurer (*Laurus nobilis*). Llorer. *Al garró al forn, hi poses llaurer, tu?*

llaürt. Iogurt. Vegeu **iagurt**.

llàvit. Llavi. *M'hai mossat lo llàvit sense vúlguer. / Ohh! S'han fet un bissito als llàvits!*

llavons. 1. Llavors, aleshores. *Llavons qué fem, vinim o no?* Vegeu **allavontes**. 2. Plural de «llavor». *Torna a casa ta tiet i di-li que't dono un sarpat de llavons de tomatera.*

llavonses. Vegeu **allavontes**.

llavontes. Vegeu **allavontes**.

llavòrens. Vegeu **allavontes**.

llectua. Se li deia a l'enciam a la zona compresa entre Tàrrega i Guissona; pot ser que vingui del francès «laitue».

llegur. Iogurt. Vegeu **iagurt**.

lleit. (Baix Segre) Llet.

lleme. Llémena, ou del poll del cap.

llemen. Vegeu **lleme**.

llèmens. Ganxos dels *ascremalls*, que sostenen l'olla a la llar de foc.

llengüet. Panet ideal per posar-hi *frànfurs* o altres menjars. *M'hai fotut dos llengüets sucats de fuagràs.*

lletà's. Fotre's de cap. *No té poc desfici, am això de les motos, lo Nacleto... I axò que va lletà's contra la tanca de la secla.*

lletat -ada. Persona que està de sort, a qui ve tot de cara. *Lo Víctor hu aprove tot. La mare que l'ha parit, és un lletat!*

lletrero. Rètol, cartell. *Cagonlhòstia, t'has saltat lo cruse; fa que no's gran, lo lletrero!*

lletua. Enciam. Vegeu **llectua**.

lleure. Llevat. Vegeu **ren**.

llevada. 1. (Maials) Acusació falsa. *Diuen que la de cal Balaguer s'ha liat amb lo veí; ia li han futut una bona llevada, anquesta!* 2. (Massalcoreig) Solc que es fa per plantar llegums sense necessitat de fer cavalló.

llicsió (*Sonchus oleraceus*). Herba silvestre diürètica que es pot menjar amanida. També se la *halen* los conills. En català normatiu se'n diu «lletsó».

llicsó. Vegeu llicsió.

lligir. Llegir. *Que'l lligir no't faigo perdre l'ascriure.*

llimó. Llimona, la fruita groga i àcida del llimoner. *M'hai fotut la pell del llimó i ara'm foten un mal los quixals...!!*

llimosna. Almoina. *Paquita, da-li una llimosna, anquet sinyor, pa les hermanites de la caritat.*

llimpiar. Netejar. *Llímpia la finestra del minjador, que semble que sigo de nit!*

llimpiesa, fer. Netejar, ordenar. *Vaparí, quant de burrim que hi ha pel passillo! Afededéu que d'avui no passe que fem llimpiesa.*

llímpio -a. 1. Net. *Deixeu-hu tot ben llímpio, eh!* 2. Expressió: *Acabar a garrotada llímpia* («acabar de males maneres, en batalla campal»).

llinterna. Llanterna. *Di-li a la Júlia q'anfoqui an la llinterna pac aquí, que no s'hei veu gens.*

lliró. És una paraula difícil d'explicar d'una manera que quedi bé... Cadascun dels trossos de femta que s'expulsen a l'exterior a l'hora de defecar; cagalló.

llívia. Recipient de *vime* amb dos barres horitzontals que es feia servir per transportar gra, palla o fem.

lloba. Peça de ferro o fusta plana, que forma part del pany d'una porta, d'un caixó, d'un bagul... Es mou mitjançant la clau i serveix per obrir i tancar. *Montse, passa la lloba a la porta, que sinto sirolls.*

llògic. Lògic. *Claro, lo llògic és q'am sixanta anys no hu vulgo fer, d'ascolanet!*

llògica. Lògica. *Aquestos nuvolots negres domés porten pedra. La llògica m'heu diu.*

llomera. Vegeu llumera.

llomillo. Part de la carn de l'animal que va des de les costelles fins al llom. *Noa, apago la vitro, q'aquest llomillo semble lo rei Baltasar.*

llop -a. Malnom amb què són coneguts els habitants del Vilosell.

llopenc -a. De caràcter de llop. *Tinc una gossa llopenca que ràbie pals jabalins.*

lloper. Gos llop, animal resultant de l'encreuament d'un gos amb un llop.

llord -a. 1. Persona que es caracteritza per la seua lletgesa física. *Ta germà és llord com un pecat i tu no t'hei portes de gàrie.* 2. Brut. *Si no forres los llibres del txiquet, se fotran llords de seguida i duraran quatre dies.*

llorda. Truja.

Llòrt, el. El Llor (poble de la Segarra).

lluent -a. Espavilat, en el sentit de ser un *caradura. Lo Ricardo és més lluent que l'hòstia, te demane canvi parqué t'acotxos i així vere't les popes d'asguillèvit.*

llumeneta. Cuca de llum. Nom que es dóna a diverses espècies de cuc del gènere *Lampyridae* i que tenen el cul luminescent.

llumera. 1. Biga central d'una casa, biga mestra. 2. Persona forta. *La Maricarme de cal Martxant acabe de cumplir noranta anys i l'hauries de vere, astà forta com una llumera.*

llumineta. Vegeu llumeneta.

lluna, fer. Antigament, furt al graner o al magatzem de la pròpia casa, que solien fer els joves per malvendre'n el que fos i poder tenir algun dineret per a les festes.

lluna vella. Lluna decreixent. És la millor lluna per plantar, ja que si es planta per lluna nova el plançó es fa molt gran, però dóna poc fruit. A l'hora d'esporgar, també s'ha de fer en lluna vella. I el fem també s'ha de remenar en lluna vella, ja que si es remena en lluna nova s'asseca. Les canyes i la fusta també s'han de tallar en lluna vella perquè no fan tanta pols.

llunes, fer. Vegeu lluna, fer.

llussiar. Esmolar una eina.

llússio. Peix de cos llarg, de forma gairebé cilíndrica, al qual li agrada moure's per la part poc profunda del riu.

llustrós -osa, estar. Entès com «estar saludable», però tirant a grassot. En definitiva, s'usa com a metàfora per no dir que estàs com un *tossino*. Normalment, la gent gran és qui ho diu més, i més desacomplexadament. *Com astàs, txiquet? Oh que't vec molt llustrós!* També et poden dir *estàs guapo* o *estàs guapa*, amb el mateix sentit. Per rematar l'acció, després de dir-t'ho hi ha el costum no verbal que la padrina t'acabi tocant el cul o et foti una pessigada a la galta.

llúvia. Espècie de berruga que surt a la zona de fora l'ull.

lo. 1. Article definit masculí singular i ponentí. Distingeix qui és d'aquestes contrades de qui no ho és. *Lo tiet Juanito, decantant lo porró, és lo número u.* 2. També s'utilitza per reforçar una pregunta. *Looooo queeé??*

los. Plural de l'article *lo.*

lule. Hule, tros de plàstic que es posa com a estovalles per no embrutar la taula quan es menja. *No dixos los ossos del cunill al lule, que después quede tot oliós.*

M

M'hai. M'he. *M'hai futut de lloros.*

M'heu. M'ho. *M'heu tinies d'haver dit.*

ma. Mot que a Lleida fa la funció de pronom, teòricament del femení *la meua*, però no sempre és així. *Si m'heu tornes a fer, l'hi penso txivar a ma germà.* Aquest cacau entre concordances de gènere també passa amb *ta* (*la teua*) i *sa* (*la seua*).

Maals. (Segrià) Maials.

Macot, lo. Cèlebre bandoler lleidatà, que va atemorir la gent de les terres lleidatanes a finals del segle XV. Es veu que va ser molt dolent. Expressió: *Ser més dolent que lo Macot* (per referir-se a algú molt dolent).

macuto. Bossa per posar-hi *fato*, generalment de plàstic blanc o blau marí, i proveïda d'una cremallera. Es van fer molt famosos los *macutos* Adidas, i també els de México'78, amb motiu de la Copa del Mundial de Futbol. N'hi ha de penjats als claus rovellats de les parets de molts masos.

Madalena. 1. En majúscula, nom de dona. *A la Madalena no la veràs pas mai per Salou, sempre diu que preferix l'aigua freda de qualsivol pantano que no lo pixum de l'aigua del mar.* 2. En minúscula, menjar de brioixeria.

madrilla. 1. Peixet petit que es posa d'*asquer* per pescar *sirulos* i altres peixos. 2. Dit de la noia que no arriba a la majoria d'edat però que ja està de bon veure. *Txeic, no l'atacos, a ma cusina, q'ancara és madrilla!* 3. Expressió: *Confondre carpa per madrilla* («dir donar gat per llebre»).

madur, fotre. Pegar. Generalment, a la canalla, només amb l'amenaça n'hi ha prou. *Si no calles te fotré madur!*, i el *crio* calla. Per optimitzar al màxim *te fotré madur*, cal acompanyar-lo d'una postura corporal adequada; si no, perd tota la credibilitat! Ha de ser així: el braç executor ha d'estar encreuat sobre el pit amb la mà plana i ben tensa, com volent dir... *Te la foto, eh...!* Sinònims d'aquesta expressió són *te fotré un tou*, *te fotré un batam*, *te fotré calent* i *te pintaré els cinc dits a la cara*, que igualment tenen efectes letals amb los *petitanyos*.

magalló. Petita eina del camp, com el *txapo* però de *tamany* reduït, la qual s'utilitza per aixecar el sòl i col·locar el planter en el moment de la sembra.

magolar. Aixafar, mastegar. Aquest és un altre fet curiós, ja que en català normatiu el significat de *magolar* és «danyar».

magre. Pernil salat.

mai tant. Expressió que ve a dir «no serà tant!». És molt típica del Pallars i la Ribagorça, i per això creiem que s'ha estès també cap a les comarques de la plana. *—M'hai futut un porro d'aufals q'hai flipat! —Mai tant!*

maialús -ussa. Maialenc. Gentilici vulgar per anomenar els habitants de Maials (poble de les Garrigues històriques).

maixant -a. 1. Condició de qui no arriba a les circumstàncies en un moment determinat, interpretat com a inepte, curt, però dit en to despectiu i amb un «ooohhh» al davant..., com les padrines. 2. Persona marrana, porca. 3. Persona poc noble, traïdora, malcarada. *Si me la tornes a fotre, maixant, no descansaré fins que colga d'auliasses la teua honradés.* 4. Dolent, que fa maleses. *Maixant, mira que si'm fas traure l'aspartenya!!*

majola. 1. (*Matricaria chamomilla*) (Alguaire, Almenar) Camamilla. 2. (*Phaseolus vulgaris*) (Noguera) Mongeta.

majolot. Vegeu majola.

majordòna. Vegeu margendòna.

mal tanto. Tenir una mala idea vers alguna persona i intentar materialitzar-la. *No li tocos tant los collons, a l'Eloi, que'n la mala folla que té ancà te fotrà un mal tanto quan menos lo vegos vindre.*

mal traste. Gamberro, en superlatiu. *Lo Manel és un mal traste; sempre putejant sa germà.*

mala folla. Amb poca traça, poc estil, de qualsevol manera. *A la Quiniela ia no hi jugo parqué no n'ancerto mai cap. Les foto amb molta mala folla io.*

malacara. Varietat de pera semblant a la pera *carabruta.*

malahandí. (Pronunciat amb *h* aspirada.) Mal caràcter, mala llet. *Quina malahandí té, lo Crissèlio; li fot pedrada al gos perqué se li pixae a la roda de l'Anròver.* Vegeu **handri, mala.**

malament rai! Expressió usada per designar que quelcom va malament. *—No t'has futut l'Omeprazol abans de l'alifara? —Malament rai!* Vegeu **rai.**

malapica. Vegeu **malapiga**.

malapiga. Centpeus. Miriàpode que diuen que té cent peus, però en realitat en té entre trenta i quaranta-sis (si no n'ha perdut cap), depenent de l'espècie.

maletilla, ser un. Ser un vividor, un *tuno*, o, fins i tot, una mica delinqüent. *Hostiqueta, ia és un bon maletilla, lo Gonsales de l'Alvira, ia; ara s'ha'ntxufat al Consell Comarcal am una auficina aon no hi va dingú.*

malícia, fer. 1. Fer ràbia. *Quan lo vec surtir pel portal am la querida me fa una malícia...* 2. Ferir els sentiments. *Mira, ves, me fot molta malícia vere com lo tiet Cisco fot tiros als pobres asturnells.*

malmarós -osa. Vegeu **malmirrós**.

malmirós -osa. Vegeu **malmirrós**.

malmirrós -osa. 1. Aplicat a l'infant que no es troba bé i no se sap per què. *Lo Roger astà malmirrós i s'ha passat tota la tarde plorant.* 2. Estar de mala llet.

malmoclar. Despentinar. *A vere com dorms, que se't malmoclarà tot lo pentinat!*

malúria. Sensació de dolor, malestar.

mamelló. *Tossino* petit, que encara popa. *Guoita quin fotimer de mamellons q'ha parit la verra del Mílio. Afededéu que tindrà cansalada per anys!*

mançana. Poma. N'hi ha de moltes varietats: golden, royal gala, starking, king davis, fuji, arkansas black, pink lady... La paraula es troba en vies de desaparició a causa dels prejudicis lingüístics, ja que la gent argumenta que és un castellanisme. Ara bé, hem de dir que prové del llatí MATTIANA.

mançaner. Vegeu **pomer**.

mançanilla (*Matricaria chamomilla*). Camamilla. Sinònim de *majola*.

mandongo. Fer les botifarres, xoriços..., o sigui, barrejar i embotir la carn del *tossino* al budell perquè, després de bullir-ho, ens ho puguem *halar*. També se'n diu *mondongo*.

mandonguilla. Moc tret del nas amb el dit, burilla.

maneta. Vegeu **rascleta**.

mangala. 1. Bastó que utilitzen los padrins per caminar. *Lo padrí arrossegue la mangala per tot lo pis i mos ralle les rajoles.* Alguns vells la utilitzen també per amenaçar la canalla, mentre l'agiten vigorosament enlaire. *No amprenyos a ta padrina, que't fotrà cop de mangala.* Són sinònims de *mangala*: *gaiota*, *gaota*, *gallota*, *gantxa*, *gata*, *gueato* i *totxo*. 2. També s'aplica a l'atribut sexual masculí. *Hòstia, noi, quina mangala!*

mangala alta, ser de la. Es diu d'aquells padrins que a casa encara manen molt i prenen les decisions. *Mon padrí de Bell-lloc és de la mangala alta; quan txarre ell, tots a callar. I punt!*

mangrana. Magrana (fruit). *S'ha nat posant roig, roig, roig, i al final s'ha ancés com una mangrana!*

mangraner (*Punica granatum*). Arbre de la *mangrana.*

Mangraners. Magraners, conegut barri de Lleida. *Me'n vai a juar a fútbol al camp dels Mangraners. Vòs vindre?*

mània. Màniga. *Arromanga't les mànies, que't fotràs tacat de mantecado.*

mànic. 1. Mànec. *Té la paella pel mànic!* 2. Atribut sexual masculí.

manoquilla. Canell. *Hai degut de fer un mal gesto, perqué me fot mal la manoquilla i no paro de fotre'm Réflex.*

manrels. Molt poc usat, defineix els genitals masculins.

mantecado. Gelat, polo. (En castellà, és una espècie de polvoró, i no un gelat.) *L'atre dia me vai sentar abaix a Fernando i me vai fotre un mantecado de llimó i auricoc.*

mantecado, fotre un. Fer l'acte sexual. *Vai més calent q'un all; lo menos fot dos mesos que no foto un mantecado.*

mantecado, fotre's un. Lligar, conquerir algú de molt bon veure. *Lo pudrit de l'Anric s'ha fotut un mantecado que ancara llepe... rossa, ulls blaus i de casa forta!*

mantellina. Tel que envolta el fetge del *tossino.*

mantequilla, ser de. Vegeu **sucre, ser de.**

mantornar. Llaurar per segona vegada. *El matí fee bo i hai nat a mantornar los bancals del Berrús.* Vegeu **amprimar, tercejar** i **quartejar.**

mantxada. Sacsejada sexual. *Li va fotre un parell de mantxades i fenya feta.*

mantxades, fotre. Vegeu **catxar.**

mantxar. Vegeu **catxar.**

manuquella. Canell. Vegeu **manoquilla.**

manya, donar-se. Donar-se pressa. *Toc, toc! Hai d'entrar al quarto d'asseo, dóna't manya!*

manyaga. Varietat de poma blanquinosa, semblant a una bombeta.

manyega. Vegeu **manyaga.**

maralt -a. (Belianes) Malalt.

marcianos. Malnom amb què es coneixen els habitants d'Ivars d'Urgell.

mardà -ana. 1. En masculí, marrà, mascle de l'ovella. 2. Persona dolenta, entremaliada, bruta. 3. Tossut, aplicat als *crios* que s'enfaden sovint i amb rebequeria. *És un mardà, lo Pasqualet de la Clara; sempre am lo plor a l'ull.*

mardassot. Vegeu **matalot.**

mare. Capeta que es fa a la part superior, dins del pot de vidre de les *aulives* preparades de casa.

maredEDEussinyor. Expressió procedent de «Mare de Déu, senyor». *Marededeussinyor! No surtos de manilla de cara, si no tens lo rei ni l'as! Hu fots tot a la txamberga!*

marfull (*Culicidae*). Mosquit, petit insecte que pica i xucla sang.

margendòna. Dona que hi havia temps enrere a casa dels capellans. El diccionari normatiu català conté el mot «majordona» (no «majordoma») específicament per definir la dona que du el pòndol —govern— de la casa d'un capellà i fa les feines domèstiques de cal capellà mentre aquest resol assumptes més espirituals (que són tant o més feixucs que els afers terrenals). *La mergendòna del retó ha gafat la baixa per depresió.*

Marialpilà. Nom compost, format per Maria i Pilar. *'Ndéu, si li porto una ruella per Sant Jordi, a la meua Marialpilà, me la fa ampassar an l'ascombrilla del vàter, txiquet. Ella vol la rosa dels collons, i que sigo ben serenya!!*

marieta (*Coix lacryma-jobi*). Planta anomenada també «llàgrimes de Job». Fa una perleta que pot ser blanca o grisenca. Viu als camps i serveix d'ornament o d'aliment per als conills.

marracatà. Ratpenat. Vegeu **municec.**

Marraco. Bèstia típica de Lleida, estretament lligada a la cultura tradicional de la ciutat. Fa 3,75 metres d'alçada, 2,90 metres d'amplada i 8,50 metres de llargària. És un animal monstruós, alhora que entranyable, que surt per la *professó* del Corpus de Lleida i per les Festes de Maig, en honor de sant Anastasi. Podria ser com una lleidatanització del «papus» o home del sac català, o del «coco» castellà. Hi ha algun filòleg que diu que la paraula *marraco* prové del castellà «marrajo» («marraix», en català normatiu), que és el nom que rep una varietat de tauró d'expressió astuta. *Naltros* creiem que lo Marraco és de Lleida i prou!

marraixó. Pitxella, gerro de terrissa.

marrameu (*Urtica dioica*). Ortiga, aquella planta que en tocar-la produeix urticària i et cou una estona. Vaja, que, quan la toques, *fots marrameus.*

marrameus, fotre. Queixar-se, protestar enèrgicament. *Hostiqueta, quins marrameus fotien, los jubilats, quan els hi van dir que lo dumenge a la tarde tancaen lo bar!*

marturi. Martiri. *La nena, que la guardo son pare, que io no aguanto lo marturi de quan plore.*

Massacoreig. Massalcoreig (població del Segrià).

mata. (Artesa de Segre) Bosc de ribera. Vegeu bultra.

mata hòmens. 1. Aranya d'aigua. 2. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

matalasser. (Vilanova de Bellpuig) Equivalent a ser un pocatraça, maldestre, babau, matusser. *Que nèts, de matalasser... No veus que t'astan fotent lo pèl i'ls quartos?*

matalòs -ossa. Vegeu moniato.

matalot (masculí invariable). Ésser gran, corpulent. *Redéuna, quina sumera més matalot!* També s'anomena *onso*, *mardassot*, *afram* i *afaram*.

matapà. Mot molt antic, que s'usava per designar els gossos petaners sense raça. *No n'hi ha cap que valgo un ral, tots són matapans.*

matapagesos. Mala herba que surt als bancals, que té la tija vermellosa i que s'estén per terra sense elevar-se. Tan bon punt es talla torna a sortir ràpidament, de manera que s'ha de tallar la rel per tal que no creixi més.

matar, juar a. Joc que consisteix a fer dos equips, delimitar un terreny de joc i, amb la mà, tirar una pilotada amb fúria cap a un *juador* de l'equip adversari. Si s'encerta en tocar-lo, aquest queda eliminat. L'equip que primer es queda sense *juadors* és el que perd. D'aquest joc també se'n diu *juar a afaitar*.

matassistoc. Potent producte químic per *ansofatar*.

matrús -ussa. Almatretà. Gentilici vulgar per anomenar els habitants d'Almatret (les Garrigues històriques).

matxembrat. Vegeu matximbrat.

matxet. *Matxo* petit. Vegeu **matxo, lo**.

matximbrat. Totxo rectangular i prim utilitzat per fer envans, *tabics*, trebols i sotateulades. *De cada dos matximbrats n'hi peten tres; que'm va parir, quins menobres!*

matxo, lo. Animal de tir i de càrrega que hi havia abans en algunes cases per fer les feines al camp, quan encara no hi havia tractors. Era molt apreciat per la seua força i resistència.

màtxoic! Interjecció que equival a dir «sí, senyor!». *Màtxoic! Txoca la mà!*

matxot (de gènere invariable). Adolescent que s'aprofita d'algú més petit que ell o ella. *Au va, matxot, no juos am la canalla...* Sinònim de *ganassot*.

matxucar. Baldar, blauar. *Am tants saldrocs hai acabat am lo cul matxucat.*

mau. Expressió que denota disconformitat o dubte. Si es vol pronunciar bé, la *a* s'ha d'allargar de manera considerable. *Va vindre sense la dona? Maaau, mala sinyal.* A Tàrrega tenen el refrany *Coquetes de Sant Nicolau, totes són plenes de mau.*

maular. Miolar. *No'm va dixar dormir am tota la nit, lo gat aquell dels collons; no parae de maular. Mèu, meèuu, meeèuuu!!*

maus. Expressió que denota disconformitat o dubte. La pronunciació lleidatana correcta requereix allargar la *a* tant com sigui possible. *T'has dixat la porta del cotxe auberta am la clau al contacte? Maaaaaus!* Vegeu mau.

mecà. Contracció de *mecàgon. Mecà... ia me s'ha ascapat lo cotxe de línia.*

mecàgon. Expressió que indica disconformitat.

mecàgon los collons. Renec contundent basat en els genitals masculins. *Mecàgon los collons! 'Ndéu fot l'amotet a la secla?*

mecàgon los trons. Expressió típica de padrina. És un eufemisme per renegar, però sense haver de dir *mecagondéu*, que en boca d'una senyora gran es veu que quedaria fatal. *Mecàgon los trons, ia m'hai tornat a puntxar surgint aquet jarsé del crio!*

mecagoncony. Renec contundent basat en els genitals femenins.

mecagondé. Contracció de *mecagondéu*.

mecagondéu. Interjecció i exclamació, a parts iguals. Prepara el receptor per escoltar una frase, o l'avisa de la seua finalització. *Mecagondéu... quins llamps! / Fot lo camp d'aquí, mecagondéu!*

medaller -a. Persona que dóna voltes a les coses, que és maniàtica, llepafils.

meleta. (Tàrrega) Maleta.

melic. Llombrígol. *Tot lo que sigo baixar del melic ia'm fa pessigoes.*

melicaca. Resina dels arbres. És un mot curiós, que segurament prové del *Melicoca bifuga*, un tipus d'arbre de l'Amèrica tropical que en castellà anomenen «mamón de Nueva Granada» o «mamoncillo».

meliguera. Panxa grossa o inflada de tant menjar. *Lo Francisco fot una meliguera que no botone ni'ls pantalons.*

melintxa. Vegeu **melintxó**.

melintxó. Formigues molt petites que apareixen per on hi ha restes de menjar.

melitxa. Vegeu **melintxó**.

melloca. Xisca d'arrels molt profundes i flor roja que surt per les vores dels braçals i per les espones. Vegeu milloca.

Meltxó. El famós rei Melcior. *Dels tres Reixos a mi m'arade més lo Meltxó.*

memòria, caure de. Caure d'esquena. *Paracon a caure de memòria de dalt del banc, no't donos an lo tupí al palet dels prèssics.*

menassa, fer. Saludar. *Sempre que me'l cruso fa menassa.*

menescal. 1. Veterinari. 2. Aplicat a una persona que menja molt. La dita diu: *Ia li pots dir al menescal que se'n torno* (quan volem fer veure a algú que menja en quantitats industrials). *Vaia menescal astà fet, Fulanito; te surt més a conte comprà-li un traje que convidà'l a dinar.*

menester. Sinònim perfecte de *sisquere. Menester que no t'agafo fred, tan suat i am samarreta amperi.*

menguis. Expressió que es fa servir per referir-se a una persona de qui no vols ni dir el nom, que no vols anomenar. *—Qui hu va dir? —Hu va dir menguis.*

menister, sigo de. Expressió que equival a «quan *calgo*». *No patixos, crida-mos quan sigo de menister.*

menja-robes. Talla-robes. Vegeu ragolí.

mèno. Vedell (animal). *Té una granja de mènos al terme Menàrguens.* Vegeu videll.

menobra. Manobre; persona que, en una obra, s'encarrega de fer pasta, donar els totxos al paleta i xiular a les xiquetes que passen per allà a prop.

mensatge. Missatge. *Té cinc mensatges nous: apreteu u par ascoltar, dos par asborrar i tres par angegà'ls als collons d'Andares.*

mentidós -osa. Mentider. *Ia hu diuen, que s'agafe abans a un mentidós que a un coix... Sort que tu ets les dos coses!*

menut. Minut. *Am cinc menuts vinim.*

mergendòna. Dona que treballava a casa dels capellans. *La mergendòna del retó ha gafat la baixa per depresió.* Vegeu margendòna.

merlet. Palet que es posa en una bóta de vi per tapar el forat.

mermelada. Melmelada.

mesdia. Migdia. D'aquí provê *mesdiada.*

mesdiada. Migdiada. Esport nacional del pagès quan *aprete* el sol. *Sol ham vingut naltros, los demés astan fotent mesdiada.*

messita. Tauleta de nit. *Quimet, vejos, aurix lo llum del quarto i tanca el de la messita.*

mestra, nar a. Anar a l'escola. Vegeu **astudi, nar a**.

metges, juar a. Joc de canalla consistent a xafardejar les parts íntimes de l'ésser de l'altre gènere. *Al Bernardet i a la Francisqueta los van angantxar juant a metxes, als molt pudrits.*

metlla. Ametlla. Vegeu **aumella**.

metlloca. Vegeu **milloca**.

metxe. Metge. *Vinc de buscar receptes de cal metxe.*

metxesa. Metgessa.

metxut -uda. Que du els cabells llargs.

meua. «Meva», pronom possessiu femení. *Aurix la meua canella per a que s'aumplixo la reguera i's régon los bancals de tomates.* Passa el mateix amb *teua* i *seua*.

meuca. Bleda, pàmfila. *Nyi, nyi, nyi... Sembles meuca, hostiqueta!*

meues. «Meves», pronom possessiu femení plural. *Anllustra'm les meues sabates, que me'n vai de bodes.*

Micromina. Mercromina, marca comercial d'una substància líquida roja que serveix per curar ferides. *Fot-m'hi un txorro de Micromina, am aquet tall.*

micurrina. Vegeu **miquirrina**.

micurrineta. Vegeu **miquirrineta**.

middiada. Vegeu **mesdiada**.

midir. 1. Tenir tal dimensió. *Lo campanar de la Seu Vella, a que no sas quan midix?* 2. Prendre mesures. *Agafa'l metro i ampessa a midir quant tubo hem de menister per fotre los aspersors a la plantació de tarongina.*

migigos. Expressió que equival a: «I tant que sí!», «M'hi jugaria la pell que sí». *Que si niré al sopar de l'Antonieta d'Ivorra? Migigos que sí!*

mija. 1. Mitja. *Anquina hora faràs cap? A les tres i mija? Ambaparà! No trobarem puesto aumón per dinar anquella hora!* 2. Meitat. *Calla, mija merda!*

mijà -ana. Mitjà, mitjana. *Lo fill gran té onze anys; la petita, sis, i'l mijà, nou.*

milic. Llombrígol. Vegeu **melic**.

milindro. Melindro.

milló. Milió. *S'ha comprat un terrenyet allà al terme Cubells... Oh, no sé si li ha costat vuit o nou millons!*

milloca 1. (*Sorghum halepense*) *Txisca* d'arrels molt profundes i flor roja, que surt per les vores dels braçals i per les espones. *Amagades porai, entre les mi-*

lloques, hai vist uns capverds que a la cassola deuen estar... 2. (*Zea mays*) Blat de moro. Vegeu panís.

minjador -a. 1. Que gaudeix menjant, o que no es queixa de fer-ho. *Sort que no porte poblemes i és minjador, aquet txiquet.* 2. Lloc on dipositar el menjar. *Vinc de posar minjar a la minjadora dels conills.*

minjar. Menjar. *Minja i calla, collons!*

mintida. Mentida. *Mintida pudrida!*

mintider -a. Mentider. *Si que n'arribes a ser, de mintidera; me vas dir q'avui no surtiries!*

mintidós -osa. Vegeu mintider.

Miquerensa. Mequinensa, poble de la Franja on hi ha el pantà.

miqueteta. Molt poc, encara menys que *miqueta. Posa'm una miqueteta més de conyac, Josefina.*

miquirrina. Molt, però que molt poc, quantitat encara més petita que *miqueteta. De sucre, al soldat, només una miquirrina, que ia m'hai futut coranta aurilletes de postres.*

miquirrineta. Quantitat encara més petita que *miquirrina*. Els lleidatans som molt *anzactes* en les quantitats petites. *Fica-hi només una miquirrineta de sal a la frixura; si no, li puge la presió, a ta padrina.*

Miracle, lo. Nom amb què es coneix el pavelló Barris Nord, on actualment juga el Força Lleida de bàsquet. Quan el Lleida Basquetbol va ascendir a l'ACB, el juny de 2001, jugava els partits al pavelló Onze de Setembre, que tenia una capacitat de mil dos-cents espectadors. Un dels requisits per participar en l'ACB era disposar d'un pavelló amb capacitat mínima de cinc mil espectadors. Faltaven quatre mesos per començar la següent temporada, però quaranta empreses lleidatanes es van arremangar i a principis d'octubre el pavelló ja era una realitat: es va construir en el temps rècord de cent vint-i-cinc dies... Un autèntic miracle.

Miriquildo -a. Hipocorístic d'Hermenegildo, que per deformació oral ha acabat com a *Miriquildo* o *Miriquilda. Lo Miriquildo de ca les Boiges va portar lo Barreiros a vendre al mercadillo de Torrefarrera i no li van donar ni pa un txapo nou... afedelisto...*

misdia. Migdia. Vegeu mesdia.

misdiada. Migdiada. Vegeu mesdiada.

misió. Missió. *Tinc una misió molt perillosa.*

missa. 1. Església. *Astan arreglant la missa del pople.* 2. Expressió: *Ser més doble que les parets de missa* (es refereix a una persona amb una bona panxa). Vegeu **llustrós -osa, estar.**

missa, fer anar amb dos cames a. Expressió que s'utilitza quan un o una no es porta bé. *Madalena! Mira que si no't portes com cal, te faré nar am les dos cames a missa!*

missaire -a. Aquell o aquella que sempre dóna excuses. *Redéu, que missaire és, lo Saldoni; diu que no pot vindre a cullir perquè li fot mal la manoquilla.*

missero -a. Vegeu **missaire**.

mistec. Bistec.

mitat. Meitat. *No'n vui tant; dóna-me'n la mitat.*

mitdia. Migdia. Vegeu **mesdia**.

mitdiada. Migdiada. Vegeu **mesdiada**.

mitjastorbo. 1. Es diu d'algú que hi és però que no treballa ni fot brot. 2. Cosa que només fa que nosa. 3. També s'aplica com a demarcació futbolística indefinida, per dir que un jugador no juga bé. *Avui lo Siviero mos ha futut lo paio aquell de mitjastorbo.*

mitx. Mig.

mitxa. Mitja, producte d'entrellaçar fils amb unes agulles llargues. *Contxita fa mitxons de mitxa pal txiquet del metxe.*

mitxó. Mitjó. *Talla't les ungles, que forades los mitxons.*

mixó. Ocell. *Se m'ha cagat un mixó al cap.* També se'n diu *muixó* o *aucell*.

mixó de ratera. *Mixó* prou petit per poder ser caçat amb una ratera. *No m'acalentos lo cap... Com vòs que me crega q'un mixó de ratera t'haigo fet malbé lo delco colant-se sota del motor de la Decauve?*

mixonada. Gran quantitat de *mixons. Quina mixonada hi havie, allà a l'astany!*

mòbila. Indret on es fabriquen los *matximbrats* i les teules; bòbila.

mocosa. Llenega, tipus de bolet. Vegeu **pegalosa.**

moe. «Movia», imperfet d'indicatiu del verb «moure». *Amb tants saldrocs amb l'amotet se'm moe lo cul i ara lo tinc matxucat.*

mogle. Motlle. *Astaes tan ben assentat que se t'ha quedat lo mogle del cul marcat al sofà.*

moimén -a. Acció de moure's, moviment. *Mira quins moimens fot, aquella paa.*

moixo -a. Atordit, fins i tot com a resultat d'un penediment. *Deumunguard que no mos quedéssem moixos si fem lo redícol.*

molla. Gens o quantitat ínfima, molt petita. *No mos quede molla d'aigua. / No fa molla d'aulor, aquesta majola.*

mollader. Escampada de molles de pa. Sinònim de *restoller*.

mollar. Classe de raïm blanc.

mollarero. Vegeu **prèssic**.

moltor (*Gyps fulvus*). (Noguera) Voltor. *Porai al Montsec n'hi vai aguaitar un, de moltor d'aquells.*

Momagastre. Montmagastre (població de la Noguera). Al seu castell s'hi allotjaren Arnau Mir de Tost, Berenguer Ramon I i el comte Ermengol I d'Urgell, se suposa que per separat. Es diu que, des d'aquest *puesto*, l'any 1010 partiren les tropes de l'expedició catalana que baixà fins a Còrdova, en què morí el comte Ermengol I d'Urgell.

Momineu. Montmaneu, un dels tossals més alts del Segrià, amb 494,9 metres, poc per sota del punt més alt de la comarca, que és lo puntal dels Escambrons, a Almatret, amb 500 metres d'alçària.

momos, fer. Fer ganyotes, llengotes, traure la llengua a una persona i a les coses (los psicòtics). *Nen! No faigos momos a los cevils, que mos caurà un'antra multa.*

mon. Pronom masculí que a Lleida i comarques fa la funció, a vegades, de pronom femení. *A mon cunyada li brille la calva, i a ma padrí, tamé.*

monasteri. Monestir. *Si als trenta no'm caso, me fotré de monjo al monasteri de les Avellanes.*

mondongo. Vegeu **mandongo**.

monejar. 1. Fer quelcom sense saber massa què es fa. 2. Jugar, distraure, tocar els collons a un altre. *No monejos am lo Cinto, que't caurà un ventallot sense sàpiguer d'on ve.*

moneries, fer. Fer rucades per cridar l'atenció. *Si no llímpies ara mateix la paret de txicolate te fotré una surra que't quedaran los cinc dits marcats fins dumenge. 'Ndéu, tant fer moneries!*

monesteri. Vegeu **monasteri**.

moniato -a. Mot utilitzat per expressar a altri que és un desgraciat, un badoc. *I no vas copiar a l'atsamen? Àngelamaria… tu ets un moniato!*

Monmineu. Vegeu **Momineu**.

Montepio, lo. Edifici que es troba a Lleida, a la confluència de les avingudes de Madrid i Blondel. Dóna nom a aquella zona.

mooo! (Alcarràs) Expressió de sorpresa equivalent a dir «oooh!». *Mooo, que bo!*

mople. Moble. *Ancara no us han portat los moples???*

morella. Vent que arriba pel sud de les comarques de Lleida.

moresc (*Zea mays*). Blat de moro. Vegeu panís.

morit. «Mort», participi lleidatà del verb «morir». *Lo Paulino s'ha morit i'l pocas-sustància ha dixat l'herència al gos.*

morral. 1. Mena de sac que es penjava al morro de les cavalleries (rucs, someres, cavalls…) per posar-hi pinso o farratge. 2. Bossa de pell on hom posa el menjar i on els pastors duen *fato* o altres *anredos*, quan avien lo ramat *porai*. *Dementres io munyo la cabra, tu vés traent lo dinar del morral.*

morralleres. Llavis i voltants. *Au tin, titonet, aquet capçal, i torca't lo txocolate de les morralleres.*

morro, beure a. Beure d'una ampolla posant-se el broc tocant als llavis. *Me fot molta mania que begos a morro.*

morros de cony. Insult que, més o menys, ve a dir que ets poca-solta. *Calla, morros de cony!* També s'usa *morros de figa* (per expressar enuig). No entrarem en detalls.

mos. «Ens», pronom de primera persona del plural. En la següent frase podeu comprovar l'estima i admiració que els lleidatans i lleidatanes *sintim* per la lletra *o*: *No mos tocos los collons!*

mòs. Menjada. *Astic com asmaiadota; ne'm a fotre un mòs o qué?*

mosenguard. Negació curiosa de *sisquere*. Es fa servir quan no es vol que passi alguna cosa en concret. *Mosenguard que plogo per la festa major*. Sinònim de *deumunguard*.

mosquits. Malnom amb què són coneguts els habitants de la Pobla de Cérvoles.

mossa. Espècie de prestatge de ferro que surt de la paret en els focs a terra per tal de menjar al cantó del foc i poder recolzar-hi el plat. En alguns indrets de la Noguera l'anomenen *lo mosso*. Vegeu ascalfaplats.

mossada, fotre una. Fer una menjada curta i poc abundant. *Para al bar de tons parents, que fotrem una mossada i avere si de pas mos ambiten.*

mossar. Mossegar. *Talla'ls a bocins pitits, los tarrons d'amella, que la Josefina no té dents i no'ls podrà mossar.*

mosso. Vegeu mossa.

mosta. Unitat de mesura. *Sort que mon cunyada ha portat una mosta de camamilla, se pose de maravilla después de minjar com a tossinos.* Vegeu aumosta.

mostegar. Mastegar. *Mostega a poc a poc, que t'aufegaràs.* Vegeu mustegar.

motí't! Mou-te! Afanya't! Vés ràpid! *Motí't, que per Sant Badoc farem festa!*

motom. Motocultor amb carreta. *Au, venga, agarreu les galletes i foteu-les al motom, que mo n'anem a cullir.*

moxo -a. Vegeu moixo.

muixó. Ocell. Vegeu mixó.

muixó de bassa. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

muixona. 1. Part de roba sobrant que sobresurt d'un sac un cop està lligat. *Si gafes lo sac per la muixona no's deslligarà.* 2. Penis.

muixonet, m'heu ha dit un. Expressió que s'utilitza quan no es vol desvelar el nom de la persona que t'ha transmès certa informació. A vegades, aquesta persona de qui volem salvaguardar l'anonimat és una pura invenció. *—Com hu sas, mama, això?? —Ahhh... M'heu ha dit un muixonet.* Vegeu també menguis.

mula d'un gitano, semblar la. Expressió que es diu d'algú que està molt prim. És sinònim de *semblar uns ascremalls.* Similar a aquesta existeix *passar més gana que el gos d'un gitano.*

muladar. Un munt d'ossos. *Lo muladar aquet q'has futut, de tant rostar cap de tossino, m'ha dixat lo lule tot tacat!!*

mulicec. Vegeu municec.

mullader. Aigua escampada per terra. Vegeu remullader.

mullarero. (Baix Segre) Préssec. Vegeu prèssic.

mullina. Aigua adherida a una cosa. Vegeu remullader.

Munclar. Montclar, poble de l'Urgell conegut per la mina de Montclar, que és un túnel de gairebé cinc quilòmetres per on el canal d'Urgell travessa la serra de Montclar.

mundo. Bagul gros en forma de cofre per guardar-hi objectes diversos. *Vas més carregat que el mundo de la Piqué!*

municec (*Chiroptera*). Ratpenat; mamífer volador, insectívor, generalment nocturn. Sol viure en llocs càlids i humits. A Ponent, també és conegut amb els noms de *muricec, mulicec, buricec, marracatà, asmurac, asmuriec, asmullerac, asbuliac, asburiac, buliac, ratapà, ratapenat, saparnat...*

Munsunís. Montsonís, petit poblet de la Noguera, molt conegut pel seu ben arreglat castell, construït l'any 1024 per ordre d'Ermengol II, comte d'Urgell.

munta. Multa. *Hai dixat lo tractor mitx damunt l'assera i un urbano m'ha fotut una munta.*

muntar. 1. Escampar una matèria pastosa o greixosa. *Mama, munta'm una torradeta de sobressada, q'astic dijuna.* 2. Expressió: *Qui toque oli los dits se munte* («qui fa quelcom il·legal acaba sent descobert»).

muntiplicar. Multiplicar. *Ets dur com un callòs, eh! Fot dos hores q'astàs aquí ancallat i ancara no has acabat anquesta muntiplicació!*

muricec. Vegeu municec.

Murmuradors, plaça dels. Nom que rebia popularment la plaça de la Sagrada Família de Lleida, a l'avinguda de Tarradellas, quan la carretera de Barcelona passava per allà. Ara es troba en un estat bastant ruïnós. Hi ha diverses teories sobre l'origen del nom: una afirma que era a causa de la remor de l'aigua propera; uns altres diuen que era un cau de xafarderia cada vespre, i uns altres diuen que era per culpa d'un transformador i el seu soroll. La plaça d'ara no té res a veure amb el que va arribar a ser abans, en una zona d'*asserradores*, embarcacions del comerç de la fusta, espardenyers i pagesos del camí de Granyena.

murrutxo. Morro, part de la cara on hi ha la boca.

murtra. (Alcanó) Oliasses. Vegeu cagasses.

mussienc -a. Bord. Aplicat habitualment a les magranes. Les *mangranes mussienques* no són apreciades perquè són agres. *No cullos aquelles mangranes, que són mussienques, ancanteri.*

mussol d'aigüera. Insult antic, expressió no gaire amistosa. Vegeu pop d'aigüera.

mustegar. Mastegar. *La bola aquesta me surt cada vegada que mustego mistec.* També se'n diu *mostegar.*

mustrela. 1. (*Mustela nivalis*) Mostela, mamífer carnisser de mida petita, molt espavilat i àgil. És de cap allargat, potes curtes, vermellós i blanquinós, i molt actiu durant la nit. 2. Es diu d'aquell o aquella que es fa «el viu» o bé que és de malfiar. *Fot una cara de mustrela que no s'aguante.*

muti! Mou-te! Vegeu moti't!

muti't! Mou-te! Vegeu moti't!

mutxatxo. Interjecció amistosa. —*Com astàs, mutxatxo?* —*Molt bé, artiste.* Vegeu artiste.

N

naigüeee! (Juneda) Pronunciat amb la *e* tancada i allargant-la; és sinònim de dir: «Noi!» o «Ep, tu!».

naltres. Vegeu **naltros**.

naltros. Nosaltres. *Pos naltros ham nat al círcol i ham vist mols llaons i pocs alefans.* Se senten també les variants *naltres, natres, nantres, nantros, natros...*

nantros. Vegeu **naltros**.

nantres. Vegeu **naltros**.

nar. Anar. *Cagonredéu, per molt que fai nar lo llimpiaparabrises sempre queden llepades.*

nar de marrintxa. (Belianes) Anar de farra, en busca d'homes i/o de dones. Equival a l'expressió castellana «ir de picos pardos». Ja que hi som, ho explicarem: l'origen de l'expressió «ir de picos Pardos» prové de l'època de Carles III, aquell rei espanyol del nas gros. Aquest *sinyor* va obligar que les prostitutes, per distingir-les de les dones de bé, duguessin als baixos de la faldilla uns trossos de tela marronosa o «parda», amb forma de pic.

nar fent com los de Benavent. Expressió que es va servir per contestar a la pregunta «Què? Com va?», quan no tens gaires ganes d'esplaiar-te amb la resposta. Suposem que *aquestos* de Benavent deuen ser gent tranquil·la, no gaire *asvalotada...*

nar paramunt. Pujar. *Vés paramunt, que hi ha los sacs a l'angolfa.*

nar paravall. Baixar. *Hostiqueta, com anae paravall, lo bicicliste aquell, que no va vere l'aspona.*

nar-se'n. En el joc de la *butifarra*, descartar-se d'un pal. *Què fots, nant-te de bastos, si ancà faltae sortir l'as d'aspases?*

narro, juar al. (Ponts) Jugar al joc del tres en ratlla.

Nasi. Ignasi. Es diu que sant Ignasi de Loiola tingué una vinculació amb Lleida el març de 1522, mentre feia el seu camí de pelegrinatge des de Loiola fins a

Montserrat. Quan va passar per Lleida, va comprar tela de sac per fer-se una túnica i també va comprar unes espardenyes. *Pos naltros, per Nadal, si se mos antxaute, ancara mos fotrem los panillets q'ancara duren de Tots Sants, perqué a gormans no mos guanye ni lo llort del Nasi de cal Tossinaire. Au!*

Nastasi. Anastasi, lo sant patró de la ciutat de Lleida des del 7 de gener de 1627, quan ho va aprovar la Paeria com un regal de *Reixos*. Lo *Nastasi* va néixer a Ilerda cap allà al segle III —no sabem a quina torre, per això. Se'n va anar a fer la mili a Roma, i va formar part de la guàrdia personal de l'emperador Dioclecià. Hi ha una llegenda, coneguda com «Lo Pou de Lleida», que diu que, quan tornava a Lleida amb los seus companys, morts de set, van trobar un pou ple d'aigua però sense *galletes* ni poals per poder-ne treure. Llavors, lo sant es va posar de genolls, va resar, i l'aigua començà a *subrixir* del pou. *Al Nastasi de la Figuera li ha tocat la puta taula lectoral... 'Ndéu que'ls va parir, amb la fenyada que té los dumenges a batre la palla del camp... 'Ndéu!*

natres. Nosaltres. Vegeu **naltros**.

natros. Nosaltres. Vegeu **naltros**.

nau. (Ribera del Sió, Urgell) Nou, el número de després del vuit.

'ndéu. Contracció al màxim nivell possible de *mecagondéu*. A part de ser un *cago*, també pot expressar sorpresa o disconformitat. A més, també es pot fer servir com a substitut dels pronoms interrogatius «què» o «qui». *'Ndéu vols, ara, pudent, dels collons?* En algunes oracions pot fer la funció d'una coma, quan l'interlocutor vol fer una pausa en l'oració per, per exemple, pensar alguna dada. *Vai comprar una verra que pesae... 'ndéu... tres-cents quilos!*

némon. Marxem, anem. Vegeu **anémon**.

némoni. Anem-hi, som-hi. Vegeu **anémoni**.

neru, de. Expressió que s'usa per indicar que la baldufa està girant cap per avall.

nictarina. Nectarina. *Collons de crio, agafe cada requinta cada cop que li dónes nictarina per a birinar...*

nimai. Expressió que s'usa com a resposta quan algú et diu que no a alguna pregunta que li fas. Sinònim de «ja t'ho faràs» o «ja t'arreglaràs». *—Vòs vindre am io? —No. —Au, pos nimai. / No'm vòs donar un bissito? Pos nimai!*

ninai. (Alguaire) Ninot, *atontat* o *atontada*. *Au calla, ninai!*

ninot, ansorrar lo. Vegeu **catxar**.

Ninyola. Linyola, poble del Pla d'Urgell. L'any 1079 apareix per primer cop escrit com a «Linerola»; l'any 1191 es troba escrit com a «Lineriola»; entre els segles XIII i XV apareix escrit «Linesola», i, a partir d'aquí, se n'ha dit «Linarola», «Li-

nyerola», «Llinerola», «Linesola», «Lineriola», «Linyesola», «Lignerola», «Lineola», «Liniola», «Lliniola», «Llinyola», «Ninyola», «Nyinyerola», «Linyata» i «Lenola». A més, hi ha moltes dites relacionades amb aquest poble: *Mare, si me doneu marit no me'l doneu de Linyola, que me farie escombrar l'era i anar al defora*; *La camamilla de Linyola cura tota sola*; *A Linyola rosten la cassola*; *A Bellcaire són gent d'aire, a Bellmunt són gent de bé, a Linyola fan tabola i a Castellserà també.*

nirviós -osa. Nerviós. *No puc fer gantxet, que sóc massa nirviosa.*

nissitar. Necessitar. *—Que nissites algo? —No, no nissito re.*

nitigós -osa. Neguitós, que té neguit. *Astaa nitigós perquè lo racado del matassistoc pals sotacristos no te l'hai pogut comprar, que se m'ascapae lo cotxe de línia.*

no ser prou bé. Expressió aplicada a algú de qui es dubta que estigui en plenes facultats mentals, o que hi sigui tot. *Aquet txiquet no és prou bé, sempre gafe uns berrintxes i fot uns aspavientos...*

no veure-s'hei a tret de cartxut. No veure-hi gens. *Anvés d'antrar cap a la Mata de Pinyana casi mos fotem dins al bancal; amquella bòria no s'hei vee a tret de cartxut!*

noa. (Pronunciat *no[ɛ]*, amb *e* oberta.) Noia. *Hosti, noa! Quina rebequeta més harmosa que dus!* Vegeu paa.

nofededéu! Negació d'*afededéu*. *—Aquell bicicliste baixe pel carrer Cavallers sense frenos! No té sanderi! —Nofededéu!*

noncara. Encara no. *—Q'han vingut, tons parents de Cervià? —Noncara.*

nònima. Nòmina. Paraula en què es dóna un fenomen equiparable a *pac aquí*, *Grabiel* o *anca'pesto*. El fenomen que defineix aquesta transformació és la metàtesi, o *sigo*, la transposició de sons dins d'una mateixa paraula. *A Caixa Rural només hi domicílio la nònima.*

nonyà. Expressió emprada per indicar la manca d'alguna cosa. *Al teu vas ancà hi ha aigua? Al meu ia nonyà!*

Normal, la. Nom que rebia l'escola universitària de magisteri a Lleida des de la seua fundació, el 1849. Era normalment l'única sortida universitària de les lleidatanes sense haver d'anar a Barcelona, ja que els altres dos estudis que s'impartien a Lleida, els eclesiàstics i mercantils, no eren estudiats per les *noes*. La Normal estava ubicada a Boters, a l'edifici actual de Cultura. Vegeu Semenari.

Nostressinyor de Carrança i Maria Santíssima de Torrent! (Maials) Interjecció que té l'origen en l'època que es feia la passió: lo paper de Nostre *Sinyor* el feia un de cal Carrança, i el de la mare de Déu, una xiqueta molt guapa de Torrent.

notari. Libèl·lula. Se'n diu així en alguns indrets perquè sempre va d'aquí cap allà sense fer res. *Anquells joncs d'abaix a la secla hi han notaris com a mixons!* Vegeu sinyoret.

noteria. Loteria. *Lo Cisco cad'any se jue molts quartos a la noteria i mai li cau ni un cèntim.*

numbros. Números. *Nena, dis-me los numbros que s'han d'apretar per picar a la padrina.*

nya. Hi ha. *A l'abril nya més aigua al cel que a la figa de Maribel.*

nyagolar. *No sins lo gos com nyagole? Ve si s'ha tornat a antortilligar an lo rotobato.* Vegeu l'accepció 2 de **ganyolar**.

nyambonissa. Vegeu **llangonissa**.

nyaure. (Baix Segre) Haver-hi. *Quants nya de nyaure de tossinos a la corralina?*

nyenya. Llenya. *Puja a les angolfes a buscar nyenya, q'ham de fotre txera per fer els caragols.*

nyirviós -osa. Nerviós. *Estic nyirviosa perqué demà se me case la pubilla.*

O

obrecoc. Albercoc. Vegeu **aurecoc**.

oh pus. Expressió equivalent a «oh, doncs». *—Lo Gerard va fer cap ahir a les sis del dematí... —Oh pus lo nostre fill, a les deu!*

oital. Expressió emprada per donar la raó a altri. Equival a dir «tens raó». *Oital, q'havíau de vindre! No me n'anrecordaa.*

ojeu! (Pronunciat amb *h* aspirada.) Interjecció apel·lativa en imperatiu. Equival a «vigileu!». *Ojeu de no caure!* Vegeu també **paracon**.

olça! Expressió de sorpresa i admiració. Equival a «alça!». *—Lo Manolo ha tret un 9,5 a l'atsamen de socials. —Olça! Ia pot astar content!*

Olèstria. Nom adoptat el 1937 per al municipi de Sidamon (Pla d'Urgell). Vegeu **Sidamunt**.

oli, a quant va l'. Joc dels nostres avantpassats, una mica *quillo* i fastigós. Consistia a fer una cassoleta de fang, tirar-hi un *txapel* a la base i a l'expressió: «A quant va l'oli? A ral! Peta, peta, general», s'havia de fotre un *hostiot* i s'havia d'*arrabentar* la cassoleta. Es veu que la gràcia era fer la cassoleta tan fina com fos possible.

ollà. Ordre perquè el ruc, l'*asi*, la *sumera*, el cavall... giri cap a la dreta. *Ollaaaaaà...*

olla barreijada. 1. Espècie de sopa feta amb arròs, pilota, mongeta, col, patata i carn de pollastre i de *tossino*... *Ia vuràs, an lo fato que mos ha sobrat de fi d'any demà fotrem un'olla barreijada de collons de mico.* 2. Joc d'escola en el qual els nens fan una rotllana i canten una cançó que diu: *A l'olla barreijada qui no entre pague; a l'olla barreijada qui no surt ha perdut.*

olla verda. Olla barrejada amb verdura, però sense carn.

onso -a. 1. Home fort i gros. Persona de gran envergadura. *Com pot ser que no veigos al Sidro, an lo onso qu'és?* Vegeu **matalot**. 2. Ruc, persona amb poc enteniment. *Guaita aquell pao tan onso, com intente atxecar l'Anròver am una sola mà.*

onsot -a. Un *onso* molt molt *onso. L'onsot del Tonet carregue los palots de golden sense toro.*

orilletes. Postres típiques lleidatanes. *Quan arriben les festes majons, ma tieta prepare orilletes per brenar.* Al Baix Segrià també se n'anomena *bocadillos.* Vegeu **aurelletes**.

Oriola. Oliola (població de la Noguera).

orqueria. Rucada, bestiesa. *No digos orqueries, no pot ser que lo gos aurixo la nevera.*

Orsafava. Vila-sana (població del Pla d'Urgell). Vegeu **Utxafava**.

ort. Or, el metall noble. *La Treseta de cal Mingo porte sis anells d'ort.*

ortera. Cassola. *Vai fer caragols a la gormanta an una ortera de mitx metro de diàmetro.*

ortxegada. Vomitada. *Porta lo ròdex que'l gat ha dixat una ortxegada al mitx del passillo.* Vegeu **arrojar**.

ortxegar. Vomitar.

osclà. Expressió, contracció d'«oh, és clar». *Osclà que minjo amb los dits! No com tu, que't minges a la meua dona amb los ulls, gormand...*

ostaclà. Expressió, contracció d'«oh, està clar». *—Papa, agafaré lo cotxe, aquesta nit. —Ostaclà, tu't penses que cada dia és festa major.*

Otxafava. Vila-sana (població del Pla d'Urgell). Vegeu **Utxafava**.

ou d'aigua. Ou estèril, no fecundat pel gall.

ou mal covat. Vegeu **ou d'aigua**.

ou pollat. Vegeu **ou d'aigua**.

Ous del Siurana, los. Nom que popularment es dóna a la glorieta de Font i Quer, al barri de Pardinyes de Lleida, al costat de l'entrada al parc de la Mitjana. El nom ve de l'escultura en forma de dos ous gegants, construïda en temps en què Antoni Siurana era l'alcalde de Lleida. També és anomenada *los Collons del Siurana.*

P

pa de renyó. Pa típic d'algunes localitats, com les Borges Blanques. També dit *pa de rinyó* i *pa de ronyó*.

paa. (Pronunciat *pa[ε].*) Noia, xiqueta. *Guaita aquella paa, que fresca que va, an ple giner. / Aquelles paes que mos antagullen segur que van a les Dominiques.*

pac a. Cap a. *Vine pac aquí, que ia t'arreglaré io!*

paca. Bala, normalment de palla, en forma de feix i lligada amb espart, que hom troba esbarriades en conreus de cereal després de la sega.

pacència. Paciència. *Pos mira, txiquet, hauràs de pendre pacència si'l metxe t'ha dit que no't mogos.*

padellàs. 1. Persona maldestra, molt poc hàbil, que no sap fer la *o* amb un canut. 2. Test. *Vai a regar les petúnies del padellàs.*

padre Luján, demanar més que el. Aquesta frase es diu quan alguna persona demana molt, tant en el sentit de demanar objectes físics com ajuda immaterial. El *padre* Luján va ser un capellà que es va fer famós als anys cinquanta pel programa de ràdio *A la verdad por la caridad*, de Radio Lérida, en el qual la gent trucava per demanar coses. *Que vols que t'ajuda a birbar tot lo jornal? MaredEdeussinyor... Demanes més que lo padre Luján!* Al pobre *padre* Luján també se'l treu quan algú porta una peça de vestir una mica feta malbé: *An vas anquet tabardo foradat? Que és del padre Luján?*

padrí -ina. 1. Avi. En altres indrets de parla catalana el significat d'aquest mot és el de «padrí de bateig». En canvi, a les nostres contrades s'usa com a avi. *Gafa la mangala i da-li al padrí per a que pugo caminar com Déu mane.* Aprofitant l'avinentesa, a continuació us reproduïm una conversa de padrina de poble: *Uaiii! Quina txiqueta més harmosa! De quina casa ets, eehh? Oiii, ambaparà, que gran que t'has fet! Feie un cabàs d'anys que no t'havia vist! I que moderna qu'és, ta mare, que't fa nà com una princeseta d'antes, eeh! Auu, diós, diós! I records a la tia Cisqueta, eeh!* 2. Persona de la tercera edat, vella. Independentment de si té néts o no, un vell de les terres de Lleida és un padrí. *Frena, frenaaaaa, 'ndéu!!! Que casibé aspatxurres anquell padrí de la boina i la mangala!*

padrinet -a. Padrí o padrina de bateig, qui fa la mona per Pasqua. *Los Reixos m'han portat un ascalèstric a ca la padrineta.*

paer -a. Regidor o regidora de la Paeria. *Mira com s'angorronix, lo Pauet, des de que és paer; ni fa ni dixe fer.*

paer en cap. Alcalde, cap de la Paeria. *Lo paer en cap ha nat als Campos a inaugurar la fira.*

Paeria, la. Ajuntament. N'hi ha a Cervera i a Lleida, que sapiguem. La de Lleida fou construïda l'any 1251 per Arnau de Sanaüja com a casa particular seua, i el 1383 esdevingué ajuntament. La façana neoclàssica que dóna a la Banqueta data de l'any 1867 i és obra d'Agapito Lamarca, il·lustre arquitecte lleidatà (i sogre del president Francesc Macià), mentre que la façana del *radere*, la de la plaça de la Paeria, és una reconstrucció feta l'any 1927 pel també arquitecte lleidatà Ramon Argilés. *Guaita, lo padrí astà sentat al banc del sinofós de davant de la Paeria.*

pagamastre. Reparació casolana, *fenyota* mal feta. *Lo Txulla va fotre un pagamastre a l'antena per púguer vere lo partit, pero dillums s'haurie d'arreclar.*

pagar poca contribució. Es diu de la persona que no està prou bé del cap, que no carbura gaire. *—Astà nevant i'l Filip va am samarreta amperi!!! —Dixa'l, que pague poca contribució...*

paio. Vegeu pao. *Quin paio més catxondo, lo Ricard; se n'anriu hasta als anterros.*

pala. Espècie de comporta plana de ferro que serveix per obrir o tancar algun braçal de reg.

pala, am. A l'ample, desmesuradament. *No te n'astigos, de txumar; fot-li am pala!*

pala fanguera. Estri amb forma de pala, però més plana, rectangular, i amb el mànec llarg. El seu tall a la terra es fa de manera perpendicular i s'usa per excavar porcions geomètriques de terra. *Da'm la pala fanguera, q'hai d'anterrar la manguera del reg automàtic.*

Palaouet. Palouet (població de la Segarra).

Palau de Riaub. Palau de Rialb (població de la Noguera).

pales. Les dues dents incisives centrals de la part de dalt de la dentadura. El que popularment hom anomena «dents de *cunill*».

palet. Tros de pal que es feia servir per jugar al palet.

palet, al. Antic nom del *joc de l'escarrantxa*. Consisteix a tirar un tros de pedra —abans es veu que amb marbre era millor— i has d'anar saltant per uns números que estan dibuixats a terra, dins d'uns quadrats.

palet, ser més ruc que un. Insult aplicat a algú molt ruc. *Lo Ton és més ruc q'un palet, astà tallant lo meló am un txurrac.*

palissa. Pallissa, estovada, batussa; concatenació de garrotades. *Si no calles te fotré una palissa que ia varàs... Hhnnuuu!!* Vegeu l'accepció 1 de bardo.

Pallarols. Pallerols (població de la Segarra).

Pal·las. Conegut edifici de Lleida, situat als *pertxis* de baix. Construït el 1915 com a habitatge del polític lleidatà Eduard Aunós, el nom li ve de l'època en què aquest edifici va allotjar el Palace Hotel (pronunciat *Pal·las* pels lleidatans). Avui dia és propietat de la Paeria.

Pallerols de Riaub. Pallerols de Rialb (poble de la Noguera).

palmar. Prestatge. *Dixa lo pot de tomata an conserva al palmar de l'angolfa.* També se'n diu *ampostada*, *sospauma*, *aspauma* i *paumar*.

palmaret. Rebava d'obra per poder-hi descansar les abelles quan entren i surten de les arnes. Actualment, per mimetisme, se'n diu del calaixó que tenen els cotxes a la part davantera del copilot, on es deixen les claus o els papers. *Abasta'm lo rebut del seguro del cotxe que hi ha al palmaret, que li fotré un vistasso.*

paloma. Papallona. *Anquella mateta de timó hi ha una paloma groga molt txula.*

palometa (*Saturnia pyri*). Paó de nit, papallona nocturna, de les que a les nits van a la llum. *Hi ha dos talla-robes abarallant-se per halà's una palometa que ronde la llum de la terrassa.*

palometes. Crispetes. Es mengen normalment quan es mira la tele, o quan es va al cine. *No minjos palometes al cini, que me fa grivi lo siroll de quan mastegues.*

palossanto. Caqui. És una fruita melosa, de color taronja, que madura a finals de tardor, quan les fulles ja cauen de l'arbre. *Al tros ia només mos queden los palossantos; tot lo demés ia hu ham cullit.*

palot. Construcció de fusta de forma cúbica amb base de palet, amb la cara superior descoberta i d'un metre d'alçària, usada per abocar-hi fruita al tros, per després transportar-la en tractors a la *Comparativa*. La seua resistència ronda els 200 kg; si n'hi poses més, tens el perill de fotre un *ascampall* de fruita pel *reng* o pel magatzem. *Dissapte vam aumplir la Comparativa an 500 palots de prèssics.*

Palou de Massoteres. Vegeu Palaouet.

Palou de Torà. Vegeu Palaouet.

palté. Caguerada, merda, tifa. *Aquet prat astà ple de paltés de vaca; ojo aon txafes!*

palterada. Vegeu palté.

pam i toc, el. Jugar a boles de manera que una bola ha de tocar l'altra i quedar-se a menys d'un pam de distància. D'aquí ve el nom de *pam i toc. Mare, baixo al pati a juar al pam i toc an la Carmeta i'l Serra.*

pampa. Fulla. *Agranem lo carrer, que hi ha pampes a dojo.*

pamtomata. Menjar típic català, consistent en pa amb tomata, oli d'oliva i sal. *Avui per sopar halarem pamtomata i pernil de cal Carnisser.*

pana. En qualsevol esport, guanyar per pallissa. *Dumenge passat vam juar an los primers i mos van fotre una pana que mo n'anrecordarem tota la temporada.*

panadó. Coca de pasta prima farcida d'espinacs i panses o carabassa. Es feien per Setmana Santa i es menjaven els dies de *dijuni*, Dijous Sant o Divendres Sant. Es podien fer al forn o també fregits.

panera. Vegeu **pana**.

panicorn (*Anacyclus clavatus*). Planta típica de secà, de la família de les asteràcies; fa una flor blanca i groga com les margarides, però més petita. *Anquella aspona domés hi trobaràs fornigues, timó, sotacristos i panicorns, i podé alguna astisoreta o algun reclau.*

panicroc. Vegeu **panicorn**.

panillet. Panellet, dolç típic de Tots Sants. *Mos vam fotre farts com a galàpagos de panillets de pinyons i codonyac.*

panís (*Zea mays*). Blat de moro; s'anomena així tant el cereal en si com els grans que produeix, que els posem en amanides, serveixen d'aliment per a les gallines, o els consumim com a *txutxeries* en bossetes. *Agrana les ascurrualles de panís q'han dixat les gallines. / Quan vingos pac al futbol, porta una bossa de pipes o de panís, que io ia porto les aulives.* També se'n pot dir *milloca* o *moresc*.

panís roig. Panís de color rogenc.

panís saragossà. Panís de gra pla i groguenc.

Pantanet, lo. Pantà d'Utxesa, principal zona pesquera del Segrià.

pantigana. 1.(Torres de Segre) Baldufa. *Fes girar la pantigana, ia voràs com rode!* 2. Home *soso*, sense gràcia. *Lo nòvio de la Sílvia astà fet un pantigana; malaguanyada txiqueta, nant amquell paio.*

pantigana rastollera (**o verda**). Tipus de llagosta de color marronós i molt grossa.

pantuquets. Malnom amb què es coneixen els habitants d'Alòs de Balaguer. Referit a això existeix la frase següent: *Pantuquets d'Alòs sou de mala mena, confiteu lladons a la primavera.*

pao. Noi. Masculí de *paa*.

papadinero. Persona o cosa que es dedica a enganyar, a prendre el pèl i els diners. *Noi, no tiros més quartos a la màquina ascurabutxaques! No veus que és un papadinero i ho perdràs tot?*

paparrada. Mal gust de boca. *Quan m'atxeco al dematí tinc una paparrada de collons; m'hai de rentar de seguida les dents.*

paperines. Malnom amb què es coneixen els habitants de Mollerussa.

par. Per. *Si la sinyoreta t'ha castigat, par algo sirà.*

parabiens, fer els. Fer la pilota per quedar bé. *Quan vaijos al banc, fes-li els parabiens al director, a vere si mos done lo crèdit.*

paracon. Vigila, compte, *al tanto*! Paraula resultant de la fusió dels mots «parar» i «compte». *Paracon an lo bordillo de l'assera! No caigos, a ve si t'asparracarà l'altobús!*

paracon sisquere. Construcció perifràstica que ve a dir «fes lo favor de *paracontar*». *Paracon sisquere am les abelles, q'acabo de pelar la reina.*

paracontar. Vigilar, tenir cura, anar *al tanto*. Ve de «parar compte», però, en lloc de conjugar el verb «parar» i mantenir fix el «compte», es conjuga directament l'expressió sencera, com si fos una sola paraula. *Se t'ha fotut a cremar un'antra vegada lo sufrigit de tripons. Com se t'ha de dir que paracontos lo foc quan astàs a la cunya???*

parapeto. 1. Nom amb el qual s'anomena un objecte que no se sap què és o per a què serveix. 2. Vegeu **flòtil**.

paregut. Semblant. *Aquesta pil·lícula és pareguda a la que vai vere l'atre dia.*

paréixer. Semblar. *Me pareix que l'hai vist esta tarde.*

parells i escarsers. Juguesca antigament molt habitual entre dos persones per decidir alguna cosa, similar a llençar una moneda. Ambdues persones es posen la mà darrere l'esquena, *atxequen* alguns dits, i diuen «parells» o «escarsers». Immediatament, i tots dos alhora, ensenyen les mans i sumen els dits *atxecats* per saber si són parells o escarsers, i decidir així qui guanya. *'Ndéeeeu, quina paa! Mos juem a parells i escarsers qui li tire los trastos primer?*

parepansot. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

pareteta, la. Vegeu **sants, juar als**.

paripansot. 1. Persona poc àgil d'esperit, encantada, conformista. *No asperos que'l Mílio agarro'l txapo i arreglo la secla; an lo paripansot qu'és no crec que's mogo del puesto.* 2. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

parque sí. Expressió afirmativa, de manera moooolt categòrica. *És guapo parque sí.*

parrella borda. Planta originària d'Amèrica, que viu als llocs no cultivats. Surt a l'estiu i, quan és verda, serveix d'aliment per als animals. *Goita quina lifara de parrelles bordes se foten aquells corders.*

parte, lo. *Telediari*, telenotícies. *Au, posa Teletrés, que ia deuen fer lo parte.* Originàriament *lo parte* era el nom que rebia el *telediari* a la UHF. També s'anomena així l'apartat específic del temps, dins del mateix telenotícies.

pas, fer el. Imitar. *Li fan molt bé el pas, al Tonet de ca la Coixa.*

passacantando. Fer una cosa molt de pressa. *Hai passat lo ròdex per to'lo pis en un passacantando.*

passimònia. Parsimònia. *Si vas am tanta passimònia, quan aurixos lo paraigües ia farà sol.*

passimoniós. Que actua amb *passimònia*; lent a collons. *No sigos tan passimoniós, que, si no, arribaràs a misses dites.*

pasta. Galeta. *Después de dinar ancetarem la capsa de pastes.*

pastelina. Plastilina. *Au, nens, aparieu la taula que juareu am la pastelina.*

Pastera, la. Famós autocar que feia el trajecte des del bar Esport —a baix a *Fer nando*— fins al Camp d'Esports del Lleida.

pasterulla. Cuereta blanca. Vegeu **pastorella.**

pastisser. Forner, flequer. Qui fa pa, i no només pastissos. *Lo pastisser del txamflà d'anfrente fot unes coques de recapte de collons de mico!*

pastisseria. Fleca, forn de pa. *M'hai comprat madalenes i un pa de rinyó a la pastisseria.*

pastorella (*Motacilla Alba*). *Mixó* de l'ordre dels passeriformes; és blanc i negre i té la cua molt llarga. És conegut en altres indrets de Catalunya com a «cuereta blanca».

pastorilla. Vegeu **pastorella.**

pastuga. Vegeu **pastugues.**

pastugues. Grumolls. *Aquet flam txino astà ple de pastugues, no l'has regirat gàrie.*

patac, de. 1. De sobte, de cop i volta. *Astàem juant als colúmpios dels Campos i de patac se va fotre a pedregar.* 2. Moltes coses alhora. *Los del Sendicat m'han donat sixanta albarans de patac per repassà'n los números.*

patac d'aigua. Xàfec. *Ha futut un patac d'aigua aquesta tarde que li hai fet un afoto a vere si lo Molina mos la pose per la Teletrés.*

pataca. Patata (tubercle). *Io, quan fai cunill al forn, sempre hi poso ceba i pataques.*

patacó. Part íntima femenina. *Aquella noa dius qu'és la teua paa? I caaa! Segur que ancà ni li has astrenat lo patacó...* Vegeu **txut**.

patafa. Vegeu **patarota**.

patamoll. Vegeu **patimoll**.

patarota (*Helianthus tuberosus*). Nyàmera, tubercle comestible semblant a la patata, però poc conreada. La planta té una flor groga molt vistosa.

patimoll. Patamoll, lloc on s'ha format una bassa per l'aigua de la pluja, però no de manera permanent. *Els patimolls de vora'l mas del Fèlis astan plens de sinyorets.*

patina! Expressió usada per dir a algú que no molesti i que foti el camp. *Au, au, no mos tocos los collons, patina!*

patir ni merda, no n'has de. Expressió similar a «deixa'm estar».

patxo. Part íntima femenina. Vegeu **txut**.

paules. Herba que fa una flor de color blanc i que creix a la primavera per la vora dels camins.

paumar. Prestatge. Vegeu **palmar**.

paupar. Palpar. *Lo podrit del Pau m'ha paupat les popes!*

pedadilla. (Normalment s'usa en plural.) Confit blanc o rosat, de la mida d'un ou de guatlla, amb una ametlla dintre. Era molt típic donar-ne als batejos i a les comunions.

pedal. Borratxera. *Portae un pedal a sobre que no coneixee ni a sa mare.* Vegeu també **bufa, anar**.

pedramolla. Pedra arenosa que es desfà molt fàcilment.

pedrís. 1. Bloc de pedra unit al llindar de les portalades, que servia perquè els carros no s'hi enganxessin les rodes. 2. Banc o seient de pedra; lloc on la gent es reuneix per fer petar la xerrada quan surt a la fresca. *Cap al tardet, mos assentem al pedrís a pendre la fresca.*

pegadolça. Regalèssia. Vegeu **regalíssia**.

pegalosa. Llenega. Tipus de bolet del gènere *Hygrophorus*, anomenat així perquè està recobert d'una substància *ampegalosa* i *lluenta*. *Pegalosa* es diu a la co-

marca de les Garrigues, la zona del Baix Segrià i en altres indrets. *A io m'araden més les pegaloses que'ls rovellons.* Sinònim de *mocosa.*

pegamastre. (Os de Balaguer) Reparació casolana. Vegeu **pagamastre.**

pelamordedéu. Expressió que denota estupefacció i que significa literalment «per la mort de Déu». *De quina casa ets? La de ca la Malena??? Pelamordedéu que gran que t'has fet!!!!*

pelartxo. Ocell petit sense plomes però de cap descomunal. Per això, a les persones petites i primes però de cap gros, tipus misto, també se les anomena així. *Ambaparà, lo Ramonet de ca l'Agustí, que gran s'ha fet! Si quan va martxar a astudi a Barcelona ere un pelartxo.*

pelatxo. Vegeu **pelartxo.**

pell, ser. Aplicat en una situació delicada o perillosa: estar perdut, sentenciat, no tenir res a pelar. *Quieto! No't mogos, que si t'antxampen ets pell!!*

penilló. Penelló. Vegeu **perilló.**

penjats. Malnom aplicat als habitants de les Borges Blanques. Es veu que, durant unes èpoques de ja fa dies, a les Borges es dedicaven a penjar força gent. Vegeu **borjut.**

peperepep. Rosella. Vegeu **ruella.**

pepí. Pipí. *Mama... vai al vàter, que tinc pepí.*

pera argamota. (Segarra) Pera molt grossa i sucosa, de pell verdosa.

pera cirera. Pera molt petita.

pera d'agost. (Urgell) La pera que madura al mes d'agost.

pera de juriol. (Urgell) Tipus de pera molt grossa.

pera perutxa. Pera primerenca, de color grogós i grossa.

perdiueta. Dona que camina molt *pintxa*, amb posat decidit. *Quin astil, la Carmeta del Flare, allà al bodòrrio de La Fonda; semblae una perdiueta.*

perea. Mandra, ganduleria, *gosseria.* S'utilitza quan fa mandra fer alguna cosa. *Me fot una perea nar a comprar anquet gil que fot.*

pereós -osa. Qui té *perea*, és a dir, qui té mandra, peresa.

perer (*Pyrus communis*). Perera, l'*abre* que fa les peres. Com tants altres arbres, en gran part del territori lleidatà és en masculí, però a la majoria d'àrees de parla oriental és femení.

perico -a. 1. Au de corral i domèstica, molt semblant al gall i la gallina però de menor mida. També s'anomena *quica* o *quiqueta*. No s'ha confondre amb el típic periquito de color blau o verd. 2. Dit d'aquell que és molt valentet, molt *xulet*. *Al Jaumet, am lo perico qu'és, li fotran un tacó que ia vurà.*

perilló. *Umflor* de la pell causada pel fred i que pica bastant. Pot sortir als peus, a les mans, a les orelles... *Al Quimet li ha surtit un perilló radere l'aurella.*

perorata. Dissertació feta per una persona no culta, que s'enrotlla com una persiana i no diu res. *Hai fet tart perqué lo Carlos de ca l'Aurellut m'ha fotut una perorata que m'ha dixat lo cap com un bombo.*

pèrra grossa. Bingo lleidatà en el qual, en lloc de guanyar-hi quartos, es guanyen pollastres, dotzenes d'ous, caixes de mançanes...

pèrro -a. 1. Entremaliat, dolent. *No sigos pèrro i no faigos anrabiar ta tiet.* 2. Gandul. Sinònim de l'expressió «Ser més gos que la jaqueta d'un guàrdia». *—Lo Carlos diu q'ha ascalat lo castell de Ratera a l'ample sense piolet ni re... —Va! Pero si és més gos que la jaqueta d'un guàrdia.*

pertxe. Les golfes, espai que queda sota la teulada d'una casa. Part de dalt d'una casa de pagès, on s'acostuma a guardar *flòtils* vells i on es pengen productes que es volen conservar durant l'hivern, com tomates, *llangonisses*, *butifarres*, pernils, bulls, llorer, timó, camamilla... *Demà dematí mos toque puijar totes les aumelles al pertxe.*

pertxi. 1. Arc de pedra. 2. En plural, **pertxis**: porxos, corrua d'arcs de pedra, generalment coberts. A Lleida són coneguts els que hi ha entre la plaça de la Paeria i la plaça de Sant Joan, i que reben el nom de *pertxis de dalt* i *pertxis de baix*. En aquests últims, hi havia la popular *cacauera*. *Ia mos vurem lo dissapte als pertxis de la plaça Sant Joan.* 3. Expressió: *Lligar lo ruc al pertxi*. Vegeu **catxar**.

pescina. Piscina. *Fot molta calda, avui, al pople; mos fotem a la pescina o mo n'anem a la plaa?*

pesquis. Vista, compte. *Tingos pesquis, que lo paio aquell t'atxecarà lo jac a la mínima que pugo!*

pessigoes. Pessigolles. *Nom fajos pessigoes, que'm pixo! / Quan me fan pessigoes al coll, me n'anric molt.*

pestanyó. Paraula d'origen *calistro* que vol dir «diners, quartos». *Al Paquito lo van ataconar ben ataconat; tot plegat, per fotre-li només la poca pestanyó que portae a la cartera.*

pesto. Lloc. *Fes-me pesto, que no hi càpigo.* Vegeu **puesto**.

petitanyo -a. Petit, ja sigui persona o cosa. *Si fas trastades t'aviaré a la classe dels petitanyos.*

peuada. Petjada humana; les petjades d'animal s'anomenen *potades. Anrecorda't, quan tornos dels Jubilats, de posà't les sapatilles, no sigo que'm dixos lo ressibidor i'l passillo ple de peuades.*

piar. Premsar el raïm amb els peus, de la manera tradicional.

picadora. Vegeu asbrossadora.

picaó. Vegeu picassor.

picar. Trucar per telèfon. *T'ha picat lo tiet Ton. Diu que'l picos alego.* Vegeu conferència, fer.

picassor. Picor. *Casonlolla, tinc una picassor al mitx de l'asquena i no m'hi arribo an les ungles.*

picassor, l'any de la. Es diu quan es parla d'alguna cosa de fa molt de temps. *An vas anquet jarsé ronyós del Naranjito!?!? Dus-me'l, que'l llançaré, qu'ës de l'any de la picassor.*

pigats. Malnom amb què es coneixen els habitants de Castellnou de Seana.

pijor. Pitjor. *A partir d'aquest'hora la cosa només pot nar a pijor.*

pila, fer. A l'escola, saltar-se una classe i no anar-hi. En altres indrets aquesta acció és coneguda com «fer campana». *Claro q'has caldat l'atsamen; de tant fer pila ni el profe te coneixie.* Expressió: *Fer més piles que la Tudor* —en referència a la marca de bateries— (significa saltar-se moltes classes).

pilà's. Acció de *fer pila. Lo Carles, la Sara, l'Anton i la Núria s'han pilat per nar a juar a la butifarra.*

Pilaro, cal. Nom amb el qual es coneixia antigament el *txamflà* entre Vallcalent i Balmes, a Lleida, on ara hi ha un edifici amb moltes oficines. El lloc era molt conegut perquè era on els pagesos aparcaven el cavall, la mula o la bicicleta quan baixaven a Lleida.

pilero -a. Es diu d'aquella persona que *fa pila* i no va a classe. *An lo pilero qu'ets, no m'astranya que tingos més apunts fotocopiats q'ascrits.*

Piles, carrer de les. A Lleida és el nom amb què es coneixia el carrer del Canonge González, ja que era on antigament hi havia les piles de beure de les bèsties.

pillera. Gran quantitat de begudes amb certa graduació.

pilots. Malnom que tenen els habitants d'*Aubesa*. Segons sembla, reben aquest nom perquè on va un van tots.

pilsoner, anar. Anar begut. *Ahir, al sortir del Casal, nae ben pilsoner, lo Tomàs de ca la Guapa.*

pinícula. Pel·lícula. *Ara q'hai aprés a dir pinícula, va i n'hi diuen flim.*

pinte. 1. Pinta. *Da'm lo pinte, que m'hai de pintinar, q'ancabat de sopar niré a la Uander.* 2. Petit estri per collir olives. Vegeu **rascleta**.

pintinar. 1. Pentinar, passar el *pinte. Que no t'has pintinat avui? Si sembles lo Son Goku!* 2. Passar la *rascleta* per les branques de l'*auliver* per fer caure les *aulives*.

pintxasso, joc del. Joc que consistia a recórrer amb bicicleta i en grup els carrers del poble. Quan el que anava davant de la fila deia fort «*pintxasso!*», tots havien de frenar de cop. Normalment els últims del grup no l'acabaven sentint i *es lletaven*. Se sabia si en aquell poble la canalla jugava al *pintxasso* per les ratlles de pneumàtic que hi havia a l'asfalt dels carrers. Ah! Sempre hi havia algú que es clavava el manillar a la *meliguera*.

pinyo. Cop o pallissa. Vegeu l'accepció 1 de **bardo**.

pinyo ficso, a. 1. Expressió que s'aplica a qualsevol persona d'idees fixes, a la qual no pots fer canviar de pensament. *Al Ton tan se li'n fot que li digos blanc o negre; ell sempre va a pinyo ficso.* 2. També es fa servir per indicar que una cosa s'està duent a terme de manera intensa, continuada i sense distraccions. *La senyo de mates va a pinyo ficso asplicant les derivades.*

pinyola. Pinyolada, pasta que queda després de moldre l'oli.

pinyot. Cor de la pinya del panís o blat de moro. *Les gallines domés se mingen els grans de panís, o tamé se halen los pinyots?*

pinzà. Vegeu **pinzamec**.

pinzamec. *Mixó* que té el ventre de color carabassa i l'esquena i les ales blavoses.

pipiripip. Rosella. Vegeu **ruella**.

Pipita. Pepita, nom familiar de Josefina. *Si a los Astats Units posen noms de sinyora a les tempestes tropicals... aquí podem posar noms a les pedregades? Sintiríem al* Comarques *de la Teletrés: «La Pipita ha esberlat tota la pera a Torres de Segre».*

Piques, plaça de les. Nom tradicional que rebia l'actual plaça de Cervantes de Lleida. Aquest nom li venia donat perquè hi havia abeuradors per a les bèsties. L'aigua venia d'una *secla* del camí de Vallcalent que baixava pel que avui és el carrer de Joan Baiget.

pirilló. Penelló. Vegeu **perilló**.

pissic. Pessic. *Li hai fotut una bufetada, anquell paio, perqué m'ha fet un pissic al cul.*

pissigar. Pessigar. *M'hai pissigat lo dit pitit an un calaix.*

pissigoes. Pessigolles. Vegeu pessigoes.

pissigolles. Pessigolles. Vegeu pessigoes.

pisso. Vegeu palet, al.

pistolers. Malnom amb què es coneixen els habitants d'Ivars d'Urgell.

pitit -a. Petit. *Quan era pitit, to'lo jovent anae abaix a Fernando.*

pitxella. 1. Perol de metall. 2. Gerro de ceràmica per posar-hi líquids o coure-hi coses que continguin líquid. *Aumplix una pitxella de sangria, que io ia porto la cervesa.* 3. Càntir. Vegeu silló.

pitxerull. Càntir. Vegeu silló.

pitxina. Petxina. *L'istiu passat, a la plaa, vam arroplegar més de sixanta pitxines sanceres.*

pitxinel·lis. Putxinel·lis. *Aspavil, q'ham d'anar als Campos a portar la canalla a vere los pitxinel·lis!*

piuet. 1. Botó petit. *'Ndéu, apreta lo piuet carabassa per a que giro l'aspersor, que només regue aquell rogle, i a la resta de la gespa s'hi foten catxurros.* 2. Aplicat a qualsevol cosa petiteta que tingui una determinada funció. *Oh, claro que no pots montar la porta del castell de clicks; no veus que té aquet piuet trencat?*

piule que qui txiule, viu més qui. Expressió que significa que sempre va bé queixar-se pels interessos propis, encara que no es tingui tota la raó. *Mite-la anquella, com que viu més qui piule que qui txiule li han donat mij'hora més per asmorzà... Ara s'astà fotent una cassoleta de frixura.* També s'utilitza per referir-se al fet que viu més anys la persona que sempre es queixa que no pas aquella que té una salut de ferro.

pixot. 1. Afectivament, infant que encara no controla els esfínters. Sinònim de *cagot*. 2. Jove que comença a sortir de marxa. *Lo pixot de ta cusí, an un quinto ia va pet.* 3. Covard.

Pla de l'Aigua, lo. Pàtria de la convivència entre paios i gitanos a Lleida; la zona més carrinclona, l'essència dels *garrotins* i de la cultura popular variada.

plaa. (Pronunciat *pla[ɛ]*.) Platja. *Aquet istiu mo n'anirem a la plaa tot lo juriol sancer!!!*

plaeret, a. A poc a poc. *Fes lo dibuix a plaeret, que't quedarà més bé.*

plantar un pi. Fer la feina grossa al lavabo.

plapa. Clapa. *Quan pugos, repassa si'ls aspersors astan ambossats, que hi ha tres plapes de gespa seca vora la pescina.*

plegar. Entendre. *Se pense que és molt llest, i els altres molt rucs, i no'n plegue re de mecànica, lo Cinto de ca l'Arrabussat.*

ploe. «Plovia», imperfet d'indicatiu del verb «ploure». *Amb lo que ploe, io aquí asperan-us i valtros venga rodar pel poble.*

plovisnar. Ploure molt suaument. *Sembla que plovisne una miqueteta; potser qu'entris l'astenedor.*

pluca, juar a la. (Almatret) Vegeu **amagar, juar a**. *M'hai asberlat lo cap an un tractor juant a la pluca.*

pluija. Pluja.

pluma. Ploma. *No fot ni coranta quilos, la Dolós, i diu que s'ha angrassit. Ia pots contar, ha passat de pes minimosca a pes pluma!*

poblema. Problema. Curiosament, es fa servir molt més amb el «no» al davant, per indicar el contrari. *No hi ha poblema, ara te hu arreclo.*

pobrenora. Una part de les *gandutes*, dels menuts de les bèsties.

poca contribució, pagar. Persona que no està prou bé del cap. Vegeu **pagar poca contribució**.

pocassustància. Ve de la unió de «poca» i «substància». 1. Persona que es pensa que fa gràcia, o que diu coses amb la intenció de ser graciós, però només se'n riu ell. *Au calla, pocassustància!* Vegeu **dessustanciat**. 2. Persona amb poc seny.

polecia. Policia. Darrerament, i per motius obvis, aquesta denominació l'han adoptat els Mossos d'Esquadra. *Atxeca lo pedal de l'asselerador, que después d'aquella curva sempre s'hi amague la polecia.*

polegó. Pugó. Vegeu **puó**.

Polígano. Nom que es dóna a Lleida al polígon industrial El Segre. S'anomena així perquè fins fa no gaires anys aquest era l'únic polígon industrial important de la ciutat de Lleida. *Per nar pac a Balaguer per aun passes, per Corbins o pel Polígano?*

pollegana. Arada que s'enganxava a un animal de càrrega (bou, *asi*, *sumera*...) per llaurar. *Gafa la pollegana del corral que me n'hai d'anar a llaurar.*

pollegó. Pugó. *Aquestos aumellers astan plens de pollegó.* Vegeu **puó**.

pomer (*Malus domesticus*). Pomera, *abre* que produeix les pomes.

poner -a. Dit de la persona que fàcilment agafa por; poruc, cagat. *La padrina és una ponera, s'aspante per quansevol cosa.*

ponetes. Vegeu poner.

poniol (*Mentha pulegium*). Poliol, herba aromàtica que s'usa habitualment per fer-ne infusions. *Lo meu home voldrà un café, i io, un poniol, q'astic farta de tant halar.*

pop d'aigüera. Insult antic, expressió no gaire amistosa. *Brillo!! No't vui vere mai més per aquí, pop d'aigüera!!*

popa. Mamella, pit. És emprat tant en animals com en el gènere humà. *Si no't poses sustens, de gran les popes t'arribaran al milic.*

popam. Expressió emprada per referir-se a les *popes* quan aquestes són d'una mida excepcional, habitualment en sentit qualitatiu de «fan goig» o «són un bé de Déu». *Goita quin popam, aquella paa!* En les bèsties també es pot aplicar aquesta paraula. *Li ha quedat un popam, a la verra, després de criar, q'arrossegue los mugrons pel terra de la corralina.*

popar. Mamar, xuclar de les popes. *Mi-te'ls com popen, los garrins!!!* De totes maneres, l'ús de *popar* s'ha generalitzat i no només fa referència a *txurrupar* llet de les popes, sinó que pot referir-se a qualsevol tipus de *txurrup*. *Mira com pope amb lo dit a la boca, lo nen, quan dorm. / No li dixos lo porró, al Sidro, q'allavontes s'hi amorre i pope, lo molt tossino.*

pople. Poble. *Tu no ets de Lleida, tens accent de pople.*

popplema. Vegeu poblema.

popuda. Femella que destaca pel gran volum de les seues *popes*. Es pot fer servir tant en animals com en humans, però només té gènere femení per motius obvis. *—I tu, quina d'aquelles dos paes acaçaràs? —Iooo? La més popuda!*

popUt. Rosella. Vegeu ruella.

porai. 1. S'empra com a complement circumstancial de lloc, per indicar una localització indeterminada. *Me'n vai a fer un tomet porai.* 2. També es fa servir com a complement circumstancial de temps, per indicar «aproximadament en el temps». *Mos veiem porai a quarts de tres.* 3. S'utilitza, repetint la paraula, per confirmar un instant de temps amb un petit marge d'error. *—Pac a quin'hora vindràs a dinar? A quarts de tres? —Porai, porai.*

pórca. Extensió de terreny equivalent a una dotzena part d'un jornal.

porgador. Garbell, sedàs, estri que serveix com de filtre per destriar objectes de grandor desigual. Per exemple, el porgador de les *aulives* destria el fruit de les seues fulles.

portante, agafà'l. Marxar, anar-se'n però d'una manera no gaire amistosa que diguem. *No m'amprenyos q'agafo'l portante i me'n vai, ehh?!*

portell. 1. Part frontal de la dentadura, allà on s'allotgen les *pales*. 2. Forat que li queda a un *crio* a la boca després que li caigui una dent.

pos. Doncs. *Pos tens raó, me n'hi vai.*

posta feta, a. Deliberadament, expressament. *M'has fet vindre a posta feta i hu pagaràs, tros d'anguila de vàter!* Vegeu asprés, fer.

potacari. Apotecari, farmacèutic dels antics. *Lo sinyor potacari m'ha dat un txarop per la colagró.*

potada. 1. Petjada, referida a animals o bèsties. *Fot-li una surra, a la mixeta; ia m'ha tornat a dixar potades de fang al passillo.* 2. Vomitada. *Mecà..., lo gos ia m'ha tornat a rosegar algo ansofatat i m'ha dixat una potada al mitx del magatzem.*

potar. Vomitar. *Cada fi de setmana acaba pet i se fot a potar ampic arribe al portal.* Vegeu arrojar.

potres. Bolquers. *Gafa potres pal crio, q'astarem un bon ratet fora.*

practicanta. Infermera. *M'hai nat a fotre un'andicció a ca la practicanta.*

preant -a. Persona arrogant, tibada. *No tingos por, que no't darà les gràcies; és un preant.*

prèmit. Premi. *Mira tu, a la Rossita li han dat lo prèmit per tinir lo balcó més florit del pople.*

premso. Pinso, el menjar de les bèsties. *Porta lo premso a les vaques, que ia fa rato que les sinto que no callen.*

prencipal. Principal. *Lo prencipal és que no s'hàigon fet mal.*

pressiana. Persiana; se'n diu així perquè suposadament la van inventar els perses. *Abaixa la pressiana, que'm ve to'lo bat de sol a la cara i hai de mitx aplucar els ulls per vere bé la tele.*

prèssic. Préssec. Les varietats més importants són: baby gold, roig de setembre, catarina, nectarina... També se'n diu *aubergi,* i a Fraga i voltants, *mullarero. Aquestos prèssics del palot que raige astan molt madusos; siran per fer suc.*

prèssic de Sant Llorenç. Varietat de préssec de groc molt intens.

prèssic de Sant Jaume. Varietat de préssec tirant a rogenc.

prèssic de tomata. Varietat de préssec de forma aplanada i pell més aviat rogenca; préssec pla, paraguaià. També se l'anomena *txato.*

pressiguer (*Prunus persica*). Presseguer, arbre d'on es cullen els *prèssics. A la vora de la secla hi tinim los pressiguers, i a dalt de l'aspona, los aulivers.*

pretendent. Vegeu **catxurro**.

primentó. 1. Pebre vermell. *Quan fai caragols a la llauna hi poso sal, oli d'auliva i primentó.* 2. Pebrot.

professó. Processó; és molt famosa la de Setmana Santa. *Vam nar a la professó i vam vere los armats.*

prou! Afirmació, en el sentit d'«i tant!». *—Que n'hi vòs més, de carn? —Prou!* Bé, de fet se sap si se'n vol més o ja se'n té prou perquè l'entonació i els gestos són ben diferents. Per això es recomana acompanyar l'afirmació amb un gest fent que sí amb el cap, allargar la *o* de *prou*, i/o moure les mans com dient «i és clar…».

prouta. Femení de «prou» (del «prou» de quantitat). *No tinim prouta llangonissa ni corder per halar tots; haurem de comprar coca de recapte.*

pua. Pugó. Vegeu **puó**.

pudent -a. Persona pesada, emprenyadora, *quisquillosa*, insistent o dolenta. *No m'amprenyos més; dixa'm an pau, pudent!!*

pudrir, fer. Expressió equivalent a «n'estic fart», «ja n'hi ha prou». *Entre tu i ta mare me feu pudrir! Que no'n vui de mungetes, que no m'araden, collons!*

puesto. Lloc (genèric). *No't mogos del puesto, que tens una avespa que't ronde!!*

puguer (o **púguer**). Poder. La pronúncia *púguer* o *puguer* varia segons els indrets. *Vai córrer a més no puguer i vai asberlà'm ascales avall.*

pulça (*Pulex irritans*). Puça. *Asfúrria'm aquet gos q'ansume'l crio, q'astà ple de pulces!!*

puntós -osa. Aquell que és polit en fer una feina o en fer-se entendre. *Am lo puntós qu'ës lo Cisco, domés te portarà su que la contrària.*

punyessero -a. (Segarra) Algú que no s'està de res. *—Pos natres hem nat de vacacions a la plaa. —Guoita… els punyesseros!*

punyet, fer el. Posar els cinc dits de la mà en forma de pinya.

puó (*Aphididae*). Pugó. *Paquita, andés lo flit? Que la puó se mos minge lo roser, i anquet pas per Sant Jordi t'hauré de regalar una aubergínia.*

pupuruput. Rosella. Vegeu **ruella**.

puput. Rosella. Vegeu **ruella**.

purgador. Sedàs, eina que serveix per filtrar. Usat per separar les *aulives* de les fulles, i, depenent de la forma i mida, es pot utilitzar per netejar altres materials: arena, grava, etc. *No patixcos si cauen fulles al borràs, ancabat passarem les aulives pel purgador i les bufarà.*

pus. Doncs. Vegeu pos.

put-put (*Upupa epops*). Puput, *mixó* amb plomatge marronós, amb franges blanques i fosques a les ales i a la cua, caracteritzat per la seua cresta i el seu cant. Aquest *mixó* ha donat nom a una famosa colla de l'Aplec del Caragol de Lleida i, també, a l'expressió *put més que una put-put,* fent referència a la pudor que fan els seus nius.

Putxigròs. Puiggròs (poble de les Garrigues).

Q

quadrat. Caixó, caixa no quadrada, sinó rectangular, feta amb llistons de fusta, on normalment es posen *pataques*, mançanes i altres aliments. *Di-li a ton tiet que vingo a casa a buscar dos quadrats d'aubergis q'hai cullit allà dalt al Bobalà.*

quansevol. Qualsevol. *—Qué vols, cuixa o petxuga? —M'és igual, posa'm quansevol tall.*

quants. Molts. *Ja té quants anys.*

quartejar. Llaurar per quarta vegada. *Aquet matí hai quartejat un futimer de jornals.* Vegeu **amprimar**, **mantornar** i **tercejar**.

quarteraire. Treballador llogat per recollir la collita; jornaler. *Anguany tinim molta fenya al pople, mos han fet falta dos-cents quarteraires.*

quartina. Cortina. *No sigos marrà, no't torcos an les quartines.*

quartos, acabar los. Acabar la paciència. *No m'acabos los quartos, que't fotré una surra!*

quartos que no pese, té més. Ser molt ric, tenir molts diners. *Ve si't cases an lo Miquelet, que té més quartos que no pese.*

quatreele. R4, model de cotxe Renault. Vegeu **errequatre**.

quatrellaunes. R4, model de cotxe Renault. *Carrega la segadora al quatrellaunes, que l'hai de portar a arreclar.* Vegeu **errequatre**.

quea. «Queia», primera persona del singular de l'imperfet d'indicatiu del verb «caure». Les altres persones segueixen la mateixa forma: *quees / quee / quéam / quéeu / queen. Hostiqueta, no hi quea, que la derivada de la èquits és u, mentre fea l'atsamen.*

quecs. Vegeu **quets**. *Mira, que portos lo txàndal per astar per casa, bueno... Lo que m'arrebente és que no te tregos ni los quecs quan t'agites al sofà!*

quentendres. Tafaneries, xafarderies, parlar de coses privades. *Se tanquen al lavabo i parlen dels seus quentendres; així no les sint dingú.*

quera. Corcó, persona insistent, que no calla. *No se li pot di re, a ta sogra, Matilde; se'm fot sempre com un ariçó, i això qu'és una quera, ella.*

quereijar. Rondinar, queixar-se. —*Qui dius que'm pique pal telèfano? Lo Manel? Pos dis-li que no hi sóc, que se m'astarie mij'hora quereijant-se dels seus perillons!*

querolet. Espècie picant. Vegeu coralet.

quets. (En singular és *quet.*) Sabatilles esportives. Paraula d'adopció lleidatana per excel·lència. A altres llocs de Catalunya en diuen «vambes» (i tant l'una com l'altra són marques comercials: Keds i Wamba). *Posa't los quets per nar al tros, que si no't fotràs malbé les sabates.* És una d'aquelles paraules que has d'evitar si vols passar desapercebut com a lleidatà o lleidatana en terra forana. Al contrari, si sospiteu que una persona es fa passar per lleidatà o lleidatana, podeu fer-li dir *quets* i descobrireu que el seu cop de veu i la vocalització de la *e* no acaba sent mai la correcta. En definitiva, *quets* és un passaport lleidatà, exclusiu i intransferible.

quetuquito. A Torregrossa, quan volen tapar o amagar algú diuen aquesta paraula.

qui sóc io! És una forma d'autoritat que utilitza el pare cap als fills quan està molt emprenyat i que, quan ets petit, caga molt. Una expressió similar seria: *qué't dic io!* És freqüent que tan *qui sóc io!* com *qué't dic io!* vagin acompanyades d'un *EEEHH!!!???* i una cara de mala llet acollonant del pare. Una expressió paral·lela emprada per la mare és: *Mira que l'hi diré a ton pare, eeehh!!!??*, que també té el seu efecte.

quibarra (*Ixodoidea*). Paparra, petit paràsit que xucla la sang dels animals. *No't dixos puijar lo Bobi al sofà, que ve d'arronsà's la gossa d'aquell carrilano i mo l'aumplirà de quibarres.*

quico -a. Vegeu perico.

quinientes, les. Molt tard, referint-se a una hora. *Van arribar a les quinientes!* Es tracta d'una metàfora, ja que si ho agaféssim literalment voldria dir que van arribar uns centenars d'hores més enllà de l'establert.

quintar. Tocar ser *quinto. To'los que quinteu anguany us ancarregareu del bar pel ball de la festa major.*

quintos. S'anomenava així la generació de cada poble que feia l'aniversari el mateix any en curs. Amb divuit anys, als nois, els cridaven per fer el servei militar (en lleidatà, el *servissi melitar*, o *servissi* a seques). Eren llegendàries les festes de quintos per tots els pobles de les terres de Ponent. Actualment han perdut la importància que tenien abans. *Ton fill Bernardo i ma filla Ramira són quintos.*

quiparra. Paparra. Vegeu **quibarra**.

quiquet -a. Vegeu perico.

quixal. Queixal. *Me fan mal los quixals, me n'hai de nar al dentiste.*

quixals de vella. Mata de secà de forma arrodonida; aquella típica que quan fa vent es veu rodolant a les pel·lícules de l'*oeste*.

R

rabassa, la. (Butsènit, Montgai, Preixens...) Tronc que, per Nadal, la canalla pica amb bastons perquè cagui torrons i altres dolços. Vegeu tronc de Nadal.

rabosa (*Vulpes vulpes*). Guineu. *Corre, Cisco, atxeca't, gafa lo batín i l'ascopeta i vés pac a corral: vè si se mos hi ha colat un'antra rabosa.*

rabosa, fer. (Massalcoreig) Una persona o un vehicle, haver-se d'aturar durant la pujada d'una costa, ja sigui per cansament o perquè ha tingut pana.

rabosetes. Malnom amb què són coneguts els habitants de Soses (Segrià).

racó de Gombau. Eren unes finques situades a la partida de Rufea i per on, segons diu la tradició popular, vénen les tronades més fortes.

rader. Últim. *És la primera marató que corro, sisquere acabés ia'staria content, ancà que fos lo rader.*

radere. Darrere. *Abotona'm lo vestit pal radere, que no m'hi arribo.*

rael. Arrel. *Les raels d'aquet abre han atxecat les raijoles.*

rafoll. Clasca de les castanyes. *Llança los rafolls anquet cossi, q'ancabat mos servirà per ancendre la txera.*

ragó. Raó. *No li donos la ragó, q'allavons s'heu creu.*

ragolí (*Tarentola mauritanica*). Talla-robes; rèptil d'hàbits nocturns i mida petita, insectívor, i que abunda a les façanes de moltes cases de *pople*. A la nit sempre són prop de *les faroles* menjant insectes. Tenen l'errònia fama d'esquinçar la roba. *Tanca la finestra o la llum de la terrassa, si no vòs que mos éntron ragolins.*

Ragul. Raül. *Lo Ragul no juarà més a futbol an nantres.*

rai. Mot utilitzat a tot Catalunya, i fins i tot a Occitània, però especialment a les terres de Lleida, on es fa servir de manera molt i molt habitual. Té multitud d'aplicacions: s'utilitza principalment per traure importància o preocupació a un fet concret, o per emfatitzar una frase. *Això rai, que té fàcil arreclo. / Tu rai, qu'ets de casa gran. / Lo Tonet rai, qu'és molt tuno. / Si podem arribar al*

mas abans que plogo, rai. Vegeu ancara rai i malament rai. Gràcies al *rai*, dins de la parla popular catalana existeix el personatge del Turrai, a qui fan coses ben estranyes, com torrar-li faves al cul. El costumista Joan Amades recull la frase «A n'en Turrai li torraven faves al cul i no se'n sentia» com a contesta a algú que diu «Tu rai!». A les nostres comarques aquesta frase l'hem sentida dir habitualment de la següent manera: *Sas qué li feen, al Turrai? Li cremaen faves al cul i ancara li dien Turrai!* L'expressió té moltes més versions, perquè, a part de fer-li cremar les faves, el pobre Turrai és sotmès a autèntiques salvatjades.

raiel. (Linyola) Arrel. Vegeu rael.

ralla de Sant Martí. Així se'n deia antigament a l'arc de Sant Martí. És d'aquelles expressions que cal reivindicar amb fermesa lleidatana. Expressions: *La ralla de Sant Martí al dematí, l'aigua ia'stà aquí. / La ralla de Sant Martí al tard, l'aigua ia ha passat.*

rama. Rostolls, residus vegetals generats en l'agricultura. *Fot la rama devall de l'aspona; si no, lo tractor no passe.*

ranco -a. Coix, ranc. *Aquell gos camine ranco.*

raonéixer. Anar a veure el nombre de *mixons* enganxats a les *rateretes* que hom ha parat al tros. Normalment les *rateretes* es paren quan encara no ha sortit el sol perquè els cucs que s'hi posen són vius i es belluguen i, amb els primers raigs de sol, atreuen més bé els *mixons.*

ra-rà. Cigala més petita que la comuna —volem dir cigala d'insecte.

rascaculs. Tobogan. *Lo Tonet s'ha astarrossat baixant pal rascaculs del col·lèigit.*

rascanyor. Es té quan costa de parlar o respirar a causa d'una molèstia a la gola. *Ia't picaré ancabat... ehhhem errrrthhhem... Q'ara tinc rascanyor.*

rascleta. Petit estri per collir les *aulives*, cada vegada més en desús, sobretot si es tracta de grans collites. Amb la *rascleta*, es «pentinen» les branques de l'*auliver*, de manera que es fan caure les *aulives* a terra, sobre un borràs (o borrassa) que s'hi col·loca prèviament. També se'n diu *pinte* o *sarpa.*

rasgum. *Rascanyor*, o també gust fort que té un aliment i que et queda enganxat a la gola. *No'm posos allioli, que me dixe rasgum a la gola.*

rastoll. Rostoll. *Me'n vai a cremar rastolls.* Vegeu rama.

ratapà. Ratpenat. Vegeu municec.

ratapenat. Ratpenat. Vegeu municec.

ratar!, a. Expressió que es fa servir per acabar dràsticament una discussió, per traure's de sobre algú molt insistent i engegar-lo. *No t'assemble bé lo que't dic? Auvengapués, a ratar!*

ratasia. Ratafia. Vegeu **retasia**.

ratereta. Parany per agafar ocells.

ratet. Estoneta. *Ha martxat fa un ratet, si et dónes manya alego l'acaçaràs.*

ratetes. Malnom amb què es coneixen els habitants de Fondarella.

ravaneta. Rave. Vegeu **ravi**.

ravanícsia. Ravenissa. Vegeu **revanícsia**.

ravaníssia. Ravenissa. Vegeu **revanícsia**.

ravenícsia. Ravenissa. Vegeu **revanícsia**.

raveníssia. Ravenissa. Vegeu **revanícsia**.

ravi (*Raphanus sativus*). Rave, aquella hortalissa comestible que sembla que importa ben poc a la gent, de la família de les brassicàcies. El plural és *ràvins.*

ravineta (*Raphanus sativus*). Rave; hortalissa blanca per dins i roja per fora, que es menja crua a l'amanida. *Vai a l'hort a cullir un sarpat de ravinetes per a l'amanit.* Vegeu **ravi**.

re. Res. *Aurixo la nevera i no nya re de re per halar.*

rea. «Reia», imperfet d'indicatiu del verb «riure». Es conjuga *rea / rees / ree / réem / réeu / reen. Com se'n ree, lo pudrit, mentre mirae los capítuls del Míster Bin!*

reballuga. Baldufa. *La canalla ha nat al portxo a juar a fer girar la reballuga.*

reblanir. Ablanir; fer que alguna cosa es torni tova.

rebordunyit -ida. Estovat, remullat. *Les pastes astan totes rebordunyides; no valen re, ia.*

rebotit -ida. Inflat; especialment aplicable a la panxa. *Ia no'm puc halar ni un macarró més; astic tan rebotida que m'arrabentarie.*

reclau. Escorpí. *Hai atxecat aquella pedra i m'han sortit cinc reclaus am la cua ben alta.*

recle. Regle. *Da'm la goma i tin lo recle.*

recodony. Expressió de baixa intensitat. *Recodony, que ràpit que t'has fotut la truita!! Tinies gana, eh?* Vegeu **recony**.

recollons. Expressió equivalent a «collons», però amb més força. *Recollons, com pedregue! Mos dixarà los prèssics par fe'n suc.*

reconéixer. Anar a veure el nombre de *mixons* enganxats a les *rateretes*. Vegeu **raonéixer**.

recontrar. En el joc de la *butifarra*, després de *contrar*, opció que té qui fa trumfo (o el seu company) i que fa que la puntuació obtinguda es multipliqui per quatre. *Andàneu contrant, si asteu a 94?? Recontro!!! Vè si tens collons de sanvicentar!*

recony. Expressió emprada per mostrar admiració o sorpresa. *Recony, quines albergínies més guapes m'han surtit anguany!*

Recorrido, lo. Nom que rebia una zona del barri lleidatà de Pardinyes. Allí hi havia uns magatzems de la Renfe i l'estació de classificació de vagons de càrrega de mercaderies, en els temps aquells en què el transport es feia per via ferroviària en lloc de fer-lo per carretera. La via del tren arribava fins als *Ous del Siurana*.

rector de cap negre. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

recules, de. Marxa enrere. *Si'l tractor no l'entres de recules, no'l dentraràs.*

redable. Peça plana de fusta amb un mànec enganxat perpendicularment, que serveix per empènyer el gra, els fruits secs, al magatzem, etc. *Gafa lo redable i aspenteija lo blat aquet pac al muntet aquell d'allà.*

redéuna. «Redéu», amb un cert to de resignació.

redícol. Ridícul. *Lo Madrit va fer lo redícol anquell partit contra'l Lleida.*

redó -ona. Rodó, de forma circular. *Nens i nenes, hau de fer la rollana ben redona.*

redona. Cercle. *Ia mos han clavat un antre gol! Au, posa la pilota a la redona del mitx del camp.*

refle. Àrbitre assistent, linier.

regalíssia (*Glycyrrhiza glabra*). Regalèssia; planta d'arrels llenyoses i dolces, molt apreciada per la canalla. Es rosega, però no es menja. *No rosegos més la regalíssia, que't farà cucs al cul.*

regall. Xaragall, erosió que produeix l'aigua de pluja a la terra en baixar per un terreny inclinat. *Vejos no fotos la roda del tractor al regall aquell, q'ancabat no hi haurà collons de traure'l.* Vegeu **aragall**.

reganyats. Tipus de coca de sucre en forma de cremallera o de tecles de piano, amb peces que se separen fàcilment.

regatxet, astar de. Estar d'aprenent. *No li complicos més l'assunto, al txaval, q'astà de regatxet.*

regina. 1. Planta alta que fa una flor lila i unes boletes que, abans, la mainada feia servir per tirar amb canyes. És bona per tractar problemes de pressió sanguínia. 2. Caragol de color claret.

regirar. Remenar. *Regira l'arròs o se t'apegarà.*

reiet teixidor. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

reijola. Rajola. *Trau-te les botes, que m'ambrutes les reijoles i te faré passar a tu lo ròdex.*

reineta de Lleida. Varietat de poma petita i groguenca.

Reixos, los. Els Reis d'Orient, també anomenats Reis Mags. *Qué t'han portat, los Reixos? / Némon abaix a Fernando a vere la cabalgata dels Reixos!*

rellampec. Llamp, flaix lluminós en una tempesta. *Hostiqueta, com ha aspetegat aquet rellampec!*

rellevo. Nom que rep l'encreuament de carreteres entre Ivars d'Urgell i Castellserà. Es veu que en aquest lloc, antigament, s'hi feia el relleu de cavalls de les diligències.

relotge. Rellotge. *Astàs-te al tanto del relotge, q'alego ham de martxar.*

remavícia. Planta salvatge similar a l'enciam, amb una fulla grossa i ampla. És tendra i comestible, però poc apreciada gastronòmicament. *Guoita quants caragols hi ha anquella remavícia que ha surtit al cantó dels melons.*

remig. Part continent d'un sac. *Han quedat dos remijos d'aumelles pendents de descloscar.*

remullader. Acció d'esquitxar aigua per terra. *Fot un remullader quan se dutxe...* També se'n diu *mullader, remuller, txafader, txumillo* i *mullina*.

remuller. *Filla, quin remuller q'has fet! Ojo no caigos!* Vegeu **remullader**.

ren. Llevat; part de la pastada que els pastissers guarden per a l'endemà. Hi ha la dita: *A l'advent, tant pasta com ren.*

renguereta, juar a. (Baldomar, Vilves) Jugar al joc del tres en ratlla.

renguereta de Ponts, juar a. (Anya) Jugar al joc del tres en ratlla.

Renyaldo. Reinaldo, nom d'home. *Renyaaaaaldo, posa't los salèncios i vés de puntetes i no dixos massa peuada... Com vaigos am los quets después sí que potser te tocarà rebre totxo en fort!!!*

reparo. Recer, lloc on hom es posa a resguard de les inclemències meteorològiques. *Fot-te a reparo, q'ancà mos acostiparem.*

repicacampanes. Plegamans. Vegeu **tocacampanes**.

repitir. Repetir. *Repitix-hu, que no t'ascoltàem.*

repuntxó (*Cynara cardunculus*). Card; planta amb moltes punxes i flor lila semblant a una carxofa, molt característica de les terres de secà.

rescaldor. Sensació de calor en algun lloc on anteriorment hi ha tocat el sol i han quedat les superfícies calentes. *An la rescaldor de tot lo dia a les angolfes, a casa mos hi frigim.*

restoller. Molles i restes que queden a la taula després de menjar. *Sacudix lo restoller del tapete per la finestra.* És sinònim de *mollader*.

resumides qüentes, en. En definitiva. *No sé si anar als vins o pac a la Uander. An resumides qüentes, aquesta nit no m'aspereu desperts.*

retasia. Ratafia, licor de fruites i herbes aromàtiques típic de les terres de Lleida. *Si dumenge puiges a Gerri de la Sal, dus-me una botella de retasia.*

retó. Sacerdot, capellà, rector. *Aquell txapiste té menos fenya q'un retó al pàrquing de la Uander.*

retonda. Rotonda. *Entre Rosselló i Alguaire han fotut un milló de retondes. / La tercera retonda nan pac a Soses astà feta an lo cul.*

retor de cap negre. Libèl·lula. *A la canya txisca que creix vora'l pantano hi ha un futimer de retors de cap negre.* Vegeu sinyoret.

retratar, fe's. Expressió que ve a significar «deixa'm tranquil», «no em molestis més» o, fins i tot, «fes-te fotre». *Que no, que no't dixaré lo cotxe per nar esta nit a Fraga. Au, fes-te retratar!*

retratiste. Home que fa *retratos*. *Vai a cal retratiste a que'm faigo lo retrato par renovar lo carnet de conduir abans que'm pàron los cevils.*

retro. Excavadora. *Hai fet tard perque m'hai trobat una retro pal camí i no l'hai pugut adelantar an dos quilòmetros.* Sinònim d'*ascavadora*.

reu. Arada. *Lliga la reu a la mula i vés a llaurar lo jornal de civada d'abaix a la clamor abans que plogo.*

revanícsia (*Raphanus raphanistrum*). Ravenissa, herba de flors blanques o grogues que creix en terrenys erms.

revaníssia. Vegeu **revanícsia**.

revenícsia. Vegeu **revanícsia**.

reveníssia. Vegeu **revanícsia**.

revenzillada. Dolor agut de ventre. *A Lluís li ha agafat una revenzillada an ple discurs a la Fira de la Perdiu i ha tingut de martxar cagant llets.*

ribell. Gibrell, palangana, cossi petit. *Aumplix lo ribell, que llimpiarem los padellassos de raïm.*

rilà's. Tirar-se un pet, petar-se. *Quina mala aulor, qui s'ha rilat?*

ringlera. Successió de coses ordenades en filera. *I allavontes totes les cunilles del corral se van fotre an ringlera i lo cunill venga a mantxar, lo pudrit.* Vegeu **derreng**.

rinyó. Ronyó. *No'm puc atxecar, que'm foten molt mal los rinyons.*

ripitir. Repetir. Vegeu **repitir**.

rispa. (Noguera, Urgell) Viu, atent, despert. *Aquet txiquet és un rispa; astà al tanto de tot.*

riure, no fer res per a. (Ribera del Sió) Expressió per donar importància a les qualitats d'una cosa, ve a dir que «la cosa és *sèria*». Per exemple, quan un ganivet talla molt, es diu: *Aquet gavinet no fa res per a riure.*

rocer. Recer. *Me'n vai cap al rocer, q'aquí ia comence a tocar la garbinada.* Vegeu **reparo**.

rodable. Vegeu **redable**.

rodar. Voltar, rondar, passejar. *Io, aquí, asperan'us, i valtros, venga rodar pel poble.*

rodet de fil, ser més llarg que un. 1. Ser molt espavilat. *Lo de cal Calçoner és més llarg q'un rodet de fil, domés an la cara que fas ia sap lo que li vòs dir.* 2. Hem comprovat que aquesta expressió també s'usa en el sentit contrari, és a dir: *Ser més curt que un rodet de fil*, que equival a «ser més curt que el dia de Sant Tomàs» (en definitiva, que qui rep aquesta expressió se'l considera curt o curta de gambals).

ródex (o **ròdex**). Eina que serveix per poder fregar el terra dempeus, inventada per l'*ingenier* aeronàutic Manuel Jalón Corominas l'any 1956. Abans la gent fregava *acotxada*. Tot i que és una marca comercial, aquesta paraula ha estat assimilada, com en el cas de *quets*. Es pot pronunciar indistintament amb *o* oberta o *o* tancada. *Vai a passar lo ródex, que lo terra del ressibidor astà molt brut.*

roella. Rosella. Vegeu **ruella**.

rofrescar. Refrescar. *Rofresca un ratet lo txampany a la nevera que mo'l fotrem calent, si no.*

rogle. Lloc, espai. *Si no'm dixes més rogle, no'm puc assentar.*

roig -ija. Vermell. *Quan lo Mílio li ha fet un txiulit, la Rosa s'ha posat roija com una tomata.*

rojar. (La *j*, pronunciada com una *h* aspirada.) Vomitar. Vegeu **arrojar**.

rollar. Tallar la llenya amb una serra en bocins petits. *Quan acabos de rollar lo txop, te prepararé un vermut.*

romer (*Rosmarinus officinalis*). Romaní, herba aromàtica. *Hai cullit timó, romer i espígol perqué la casa façQ bona aulor.*

rondallero -a. Persona a qui, tal com la mateixa paraula indica, li agrada molt rondar. *Lo Mingo és un rondallero, sempre torne a les quinientes.*

rònic -a. Ruïnós, vell i humit, putrefacte. *Lo dissapte vam haver de passar la nit an una cabana rònica al mitx de la muntanya.*

rosegaaltars. Persona que va més a missa que el capellà.

rossango. 1. Rosegó, resta de menjar. *Acaba-t'heu, que par quatre rossangos que queden no hu tornaré a fotre a la nevera.* Vegeu **ascurrualles**. 2. Persona que només enreda. *Ets un rossango, no mos tocos los collons!*

rossegons, anar a. 1. Anar pel terra, literalment. 2. Viure al dia, més aviat amb penúries.

ròssic. Que va dur, com a conseqüència de no greixar-ho. *Va molt ròssic, aquet pany; Asidro, fot-li una mantxada de tres-an-uno.*

rostar. 1. Menjar-se l'última porció de carn que queda al costat de l'os. *Fes lo favor de rostar bé la cuixa de cunill, q'ancara el faria córrer.* 2. Intimar, fer-se petons i magrejar-se dos persones. *Mos vam astar rostant al cotxe fins a les cinc de la matinada.*

rotobato. Màquina agrícola que serveix per triturar la terra. *Passa lo rotobato per astarrossar la terra.*

roví. 1. Brutícia, porqueria. *Llímpia't los ginolls, que'ls tens plens de roví.* 2. Rovell. *Aurix la tapa del fumeral, que fotré txera al foc a terra. I paracon no te mascaros lo jarsé, am lo roví i l'astalzí.*

rovinós -osa. Brut, amb gran quantitat de *roví*. *An vas, tan rovinós? Llímpia't, q'avui ve lo sinyor mossén a dinar!*

ruada. Rosada, la humitat que podem trobar al matí per condensació del vapor d'aigua.

rubina. Riuada. *La rubina de l'any passat se mos va amportar quatre txops.*

Rubió de Caps. Rubió de Dalt (població de la Noguera).

Rubió de Sòls. Rubió de Baix (població de la Noguera).

rubiola. Rubèola, xarampió alemany. Malaltia infecciosa provocada per un virus i que ataca principalment els nens i les nenes. *Fot-li Vicsvaporú o algo, a ta filla; sisquere li passo la rubiola.*

ruedo. Cercle d'aigua que deixen els vasos *haumits* damunt de la taula. *Traieu los vasos de txampú de la taula, que fan ruedo i ancabat sempre me toque llimpià-hu a io.*

ruella (*Papaver rhoeas*). Rosella, la flor roja dels vorals dels camins, dels sembrats... *Quin sembrat més guapo, llàstima que s'heu menjo tot les ruelles!* Sinònims: *babol, bambarol, gruella, peperepep, pupuruput, puput*, entre d'altres.

rull. Pinyol de fruita, de l'*auliva*, del *prèssic*... *Dus-me un vas d'aigua, que m'hai ampassat lo rull de l'auliva.*

runar. 1. Renyar. *No vaijos al bancal quan plou, que ta mare te runarà.* 2. Renegar en veu baixa. *No runos, eh, que't sinto!*

S

saboc. 1. Ocell semblant a l'esparver, però no rapinyaire. A l'hivern emigra a l'Àfrica, i té la particularitat de posar-se a les branques dels arbres, de manera paral·lela a elles, per tal de camuflar-s'hi millor. 2. Badoc, beneit. Vegeu **moniato**.

sacamuèles. Company, dit en to graciós, amistós. *Guaita lo sacamuèles, ia no salude ni als pobres...*

sacsar. 1. Sacsejar, agitar. *No sacsos tant la cervesa, que surtirà bromera.* 2. Moure's compassadament. *Los vam angantxar als dos ampegats i foteen unes sacsades!!!*

sadolitxa. Sajolida. Vegeu **sedolitja**.

safanòria. Pastanaga. Vegeu **safranòria**.

safatà. Encenall, tros molt prim de fusta que, en forma d'espiral, es fa quan hom treballa la fusta amb el ribot. És altament combustible i s'usa per encendre els focs a terra. *Pren ia lo safatà, q'ham de fotre txera par fer l'ascalivada.*

safraner -a. Persona que marxa voluntàriament de casa i va a voltar món, sense donar cap explicació ni deixar cap pista.

safranòria (*Daucus carota*). Pastanaga. *Vés a l'hort a cullir tomates, safranòries i cebes per a l'amanida.*

safranya. (Almenar) Part del darrere del *ginoll*. *Se m'angantxen les mosques a la safranya.*

sagineros. (Dit en plural.) Equivaldria, més o menys, a *gamussinos*, *samarlics* o home del sac. Eren uns éssers imaginaris amb els quals es fotia la por al cos a la canalla. Es deia d'ells que anaven proveïts d'un sac enorme i que segrestaven els nens desprevinguts, per després punxar-los amb agulles per tot el cos i *exprimir-los-en* la sang. Diu la saviesa popular que es van originar arran d'una malaltia del rei Alfons —vés a saber quin número—, que necessitava una aportació extra de sang al seu cos. Per tant, aquest mot sembla que té reminiscències «vampíriques». *No martxos per aquestos andurrials, que se t'anduran los sagineros!*

Saira, la. La Saida (Segrià). Poble situat a l'est d'Almacelles, que quedà abandonat com a conseqüència de la Guerra dels Segadors (1640-1652) i que posteriorment tornà a ser repoblat gràcies a Melcior de Guàrdia. Avui en dia és molt coneguda per la seua granja escola. *Q'hau nat d'ascursió a la Saira am los nens del col·lèigit?*

salada (*Salsola vermiculata*). Mata gran, amb flors rosades i amb moltes ramificacions, que surt en llocs salobrencs. Són males herbes però agraden molt als corders. *Vai nar am lo ramat fins dalt al tossal de la Moradilla per vere si hi havie salada i'l bestiar va txafurnar tot lo poblat ibèric; avaràs los arqueòlecs, que contents astiran!*

salderi. Esme o seny. *Aon vas an quets an una boda!? Quin poc salderi!!*

saldroc. Saltiró, bot, sotrac, clot. És molt freqüent trobar *saldrocs* en llocs sense asfaltar. *Vai passar per un camí tan ple de saldrocs que casi peto la suspensió del quatreele.*

salèncios. Calçat extraordinàriament polivalent; serveixen tant per al camp com per al carrer o per a casa. Són unes *aspartenyes* que es caracteritzen pel poc *siroll* que fan. Aquest mot és propi, tot i que no exclusiu, de la zona del sud de Lleida, d'Alcarràs cap avall. *Te tinc dit que no't posos los salèncios per casa, que no te sinto quan camines per les asgolfes i quan te vei m'assusto.*

salfuro. Sulfur, compost químic derivat del sofre. A Lleida hi havia dues fàbriques de *salfuro*: l'una, ubicada al que ara és Pius XII, entre el col·legi Episcopal i la plaça de Santa Teresita, i l'altra, a l'actual Clot de les Granotes.

salispàs. Acció de netejar alguna cosa, però només pel damunt, ràpidament. *Abans de que víngon los consogres, haurem de fer un salispàs pel menjador, que no es pénson que som poc andreçats.*

sallat -ada, anar. Anar molt ràpid. *Vam baixar sallats am bici pel ramal aquell del Momineu.* És sinònim d'*anar follat*.

Salvanera. Selvanera. Vegeu Savonera.

Samalcoreig. Massalcoreig (poble del Segrià).

samar. (Maials) Tocar. D'aquí vénen les expressions *samatot* i *samaré* per dir «no ho toquis tot» o «no toquis res».

samarlic. Bèstia imaginària. *—Qué hi nirem a fer, a la muntanya? —Nirem a caçar samarlics.* És una contesta que fan sovint els grans a la canalla petita, que sempre pregunta, per traure-se'ls del damunt. Vegeu **gamussinos**.

sambollada. Cop fort. *Hauries d'afortar la molla de la porta de l'antrada, que quan se tanque fot una sambollada de collons.*

samfanya. Samfaina. *Per sopar halarem coca de recapte am samfanya i nyambonissa, i carn a la brasa.*

sammiquel. Cervesa. *I per beure, dos sammiquels i un silló de txampú.*

sanderado, nar a fer un. Anar a donar un tomb *porai. 'Ndéu sirà, aquesta ventada; mos haurem de fotre pedres a les butxaques si volen nar a fer un sanderado.* Vegeu tomet.

sanderot. Persona que va a fer un *sanderado*. Vegeu rondallero.

sandó. Ball típic carrincló; és un ball de postures exagerades. Adés, quan l'orquestra parava de tocar, los que ballaven s'havien de quedar quiets fins que l'orquestra tornés a tocar. (*Vaige*, que lo *maniquín txallens* mos el vam inventar *naltros*.) Es ballava sobretot per Carnestoltes. *Tots els que viuen a la gran ciutat de Lleida / hauran sentit les grans cantades del sandó / i l'hauran vist ballar a la gent trista i alegre, / al que és pagès, al menestral i al gran senyor.*

sangardilla. Vegeu sangartilla.

sangartana. Vegeu sangartilla.

sangartilla (*Podarcis hispanica* i altres). Sargantana, petit rèptil a qui li agrada prendre el sol, i que té l'habilitat de desprendre's de la cua per tal de distraure els seus depredadors. *Al pedrisset de casa hi ronde una sangartilla ascuada.*

sanglar. Porc senglar. *Lo sanglars ia m'han fotut anlaire les safranòries de l'hort.*

sanglot. Singlot. *Tot lo rato tinc lo sanglot. Assusta'm.*

sanglut. Vegeu sanglot.

sant coronelis, a. A collibè. Vegeu carrantxó, a.

Sant Guim de l'Astació. Antic nom que rebia el nucli urbà de Sant Guim de Freixenet. Sant Guim es començà a construir el 1885 al voltant de l'estació inaugurada aquell mateix any, i en aquell moment al poble se li donà el nom d'*Astació de Sant Guim*, que posteriorment va evolucionar a *Sant Guim de l'Astació*. No deixa de ser curiós que fessin l'estació en aquest indret inhòspit, allunyat del municipi principal en aquella època, que era Freixenet. Així, amb els anys, i gràcies a l'estació de tren, Sant Guim va créixer fins a esdevenir capital del municipi, en detriment de Freixenet, i el 1956 va canviar definitivament el nom per Sant Guim de Freixenet.

Sant Martí de Riaub. Sant Martí de Rialb (població de la Noguera).

sant Patràs. Sant a qui descarregaven les seues ires i laments alguns lleidatans i lleidatanes: *Mecàgon sanpatràs!* És probable que originàriament es tractés de sant Pancraç, un sant a qui s'invocava quan es volia tenir sort, o quan es

necessitava diners. I en cas de no tenir ni sort ni diners, se'n culpava el sant, òbviament. No sabem si té alguna connexió amb l'expressió castellana «Voy más de culo que san Patrás».

santapica. Centpeus. Vegeu malapiga.

santapiga. Centpeus. Vegeu malapiga.

santiron. Cinturó. Vegeu santuron.

santironet. Cinturó petit, especialment referit als dels vestits de dona.

sants, juar als. Joc que consistia a posar uns paperets girats *bocavall* i, d'un cop de mà, s'havien de girar *bocamunt*. Guanyava qui en girava més. Si ho feies ràpid, el buit que creava l'aire en *atxecar* de pressa la mà elevava els paperets. La gràcia era que, com més suades i brutes tenies les mans, més *te s'ampegaen* els paperets, i més n'hi havia que *s'atxecaen* i podien caure cara *anlaire*. És probable que originàriament s'hi jugués amb estampetes de sants, vet aquí el nom. També rep el nom de *la pareteta.*

santuron. Cinturó. *Desabotona't lo santuron, que t'aprete i sembles un butifarronet.*

sanvicentar. En el joc de la *butifarra,* acció que va després de *recontrar,* i que fa que la puntuació es multipliqui per vuit. S'ha de ser molt i molt valent per *sanvicentar* (o bé tenir pressa per acabar). *—Qué dius, que recontres? Pos a trumfo passat, sanvicento!*

saparnat. Ratpenat. Vegeu municec.

sapatilles. Sabatilles d'estar per casa. Vegeu també aspartenya i salèncios.

sapiguer (o **sàpiguer**). Saber. Depenent de l'indret, se n'accentua la *e* o la *a*. *Si sapiguessis lo que coste guanyà's les garrofes, no'm vindries am remilgos.*

sapustrejar. Palpar alguna cosa sense traure'n cap profit. *No cal que sapustrejos més per la cunya, ia faré lo dinar io.*

sàput (*Bufo bufo*). Gripau, amfibi tipus granota, però gran. *Hi ha dos sàputs amagats als cavallons de les tomateres.*

sarabastall. Terrabastall. *Lo pintor ha antrepussat an l'ambastida i l'ha fotut tota a terra... Lo sarabastall s'ha sintit per tot Sonadell.*

saragatada. Terrabastall, molt soroll. *No sins quina saragatada foten los crios?* Vegeu **sarabastall**.

saramenya. Varietat de pera primerenca, molt petita i dolça. *Qué vòs de postre? Saramenyes, nectarines, collons de flare o meló?*

saramenyer. Arbre que produeix les saramenyes.

sarassa (femení). (Urgell) Beneita, dona ximple.

sardina de casco. Antigament, quan no existien ni les neveres ni els camions frigorífics, la *sardina de casco* es conservava en sal dins d'unes bótes de fusta fetes especialment per al seu transport en el millor estat de conservació possible. Això feia que les *sardines de casco* fossin més apreciades que les sardines normals. Vegeu també aringada de casco.

sargantilla. Sargantana. Vegeu sangartilla.

sària. Mena d'alforges d'espart o de palma, que abans es posaven al llom de les cavalleries per portar-hi coses. Actualment la paraula s'empra per definir els *bolsos* o bosses de gran mida. *Anquesta sària tan gansa que portes per força has de caminar torta. Qué hi dus, a dins? Lo gat?*

sarmoneijar. Fer sermons. *Pobre Bepet, ia deu tindre lo cap com un bombo de tant que'l sarmoneige sa padrina.*

sarnacar. Vegeu catxar. *Andé la rondallera de la Crestina? Ia ha fotut lo camp? Segur q'ha nat al cotxe a sarnacar an algun pao.*

sarpa. 1. Grapa d'algun animal amb urpes *punxentes*. 2. Petit estri per collir *aulives*. Vegeu rascleta.

sarpat -ada. Grapat, quantitat que cap en una mà. Es pot usar indistintament en masculí o en femení, independentment del nom que acompanya. *Da'm una sarpada d'aulives. / Tin un sarpat d'aumelles.* Vegeu també aumosta.

sarrabastall. Terrabastall. Vegeu sarabastall.

sarramborri. Molt de soroll. Vegeu sirollada.

sarramostre. Desordre, manca de pulcritud. *Dumenge puijarem a les angolfes a arreclar tot aquell sarramostre; hi ha molts flòtils que podem llançar.* Vegeu ampantanat.

sartell. Eina del camp. *Dus la sartell, q'hai d'anar a fer cavallons per plantar tomates al tros.* Vegeu txapo.

sas. Paraula d'origen preromà, que a la Catalunya occidental significa «monticle terrós». Al pla del Sas (o pla dels Sasos) hi ha l'aeroport de Lleida-Alguaire, a més de moltes hectàrees de cultius de secà. *Al sas hi ha jornals i jornals d'ordi.*

Sasos, los. (Alguaire) Vegeu sas.

Sassassà, lo. Personatge imaginari que portava sempre uns pantalons que li anaven curts. *Vas més curta que lo Sassassà.*

sastra. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

sastre. Libèl·lula. *Abaix a la clamor hi pul·lulen un futimer de sastres.* Vegeu sinyoret.

sastre, nar a pagà'l. Anar de ventre, defecar. Òbviament, d'aquesta expressió se'n dedueix que a la gent no li feia gaire gràcia haver d'anar a passar comptes amb un sastre. *—Andés lo Cisco? —Ha nat a pagà'l sastre a l'era.*

Savonera. Selvanera, petit poble de la Segarra, pertanyent al municipi de Torrefeta i Florejacs.

se. Pronom reflexiu en segona persona del plural, equivalent a «-vos». *Poseu-se la jaqueta, que comence a fer rasca.*

secla. Séquia, canal de reg per on circula l'aigua. *Al tanto no vaijos an bici pal cantó de la secla, que si caus a l'aigua te s'amportarà la corrent.*

secler. 1. Persona que cuida del reg dels trossos aviant l'aigua per regar i parant-la quan cal. *Di-li a lo secler q'afluixi l'aigua, que me se deborden los cavallons.* 2. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

secleta. Séquia petita per on circula l'aigua, normalment derivada de la séquia mare. *Ham d'ascarvar una secleta fins anquells pressiguers d'allà, que no els hi arribe l'aigua.*

sedolitja (*Satureja hortensis*). Sajolida. Planta perenne emprada com a herba remeiera i per adobar olives. *Vés a cullir sedolitja i romer, q'ham de canviar l'aigua de les aulives.*

segarretes. Nom amb què s'autoanomenen els habitants de la Segarra. Ser *segarreta* implica tres característiques: ser de la Segarra —evidentment—; mirar per la pela, és a dir, *astuviar* —que són catalans i de secà!—, i tenir un caràcter un pèl *aixut* i *frèstic*.

segon. (Guissona) Segó. Després de la mòlta del blat, la pell o clasca que se separa del gra. Normalment *sirvix* per alimentar bestiar, com gallines o *tossinos*.

Seguro. Paraula d'ús genèric per indicar que es va al metge. *Me'n vai al Seguro a buscar receptes par la padrina.*

selèncios. Calçat d'anar per casa. Vegeu salèncios.

selló. Càntir, recipient per beure. *Apara la màquina, que fotré un trago d'aigua fresca del selló.* Vegeu silló.

semblar del mas del vint-i-nou. Estar limitat intel·lectualment o, si més no, semblar-ho. *—Què et passa, Lali? Sembla que baixos del mas del vint-i-nou* (citació extreta del llibre *Oli en un llum*, del sarroquí Ignasi Revés). Altres expressions que volen dir el mateix són: *ser més ruc que pixar de cara al vent*; *ser més ruc que una tova* (o *que les toves*); *ser un cap de collons madur*; *ser més ruc que el fill de l'Altadill* —si hi ha algú de cognom Altadill llegint lo llibre, li demanem disculpes, però és una expressió de la ciutat de Lleida que es deia antigament—;

ser més ruc que lo mangala de Térmens —i si hi ha algú de sobrenom Mangala, a Térmens, també li demanem disculpes—; *ser més ruc que cagar amb el cul cap dalt*, o *ser més ruc que la cuca d'un conill* (Tarrés).

Semenari. Seminari diocesà, on després de la Guerra Civil es feien els estudis per fer-se capellà. L'edifici on hi havia el *Semenari* està ubicat a Boters, i és l'edifici on hi ha part de la Universitat de Lleida. La plaça de Víctor Siurana estava tancada, i era el pati del *Semenari*. De fet, antigament a Lleida només es podia estudiar carrera superior a tres llocs diferents: al *Semenari*; a la *Normal* (vegeu Normal, la), que és l'edifici just *anfrente*, on ara hi ha el Servei Territorial de Cultura de la Generalitat, i, finalment, a la Mercantil, al carrer de Lluís Besa, on, segons els anys d'estudi que hi dediquessis, obtenies el títol de pèrit, professor o intendent mercantil. En aquest darrer cas, els estudis duraven set anys, i el títol era equivalent al d'un advocat.

semifallo. En el joc de la *butifarra*, tenir una sola carta d'un pal en tota una mà. *Tinia semifallo a l'oro pero m'hai pogut descartar an la teua sota de copes; això és un company!!!*

senalla. Cistella de la compra. Vegeu senatxo.

senatxo. Senalla, cistell d'espart per a la compra. *—Mariaaaaaa!!! Qué portes al senatxo? Ruelles i llicsions pal teu home?*

sendicat. Sindicat, entès com a associació de pagesos en defensa de llurs interessos agraris comuns. *Vai a buscar oli al sendicat.*

sentiron. Cinturó. Vegeu santuron.

sentruït. Blau petit, degut normalment a una pessigada; sangtraït. *Aixxxx!!! M'hai angantxat lo dit an la desgrapadora; ara me surtirà un sentruït.*

senyoret. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

senyoreta. 1. Mestra d'escola d'infantil o primària. Tant si és soltera, casada, té seixanta anys, o vuit fills, sempre és una senyoreta. Un mestre és un professor o un *sinyor* mestre. *No l'hi digos a la senyoreta, que hai sigut io, o te foto l'astutx pal cap.* 2. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

ser l'amo i sinyor de totes les bèsties de la clamor. Expressió que es diu a una persona pels seus grans mèrits, de manera amistosa. És la versió lleidatana del que avui en dia, en argot vulgar, es coneix com «ser lo rei», «ser lo puto amo» o «ser un crac». *Sempre que sortim de farra acabes an una paa u altra; ets l'amo i sinyor de totes les bèsties de la clamor!*

ser més ambustero que lo Rufes. Ser un mentider. Pel que es veu, lo Rufes era un advocat de finals del segle XIX que feia de mitjancer pagant gent perquè anés a fer el soldat en lloc d'una altra persona. Hi ha les variants *ser més ambustero*

que lo Tufet (que no sabem qui era) i *ser més ambustero que el Trapa* (que era un periodista).

ser **pell**. No tindre res a pelar, estar perdut. Entenem que aquesta expressió té l'origen en la caça d'animals, ja que un cop morts, només se'n conservava la pell. *Si t'angantxen los Rurals caçant asparavers par allà al Pilar d'Almenara, ia ets pell.*

sera. Vorera. Vegeu assera.

seré. Vent sec que bufa de l'oest o nord-oest. *Hai passat per lo carrer de la practicanta, que fa galeró, i lo seré m'ha dixat tota ascabellada. Coranta euros de peluqueria par no re.*

sereny -a. 1. Sa, fort, guapo, vigorós. *Mi-te'l, quin rovelló més sereny q'hai arroplegat!* 2. Recuperat d'una malaltia o indisposició. *Ara, después q'hajos rojat, ia't vec més sereny.*

serenyo -a. Vegeu sereny.

serimenya. Tipus de pera petita. Vegeu **saramenya**.

seringuna. Joc d'escola i de carrer, de perillositat 9 sobre 10, molt típic fa uns anys. Consistia en el següent: un grup, normalment de nens, s'ajupia en renglera passant el cap per sota les *ascarrantxes* de qui tenia al seu davant, i un altre grup de nens saltava sobre les espatlles d'aquells qui estaven ajupits. L'últim dels saltadors, acompanyant l'acció amb el braç, deia: «*Txurro, media manga* o *mangantera, qué* serà?». Si els ajupits ho encertaven, guanyaven i passaven a ser saltadors. Ah! I també hi havia un nen (o nena) assegut que feia de «mareta», que tenia la funció de vetllar amb el seu cos que el cap del primer dels ajupits no s'esberlés contra la paret. Amb tot, sempre hi havia algú que s'esllomava i marxava plorant cap a casa. Hi ha variants del joc anomenades *seringuna* llarga i *seringuna* curta. En alguns indrets, aquest joc l'anomenen «cavall fort».

seroll. Soroll. *Anit als Campos foteen tant seroll que se sintie des de Gardeny.*

Serreta, la. A Lleida, turó ubicat al costat esquerre (tot baixant) del carrer de Roca Labrador, just al damunt de l'Escorxador; aquest indret s'anomena puig Bordell. És des d'on Juli Cèsar, fa dos mil anys, va dirigir les tropes romanes, en la cèlebre batalla d'Ilerda. I no era pas contra els ilergets, sinó contra les tropes de Pompeu, el seu rival, comandades pels generals Afrani i Petreu. També és des d'on, fa trenta anys, els nens lleidatans tiraven pedres a la teulada de l'Escorxador. Des de dalt de la Serreta, quan encara no hi havia edificacions, es tenia molt bona vista; per això la part de dalt també es coneix com *lo Balcó de Lleida* o *lo Balcó de la Mariola.*

servar. 1. Aguantar fort alguna cosa per tal que no es mogui. *Serva la mula, que li hai de fotre l'andicció, i s'asvere com una mala cosa!* 2. Remirar.

seua. «Seva», pronom possessiu. *Veus aquella vaca d'aquillà que remugue? Pos aumplix-me la farrada an un patricó de la seua llet.* Passa el mateix amb *meua* i *teua*.

seues. «Seves», pronom possessiu plural. *Ia hu pots dir, que semblen gemeles, les seues txiquetes... Allí on va la soga va el calder!*

sí servit. S'utilitza a les botigues, i serveix per donar per acabat el tracte.

siacàs. En tot cas, per si de cas. *Vai a tirar la Primitiva a baix a Màximo; agafo la jaqueta per siacàs.* És sinònim de *siuncàs*.

sicla. (Ciutadilla, Guimerà, Vallfogona de Riucorb) Séquia. Vegeu secla.

sicle. Segle. *Ia fa mols sicles, d'això que us contaré...*

Sidamunt. És com s'anomena popularment —sobretot per part de la gent que no és de la comarca— el poble de Sidamon (ve del llatí CIDAMUNDUM), població del Pla d'Urgell. L'11 de febrer de 1983 es va publicar en el DOGC el canvi de nom per Sidamon. El que molta gent no sap és que, anteriorment, el 1937, aquest municipi també havia adoptat un altre nom: *Olèstria*.

silèncios. Calçat d'anar per casa que, curiosament, fan molt poc *seroll*. Vegeu salèncios.

silló. Càntir, recipient per beure. Objecte de fang ideat per guardar-hi l'aigua fresca, que té una ansa a dalt i dos forats, un de gran per *aumplí'l*, i l'altre més petit per beure-hi a galet. *Porta'l silló, que m'astic quedant sec com un totxo.*

silloneta. *Silló* petit. *Andús-te la silloneta a l'hort, q'anquet bat de sol que cau ve si gafaràs una insolació.*

simàforo. Semàfor. *Aquell pao de l'amotet s'ha saltat lo simàforo an roig i s'ha asberlat lo cap contra un cotxe.*

sina. Escot femení. Vegeu **popam**.

sinforós -osa. Perepunyetes. *Mira, si no t'arade com hu fai, aspavil, sinforós dels collons!*

singueta. Bola petita per jugar, generalment de vidre o fang dur. Era molt habitual que els nens d'abans hi juguessin a l'escola; ara ja no hi juguen gaire. *Juem a singuetes?*

sintiment. Sentiment. *Surtiran un anciams ben guapos anguany, que hi ha molta saó i io li hai futut molt sintiment.*

sintir. Sentir. *Aforta la tele o da'm lo mando, que tan fluixet no sinto ni'ls tiros.*

Sintiu, la. La Sentiu de Sió (poble de la Noguera).

sinyor. Senyor. Normalment totes les autoritats dels pobles eren *sinyors*: lo *sinyor* metge (o *metxe*), lo *sinyor* alcalde (o *arcalde*), lo *sinyor* mestre, lo *sinyor mossén* (o *sinyor retor*) i, fins i tot, lo *sinyor aguasil* i Nostre *Sinyor*. *M'hu ha receptat lo sinyor metxe.*

sinyoret. Insecte de l'ordre dels odonats i de la família dels libèl·lulids, de color viu, d'abdomen llarg i prim, amb quatre ales llargues i estretes, que es troba habitualment en bassals i indrets amb aigua. En català normatiu se'n diu «espiadimonis» o «libèl·lula». Alguns sinònims lleidatans són: *angartxa-ulls*, *astudiant*, *borratxo*, *cavall de Sant Jaume*, *cavall de serp*, *cevil*, *civil*, *dimoni*, *halicòptero*, *matahòmens*, *muixó de bassa*, *notari*, *parepansot*, *paripansot*, *rector* (o *retor*) *de cap negre*, *reiet teixidor*, *sastra*, *sastre*, *secler*, *senyoret*, *senyoreta*, *sinyoret de braçal* o *de reguer*, *teixidó*, *traure-ulls*, *trompeter*, entre d'altres.

sinyoret de braçal. Vegeu sinyoret.

sinyoret de reguer. Vegeu sinyoret.

sinyoreta. Mestra. *A la sinyoreta vas!* Vegeu senyoreta.

sipall. Gargall, escopinada barrejada amb alguna substància mucosa de color verd. *Lo marrà del Joan m'ha fotut un sipall al capó del cotxe.* Vegeu també **txapel**.

sipi. Vegeu sipall.

sípia (*Sepia officinalis*). Sèpia, animal del mar, de la classe dels cefalòpodes. Té un cap gros, vuit potes i dos tentacles. Es menja a la sarsuela, a la planxa, o com a ingredient d'una paella.

sípia, juar a la. Joc que consisteix a *acaçar* la gent. Un para (la *sípia*), i tal com va *angantxant* als *demés*, aquests s'hi uneixen donant-se tots la mà. «La *sípia*» no es pot trencar (no es poden soltar les mans); si això passa, ha de tornar cap a casa. El joc acaba quan no queda ningú per agafar.

síquia. (Albesa) Séquia. Vegeu secla.

sirà molt que. Expressió sinònima de «no crec que», «molt fóra que». *Lo cotxe, Simon, dixa'l al carrer; sirà molt que pedrego.*

sirgar. Arreglar, fer funcionar. *Avere si lo fan sirgar i si de cas tornaré par avall am lo telecadira, que no'm vui ascuixar més.*

siròco. Quan a hom li agafa un atac de bogeria, o canvia sobtadament de pensament. *Havíem d'anar al mercadillo i a Vergínia li va agafar lo siròco, així que vam haver d'anar al Querol.*

siroll. 1. *Bronca. Com la Maria s'antero q'has futut tan tard, hi haurà siroll.* 2. Soroll. Vegeu seroll.

sirollada. Soroll molt fort o conjunt de sons reproduïts al mateix temps. *Ia se mos ha amparrat lo gat a la teulada. Quina sirollada fot quan miole.*

sirollós -osa. Que fot *siroll. Mira, ia deu baixar lo Paco de pasturar; sinto vindre un sirollós concert d'asquetllots...*

sirulo (*Silurus glanis*). Silur; peix molt gran, que pot arribar a pesar tres-cents quilos, introduït al pantà de Mequinensa pels alemanys l'any 1974. Avui en dia està bastant estès pel curs baix del Segre i de l'Ebre, i pescar-ne una bon exemplar t'assegura una portada d'*El Segre* o de *La Mañana. L'adroguer va pescar un sirulo de sixanta quilos a Utxesa.*

sirvir. Servir. *Aixins q'aquets mirallets que poses als cirerers sirvixen per asfurriar els pardals? Aaahmigo...*

sisella (*Columba oenas*). Xixella; *mixó* gris de la família dels coloms, com el tudó o la tórtora.

sisquere. Gran expressió lleidatana, utilitzada per començar una frase lapidària. 1. Tant de bo. *Sisquere aprovesses l'atsamen de setembre. / Sisquere plogués i fotés un pam de saó.* 2. Almenys. *Sisquere contestessos al que te se pregunte!*

sissinyor. Expressió usada quan algú diu una gran veritat i algú altre, que hi està d'acord, li contesta afirmativament amb aquesta expressió. *—Divendres vai fer-li jaque mate al Mílio amb torre de menos i quan me quedaen sis segons de temps. —Sissinyor!!*

sitrill. Setrill, recipient on es posa l'oli. *Andés lo sitrill? ...que m'hai de posar oli al badall de pernil.* És sinònim d'*aulier.*

sitrillera. Setrilleres, safata on es posen els setrills i, a vegades, la sal i el pebre (normalment als restaurants). *Porta la sitrillera a taula, q'avui minjarem amanida.*

siuncàs. En tot cas. *A Lleida no'n tinim, de problemes; siuncàs tenim popplemes!*

sixanta. Seixanta. *No m'arade gens aquet jarsé tan astremat dels anys sixanta.*

sixella. Vegeu sisella.

so que. Només que. Vegeu su que.

sobinyar. Dormir. *Me'n vai a sobinyar, que demà haurem de matinar per nà'l tros a fotre una llaurada.*

sobrefruitar. 1. Menjar després d'haver-se menjat les postres. 2. Menjar a deshores, picar, però desaprofitant o «malaguanyat» el menjar.

sobressada. Sobrassada. Embotit de carn de *tossino* adobada amb sal i pebre roig.

soca, la. (Algerri, *Aubesa*, Balaguer, Torrelameu...) Tió. Vegeu **tronc de Nadal**.

sofranya. Part del darrere del *ginoll*. Vegeu **safranya**.

sogall. Tros de corda, vencill.

solà. El que hi ha a dalt de tot de la casa, el terrat, que es fa servir per prendre-hi el sol, la fresca, o per estendre-hi roba. Encara que estigui cobert i no hi toqui el sol, igualment és un *solà*.

soldat. Beguda consistent en la combinació de cafè amb *grassiosa*. *Cambrer, porta-mos un café am gel, un tallat, un carajillo de Maria i un soldat.*

solsosa (NaOH). Hidròxid de sodi, sosa càustica.

Sonadell. Sudanell (població del Segrià). *Vai córrer com un llampec des d'Albatàrric fins a Sonadell.*

sopandéu, nar a. 1. Engegar algú a la merda (amb perdó). *M'han baixat lo jornal no sé quantes vegades i ancà volen que'ls vota? Au, que se'n vàigon tots a sopandéu!* 2. Vegeu **collons d'Andares**.

sopera. Cotxe que antigament portava els morts que no es podien pagar l'*enterro*. *Lo carrilano que van atropellar a Aitona l'han portat al cimintiri an la sopera.*

sospauma. (Os de Balaguer) Prestatge. Vegeu **palmar**.

sotacristo (*Scolymus hispanicus*). Planta amb moltes punxes, de la família de les asteràcies, semblant a un card, però de flor groga i punxes més fortes. Creix en terres de secà. *Al tanto no't puntxos an los sotacristos!*

su que. Només que, sols que. Sembla que és un reducció de «sinó que». *Només fa su que beure i fumar. / Anquesta festa no hi ha su que mascles.*

subhastat. Joc de cartes en el qual juguen tres persones en què cadascuna ha de preveure els punts que farà contra les altres dos.

subrigir. Vessar, sobrepassar el líquid en un recipient. *No omplos més lo bridó del gasoi! No veus que subrigirà?*

subrixir. Vegeu **subrigir**.

subsurador. Estripador, eina que serveix per alçar la terra del tros amb el propòsit que agafi les condicions adequades per al cultiu. Es clava bastant fondo a terra, com a mig metre, i s'aixeca per oxigenar-la. *Ham de passar desseguit lo subsurador, q'alego haurem de llaurar.*

suc. Combustible. *Mecà, lo tractor no me s'angegue; li deu faltar suc al depòsit.*

suca. (Os de Balaguer) Llesca de pa sucada amb qualsevol condiment. *La padrina m'ha fet una suca de pa am oli i txicolate per birinar.*

sucarrim, fer aulor de. 1. Fer olor de cremat, però més concretament de plàstic o goma cremada. *Dissapte los pagesos van tallar la carretera a Juneda, i des d'Arbeca se sintie l'aulor de sucarrim.* 2. Expressió emprada per dir que no hi ha un pam de net, que es dubta, que la història de què es parla és poc creïble. *—Lo Carlos diu que ha ascalat lo castell de Ratera a l'ample, sense piolet ni re... —Vaaaa, fot una aulor de socarrim, aquet assunto...*

sucarró, fer passar el. Expressió que equival a «fer-ho passar malament a algú». *Al surtir de la Waikiki hi havia los civils de trànsit amb l'arrevuit i afededéu que mos van fer passar lo sucarró... No portàem los santurons cordats!*

sucre, ser de. Dit de qui és principiant en alguna cosa i que encara no compta. *No li tingos en compte, qu'ës de sucre.* Es feia servir molt a l'escola. *—Pillaaaaaat! La paaaaaares! —No, io no juo, que sóc de sucre!* Hi ha un sinònim perfecte: *ser de mantequilla.*

sufrideres. Mena de calçat, principalment usat per la gent gran, i que s'assembla més a una xarxa que a una sabata. Són molt lletges, però mantenen el peu molt fresc i airejat. Poden ser de pell o de tela. *Ni te s'acurrixo nar a tirar la bassura an les sufrideres. Sisquere posa't les aspartenyes!*

sufrigit. Salsa per acompanyar el menjar, feta a base de ceba, tomata i a vegades all, passats per la paella.

sulsir. Pansir, marcir. *Si no regues los giranis cada dia, se sulsiran an no re.*

sum sum corda. Utilitzat quan es vol indicar que en un lloc hi ha molta gent. *En aquesta reunió hi havia hasta el sum sum corda.* Vegeu també aixobuc i femer.

suriaca. Fuet (dels de fuetejar). Vegeu asfuriaca.

suriacada. Fuetada. *Li va fotre dos suriacades am lo santuron que'l va dixar am lo cul madur.* Vegeu asfuriacada.

suspauma. (Alòs de Balaguer) Prestatge. Vegeu aspauma.

suspensió. Subvenció. *J'hai cobrat la suspensió de les aumelles i ara m'arreclaré la suspensió de la gabina del tractor.*

sustens. Sostenidors. *Anquet jarsé tan finet se't marquen tots los sustens.*

T

tabà (*Tabanus bovinus*). Tàvec; insecte dípter, més gran que una abella, de picada dolorosa. Com el seu nom llatí indica, és freqüent trobar-lo entre les vaques. *Aspavil quan sortiu de la pescina, que per aquí hi ronden dos tabans i ia han picat a ta tieta a la safranya.*

tabardano -a. Ruc, talòs. *Au, passa, tabardano, que no trauries un ruc d'un sembrat.*

taboll. Malnom que reben els habitants d'Aitona. *M'hei juo lo que vulgos que aquells paos són tabolls; se note perqué fan la* a *diferent.*

taco. Tros de llenya per cremar a l'estufa, tallat en barronets petits. *Atia el foc i posa-hi uns quants tacos més, que fot un fred que pele.*

tafatà. Encenall. Vegeu **safatà**.

tafetà. Encenall. Vegeu **safatà**.

talabissot. Tros de llenya. *Ha antrepussat an un talabissot d'un txop i s'ha fotut una tastamorrada que Déu n'hi do.*

talares. Molt tard. *Sempre arribes a talares!* Vegeu **deshores**.

tallacebes (*Gryllotalpa gryllotalpa*). Tipus de grill que viu sota terra, generalment en camps de patates o en horts de cebes, i danya les arrels de tubercles i hortalisses. Fa quatre centímetres de llargada i té dos punxes al final del cos. *Aquet matí, cullint calçots, m'han surtit tres tallacebes.*

tallapeus. Insecte aquàtic que té el cos acabat amb unes pinces. És semblant a un escarabat molt pla i és molt lleig d'aspecte.

talla-robes. 1. Petit escarabat que té dos pinces petites al cap i de qui es diu que esquinça la roba. *Li vai a fotre un sarpat de talla-robes a l'armari del meu home, a vere si renove els calçotets.* 2. Vegeu **ragolí**.

Taltaüll. Talteüll. Vegeu **Tartaüll**.

tambanejar. Trontollar, perdre l'equilibri; moltes vegades és conseqüència d'anar carregat (d'alcohol). *Des de q'ha surtit del pub porte tot lo Prat de la Riba i la baixada de La Gremial tambanejant.* Vegeu també **tintines, fer** i **torteres, fer**.

tamborinot. (Os de Balaguer) Persona que no sap gaire el que diu, d'escàs enteniment. *Para d'aspenteijar! Que no hu veus, que la porta s'aurix cap a defora, tamborinot?*

tamé. També. *Lo Robert ha caldat mates i'l Sergi... eeerrr... a vere... pos tamé.*

tampanada. Hòstia que hom es fot i que passa a la història. *Va llançà's an parapente des de dalt de tot de l'edifici del Banco Saragossano, i se va fotre una tampanada contra el vàter de la plaça Europa.*

tanto. Cop. *Hai antrepussat i m'hai donat un bon tanto al cap.*

tanto, al. Compte. *Al tanto, tant privar gintònics, que te la fotràs.* Vegeu **paracon**.

tapollar. Vegeu **tapullar**.

taponet. Persona molt baixeta, que no *atxeca* dos pams de terra. *La Rosa és un taponet que no calle; vaparir com pot tindre aquesta veu de pito una cosa tan pitita!*

tapullar. (Segarra) Atapeir. Verb que s'utilitza quan trepitges la terra després de ploure i encara és tendra. El resultat és que la terra, després de ser trepitjada massa tova, quan s'asseca queda endurida, és a dir, *tapullada.*

tararanya. Teranyina. Vegeu **astararany**.

tardaor. Tardor. *A la tardaor les fulles cauen dels abres.*

tarde. Tarda. *Andús-te un jarsé, que per la tarde farà fresqueta.*

tardet. Vespre, cap al final de la tarda, aproximadament a l'hora en què es pon el sol. *Lo Cisco diu que comencem a brenar sense ell, que farà cap al tardet.*

Targa. Tàrrega, la capital de l'Urgell. *Si astàs malalt per no nar al col·lèigit, mo n'anirem pac a Targa a vere'l sinyor metxe, que't posi un'andicció.* Dites: *A Targa, comerciants, i a Agramunt, comediants. / A Targa, comerciants, i a Cervera, comediants.*

Tarregrossa. Torregrossa (municipi del Pla d'Urgell).

tarró. Torró; normalment s'usa en plural: *tarrons*. Dolç que es consumeix pels volts de Nadal. Són conegudíssims los *tarrons* d'Agramunt i d'Os de Balaguer. *Astic arrebutit de tant fato q'hai halat aquest Nadal, i lo torracollons de ta tiet ancà mos vol fer rostar les ascurrualles dels tarrons.*

tarròs. Terròs, tros separat de terra, o d'altres matèries compactes. *Al café, quants tarrossos de sucre hi vòs, un o dos?*

tartany. Cuc de terra, molt útil en l'agricultura perquè amb els forats que fan a terra nitrogenen el sòl. És utilitzat com a esquer per anar a pescar. *Arroplega un sarpat de tartanys del fangar, que dumenge mo n'anirem a pescar a Faió Vell.*

Tartaüll. Talteüll (població de la Segarra).

tascó. Tros. *Da'm aquet tascó de madalena, que tinc gana.*

tastamorrada. Caure de cara (concretament de morros) a terra. *Quina tastamorrada que s'acabe de fotre'l Bep; por lo menos s'ha petat lo portell!*

tastarrot. (Vilanova de Bellpuig) Vegeu **tastamorrada**.

tastorrada. (Pla d'Urgell) Vegeu **tastamorrada**.

tauba. Calor molt intensa. *Fot una tauba q'aspetegue les pedres.*

taulís -issa. Carallot, parat, encantat. *No't mogos de puesto, taulís, que fot mij'hora que lo simàforo astà verd!*

taup (*Talpa europaea*). Talp, aquell petit i curiós mamífer que no hi veu gaire, que excava forats i viu sota terra. *Aquell colló de taup m'ha fet malbé lo cavalló de les safranòries.*

Taüt, plaça del. S'anomena així popularment la plaça del Noguerola. El nom li ve donat pel monument erigit a finals del segle XIX en honor de l'il·lustre poeta renaixentista Lluís Roca i Florejacs (que, a més de poeta, fou metge i historiador), i que està situat al bell mig de la plaça. La forma del monument recorda la caixa de posar els morts.

tavalló. Tovalló. *Fot-los a rentar, que casibé s'aguanten drets de tanta ronya, aquestos tavallons.*

tavella. Mongeta tendra. *Si no t'araden les tavelles a la verdura no te les minjos, pero no vui que deixos ni una miquirrineta de pataca ni de safranòria.*

tea. Tronc dur. *Aquesta tea fot dos hores que creme i ancà dure.*

teixidor. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

telaranys. (Noguera, Urgell) Teranyina. Vegeu astararany.

teleranya. Teranyina. Vegeu astararany.

tèllo. Inflamació. *Tinc un tèllo a la galta que me semble que m'hauran d'arrancar un quixal.*

telló. Joc en el qual cada participant utilitzava un tros de teula. El primer jugador llençava el seu tros de teula i els altres jugadors havien de tocar aquest tros llençant els seus trossos. Si es tocava algun tros de teula dels que ja hi havia a terra, el propietari d'aquell tros quedava eliminat.

Temps, Lo. Petit espai diari emès per televisió, amb la informació del temps. *Correu, viniu a vere Lo Temps a la Teletrés, a vere quants cagos fot avui lo Cartanyà!*

tenalleta. (Almatret) Tupina; conjunt de bocins de carn de porc confitats en oli d'oliva. *Mira que n'és, de majo, l'Anselmo; mos ha dut una mica de tenalleta i un Costers del Segre.*

tenasses. Alicates. Vegeu **astenasses.**

tendrella. (Tornabous) Porció greixosa de la vora del fetge. *Ecccsss, mare, ia t'hai dit mil vegades que no m'arade la tendrella; sisplau, da'm un tall de costella.*

tendrella, tocar la. Tocar la fibra sensible. *Vam nar a vere los padrins d'Alòs de Balaguer i, asplicant-nos coses de la guerra, mos van tocar la tendrella.*

tenir de. Haver de. El seu origen en textos escrits el trobem al Renaixement, probablement per un encreuament de «tenir que» i «haver de», ja que en aquella època s'empraven ambdues construccions verbals per expressar el mateix. *Tenim de recollir los aurecocs madusos, que lo parte ha donat pluija per despúsdemà.*

teraranya. Teranyina. Vegeu **astararany.**

tercejar. Llaurar per tercera vegada. *Aquesta semana toque tercejar, pero lo dumenge no hi haurà cristo que'm mogo del sofà.* Vegeu **amprimar**, **mantornar** i **quartejar**.

terrerol (*Agaricus bitorquis*). Camperol dels carrers, bolet de tardor semblant al xampinyó. Normalment creix fora del bosc, molts cops al mig de camins de terra; d'aquí en prové el nom. És comestible i molt apreciat. *Al camí del garatx han surtit quatre terrerols.*

terriple. Terrible. *Ta filla fot uns txiscles terriples!*

terró. Torró. Vegeu **tarró.**

teua. «Teva», pronom possessiu. *No veus que no hi poden capiguer, mija dotzena de verres, a la teua Decauve? Ia te'n portaré una am l'amotet.* Passa el mateix amb *meua* i *seua.*

teues. «Teves», pronom possessiu femení plural. *No tocos la cristalleria am les teues sarpes, q'an lo patós qu'ets segur q'ham d'acabar passant la granera par recollir vidrets.*

ti. «Té», imperatiu del verb *tinir. Ti, agafe-hu fort que no't caigo, que's trenque.* Vegeu **tin.**

tiatre. Teatre. Vegeu **treato.**

ticó. Pega enganxant. *S'ha acabat lo ticó; vés-n'hi a comprar, q'hai d'ampegar lo mànic del silló.*

ticon. Vegeu ticó.

tigre (genèric). Insectes de mida similar a una puça, que poden trobar-se als ametllers i que toquen molt los collons quan culls ametlles perquè se't posen per dins de la camisa, barrejats amb la suor. *Ojeu am los amellers del reng de baix del ribàs, q'astan plenets de tigre.* Vegeu puó, polegó i pollegó.

tilèfano. Telèfon. *Això del tilèfano val molts quartos, haurem de mirar d'astuviar.*

timó (*Thymus vulgaris*). Farigola, herba aromàtica molt apreciada a les terres de Lleida. El nom llatí demostra que la variant lleidatana és la més propera a la nostra llengua mare. Es fa servir per *cunyar*, per posar a l'aigua de les *aulives*, i per curar *acustipats*, *ancostipats*, *ancustipats* o *arrofredats*. És una planta que predomina molt en terres de secà, on forma timonedes. La timoneda més important dels Països Catalans és la timoneda d'Alfés, de noranta hectàrees, i que va crear molta polèmica quan es va proposar d'ubicar-hi l'aeroport de Lleida, aprofitant l'actual aeròdrom. Finalment, per motius mediambientals (era l'únic lloc de Catalunya on habitava l'alosa becuda, a més d'altres espècies protegides, com la ganga, la calàndria, el torlit o alguns artròpodes de secà), aquest projecte va desestimar-se a favor del boirós *sas* ubicat al municipi d'Alguaire. *Si tens lo nas tapat, fes-te vapors de timó.*

tin. «Té», imperatiu del verb *tinir*. També equival a «pren» o «agafa això». *Tin lo meló i partix-lo an set trossos, que n'hi haigui per a tots.*

tin-te dret. *Astàs-te* dret. *Nen! No digos tantes ambusteries, home! Tin-te dret allà al racó castigat.*

tinalla. Tina gran, gerra, recipient que s'utilitza normalment per posar-hi l'oli, però també altres líquids. *Da'm un parell de tinalles per fer-hi lo moscatell d'anguany.*

tinir. Tenir. *Tiniu los mantecados, al tanto no se us gèlon les pales.*

tinot, tenir poc. Tenir poc encert. Quan una persona no ho fa bé o no l'encerta es diu que *té poc tinot*. *No juos més a darts, q'an lo poc tinot que tens ancà te'n clavaràs un a l'asquena.*

tintines, fer. Anar de tort, no mantenir l'equilibri. Vegeu tambanejar i torteres, fer.

tints. Llapis de colors de fusta, típicament aquells de marca Alpino. *Dixa los tints al nen, q'ha de fer los debers que li han manat a astudi.*

tínyau (o **tínyeu**). Onomatopeia emprada pels *crios* en la simulació del tret d'una pistola. Molts cops es fa servir per dir que altri ha errat el tret. Qui dispara fa *pam!* i qui rep el tret fa *tínyau!*, indicant amb el dit cap on s'ha desviat el tret.

—Pam! —Tínyau! —Pam! —Tínyau! —Astàs-te quieto i mor-te! És el sinònim perfecte de *tútxiu.*

tirar a terra. A Lleida i comarques, els edificis no s'enderroquen, es *tiren a terra. Han tirat a terra la casa del capellà.*

tiraranys. (Segarra, Urgell) Teranyina. Vegeu **astararany**.

titiu, fer (o fotre) un. Beure a galet del porró. *Da'm lo porró de txampú, que li fotré un titiu.*

titonet. Algú petitet. Vegeu **cirilleta**.

tocacampanes (*Mantis religiosa*). (Almatret) Plegamans, pregadéu. L'origen de la paraula ve donat per la disposició de les extremitats superiors d'aquest insecte: quan les mou sembla que toqui les campanes. També és anomenat *tocamatines, cabra, cantamisses* i *repicacampanes.*

tocamatines. Vegeu **tocacampanes**. De fet, les «matines» també són tocs de campanes que marquen la primera part de l'ofici diví, concretament els que fan els monjos i/o monges a primera hora del *dematí. Vaige,* quan encara no han posat els carrers.

todó (*Columba palumbus*). Tudó, ocell salvatge de la família dels coloms, de plomatge gris blavós, i el pit del mateix color que les camises dels Castellers de Lleida. És molt apreciat pels caçadors, tant al moment de caçar com al de *halar.*

tofa. (Noguera) Tòfona, fong del gènere *Tuber*, molt apreciat a la cuina.

Tòfol. Mot que substitueix el nom vertader de la persona a qui t'adreces; és com una paraula comodí. *—Qué diu Tòfol? —Tòfol no diu re.*

toll. Bassa creada a terra per l'acumulació d'aigua de la pluja que el sòl no absorbeix. En altres indrets de Catalunya s'anomena «bassal». *Jusepet, d'aon véns an los quets tan haumits? Ia t'has fotut an algun toll?*

tolla. Bassa d'aigua situada vora del riu, aiguamoll. *Donant un tomet per les tolles de Rufea van passar uns biciclistes que casi me foten a l'aigua.*

tomata. Tomàquet. *Vai nar a Madrit i no hi va heure manera que me suquésson lo pa am tomata.*

tomatera (*Solanum lycopersicum*). Tomaquera, la planta on es fan les tomates. *No m'arade atansà'm a les tomateres perqué sempre hi ha garrapatells.*

tomates. Malnom que reben els habitants de Seròs.

tomet. Una volta, un tomb. Tot i ser un diminutiu de «tomb», és igual de llarg que aquest. *Némon a fer un tomet, que avui fot un bo q'animore.* És sinònim de *nar a fer un sanderado.*

Tonet. Diminutiu d'*Antònio*, molt usat per les nostres comarques. *Lo Tonet de cal Parralero ha comprat palles borratxes pensant que foten lo mateix afecte que lo ioduro de plata, no fos cas que la pedra li asberlo lo prèssic.*

topina. Tupina. Vegeu tenalleta.

torcar. Netejar amb un tovalló, drap o peça de roba o paper. *Torca-li los morros al crio, que'ls té plens de txicolate.* Quan s'aplica a un mateix, s'empra la forma verbal *torcà's*. *No't torcos an lo casigall de llimpià-li els pixats al gat, q'ancà gafaràs algo.*

toronja. 1. Taronja, fruit del taronger. *Per brenar m'hai halat quatre madalenes i un suc de toronja.* 2. Taronja, color. *Aquet jarsé toronja que portes és molt astremat.*

toronjada. Taronjada. *Camarer, posa-mos dos txampuns, una toronjada am vodka i un gerro de calimotxo.*

Torrafeta. Torrefeta (població de la Segarra). Per tots és ben coneguda la dita «Més val Torrefeta que Castellserà, perquè Torrefeta ja està feta i Castellserà qui sap quan serà», aplicable a tots aquells que durant la bombolla immobiliària compraven pisos sobre plànol sense veure'ls acabats i el constructor acabava *fugant-se* als *collons d'Andares* amb la *pestanyó* a la butxaca.

Torre de Riaub, la. La Torre de Rialb (població de la Noguera).

Torreflor. Nom que tenia l'actual municipi de Torrefeta i Florejacs (Segarra) fins a l'any 1994.

torrero. Nom amb què es coneixen els habitants de Torres de Segre (Segrià).

Tòrric. Tòrrec (poble de la Noguera).

Torrobesses. Torrebesses (poble del Segrià).

torrocollons. Torracollons, persona molestosa, empipadora, pesada. *No sigos torrocollons i dixa d'asfurrià'ls corders.*

torroguer -a. 1. Gras, robust. 2. (en masculí) Gran broma espessa i molt fosca que assenyala pluja abundant. *S'astà fotent lo cel negre com la tinya; fitsa't, fitsa't quins torroguers més negres!*

torrompé. Bocí de terreny *ermo*, on no es planta res. Terra que no està preparada per al cultiu, generalment ubicada en un *puesto* poc accessible.

torta. Torçada de peu. *M'hai futut una torta de peu tan bèstia que m'han hagut de portar al Seguro.*

torteres, fer. Qui les fa és que no es troba bé o va begut. *Que no has begut re? I ca! Si has tardat mij'hora per aurir la porta, i no pares de fer torteres pel passillo... Au, passa pac al quarto de les rates!* Vegeu tambanejar.

torterol. Turmell. *Vai fer un mal gesto caminant i me vai tòrcer lo torterol.*

tórtola (*Streptopelia turtur*). Tórtora, *mixó* semblant al colom. *Guaita aquelles tórtoles q'astan al poste del talèfono, quins bissitos que se fan.*

tos. Gana. *Aquet paio passe més tos que'l gos d'un carrilano.*

tossinet. Porquet de Sant Antoni. Vegeu **currinoix**.

tossinets. (Almatret) Calamars farcits i macerats amb oli.

tossino. Porc, verro. *Astàs com un tossino. / Lo Pere Ramon se n'ha nat cap a la granja, q'avui treen tossinos.*

totxo. Pal, bastó. També s'anomena així els bastons de les majorets (eren famoses les d'Alcarràs). *Andés lo totxo del padrí? Que vol nar a fer un tomet i no'l trobe.* Vegeu l'accepció 1 de **mangala**.

tou, fotre un. Fotre una *palissa. Si no véns ara mateix te fotré un tou am lo salèncio, vere qué t'has pensat!* Vegeu **bardo**.

traballoques. 1. Persona maldestra, mancada d'agilitat. *Lo traballoques del Pepet segur que's carregue la màquina de retratar, ia vuràs.* Sinònim de *txompo*. 2. Insult de baixa intensitat.

tractons. Plural de «tractor». *Guaita defora, vere qu'és tant siroll de tractons.*

trafícó. Persona que es belluga molt, que no para quieta. *Lo Cisco és un traficó, tan pronte'l veus al tros arrencant cebes com al casal ansaijant.*

trafiquejar. Remenar coses, fer veure que fas *fenya. Qué collons trafiqueges tant per l'auficina? Si ancà no has aurit ni'l carpessano!*

tramuja. Element gran, i en forma d'embut, que s'utilitza en la construcció per contenir-hi terra i deixar-la anar per la seua part inferior. També es fa servir en els molins de cereals i d'oli. *Aumplix la tramuja, que pastarem!*

trapadella (*Trifolium*). (Belianes) Trèvol, aquella planta de tres fulles, tot i que tothom en busca alguna que en tingui quatre perquè, segons diuen, porta molta sort. *Ostaclà que't foten mal los rinyons, portes hora i mija acotxat buscant una trapadella de quatre fulles.*

traste. 1. Persona que fa *trastades*; *gamberro*. 2. Estri, eina, en ocasions de dubtosa utilitat. *Andés lo caixó dels trastes?* 3. Atribut sexual masculí. *Hòstia, txiquet, quin traste! Si deus antrepussar-hi quan camines.* 4. Refrany: *Traste vell, bo per al foc.*

traure-ulls. Libèl·lula. Vegeu sinyoret.

travessar lo pont d'asquena. Morir-se. A Lleida no és gens recomanable travessar lo pont d'esquena. *—Me'n vai pac al Garrut a l'anterro del Kevinet de cal*

Pagès. —I ca, lo pobre! Tan pitit i ia ha travessat lo pont d'asquena? Nostrissinyor cada volta se'ls andú més jóvens; no som res…

trea. «Treia», imperfet d'indicatiu del verb «treure». Es conjuga així: *trea / trees / tree / tréem / tréeu / treen. Se tree lo tabardo amb lo gil que fotee.*

treato. Teatre. *A quina hora comence lo treato, txiquet?*

treatro. Vegeu **treato**.

trebol. 1. Sostre, part superior d'un habitacle. *A vere si traus les teraranyes del trebol que quan atxeco lo porró les vec totes.* 2. En certes localitats s'anomena així la part inferior de l'habitacle, el sòl. *No botos, q'asfonaràs lo trebol!*

trenc. (zones de l'Urgell) Tren. *Lo siroll del trenc no'm dixe fer la misdiada.*

trencaolles. Planta que creix llarga al terra i fa una flor blava. Abans es posava a la llum perquè s'hi enganxessin les mosques.

trenquet. Tren petit. Vegeu **trenc**.

tres pinyes, fer. Es diu quan una planta es mor: *Ai, ai, ai… lo girani que me va dixà la sinyora Rossita per guardà'l durant les vacassions ha fet tres pinyes.*

tres ulls. Varietat d'enciam.

tresella. Vegeu **trisella**.

Tresita. Tereseta, diminutiu de Teresa, nom de dona. *—Ambaparà, Tresita, se m'ha llantiat d'oli la papeleta. —Aquestes de les votacions del Senat van bé per ambulicar lo bocadillo de llangonissa…*

trespeus. Escala pagesa. *Clava lo trespeus aquí devall d'aquesta rama, que m'anfilaré al cirerer.* Vegeu **banc**.

trespol. Vegeu **trebol**.

triatre. Vegeu **treato**.

trigella. Vegeu **trisella**.

trincola. 1. Esquella, campana petita que es penja al coll dels animals de pastura. *Ia tinc lo cap com un bombo de sintir lo siroll de les trincoles del ramat de corders del Tòfol.* Vegeu també **truc**. 2. (*Gypsophila hispanica*) Planta herbàcia perenne de la família de les cariofil·làcies, de fulles linears, flors blanques en panícula i fruits capsulars arrodonits. 3. Pocavergonya, penques; dit d'algú que té molta barra. *Tens lo cul ampegat al sofà o qué? No sigos trincola i ajudamos a parar taula.* Ja ens direu d'on punyetes ve l'expressió aquesta de *ser un trincola…* 4. Porró.

trinxa-robes. (Agramunt, Castellnou de Seana, la Fuliola, Tornabous...) Talla-robes. Vegeu **ragolí**.

tripó. Colló, testicle, generalment referit al d'animals. *Fot-me un sufrigit de tripons avui per sopar, que no tinc gària gana.*

trisella. Aparell en forma de rectangle, obert per dos cantons, que s'enganxa a una màquina i que serveix per remoure la terra d'aquí cap allà, per anivellar el terreny, o per al que *convingo*.

triti. 1. Titella. *Avui al col·lèigit mos han fet treato de tritis.* 2. Poca-solta. *No sigos triti, que dingú te pendrà an sèrio.*

trompeter. Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

tronc de Nadal. Tió, tronc amb una cara pintada, barretina i vestit, que es fa servir per Nadal per donar dolços als nens fent creure que els caga el mateix tronc. *Fot-li fort an la mangala al tronc de Nadal, a vere si't cague monedes de txicolate anvés de Sugus.* En determinades zones s'anomena *rabassa, soca* o *tronca.*

tronca, la. (Àger, Alòs, les Avellanes, Santa Linya...) Tronc que es fa picar a la canalla amb bastons perquè cagui torrons i altres dolços. Vegeu **tronc de Nadal**.

trons de la Sila, los. Expressió emprada per negar quelcom a algú d'una manera exagerada i un xic ofensiva. *El trons de la Sila t'ajudaré io a traure aigua a galletades del bancal.*

trons de matines, los. Vegeu **trons de la Sila, los**.

tros. 1. Terra per al cultiu. Equival a «terreny», «camp», «parcel·la». *Némon pac al tros, q'hai d'asporgar tres jornals de pressiguers avui.* En alguns indrets, principalment de regadiu, també se'n diu «horta». 2. Expressió: *Nar a cagar al tros* (frase que s'utilitza quan algú es fot un bon tip en una alifara). *Tot això t'has futut per dinar? Ia te'n pots nar a cagar al tros, txiquet!*

trossar. 1. (zones de l'Urgell i la Noguera) Cordar, lligar, botonar una peça de vestir o calçat. *Trossa't la jaqueta, que no agafos una galipàndria, anquesta rasca que fot avui.* 2. (Seròs) Fer trossos, tallar.

truc. Esquellot, esquella molt grossa. *Compra-li un truc, a la vaca, q'així sabrem per aon ronde.* Vegeu també **trincola**.

trumfa. Tubercle comestible, patata. *Hostiqueta, quin paio més ranci qu'ets! No hi fotos tanta trumfa, a la cassola de tros, i fot-hi més txulla, home!*

trumfo. Vegeu **trumfa**.

trunfa. (Juneda, Linyola, etc.) Vegeu **trumfa**.

trunfo. (Juneda, Linyola, etc.) Vegeu **trumfa**.

tunda. Xut fort a la pilota. *Lo Milinkovic del Lleida fotie tal tunda a la pilota que dixae astesos los defenses.* Vegeu canyardo.

tuno -a. 1. Algú espavilat, llest. *Que tuna qu'és, aquesta paa... Se va casar am lo notari i li va fotre els quartos.* 2. Dit a la persona que no fot res en tot el dia. *Molt tuno suelto hi ha entre el funcionariat.*

tupins s'assemblen a les olles, los. Ser clavats pare i fill, de físic o, sobretot, de caràcter. *Ostaclà per qué la Treseta té aquesta nàpia: los tupins s'assemblen a les olles!*

turbera. Tempesta de neu. *No't mogos del puesto, andiot! Q'anquesta turbera que fot acabaràs colgat!*

turró. Torró. *Són molt bons, los turrons de la teuladeta.* Vegeu **tarró**.

turronaires. Malnom que reben els habitants d'Agramunt.

tururut mangala. Expressió utilitzada per indicar que alguna cosa ha acabat o pot acabar malament. *Lo crio se passae to'lo dia ampastrat a la gueimboi, així que l'hi vai tirar a la bassura, i tururut mangala!*

tururut samfanya. Vegeu **tururut mangala**.

tútxiu. Onomatopeia emprada pels nens en la simulació d'un tret. —*Tútxiu, tútxiu. A terra, ia astàs mort.* Sinònim perfecte de *tínyau*.

txafader. Aigua escampada per terra. Vegeu **remullader**.

txafar. Trepitjar. *Txafa'l cigarro, q'ancara fotràs foc!*

txafatolls. 1. Sapastre, pocatraça. *Lo txafatolls del Minguet ia s'ha carregat dos tinalles de cactus.* 2. Persona que es posa enmig de les converses dels altres sense saber de què va la cosa.

txàfic. Xàfec. Vegeu patac d'aigua.

txafurnar. Aixafar amb els peus o les potes. *'Nnnndéu! Los crios de Déu ia m'han tornat a txafurnar el sembrat!*

txamberga, fer les coses a la. Fer les coses de qualsevol manera. *No cal que li asplicos que no surto de manilla si no té rei ni as; ma tiet sempre fa les coses a la txamberga.*

txamflà. Xamfrà. *Al txamflà d'anfrente de casa meua tamé hi han aubert un locutòrio d'aquells.*

txampú. Refresc fet a partir de la barreja de cervesa amb llimonada. *Da'm una sammiquel de litro que fotré un txampú fresquet al silló que te caurà la bava.*

txampullejar. Jugar amb l'aigua amb les mans o els peus dins d'un recipient. *No txampullejos a la banyera, q'ascatxigues to'lo terra!*

txana. Residu fecal provinent habitualment dels *tossinos* i que s'utilitza per adobar els camps. *'Ndéu, puja, puja la ventanilla del cotxe, que ia han degut tirar txana per aquí la vora i fot una catipé que no nya Cristo que l'aguanto.*

txàndal. Xandall. *Arromanga't lo txàndal, que m'anlluerne la veta del camal.*

txanques. Cames llargues i seques. S'anomena d'aquesta manera, suposadament, per la semblança amb les xanques de fusta llargues i primes que es fan servir en alguns espectacles populars. *A vere si minges més, que només ets costelles i txanques!*

txapel. Escopinada de saliva, molts cops acompanyada de substàncies mucoses més consistents. *Fot-li un txapel, a la paret d'Agenda, a vere si s'ampegue.* Vegeu també **sipall.**

txapo. Estri semblant a una aixada, però amb la part metàl·lica més ampla i quadrada, i amb l'angle que fa respecte al pal més tancat. *Dus-me lo txapo, q'hai de nar a fer cavallons.*

txapo, fer. Expressió utilitzada per designar els estudis d'agrònoms. *Lo Cisco de cal Tomata porte dos anys fent txapo i ancara no ha aprovat re.*

txaragall. Xaragall. *De la pluija de l'istiu han quedat tot de txaragalls al camí que puige pac al cimintiri; al tanto no t'asberlos lo cap si hi puiges an bici.* Vegeu **aragall.**

Txarcos, plaça dels. Es coneixia així antigament l'actual plaça de Ricard Viñes de Lleida, abans que fos asfaltada l'any 1965. El motiu és obvi: era una zona d'eres on la gent anava a menjar la mona de Pasqua o les cristines beneïdes de Sant Blai. *Arromanga't los pantalons, si vas a juar a agafar a la plaça dels Txarcos, que no tinc ganes de llimpià-te'ls quan arribos a casa.*

txarrar. 1. Xerrar, parlar. *Lo lleidatà correcte, txarra'l.* 2. Expressió: *Txarre més que el fetge en brases* (es diu de qui parla sense mesura, fins al punt que arriba a cansar; es veu que el fetge, en fregir-lo, *ascartxix* molt, igual que aquesta gent que quan *aurix* la boca automàticament també *angegue* l'aspersor). *Redéu, l'aguasil de Vilagrassa txarre més que'l fetge am brases; fot los pregons de mij'hora.* En el mateix sentit existeix la frase: *Al forn i al riu tot se diu.*

txarràrie -a. Xerrador, parlador. *Uai! Quin txiquet més txarràrie us ha surtit, té dos mesos i ia diu «mama» i «papa»!*

txarrup, beure a. Beure a morro. Vegeu **txum, beure a.**

txato. Tipus de *prèssic* de forma aplanada. Vegeu **prèssic de tomata.**

txau-txau. Així, així. Es fa servir quan algú està o has estat una mica empiocat. Aquesta expressió acostuma a acompanyar-se d'un moviment amb la mà estesa posada en posició vertical i fent-la girar alternativament cap a un costat i cap a l'altre. *—Com te trobes? —Txau-txau, aspero atxecà'm millor demà.* Vegeu **deri-deri**.

txèc. Petita peça metàl·lica que s'encaixa en una altra, generalment present en peces de roba. *Apària't bé l'anorac i apreta'ls txècs, que sembles un acsehomo!*

txefla. Celebració amb menjar abundant al camp. *Mos haurem de reunir alego i comprar calçots, llangonissa i carn de corder per tornar a fotre una altra txefla com la de l'istiu passat.* Vegeu **lifara**.

txeic. (Garrigues històriques) Interjecció apel·lativa equivalent a dir «noi!». S'utilitza per cridar una persona del gènere masculí o reclamar la seua atenció. *Txeic, vine pac aquí, que m'ajudaràs a aspenteijar lo cotxe, que no m'arrenque.*

txentxi. 1. Petit, persona o animal molt poca cosa. *Pese més un sac d'aumelles que'l Miquelet; és un txentxi.* Vegeu **cirilleta**. 2. També s'anomenen així les *singuetes* molt petites.

txera. 1. Foguera. *Fem una txera anquella llenya del txop, que fot un fred que pele.* 2. Petita flamerada. *Fot-li txera al niu d'avespes, que ara a mija tarde astan atontades i no mossen.*

txerar. 1. Produir o provocar un foc. *Ampessa a txerar les tortxes, que amb lo que puge lo ressibo de la llum no la podrem ni ancendre.* 2. Funcionar correctament. *No'm txere l'arràdio; sacsa-la, a vere...*

txeta. (Agramunt) Aixeta. *Tanca la txeta, que no s'aumplixo més lo depòsit; a vere si subrixirà.*

txicolata. (Urgell) Xocolata. *Per brenar ma padrina mos feie pa'm vi i sucre o pa an txicolata i oli.*

txicolate. (algunes zones de la Noguera) Xocolata. Vegeu **txicolata**.

txilar. (la Granja d'Escarp) Cridar molt agudament, xisclar. *No txilos, que me faràs malbé les aurelles.*

tximeneia. Xemeneia. *Se mos ha colat una falcilla per la tximeneia.*

tximerlí. Algú petit, poca cosa. *Tu no juaràs més de porter, que l'atre dia te va fotre un gol lo tximerlí de l'Aureli.* Vegeu **cirilleta**.

tximple -a. Ximple. *Au va, tximple! Abaixa la música! / Sembles tximpla am aquestos pèls tan tiessos!* (En lleidatà, canvia el gènere depenent de si es fa concordança amb un nom masculí o amb un de femení; en català normatiu aquesta paraula és de gènere invariable.)

txinada. Estirada dels cabells. *Aaahh! M'acabes de fotre una txinada am la cremallera de l'assesser.*

txinalla. Canalla, mainada. *La txinalla del pople sempre jue al pati de la Comparativa; ham de nar al tanto an los tractons.*

txinar. (Artesa de Segre) Estirar els cabells. *No'm txinos, que't fotré un bardo que t'hauran d'arroplegar an una granera.*

txiquet -a. 1. Infant. *Al curs de primer A érem quinze txiquets i deu txiquetes.* 2. Noi o noia. *Aquell txiquet dels Alamús que arreglae antenes s'ha casat an la filla'l metxe!* 3. S'usa en sentit *carinyós* cap a una persona; per exemple, a una padrina se li pot dir perfectament: *Com astàs, txiqueta?* O a un padrí: *Com van los noranta anys, txiquet?*

txiribec. Trenc al cap amb vessament de sang causat per una pedra o objecte punxant. *L'amfermer que'm cusie'l txiribec tremolae més que el vibrador de la Cleo del Punto Èquits!*

txiringa. Xeringa. *Porta la txiringa, que fotrem l'andicció al cul al crio.*

txiroa (femení). 1. D'un temperament alegre, trempat, com infantívol, que fa gràcia. 2. (amb negació) Aplicat quan una no es troba prou bé, quan s'està malmirrosa. *Avui no astic txiroa.*

txirri. Fem vell compactat. *Posa txirri als geranis i les petúnies, a vere si creixen.*

txirric ni merric, no deixar dir ni. No deixar dir res, no donar temps que algú digui res. *Lo va agafar pal coll sense dixà-li dir ni txirric ni merric.*

txirricar. Xerricar, produir *seroll* quan es beu a galet.

txisca (*Phragmites australis*). Canyís, planta gramínia amb canya i un plomall a la punta que creix al voltant de pantans i rius. També s'anomena *canya txisca.*

txiscar. Conjunt de *txisques* que acostumen a créixer en llocs aigualosos.

txisclet. Xiclet, goma dolça mastegable. *Me s'ha ampegat un txisclet als cabells... Maaaus!*

txitxines, fer. Desfer, triturar, fer a trossos; expressió emprada per amenaçar. *Com te torna a vere pel pople te faré txitxines.*

txofit. Ple, espès, atapeït. *Lo cini astae tot txofit, no hi cabie ni una agulla.*

txolla de mula jove. Tallada de cabell molt curta.

txollada. Tallada de cabell. *Lo sinyor barber no va parar de traballar fotent txollades fins que'l van auperar de la próstata.*

txollar. En sentit figurat, criticar a fons. *Al Cisco, a la reunió lo van txollar de dalt a baix.*

txolles. Grenyes, pèl llarg. *L'Antònio, anquestes txolles que me porte, semble una paa.*

txompo -a. *Patós*, poc àgil. *No crusos lo riu per les pedres; vés pac al pont, que an lo txompo qu'ets segur que acabes txop.* Vegeu **traballoques**.

txonisso. (Albesa) Xoriço. *Ia vuràs quins txonissos n'hi farem, d'aquet tossino tan gras.*

txono -a. (Noguera, Segarra, Urgell) Brut, tacat. S'aplica tant a coses com a persones. *Torca't los llàvits, q'astan txonos.*

txop (*Populus nigra*). Pollancre. Arbre molt comú a les terres de Lleida. És un arbre que tremola molt amb el vent i fa molt *seroll*. Tothom se'n recorda, d'ells, especialment a principis de primavera, quan fa vent i se n'emporta les llavors, ja que apareixen per tot arreu. Si ets a la vora d'un *txoperal*, sembla que nevi i el terra queda blanc, blanc... ja pots preparar la *granera*...

txoperal. Conjunt de *txops*. Va fer-se molt famós el *txoperal* ubicat antigament al marge esquerre del riu Segre, a la ciutat de Lleida. Allà fou on se celebrà l'Aplec del Caragol des de 1980 fins a 1992. El 1993 van iniciar-se les obres de canalització del riu Segre i el *txoperal* va *travessar lo pont d'asquena*. Fins i tot l'antic camp de futbol del Lleida era anomenat *Txoperal*. Fou batejat així als anys cinquanta pel periodista Doñate, del diari *La Mañana*.

txorimangar. Prendre, robar. *Qui m'ha txorimangat lo boli? Algú sap aundés?*

txorret. Raig petit. *Posa'm un txorret de güisqui.*

txotar. Brollar o baixar per aquell lloc. *L'aigua txote d'aquella fonteta.*

txulla. 1. Carn per ser menjada, en sentit general. *A mi no'm posos txulla, que no m'arade; da'm un bocí de safranòria.* 2. Aplicat a les persones, excés de greix.

txum. Porró. *Passa'm lo txum, que se m'ha quedat un bocí de cansalada a la gola i l'hai de fer baixar.*

txum, beure a. Beure a morro. *No begos a txum, que a ton pare li fot fàstic trobar lo boc del porró bavat.*

txumador. Persona a qui li agrada molt *txumar*, beure begudes alcohòliques. *Per Cap d'Any los mossos se passen la nit acaçant txumadors.*

txumar. 1. Beure, però beure molt, i referit a substàncies líquides de graduació alcohòlica considerable. Vegeu atxumar. 2. Xuclar un líquid. *La cuba del Makato no txume prou i no nya manera de dessambossar l'ambornal de les caguerades de les verres.*

txumenia. Xemeneia. Vegeu **tximeneia**.

txumfla. Bufetada. *Si no creus a la mare te fotré una txumfla que't ressonaran les aurelles.*

txumillo. Aigua escampada per terra. Vegeu **remullader**.

txuminia. Xemeneia. Vegeu **tximeneia**.

Txuneda. Juneda, població de les Garrigues (on fan les populars cassoles de tros el dia de la Pasqua de Pentecosta). *Sisquere fésson alego la variant de Txuneda, que aquell cruse és molt pirillós.*

txupadinero. Que entabana. Vegeu **papadinero**.

txupamorro, a. Beure a morro. Vegeu **txum, beure a**.

txupó. Branca d'arbre fruiter que creix vigorosa però que no produeix fruits i s'ha d'esporgar per donar força a les branques productives.

txuquel. Gos, però un gos d'aquells petaners, sense gaire pedigrí que diguem. *Ali, txuquel, ali!* Vegeu **matapà**.

txurivia (*Pastinaca sativa*). Xirivia, hortalissa semblant a la pastanaga que es posa al brou. *Da'm un parells d'àpits, una ceba, dos safranòries i una txurivia, que faré caldo de verdures.*

txurra. 1. Sort. *Quina txurra, l'hai ancertat a la primera.* 2. Mandra, quan no es tenen ganes de treballar a causa de la calor de l'estiu. *Avui tinc una txurra, am aquet bat de sol, que no tinc ganes de fotre re.*

txurrac. Xerrac, serra de fulla prima i acabada en punxa. *Porta lo txurrac, que txurracarem aquet abre que mos fa nosa.*

txurracar. 1. Serrar amb un *txurrac. Aquesta tardaor ham de txurracar los aulivers que va matar la gelada de l'hivern passat.* 2. Roncar. Dormir sorollosament. *Com txurraca, la padrina, a la trona. I después diu que mire la novel·la de la tele!* 3. Fer l'acte sexual. *Quin fart de txurracar s'astan fotent los del pis de dalt, i jo aquí passant lo ròdex.*

txurriaca. Fuet (de fuetejar). Vegeu **asfuriaca**.

txurumbeca. Tombarella. *Lo crio pitit de cal Fusté s'ha fet un txiribec al cap fent una txurumbeca.* Vegeu **cabusseta**.

txuruvia. Xirivia. *Maria la txuruvia.* Vegeu **txurivia**.

txusplar. Xuclar. *Quan begos no fotos aquestes txusplades, que'm faràs asborronar.*

txut. 1. Persona molt parada, que no diu res però que s'hi fixa molt. 2. Espectador del joc de la *butifarra. Txxxxt!! Tu aquí, txut, no mos distregos!* 3. (*Tyto alba*)

Mussol. *Anquella rama de l'asmai hi ha un txut amagat, anit txiulae.* 4. Part íntima femenina, genitals femenins. *Aquella paa porte les malles tan ajustades que se li marque hasta'l xut.* 5. Expressió: *No dir ni txut ni arri* («estar callat»).

txuta. Mussol. Vegeu l'accepció 3 de **txut**.

txutar. Fer un soroll amb la boca, amb la llengua tocant el paladar i les dents. Es fa en senyal de disconformitat; l'onomatopeia és *txut*. *Que no't sinta tornar a txutar, que saltes par la finestra!*

U

uai! Expressió que denota sorpresa. *Uai, txica! No hu sabia que veníeu.*

uatxefe. UHF («ultra high frequency»), antiga denominació del canal TVE 2 de la televisió espanyola (actualment La 2), quan era l'únic canal que se sintonitzava a la freqüència UHF. *Posa la uatxefe, que vurem lo parte.*

uita! Mira! Guaita! *Uita! Ia torne pal carrer la banda l'ampastre!*

ullet de gat. Nenúfar de braçal. *Mira quin sàput més tiesset que hi ha damunt de l'ullet de gat aquell!*

umflar. Inflar, augmentar de volum. *—Anit vai vere aquell pelacanyes que't va fotre la nòvia i s'ha umflat com una verra. —Massa poc!*

undemà, l'. L'endemà. *Vai gafar un siego tremendo i a l'undemà no me n'anrecordaa de re.* Vegeu aundemà.

unsundemà, l'. L'endemà. Vegeu aundemà.

Utxafava. (Del llatí OCTO FOVEA, que vol dir «vuit sitges».) Nom que ha tingut el poble de Vila-sana (Pla d'Urgell) des que es va fundar, l'any 1130, fins a mitjan segle XX. Segons explica el costumista Joan Bellmunt, el poble havia tingut fama de lloc de febres i malalties, les quals afectaren moltíssima gent. Quan les febres desaparegueren i el poble recobrà el seu tarannà s'independitzà de Castellnou i es va decidir posar-li el nom de Vila-sana. *Mon padrí tinie tres jornals de fruiters a Utxafava.*

Uvatxafava. Vegeu Utxafava.

V

vaa. (Pronunciat *va[ɛ]*.) Paraula lleidatana per excel·lència. Exclamació usada per mostrar que hom està d'acord amb el que ha dit altri. *—Goita, goita com minge an los dits, lo Llauís, lo marrà. —Vaa. Semble un tossino.* Sinònim d'*eu*.

vae. (Pronunciat *va[e]*, amb *e* tancada.) Vegeu **vaa.**

vagacions. Vegeu **vagances.**

vagances. Vacances. *Au, aprepareu los catxarros, que mo n'anem de vagances a Penyíscola. Si voleu baixar lo dumenge, asteu ambitats!*

vaie. Vegeu vaa. *—Mira, mira la Crestina. És tan gossa que fins se txucle los mocs per no mocà's. —Vaie.*

vaige. Vaja; exclamació de sorpresa o decepció. *Vaige, pensaa que havia guardat lo colador anquet calaix i no hi és pas.* No s'ha de confondre amb *vaa*.

vailet. Filferro electritzat que es posa al voltant d'un terreny per guardar les vaques. *No t'atansos al vailet, que t'anramparàs.*

val més ser lladre que pobre. Frase que va fer fortuna a la ciutat de Lleida. Segons ens expliquen els padrins, qui féu famosa la frase fou lo Tufet, un advocat que, quan perdia un judici i la gent li cridava «lladre!», ell contestava justament això.

valenta, de. Molt. «De valent», però en femení. *Fot de valenta terra a la secla, que si no mos asbalsarem al passar an l'arrequatre.*

valentes, de. Moltes, plural de «de valenta». *—Que nya, de grunetes, al pople? —Sí, anguany n'han vingut de valentes.*

vàlguer. Valer. *No deu vàlguer gàries quartos, aquet flòtil, no?*

valtres. Vosaltres. *Valtres nireu per la dreta i nantres per l'asquerra.*

valtros. Vosaltres. *Aquet caixó de fruita és par valtros.* Vegeu **valtres.** També se'n diu *vatres* i *vatros*.

vantà's. Vanar-se. Vegeu **avantà's.**

vànua. Vànova, cobrellit d'abric i d'ornament. *Trau-te la vànua del llit, si no aquesta nit suaràs com un poll.*

vaqueijar. Caminar a poc a poc i amb molta dificultat, a l'estil «vaca». *No corros tant, q'al final hi ha una puijada i acabaràs vaqueijant.*

varàs. Veuràs. *Ia varàs si'm creuràs!* Vegeu **avaràs**.

vas. Got. *Da'm un vas d'aigua, que me morixo de set.*

vastrús. 1. (*Struthio camellus*) Estruç. *Astava al zoo fent-li un afoto al vastrús i lo pudrit se m'ha ampassat la càmara!* 2. Carallot, persona no gaire espavilada. *L'àrbit del partit del Lleida és un vastrús, mos ha aspulsat tres juadors.*

vataquí. Vet aquí. *Vataquí an lo que penses, tu: domés an dormir!*

vataquit. Vegeu **vataquí**.

vatres. Vegeu **valtres** i **valtros**.

vatros. Vegeu **valtres** i **valtros**.

vea. «Veia», imperfet d'indicatiu del verb «veure». Es conjuga *vea / vees / vee / véam / véau /veen. Vai apartar les fulles i'm va sortir un futimer de fornigues d'aquelles roges cabrejades. Fee temps que no'n vea tantes!*

vec. «Veig», primera persona del singular de l'indicatiu del verb «veure». *Per anquelles ventanilles d'Agenda hi vec molta gent i tots amb cara de fotre'ns los quartos.*

veigues... S'utilitza per donar-se la raó a si mateix. L'equivalent en català normatiu seria «ho veus...». *Si apretes aquet piuet, la porta del maletero s'aurix sola, veigues?*

veijos. 1. Expressió que denota sorpresa o reafirmació. Equival a «valgui'm Déu» o «Déu n'hi do». *Veijos, qui ho havie de dir, que aquet pao tan taponet arribarie tan amunt.* 2. Vinga. *Veijos, a vere si véns puntual, bandarra!*

vencilla. (Almatret) Falcia, falciot negre. Vegeu **falcilla**.

venga. Vinga. *Venga, dona, no me vingos an remilgos i acaba't lo corder.*

venicí. Ordre perquè el ruc, l'*asi*, la *sumera*, el cavall... giri cap a l'esquerra. *Veniciiiiiiiiiií!!!*

ventallets. Malnom amb què es coneixen els habitants de Miralcamp.

ventallots. Vegeu **ventallets**.

ventar amb la forca pallera. Ostentar, ser un cregut. Vegeu **grande, fe's lo**.

ventatja. Avantatge. *La ventatja de que pedrego és que cobrarem del seguro i no mos caldrà cullir.*

ventilador. Aerogenerador, torre eòlica. *Una vista tan guapa que teníem, i ara mos han fotut un sarpat de ventiladors derreng, vaparir...*

verd, nar a fer. Anar a recollir alfals per alimentar els animals del corral o de la granja. *Aquet matí hai nat a fer verd i hai ascapçat un vidriol am la dalla.*

verdasco. Verdanc, fuetada. Segurament prové del castellà «verdasca».

verdiell. Varietat d'olivera que fa molt poques olives, però es veu que són molt bones.

verdiola. Guardiola, vidriola. *Posa los cèntims a la verdiola, que no'ls perdos.*

vere. Veure. *Me'n vai a vere la tele.*

vere lo pilar d'Almenara. Expressió per referir-se a un tall de pernil o de formatge tallat molt prim, que s'hi pot veure a través.

vereno. Verí. *Fot lo vereno per a les rates a dalt a les angolfes.*

verenós -osa. *No rosegos aquestes boletes blanques, que són verenoses!* Vegeu **virinós**.

Vergínia. Virgínia, nom de dona. *Ves si no podrien fotre un ambientador am aulor de pastes Vergínies, com quan passes per la fàbrica de Pardinyes.*

verra. 1. Truja, femella del porc. 2. Expressió: *Cap a terra, que crie la verra.* Equival a dir que les coses no poden anar bé. *Sense subvencions al pagés, cap a terra que crie la verra!* 3. Al joc del dòmino, la fitxa que correspon al doble sis. —*Qui té la verra? Qui comence?* 4. (En masculí: *verro*, i en femení: *verra.*) Despectivament, persona grassa. *Lo Joan de cal Pellaire, tan cirilleta qu'ere de pitit i ara és un verro de cent vint quilos.*

vès. 1. Equival a «no gaire». A vegades es fa servir com a eufemisme de «no», perquè no es gosa dir que no. —*Que m'ha quedat bo lo peix al forn?* —*Vès...* 2. També pot significar «no ho sé», sense gaire convenciment. —*Andés lo txapo?* —*Vès... no hu sé pas...*

vestrús. Carallot. Vegeu **vastrús**.

viada, gafar. Agafar embranzida. *Si no gafes viada, no saltaràs lo precipici i t'ascantellaràs les dents.*

viatge, un. Una vegada. *Un viatge vam dormir al ras.* És sinònim d'*un camí.*

vibrador. Màquina per sacsar *aulivers* per tal que les *aulives* caiguin a les borrasses.

Víctort (o Victor). Víctor, nom d'home. Fixeu-vos bé que *Víctort* és paraula plana, però *Victor* és aguda. *Se veu que lo Victor, lo mecànic, astà fotent un curset de català... Sí, home, per aprendre a dir «ascape», «ventanilla», «ambrague», «astàrter», «faro», «llimpiaparabrises»...*

videll -a. Vedell, bou o vaca petita. *Vai a dur-los-hi algo de halar, als vidells; astàs-te al tanto del crio un rato.*

vidrigola. Guardiola. Vegeu **verdiola**.

vidriol. Tipus de serp de mida curta i que hi ha la creença que és cega.

vidriola. Guardiola. Vegeu **verdiola**.

Villbona. Vallbona de les Monges (poble de l'Urgell). La vila és sobradament coneguda pel monestir cistercenc de Santa Maria, lo monestir femení més important de Catalunya.

vime. Vímet, branca de la vimetera, la planta que s'usa per fer cistelles. *Mon tiet s'amporte al tros un cistell de vime an lo fato per dinar.*

vimen. Vegeu **vime**.

vimenera (*Salix fragilis*). Vimetera, arbre de la família de les salicàcies, del qual s'obté el *vime*.

viminera. Vegeu **vimenera**.

vincill. Corda feta de cànem. *Pero no veus q'astàs fet un ascaletro? Si't cauen los pantalons... Fot-te un vincill de santurón, home!*

Vins, los. Espai delimitat entre Prat de la Riba, Balmes, Onofre Cerveró i els carrerons rere l'església de Sant Martí, a Lleida. Antigament era una zona d'erals, per la qual passava un bon aire per poder ventar, i d'aquí ve el nom del carrer Bonaire. La seua urbanització nasqué cap als anys trenta del segle XX, però aquest eixample ja fou dissenyat per Josep Fontserè a mitjan segle XIX. Tornant a la definició, de fet, només són *los Vins* des del *tardet* fins a la matinada. Es diu així perquè el jovent hi surt de festa, però, curiosament, quasi ningú no hi beu vi. *Divendres a la nit vam surtir pels Vins i dissapte mos en vam nar pac a la Uander.*

vírdic. Tros de terreny dolent per al cultiu, en mal estat. *Anquell tros no cal que hi plantos llavons, qu'és vírdic.*

virinós -osa. Verinós. *Al tanto, no t'atansos anquesta serp, qu'és virinosa.*

viritat. Veritat. *Si no dius la viritat, no puijaràs al cel.* Vegeu **vritat**.

virolla. Moviment brusc del vehicle, provocat per la pluja o per un objecte o animal inesperat al mig del camí.

viso. Peça de vestir femenina de cos sencer, de tacte suau, per anar a dormir.

vistit. Vestit. *Paracon que no vingo lo sinyor retor, que'm clarege el vistit i'm se veuen les popes.*

Viuves. Vilves (poble de la Noguera).

vogar. Limitar, estar al costat. *Lo meu tros vogue am la carretera d'Ossó a Agramunt.*

voler. Estimar, amar. *La Rossita ia no sap com di-li a Grabiel que no'l vol.*

voliana (*Tineola bisselliella* i altres). Arna, papallona petita de color marronós que es deleix per la roba, la farina i el gra. *Tanca la llum del magatzem, que no mos hi éntron volianes.*

voligana. 1. Persona de la qual no es pot creure res i que sempre volta per aquests mons de Déu. *No te la creguis pas, a la Marieta; és una voligana. No veus que volte més que'l gos del Txero?* 2. Vegeu **voliana**.

voltabasses. (els Torms) Libèl·lula. Vegeu **sinyoret**.

voltar més que el gos del Txero (o del Trontxo o de Cuto). Viatjar molt. Suposem que aquests gossos no devien parar mai per casa seua. *Lo de cal Grauet acabe de txafar un antre cotxe, i n'hi donaries deu i'n trintxarie onze... Entre qu'és destraler a tot lo que done i que volte més que lo gos del Txero...*

vore. Veure. *A vore si mos antenem*. Vegeu **vere**.

vos. «Us», pronom de la segona persona del plural. *Pero qué vos hau pensat, vatres!? Mira que fotre Sotal a l'ampolla de colònia de la padrina...*

vremar. Veremar el raïm. *Fot un sol que ataube les pedres i mos toque anar a vremar...*

vribador. Vibrador —el de collir ametlles o el del que es *vulgo*. Vegeu **vibrador**.

vritat. Veritat, cert. *És vritat, lo Jaume té un amotet roig, io tamé hu hai vist.* És sinònim de *viritat*.

vúlguer. Voler. *Me s'ha trencat lo silló sense vúlguer; nirem a Verdú a compràn un d'anquells de terrissa negra.*

vuliana. Arna, papallona petita. Vegeu **voliana**.

W

wano. Tipus d'adob. Material provinent d'excrements d'aus marines i muricecs, que serveix per adobar la terra, utilitzat sobretot quan els adobs de síntesi encara no existien. Al segle XIX va haver-hi una autèntica febre del *wano*, perquè era un adob que millorava moltíssim el rendiment de les collites i, tot i ser literalment «merda de *mixons*», es pagava a preu d'or. Es van organitzar expedicions per anar a carregar *wano* als indrets més remots del món. Imagineu el que ha de ser tornar des de Xile cap a Europa compartint *barco* amb un carregament de tones d'excrements d'aus marines durant diverses setmanes. Eren altres temps... *Sisquere no't llepos los dits després de tocà'l wano, que te poden surtir cucs al cul.*

Z

zero, davall. Sota zero. *Trossa't bé la jaqueta, que fot un fred que pele; avui astem davall zero.*

zit. *Mixó* petit, amb molta ploma i poca carn.

Bibliografia

Barrull Pelegrí, J.; Mir Curcó, C., i altres (1991). *Història gràfica de Lleida.* Lleida: la Paeria / Pagès Editors.

Bellmunt, J. (2009). *Viles, pobles, ciutats i llogarrets de les terres de Lleida.* Lleida: La Mañana Edicions.

Bertran, X. (2002). *De quatre grapes.* Barcelona: Empúries.

Gràcia, R. de, i altres (2007). *Caçadors de paraules.* Badalona: Ara Llibres / Televisió de Catalunya, SA.

Gràcia, R. de; i altres (2008). *Més caçadors de paraules.* Badalona: Ara Llibres / Televisió de Catalunya, SA.

Masip, R.; Montardit, F., i Prenafeta, D. (2010). *Lo nou diccionari lleidatà-català.* Lleida: Alfazeta.

Masip, R.; Montardit, F., i Prenafeta, D. (2014). *Lo lleidatà és fàcil. Txarra'l, sisquere!* Lleida: Editorial Fonoll.

Massana, J. M. (2004). *Diccionari de lleidatanismes.* Lleida: Pagès Editors.

Pont, M. (2005). *Vocabulari del pagès.* Barcelona: Proa / Museu Comarcal de Cervera / Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.

Reñé, J. (1996). *Els noms de la libèl·lula i altres mots propis de la comarca del Segrià.* Fondarella: Edicions Palestra.

Reñé, J. (1996). *Els noms del murissec o rat-penat i altres paraules pròpies de la comarca del Pla d'Urgell.* Fondarella: Edicions Palestra.

Reñé, J. (1997). *Els noms del murissec o rat-penat i altres paraules pròpies de la comarca de l'Urgell.* Fondarella: Edicions Palestra.

Reñé, J. (1998). *Els noms del tronc de Nadal i altres paraules pròpies de la comarca de la Noguera.* Fondarella: Edicions Palestra.

Reñé, J. (2005). *Vocabulari de la ciutat de Lleida i la seva horta.* Fondarella: Edicions Palestra.

Reñé, J. (2009). *Estudis de dialectologia catalana. Volum XVI. Dedicat a la comarca del Pla d'Urgell*. Fondarella: Edicions Palestra.

Reñé, J. (2010). *Estudis de dialectologia catalana. Volum XXIV. Dedicat a la comarca de les Garrigues*. Fondarella: Edicions Palestra.

Sistac, R.; Turull, A.; Canela, M.; Turull, M.; Forns, J., i Gasset, J. M. (1982). *Butlletí de dialectologia nord-occidental (4)*. Fondarella: Edicions del Butlletí.

Veny, J. (1998). *Els parlars catalans. Síntesi de dialectologia*. Mallorca: Editorial Moll.

Webgrafia

Aguilera, J.; Novell, A., i García, R. (2.3.2008). Espai Internet [www.3cat24.cat], http://blogs.ccrtvi.com/espaiinternet.php?itemid=10787.

Alcover, A. M., i Moll, F. de B. (2001-2002). *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)*, Institut d'Estudis Catalans / Editorial Moll, http://dcvb.iecat.net.

Alumnes de la ZER l'Eral (Alcanó, Alfés, Sarroca de Lleida, Sunyer i Torrebesses) (2009). Projecte Arrels, www.xtec.cat/centres/c5004413/plantes/plantes.html.

Enciclopèdia Catalana, SAU (2008). www.enciclopedia.cat.

Google (2009). www.google.cat.

Institut d'Estudis Catalans (IEC) (2007). *Diccionari de la llengua catalana (DIEC2)*, http://dlc.iec.cat.

Lo_Maxtor (2001). *Diccionari alguairenc-català*. Alguaire web, http://alguaireweb.galeon.com/diccio.htm.

Masip, R.; Montardit, F., i Prenafeta, D. (1998). *Lo diccionari lleidatà-català*, www.tremendos.net/lodiccionari.htm.

Pàmies i Riudor, V. *Paremiologia catalana*, https://refranys.wordpress.com/.

Solà i Miró, E. *Localismes i altres mots. Refranys*, http://www.abacformacio.com/cdispdf/maialswikipedia/3_7_Localismesialtresmots_Refranys.pdf.

Vinyoles, J. J. (2014). *Malnoms i dites negatives dels pobles de Catalunya*, http://www.apuntsdunnummulit.com.

Real Academia Española (RAE) (2001). *Diccionario de la lengua española*, www.rae.es.

Termcat. Centre de Terminologia (2007). *Cercaterm*, www.termcat.cat.

Viquipèdia (2001). http://ca.wikipedia.org.

Epíleg

La BBC britànica, la RAI italiana, la TF1 francesa...; totes, grans televisions públiques, amb audiències milionàries. Al seu costat, als circuits d'F1 de tot el món, TV3. Una televisió molt més petita en comparació, tant pel que fa a recursos com pel que fa a l'audiència. La tele d'un país petit, però amb grans aspiracions. Allí hem estat durant vint anys per narrar en català un esdeveniment esportiu de primer ordre mundial. Tot un orgull. Però per a mi, tant o més ho ha estat explicar les curses en lleidatà. Des del primer moment vaig tenir clar que parlaria de *cotxes*, de *monoplaces* i d'*alerons*, sense neutralitzar, sense perdre gens l'accent de casa meva. I així ha estat, de la primera a la darrera cursa. I així serà ara que he canviat el volant de l'F1 per la pilota de futbol. Em sembla que lluir i presumir del *txarrar* lleidatà a primera fila de l'exposició mediàtica és el mínim que puc fer per mantenir viva aquesta manera nostra de parlar.

Però el meu és un gra d'arena molt petit al costat dels que han aportat el Ferran, el Robert i el David. L'últim, aquest diccionari que acabes de llegir, una joia lingüística de l'alçada del campanar de la Seu Vella. L'èxit de les obres que l'han precedit (*Lo nou diccionari lleidatà-català* i *Lo lleidatà és fàcil. Txarra'l, sisquere*), amb milers d'exemplars venuts i edicions exhaurides, era motiu més que suficient per adquirir-ne un i llegir-lo. Una garantia de feina ben feta. Els autors sempre han dit que és una feina sense cap voluntat ni pretensió científica. Ho sento per ells: ho és, i més que ho serà amb el pas del temps si algunes de les paraules que hi recullen acaben desapareixent. Per als que estimem la llengua o la tenim com a eina principal de treball, aquests llibres representen una tasca amb un valor científic incalculable.

Els dos primers llibres d'aquesta trilogia fantàstica els vaig llegir a l'avió. Justament anant o tornant d'algun circuit, abans o després de retransmetre algun Gran Premi. Trobar-hi paraules com *acostipat*, *safranòria* o *alego* va ser una bona manera de sentir-me prop d'Aitona, d'on sóc, mentre volàvem per sobre de Singapur, Austràlia o el Brasil, a milers i milers de quilòmetres de distància del Segrià. I la sensació va ser la mateixa en tots dos casos: la de pensar que no s'havien deixat

res, que havien recollit totes les paraules i expressions del parlar lleidatà. És per això que presentar una edició ampliada, amb més de quatre-centes entrades noves, em sembla d'un mèrit increïble. Una tasca de recerca impagable que ja voldrien altres dialectes o fins i tot llengües minoritàries d'arreu del planeta. Llibres com aquest es llegeixen ràpid. Passen bé, com acabes de comprovar. Ara, per escriure'ls no n'hi ha prou de seure davant de la pantalla i començar a picar tecles. S'ha de trepitjar molt terreny, cal parlar amb molta gent abans de posar-s'hi.

Una gastronomia única, la millor fruita del món, paisatges espectaculars i una variant riquíssima del català. A Lleida anem sobrats de tresors. Però els hem de *mimar*, protegir i potenciar. I això ningú no ho farà per nosaltres. Ens ajudaran poc. Potser per la distància, potser per la boira, potser perquè molts diuen que no els agraden els caragols sense haver-los tastat mai...; no sé ben be per què, però els lleidatans sempre hem tingut la sensació real de ser els més despenjats de Catalunya, els més afectats pel centralisme. Anar a passar el dia a Lleida costa moooooolt més que anar a passar-lo a Girona o Tarragona. I això, al final, posa en perill aquests tresors. I el que fan el Ferran, el David i el Robert és ajudar a protegir-ne un, segurament el més important, la llengua.

Amb ells acabes de fer un viatge lingüístic a l'oest de Catalunya. Si ets de Lleida, n'hauràs gaudit, t'hauràs emocionat i segurament t'hauràs sorprès veient si n'és, de ric, el teu parlar. Si no ets de Lleida, segurament hauràs sentit enveja sana. Cap variant lingüística de Catalunya no ompliria tantes pàgines com aquest diccionari. No sé si queda alguna paraula o expressió per descobrir, però *sisquere no sigo lo* darrer.

Francesc Latorre

Lo diccionari lleidatà,
de Robert Masip, Ferran Montardit i David Prenafeta,
s'ha acabat d'imprimir el 23 de març de 2017 a Tàrrega.

SAPS QUÈ ÉS *SISQUERE?* I *LOS REIXOS?*
SI SENTS QUE L'ANTÒNIA LI DIU AL NASI *VÉS-TE TRAIENT LOS QUETS, QUE ALEGO CATXAREM!*, SABRIES QUÈ LI PROPOSA?

AQUEST LLIBRE ÉS EL RESULTAT D'ANYS DE TREBALL DELS AUTORS DEL FAMÓS *DICCIONARI LLEIDATÀ-CATALÀ*, QUE ES VA COMENÇAR A GESTAR EL 1998 I QUE ES VA DIFONDRE, AMB UN ÈXIT SENSE PRECEDENTS, A TRAVÉS D'INTERNET.

LO DICCIONARI RECULL PROP DE 3.500 PARAULES I EXPRESSIONS GENUÏNES DEL LLEIDATÀ DELS POBLES I LA CAPITAL.

LO LLIBRE QUE TOTS HAURÍEM DE TENIR A CASA.

NO TE N'ASTIGOS... AURIX-LO!

FSC
www.fsc.org
MIXT
Paper procedent de fonts responsables
FSC® C111142

Quaderns
núm. 20

9 788494 644719